CARTENS DAMS - MICHAEL STOLLE

Gestapo

Nazizm Döneminde Tahakküm ve Terör

ÇEVİREN
CEM ŞENTÜRK

FAŞİZM
İNCELEMELERİ

iletişim

CARTENS DAMS - MICHAEL STOLLE Gestapo Nazizm Döneminde Tahakküm ve Terör

CARSTEN DAMS - MICHAEL STOLLE

Gestapo

CARSTEN DAMS Tarihçi. Duisburg'daki Kamu İdaresi Yüksek Okulu'nda polis bilimleri profesörüdür.

MICHAEL STOLLE Tarihçi. 2007'den beri Karlsruhe Üniversitesi'ndeki House of Competence'ın yöneticisidir.

Die Gestapo. Herrschaft und Terror im Dritten Reich
© 2012 Verlag C.H.Beck oHG, München

İletişim Yayınları 2535 • Politika Dizisi 167
ISBN-13: 978-975-05-2268-0
© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2017, İstanbul

EDİTÖR ve YAYINA HAZIRLAYAN Tanıl Bora
DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Büşra Bakan
DİZİN Berkay Üzüm
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CARSTEN DAMS - MICHAEL STOLLE

Gestapo

Nazizm Döneminde Tahakküm ve Terör

Die Gestapo
Herrschaft und Terror im Dritten Reich

ÇEVİREN ***Cem Şentürk***

iletişim

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 7

Giriş 9

1 **Kuruluş ve Erken Dönem** 17
Hikâyenin öncesi: Weimar Cumhuriyeti'nde Devlet Koruma Teşkilatı 17
Gestapo doğuyor 21

2 **Örgütsel Gelişim** 29
"Reich'laştırma": Himmler ve Heydrich Gestapo idaresini üstleniyorlar 29
Milli polisin inşası: Üçüncü Reich'ta ve işgal edilen ülkelerde polis ve SS teşkilatı 35
Gestapo'nun kendini tanımlayışı ve ideolojisi 52

3 **Gestapo Çalışanları** 57
Personelin gelişimi 57
Gestapo'nun önder kadrosu: Diels, Heydrich, Best, Müller 80
Gestapa ve Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı idari kadrosu 87
Taşra temsilcileri 72
Gestapo memurlarının çeşitliliği 77

4 Çalışma Tarzı ... 87
Çerçeve koşulları ... 87
Gestapo'nun muhbirleri ... 98
İhbarların rolü ... 106
Polis, SS ve Nasyonal Sosyalist Parti organlarıyla işbirliği ... 119

5 Nazi Almanya'sında Takibat Pratiği ... 129
Takibatın evreleri ... 129
Komünistlerin ve sosyal demokratların siyasal takibatı ... 133
Dinî cemaatlerin takibatı ... 138
Yahudi politikasının dayatılması ... 143
Eşcinseller, "işten Kaytaranlar" ve "toplumdışı unsurlar"la mücadele ... 152
"Yabancı milletlerin" takibatı ... 155

6 Avrupa'da Gestapo ... 165
"Yurtdışı görevlerin" karakteristiği ... 165
Yayılmanın ilk yılları: Avusturya, Südet Bölgesi ve Çekoslovakya ... 170
Polonya 1939: İmha savaşının başlaması ... 174
Kuzey ve Batı Avrupa'da Gestapo ... 186
İmhanın çığrından çıkışı: Güneydoğu ve Doğu Avrupa'da Gestapo ... 195
Savaşın ikinci yarısında konuşlanma bölgeleri:
Afrika, İtalya, Macaristan, Hırvatistan, Slovakya ... 207
Yıkıntılar arasında nadikalleşme: "Yurtdışı görevlerin" sonraki etkileri ... 212

7 1945 Sonrası Gestapo ... 217
İntihar, firar, takibat: Savaşın bitiminden Nürnberg mahkemelerine ... 217
Nazilikten arındırma süreci ve mahkemeleri ... 223
Alman mahkemelerini cezai takibatı ... 227
Savaş sonrası Almanya'da kariyerler ... 238

Sonuç Değerlendirmesi: Gestapo'dan Geriye Ne Kaldı? ... 247

Seçilmiş Kaynakça ... 253
Kişi Adları Dizini ... 267

KISALTMALAR

AEL	İş Eğitimi Kampı [Arbeitserziehungslager]
BA	Federal Arşiv Berlin [Bundesarchiv Berlin]
BdS	Güvenlik Polisi ve SD Amiri [Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD]
DAF	Alman İşçi Cephesi [Deutsche Arbeitsfront]
EA	Birinci Baskı [Erstauflage]
EG	Harekat Birliği [Einsatzgruppe]
Gestapa	Gizli Devlet Polisi İdaresi [Geheimes Staatspolizeiamt]
Gestapo	Gizli Devlet Polisi [Geheime Staatspolizei]
GLA	Genel Eyalet Arşivi Karlsruhe [Generallandesarchiv Karlsruhe]
GStA PK	Prusya Kültürel Varlığının Gizli Devlet Arşivi Berlin [Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin]
HSSPF	Üst Düzey SS ve Polis Önderleri [Höherer SS- und Polizeiführer]
HStAD	Düsseldorf Merkezi Devlet Arşivi

	[Hauptstaatsarchiv Düsseldorf]
IdS	Güvenlik Polisi ve SD Müfettişi [Inspekteur der Sicherheitspolizei und des SD]
KdS	Güvenlik Polisi ve SD Komutanı [Kommandeur der Sicherheitspolizei und des SD]
KPD	Almanya Komünist Partisi [Kommunistische Partei Deutschlands]
KZ	Toplama Kampı [Konzentrationslager]
MBliV	İç İdareye Yönelik Bakanlık Dergisi [Ministerialblatt für die innere Verwaltung]
NSDAP	Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi [Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei]
RGBl	İmparatorluk Yasa Derlemesi [Reichsgesetzblatt]
RSHA	Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı [Reichssicherheitshauptamt]
SA	Hücum Birliği [Sturmabteilung]
SAPMO-DDR	Berlin Federal Arşivindeki Almanya Demokratik Cumhuriyeti Partiler ve Kitlesel Örgütler Arşivi Vakfı
SD	Güvenlik Hizmetleri [Sicherheitsdienst]
SPD	Almanya Sosyal Demokrat Partisi [Sozialdemokratische Partei Deutschlands]
SS	Koruma Birliği [Schutzstaffel]
SSPF	SS ve Polis Yöneticisi [SS- und Polizeiführer]
StALB	Ludvigsburg Devlet Arşivi [Staatsarchiv Ludwigsburg]
StAMS	Münster Devlet Arşivi [Staatsarchiv Münster]

Giriş

Gizli Devlet Polisi –kısa adıyla Gestapo–* Nazilerin Almanya ve Avrupa'daki tahakküm ve terörlerinin adıdır. Nazi devletinin merkezi yürütme organı olarak geniş kapsamlı yetkilerle donatılmıştı Gestapo. Yöneticisi Reinhard Heydrich'in Alman Polis Günü vesilesiyle memnuniyetle kaleme aldığı üzere, daha o zaman "korku ve ürperti karışımı" bir vaziyette algılanmaktaydı. Alman Polis Günü, polisin nasyonal sosyalist devletteki çalışmalarının reklamını yapmak üzere gerçekleştirilen bir propaganda etkinliğiydi. Gestapo da bu kapsamda takdim ediliyor ve Reinhard Heydrich memnuniyetini saklamaksızın, onun "bir siyasi polisiye romanın sırrının fısıltısıyla çevrili olduğunu" söylüyordu.

Beri yandan Gizli Devlet Polisi, gizli olmaktan başka her şeydi: Yöntemleri, tek seslileştirilmiş basında daha başlardan itibaren yayınlanmıştı. Nasyonal sosyalist devletin her bir "karşıtı", yeni koşullara uymadığı takdirde, kiminle uğ-

(*) Gestapo sözcüğü, Almanca gizli devlet polisi anlamına gelen "Geheime Staatspolizei" tamlamasındaki sözcüklerin ilk heceleri birleştirilerek türetilmiş bir kısaltmadır. – ç.n.

raşacağını bilmeliydi. Gestapo, çalışanlarını da sessizliğin perdesi arkasına saklamıyordu. İdareci memurlarının kim olduğunu isteyen herkes, resmi daire takvimlerinden veya hiçbir şekilde gizli olmayan kıdem listelerinden kolaylıkla takip edebilirdi. Evet, dokunulabilir bir Gestapo dahi vardı: Alman Polis Günü'nde Gestapo memurları da caddenin köşesinde dikilip Kış Yardımı kampanyası yararına bağış toplama eylemine katılmışlardı. Gestapo'yu saran, her şeyi biliyor ve her şeye kadir olma halesini, Heydrich birazcık da ironik biçimde konu etmişti: "Biz böyleyiz, biraz esprili bir dille ifade edersem, yerine göre 'her keyfin kahyası', yerine göre 'devletin çöp kutusu'yuz."[1]

Mitlerle çevrili ve görüldüğü kadarıyla her şeye muktedir olan böyle bir kuruma nasıl yaklaşmalı? Gestapo'nun örgütlenmesi ve personeli gözlemlendiğinde, inanılması güç bir dinamizm göze çarpar: Gestapo birkaç yıl içerisinde personel sayısını kat kat arttırmış, memurlarının niteliği de bu yolla düzenli olarak değişmiştir. Örgütlenme yapısı da sürekli yeniden düzenlenmiştir. Bu yetersiz bir planlamanın yansıması değil, bilinçli bir kararın göstergesidir. Çünkü, Bremen Devlet Polisi'nin daha sonraki yöneticisi Alfred Schweder'in 1937'de yayınladığı hukuk doktorasında belirttiği üzere, Nazi devletine "sadece büyük ölçüde dinamik bir yönelimi olan bir polis yeterli olabilecektir".[2] Görev alanları buna uygun olarak değişir ve gelişir: Gestapo öncelikle sadece Almanya sınırlarında vardır, sonra tüm Avrupa'da faal duruma geçer. Bu şekilde, polis pratiği başkalaşır. Dönüşüm süreçleri Nazi devletinin pek çok kurumunda gözlemlenebilir, ancak Gestapo'da düzenli değişim, daha doğrusu uyum

1 Reinhard Heydrich, "Politisches Soldatentum in der Polizei", *Völkischer Beobachter*, 17, Şubat 1941.

2 Alfred Schweder, *Politische Polizei. Wesen und Begründung der politischen Polizei im Metternichschen System, in der Weimarer Republik und im nationalsozialistischen Staate*, Doktora Tezi, Berlin 1937, s. 164.

süreci karakteristik bir özelliğe dönüşmüştür. Başka sözcüklerle ifade edersek: 1933'teki Gestapo, 1936'dakinden, 1939'daki, 1942'dekinden veya 1945'tekinden başkadır.

Göze çarpan bir diğer özellik, Gestapo'nun SS ile yakın bağlantısıdır. İltica eden Alman hukukçu Franz Neumann, henüz 1944'te yayınlanan çığır açan eseri *Behemoth*'ta Gestapo ve onun ilke olarak sınırsız yetkilerini tasvir ettikten sonra şu sonucu çıkarır: "Bu, Almanya'nın polis sistemidir ve onun ruhu SS'tir".[3] SS de Gestapo gibi, NSDAP'nin tüm diğer örgütlerinden çok daha fazla nasyonal sosyalist terörün merkezinde yer alır. Gestapo ve SS'in aynı kanaldan beslendikleri yöneticilerinden de görülebilir: Heinrich Himmler aynı zamanda "SS-*Reichsführer** ve Almanya Polis Şefidir" Reinhard Heydrich, Gestapo, polisin cezai takibat birimi ve SS'in partiye ait güvenlik hizmetlerinin (SD) bir araya geldiği Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nı [RSHA] idare eder. Bu farklı polis ve parti aidiyetlerinin içine geçmişliği, kimi zaman aktörlerin sorumluluklarının belirsizleşmesine neden olur: Kimi zaman kimin hangi eylemleri yaptığı, yapanın bir Gestapo memuru mu, polis mi yoksa SD'nin adamı mı olduğu belli olmaz. Gestapo'nun nihai olarak kim ya da ne olduğu sorusunu düzeltmek gerekir, çünkü bu soru sadece koğuşturmaların kurbanları açısından mana ifade etmez. Gizli Devlet Polisi, şeklen ona atfedilen personelinden çok daha fazlasıdır.

Almanya'dan iltica etmek zorunda kalan bir diğer hukukçu olan Ernst Fraenkel, henüz 1941'de yayınlanan *İkili Devlet* başlıklı analizinde Nazi Almanya'sında birbirinin yanı sıra varolan ve özgül formlar halinde iç içe geçmiş, normlar

3 Franz Neumann, *Behemoth. Struktur und Praxis des Nationalsozialismus 1933-1944*, Frankfurt am Main, 5. baskı. 2004 (EA 1944), s. 578.

(*) Ülke veya "İmparatorluk" yöneticisi. "Önder" anlamına gelen *Führer*, Hitler'e özgü sıfat olması yanında, her kademe yöneticiyi tanımlamak için de kullanılırdı. – e.n.

devleti ile tedbirler devletini ayırt etmiştir. Normlar devletinde takibata uğramayan nüfus çoğunluğu için kurallar ve yasalar geçerlidir. Tedbirler devletinde ise bunun aksine hukuki bağlayıcılık olmaksızın şiddetli terör ve kör bir keyfilikle, düşman olarak tanımlanan nüfus gruplarının üzerine gidilebilmektedir. Fraenkel'e göre Gestapo, "tüm yaşam alanlarını normlar devletinin görev alanından çıkarıp, tedbirler devletinin alanına taşıma" gücünü kazanmıştı.[4] Başka sözcüklerle ifade edersek: Gestapo, nasyonal sosyalist tedbirler devletinin özel kurumuydu.

Son yıllarda yeni Gestapo araştırmaları, Gestapo'nun "polislik pratiğindeki" başarısının ardında büyük ölçüde halkın polis takibatını ihbarlarla desteklemeye hazır oluşunun yattığını, hatta aslında o takibatı ihbarlarıyla mümkün kıldığını ortaya koydu. Bu bulgu, medyayı da saran büyük bir ilgi uyandırdı. Yaygın ihbarcılık ağı Nazi devletinin kurbanlarının yaşadığı binlerce felakette rol oynamış olsa da, esas belirleyici olan örgütlü birimlerle devlet ve parti kurumlarının aktif katılımıdır. Basit SS elemanından mahalle sorumlusuna, koruma polisinden jandarma memuruna, idari sekreterlere ve postacılara kadar herkes, Nazi Almanya'sının çok uzun süre önce damgaladığı azınlıkların takibatında derhal ve mütemadiyen sağladıkları gayretkeş yardımlarla Gestapo'nun bir parçasıydılar. Kendisini utanç verici biçimde Güvenlik Polisi ve SD'nin ideolojik lideri olarak ön plana çıkaran Werner Best'in çok bilinen bir sözüne bakılırsa, Gestapo "Alman milli bedeninin hekimi" olmalıdır. O, bu bedenin hastalıklarını giderme icazet ve mükellefiyetini taşır – ve çok yakında nasyonal sosyalist rejimin siyasi ve bilhassa ırksal "düşmanlarınca" böyle görülecektir. Hekim asistansız, ameliyat hastanesiz olmaz: Gestapo'nun nasıl etkili olduğunu anlamak isteyen biri, bunu

4 Ernst Fraenkel, *Der Doppelstaat*, Hamburg 2001 (EA 1941), s. 83.

kendisini "hekim" ilan edenin altyapısını hesaba katmaksızın başaramaz. İşgal altındaki Avrupa'daki kitle katliamının bu sözde çekirdek grubunun çevresine daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşmak artık kaçınılmaz addediliyor. Soykırıma dahil olan gruplar çok çeşitli ve çok sayıda, bu suça dahil olan kurumlar birbirleriyle yakın bağlantı içindeydiler. Bu yığışmada Gestapo'yu kendi başına bir kurum olarak ayırmak zordur. Almanya sınırları içerisinde de aslında sadece bir ağ olarak işlev gördüğüne, ileride daha fazla dikkat çekilecektir.

1945'ten sonra Gestapo hızla bir projeksiyon yüzeyine dönüşür: Nasyonal sosyalizmin tüm zalimce eylemleri tercihe göre Gestapo'ya ve/veya SS'e yüklenmiştir. Böylelikle takibat ve yok etme ağının gerçek kapsamı görünmez hale gelmiştir. Bu sayede uzun süre ne ordu, ne de "normal" polis cezai yaptırımların odak noktasında yer almış, bu da milyonlarca eski asker, polis, kamu çalışanı ve "basit" nasyonal sosyalistin genç Batı Alman demokrasisine veya Doğu Almanya'da kurulan sosyalist devlete uyumlarını kolaylaştırmıştır. Tarih araştırmaları da bu fon müziğine uyar ve Gestapo'yu her şeye kadir bir gizli polis teşkilatı olarak görürler. Bu bakış açısı ancak 1990'larda değişmiştir. Bu defa da Gestapo'nun imajı bazen neredeyse zayıf bir siyasi polise dönüşür. Bu noktada, bize göre, zorunlu düzeltmede abartıya kaçılmıştır: Gestapo hiçbir zaman her şeyi bilen ve her şeye kadir olmamıştır, ama yine de etkili bir terör aracıdır ve diğer suçlarının yanında milyonlarca cinayet işlemiştir.

Bu kitapla meselenin tüm yönlerini aydınlatan kapsamlı bir tasvir ortaya koymuyoruz. Böyle bir şeye girişmek çok daha geniş bir kapsam ve bolca detay gerektirecekti. Daha ziyade, yazarların kendi araştırmalarına ve artık önemli bir sayıya ulaşmış olan bilimsel incelemelere dayanarak dar kapsamlı ve ana hatları içeren bir tasvir ortaya koymak iste-

dik.[5] Bu sentezle, tarih *yazımındaki* bir boşluğu doldurmayı hedefliyoruz. Bugüne dek Gestapo hakkında bilgi edinmek isteyenler, yetersiz, eskimiş veya sansasyonel bir dille hazırlanmış tasvirlere başvurmak veya sürekli gelişmekte olan bir araştırma kaynakçası üzerinde kendi başlarına çalışmak zorunda kalıyorlardı.[6]

İlk iki bölümde, devletin polis pratiği bağlamında görülmesi gereken Gestapo'nun kuruluşu, örgütsel gelişimi ve kendini tanımlayışı tasvir edilmiştir. Üçüncü Bölüm'de ise aktörler odak noktasında yer almaktadır. Yönetici kademesinden başlamak üzere, farklı idari kadrolardan basit memurlara dek tüm personel grupları incelemeye alınmaktadır. Dördüncü Bölüm, Gestapo'nun somut çalışma yöntemlerine dairdir ve bunu tekil örneklerle irdelemektedir. Burada genel çerçeve koşullarının yanı sıra özellikle gizli ajanların ve ihbarcıların rolü mercek altına alınmaktadır. Öte yandan Gestapo'nun başarısı için, devamında ele alınan diğer polis ve parti hizmet birimleriyle işbirliği daha önemliydi. Bir kez daha belirtelim: Takibat ve baskıda iş bölümü, Gestapo ve nihayetinde tüm nasyonal sosyalist sistem için belirleyici bir nitelikti.

Beşinci Bölüm, Nazi Almanya'sındaki baskı uygulamalarına ve onun farklı evrelerine ilişkindir. Bu bölümde takibata

---

5 Carsten Dams, *Staatsschutz in der Weimarer Republik. Die Überwachung und Bekämpfung der NSDAP durch die preußische politische Polizei von 1928 bis 1932*, Marburg 2002; Michael Stolle, *Die Geheime Staatspolizei in Baden. Personal, Organisation, Wirkung und Nachwirken einer regionalen Verfolgungsbehörde im Dritten Reich*, Konstanz 2001. Karşılaştırma için kapsamlı kaynakça ve şu derlemeler incelenmelidir: Gerhard Paul / Klaus-Michael Mallmann (der.), *Die Gestapo. Mythos und Realität*, Darmstadt 1995; Gerhard Paul / Klaus-Michael Mallmann (der.), *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg. "Heimatfront" und besetztes Europa*, Darmstadt 2000.

6 Örneğin, Edward Crankshaw, *Gestapo*, Londra 1956; Jacques Delarue, *Geschichte der Gestapo*, Düsseldorf 1964; Jochen von Lang, *Die Gestapo. Instrument des Terrors*, Hamburg 1990; Frank Gutermuth / Arno Netzbandt, *Die Gestapo*, Berlin 2005.

uğrayan gruplar odak noktasında yer almaktadır. Öncelikle rejimin siyasi karşıtları, yani ağırlıklı olarak komünist ve sosyal demokratlar, Gestapo'nun ilgi alanına girmişti. Nasyonal sosyalistlerin kilise ve din düşmanlığı da aynı şekilde Gestapo tarafından uygulamaya geçirildi. Gestapo, Yahudiler'in takibatında da merkezi bir işleve sahip olmuştur. Bunlara ek olarak eşcinsellerin, sözümona "işten kaytaranların" ve "toplumdışı kişilerin" takibatı, gizli devlet polisinin kapsamlı gözetim iddiasını açığa vurur. Bu bölümün sonunda, savaşın son yıllarında "vatan cephesi"nde ana ödev haline gelen, "yabancı halklardan" esir işçilerin gözetimi konusu ele alınmaktadır.

Altıncı Bölüm'de, Gestapo'nun tüm Avrupa'da ardında bıraktığı kanlı iz takip edilmektedir. Onun ölümcül seferi Polonya'dan Kuzey ve Batı Avrupa'ya, Güney Doğu ve Doğu Avrupa'ya dek uzanır. Soykırımın hayata geçirilip uygulanmasında da Gestapo önemli bir rol oynamıştır. Avrupa'da hayata geçirilen yöntemler 1944 yılı ortasından itibaren Almanya sınırları içinde de uygulama bulur: Yok edici enerji, içinden doğduğu ülkeye geri döner.

Yedinci ve son bölümde, Gestapo hikâyesinin akabinde olanlar ana hatlarıyla resmedilmektedir: Faillere ne olmuştur, hangi cezai kovuşturmalarla karşılaşmışlardır? Savaş sonrası toplumuna uyum imkânları olmuş mudur ve kariyerleri ne şekilde gelişmiştir? Sonunda Reinhard Heydrich'in sözleri ile başladığımız yere varıyoruz: Mitos ve metafor olarak Gestapo'ya.

1

Kuruluş ve Erken Dönem

Hikâyenin öncesi: Weimar Cumhuriyeti'nde Devlet Koruma Teşkilatı

Joseph Goebbels, Mart 1931'de Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin (NSDAP) Berlin eyalet yöneticisi olarak günlüğüne şunları yazıyordu: "Polis çok şiddetli. Neredeyse öksürmek bile imkânsız."[1] Goebbels bilhassa Prusya siyasal polisinin tedbirlerinden muzdaripti. Yayımladığı *Der Angriff* (Hücum) gazetesi Kasım 1930 ile Temmuz 1932 arasında 19 kez geçici olarak yasaklanmıştı. Mali kayıplar kayda değer düzeydeydi ve pek çok Nazi gazetesi bu tür yasaklamalar nedeniyle iflas ilan etmek zorunda kalmıştı. Goebbels'in kendisi ve seksenin üzerinde önde gelen Nazi hatibi, Prusya'da belli zaman dilimlerini kapsayan konuşma yasaklarıyla karşılaştılar. Parti gizli servis tarafından da derinlemesine incelenmekteydi. Goebbels sıklıkla ispiyonculardan şikayet eder.[2]

1 Joseph Goebbels, *Die Tagebücher von Joseph Goebbels. Sämtliche Fragmente*, der. Elke Fröhlich, Bölüm 1. 1924-1941 kayıtları, Münih 1987, cilt 2, s. 40.

2 Dams, *Staatsschutz*, s. 67-119.

Gözlem ve takip yoluyla elde edilen bilgiler ve çıkarılan sonuç etkileyiciydi. Henüz 1930 Mayısı'nda kaleme alınan bir raporda bu sonuç şöyle formüle edilmişti: "Bunun ötesinde, partinin hükümete katılımı ve onun resmi daire idarecilerinin belirlenmesine tesiri, devletin ve onun güç araçlarının tasfiyesinin bizzat devlet yardımıyla yürütülmesi ve desteklenmesi gibi büyük bir tehlikeyi beraberinde getirmektedir. Nasyonal sosyalistlerce izlenen bu yakın hedefe erişildiğinde, onların ikinci hedeflerinin uygulanması için kısa bir yol kalacaktır. Bu hedef, devlet gücünün şiddet yoluyla ele geçirilmesi ve nasyonal sosyalist diktatörlük formundaki 'Üçüncü Reich'ın,* dış politikada olduğu gibi iç politikada da aynı derece zararlı ve çürütücü etkileriyle hayata geçirilmesidir."[3]

Bu analiz açıkça göstermektedir ki, NSDAP'dan kaynaklanan tehlikeler Prusya siyasi polisi tarafından açıkça fark edilmiştir. Siyasi polis diğer eyaletlerde de görevinin hakkını veriyor görünmektedir ve özellikle istihbarat edinmekte iyi bilgi sahibidir, Baden eyaleti bu konuda iyi bir örnektir.[4] Ama özellikle Prusya'da Devlet Koruma Teşkilatı nasyonal sosyalistlerle etkin mücadele etmektedir. Weimar Cumhuriyeti, korumasız değildi: Bugünkü yaygın ön kabulün aksine NSDAP ile güçlü bir mücadelenin hukuki altyapısı mevcuttu.[5] Devleti koruma vazifesiyle uğraşan kurum gelenek-

(*) Alman tarih yazımında nasyonal sosyalist dönem "Üçüncü İmparatorluk" anlamına gelen "Drittes Reich" ifadesiyle anılır. Bu, ifade, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı'nda yıkılan Kayzer İmparatorluğu'nun ardından Almanlarca kurulmuş üçüncü imparatorluğa işaret eder – ç.n.

3 Denkschrift "Die Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei", Giriş bölümü Gerhard Schulz, Haz.; Ilse Maurer ve Udo Wengst, Düsseldorf 1977, s. 75 ve devamı. Eksiksiz bir sayı şuradan bulunabilir: GStA PK, I. HA, Rep. 84 a, Nr. 3157, Bl. 23-122.

4 Stolle, *Geheime Staatspolizei*, s. 46.

5 Christoph Gusy, *Weimar – die wehrlose Republik? Verfassungsschutzrecht und Verfassungsschutz in der Weimarer Republik*, Tübingen 1991.

sel olarak siyasi polis olarak adlandırılmaktaydı. İstihbarat amaçlı gözlemler ve aşırı sağ ve solla mücadelenin yanı sıra, karşı istihbarat faaliyeti onun temel görev alanlarına girmekteydi. Başka bir şekilde ifade edersek, bugünkü Almanya'da federal düzeyde ve eyaletler düzeyinde faaliyet gösteren Anayasayı Koruma Dairelerinin görevi o dönemde polis tarafından ifa edilmekteydi.

1930 yılında Prusya'da siyasal poliste yaklaşık 1.000 memur görev almaktaydı. Siyasi polis o dönemki Prusya polisinin 44 teşkilatının her birinde, idari polisin birinci departmanı olarak kurulmuştu. Berlin'de 300 çalışanı varken, diğer büyük kentler Aachen, Dortmund ve Kiel'de sadece birer düzine çalışan bulunmaktaydı.[6] Çoğunluğu dedektif eğitimi alıp, bu göreve gönüllü olarak başvuran kişilerden oluşmaktaydı. Genel manada Prusya siyasal polisi, KPD ve NSDAP'yi eşit ölçüde gözlemleme ve mücadele edişinden anlaşılabileceği üzere, sosyal demokrat polis üst yönetimine büyük ölçüde sadık bir aygıttı. Her halükârda, Prusya polisinin sağ gözü kör değildi. Buna rağmen büyük bölümüyle, daha sonra iktidara gelecek gücün aygıtına dönüşecekti, ileride görüleceği üzere.

Prusya'nın dışındaki bölgelerde Gestapo, gerek personel kaynağı gerek kurumsal olarak, eyaletlerin siyasal polis teşkilatlarından yararlandı. Bu noktada Bavyera eyaleti özel bir rol oynar: Bu eyalette henüz Weimar Cumhuriyeti döneminde, radikal sağ örgütlerle ilişki içinde olan ve Weimar Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki siyasal cinayetleri desteklemiş memurlar ağırlıktaydı.[7] İzleyen dönemde, yükselmekte olan nasyonal sosyalist harekete karşı yetersiz bir müca-

6 Dams, *Staatsschutz*, s. 53-66.

7 Martin Faatz, *Vom Staatsschutz zum Gestapo-Terror. Politische Polizei in Bayern in der Endphase der Weimarer Republik und der Anfangsphase der nationalsozialistischen Diktatur*, Würzburg 1995, s. 144; James H. MacGee, *The Political Police in Bavaria*, Diss. University of Florida 1980, s. 278.

dele gösterdiler, bu Prusya'daki güçlü karşı koyuştan açıkça farklıydı. Daha küçük Alman eyaletlerinde, örneğin Oldenburg'da, polis içerisinde hiçbir özel siyasi departman oluşturulmamıştı.[8] Diğer eyaletlerde ise NSDAP, "iktidarı ele geçirmeden" önce hükümet sorumluluğunu üstlenmişti bile ve bu sayede, Ocak 1930'da Wilhelm Frick'in Thüringen'de İçişleri Bakanı olmasında görüldüğü üzere polis üzerinde tesirde bulunabiliyorlardı. Yani Weimar Cumhuriyeti'nde devlet koruma teşkilatına bakıldığında, sonuç eyaletten eyalete çok farklı görünüyordu. Bunun nedeni geleneksel olarak federalizmin izlerini taşıyan polis sistemidir. Aynı derecede şaşırtıcı olan, her yerde dönüşümün ilkin bölgesel olarak örgütlenen bir Gestapo'ya doğru olmasıdır.

Prusya'da NSDAP ile mücadele henüz Weimar Cumhuriyeti devrinde son bulmuştur. 20 Temmuz 1932'de Prusya Hükümeti, Şansölye Franz von Papen tarafından darbeyi andıran bir biçimde devrildi. Papen darbesinin doğrudan bir sonucu, 11 polis şefinin yanı sıra çok sayıda siyasal memurun ve bunlar arasında Berlin Emniyet Müdürü Albert Grzesinski, onun muavini Bernhard Weiss ve Prusya İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Wilhem Abegg'in görevden alınması oldu. Alınan tedbirler sadece siyasi idarecileri etkiledi, normal memurlar arasından kimse görevden alınmadı. Esasen, 20 Temmuz 1932'de polis teşkilatında yaşanan Prusya Darbesi, "Üçüncü Reich'a" giden yolda barajın yıkıldığı belirleyici an idi.

Berlin'deki siyasi polis içerisinde başka personel değişikliklerine de gidildi: İnançlı cumhuriyetçiler görevden alınmadılarsa da, idari ve cinayet şubelerine tayin edildiler, yerlerine siyasi açıdan daha münasip görülen memurlar geti-

8 *Gestapo Oldenburg meldet... Berichte der Geheimen Staatspolizei und des Innenministers aus dem Freistaat und Land Oldenburg*, haz. Albrecht Eckhardt ve Katharina Hoffmann, Hannover 2002, s. 17.

rildi. Bunlar başlangıçta nasyonal sosyalist değildiler. 1932 sonbaharında bir kısım memur NSDAP'ye yakınlaşarak ilk irtibatlarını kurdular. Siyasal polisin gündelik uygulamalarında da belirgin bir tarz değişimi görüldü. 1932 yazında "Yahudi İnançlı Alman Yurttaşları Derneği" ile işbirliği sonlandırıldı ve NSDAP'nin gözlemlenmesi işi asgari seviyeye çekildi. Aynı zamanda, Prusya'daki siyasal polisin tedbirlerinden neredeyse sadece komünistler ve şimdi de sosyal demokratlar etkinlenir hale geldiler. Nasyonal sosyalistlerin karşıtlarıyla Gestapo yoluyla mücadele etmelerinin belirleyici nitelikteki ön adımları, iktidara gelişlerinden yarım yıl önce atılmıştı.[9]

Gestapo doğuyor

30 Ocak 1933'ten sonra nasyonal sosyalistler için polis aygıtı üzerinde kontrol gücüne erişmek belirleyici öneme sahipti. Her eyalette koşullar birbirinden farklı olduğu için, iktidarın ele geçirilmesi süreci her yerde eş zamanlı olmamıştır. Prusya, büyüklüğü, nüfusu ve polis teşkilatının gücü nedeniyle çok büyük önem taşımaktaydı. Nasyonal sosyalistler taktiklerini burayı esas alarak geliştirmişlerdir: Şansölye Adolf Hitler ve İçişleri Bakanı Wilhelm Frick'in yanı sıra, Hermann Göring üçüncü nasyonal sosyalist bakan olarak kabinede yer alıyordu. Görev alanı olmayan bir devlet bakanı olarak alt seviyede gibi görünse de, gerçekte Prusya İçişleri Bakanlığı komiseri olarak Göring, tüm Prusya polis aygıtına hükmettiğinden, nasyonal sosyalistlerin iktidarlarını kurma çabalarında merkezi bir rol oynadı. Göring, Prusya polis teşkilatını, iç siyasetteki karşıtlarını amasızca dev-

9 Christoph Graf, *Politische Polizei zwischen Demokratie und Diktatur. Die Entwicklung der preußischen Politischen Polizei vom Staatsschutzorgan der Weimarer Republik zum Geheimen Staatspolizeiamt des Dritten Reiches*, Berlin 1983, s. 90.

re dışı bırakmak üzere sadık bir güç aracı şekillendirme çabasındaydı.

Henüz 30 Ocak 1933'te Göring, uygun bir fırsatta tutuklanabilmeleri için tüm komünist görevlilerin tespit edilmesi talimatını vermiştir. Bu yapılırken, hem NSDAP hem de KPD hakkında gayet iyi bilgiye sahip Weimar Cumhuriyeti siyasal polisinin kapsamlı arşivine başvurulabilmişti. Siyasal polisin, cumhuriyetçi devlet koruma teşkilatının aracı olmaktan, nasyonal sosyalistlerin bir aletine dönüştürülmesi çabası yoğunlaştırıldı, buna üniformalı polisin de tek tipleştirilmesi (*Gleichschaltung*)* eşlik etti. Araştırmacılar uzun süre, bunun fazlasıyla yüksek sesle dile getirilmesinden yola çıkarak, polis içerisinde nasyonal sosyalistlerce kapsamlı bir personel "temizliği" yapıldığını varsaydılar. Yeni araştırmalar bunun aksine personelde devamlılığın hayli yüksek olduğunu tespit ediyor. Prusya'daki uygulama gerçekte nasıldı? 1 Şubat 1934'e kadar tüm polis teşkilatında 1.000'in üzerinde memur görevden uzaklaştırıldıysa da, bu sayı oransal olarak düşüktür. Üniformalı polisin rütbelileri arasında bu oran % 7,3, bekçiler arasında % 1,7'dir. Polisin ceza takibatı yürüten biriminde [kriminal polis] oran % 1,5 iken daha yüksek dereceli memurlar arasında oran % 10'dur.[10]

Siyasi polis arasında durum başkaydı: Aynı şekilde kitlesel işten çıkarmalar olmadıysa da, çok sayıda görev yeri değişikliği yapıldı ve toplamda personel belirgin bir şekilde yeniden yapılandırıldı. Öncelikli olarak, açıkça demokrat yönelimli olan memurlar uzaklaştırıldı. Bundan özellikle, idari pozisyonlarda görev almış üst düzey memurlar etkilendi. Bunun bir örneği aşırı sağ partileri denetleme birimi yönetici-

(*) Düz anlamıyla "ayarlama" Nasyonal sosyalistlerin, bütün kurumları hükümranlıkları altına alma ve biçimlendirme politikasını ifade eder – e.n.

10 Carsten Dams, "Kontinuitäten und Brüche. Die höheren preußischen Kriminalbeamten im Übergang von der Weimarer Republik zum Nationalsozialismus", *Kriminalistik 58* (2004), s. 478-483, s. 480.

si Johannes Stumm'dur, kendisi 1945'ten sonra Batı Berlin'in polis şefliğine getirilmiştir. Bochum, Duisburg ve Frankfurt am Main kentlerinin siyasi polis idarelerinin yöneticileri de makamlarından olmuşlardır. Nazilerin iktidarı "ele geçirmelerinin" ardından iki yıl sonra Prusya siyasal polisinde görevli isimleri belli 59 üst düzey kriminal polis memurundan 14'ü görevden alınırken, 28'i kriminal polis birimlerine tayin edildi, 11'i Gestapo'ya dahil edildi ve 4'ü Berlin-Charlottenburg'daki Polis Enstitüsü'nde görevlendirildi.[11] Kısaca özetlersek: Siyasal polisin üst kademesinde ağırlıklı olan, açık biçimde görevden alma ve yer değiştirmelerdir. Frankfurt am Main siyasi polisinin karşı casusluk birimi yöneticisi Karl Schäfer bu tespiti hatıralarında teyit eder: "Prusya'daki eski I A biriminin tanıdığım kriminal polis komiserlerinden kimlerin 1933'ten sonra devlet polisine [...] alındığını bugün gözümün önüne getirdiğimde, görüyorum ki bunlar ya koruma hizmetlerindeki komiserlerdi veya daha büyük makamlardaki Komünist Parti uzmanları yahut önceden gizlice NSDAP'yi desteklemiş kimselerdi."[12]

Prusya siyasal polisindeki tüm memurlar açısından personeldeki devamlılığa ilişkin bilgi verebilecek tablolar maalesef bulunmamaktadır. Yine de tekil daire başkanlıklarına dair net bir şeyler söylenebilir.

Aralık 1932'de Bochum'da siyasi poliste görev alan memur sayısı 20'dir, henüz Nisan 1933'te 11'i tayin edilir veya görevden uzaklaştırılır. Haziran 1935'te Bochum siyasi polisinin 7 memuru Prusya Gestapo'sunun hizmetinde görünmektedir.[13] Aachen, Köln ve Frankfurt am Main'de de de-

11 Dams, *Staatsschutz*, s. 177.

12 Karl Schäfer, *20 Jahre im Polizeidienst (1925-1945)*, Heusenstamm 1977, s. 21.

13 Bochum Emniyet Müdürlüğü Polis Dergisi, Nr. 25, 24. Aralık 1932, StAMS, *Polizeipräsidien*, Nr. 206, Bl. 112 ve devamı; Bochum ve Dortmund Siyasal Polislerinin İsim Listesi, Hazırlanma tarihi: 1. April 1933, StAMS, Reg. Arnsberg, Nr. 14 601, Bl.

vamlılık belirli sınırlarda kalır.[14] Prusya'nın Schleswig-Holstein vilayetine dair veriler, siyasal polis için çalışan 43 memurdan sadece 18'inin Gestapo tarafından devralındığını göstermektedir. Başka biçimde dile getirirsek: Pek çok emare, Prusya siyasi polisinin yaklaşık yarısının Gestapo'ya devralınmadığına işaret etmektedir.

Bu tespit, Gestapo araştırmalarındaki ana akıma ters düşmektedir – zaten onların örnekleri sıklıkla Prusya'dan değil, personel devamlılığının çok daha yüksek olduğu Hamburg, Bremen veya Bavyera'dandır.[15] Bütün polis teşkilatı içerisinde genel bir istikrarın hakim olduğu da doğrudur ve bu bir ölçüde Gestapo için de geçerlidir: Kriminal polis memurları, işten çıkarılan veya yerleri değiştirilen çalışma arkadaşlarının yerine ve Gestapo'nun artan personel ihtiyacını karşılamak üzere burada görevlendirilmişlerdir. Buna karşılık başlangıçta, az sayıda istisna haricinde, profesyonel arka planı olmayan neredeyse hiç nasyonal sosyalist görevlendirilmemiştir.

Sadece personel bileşimi değil, örgüt de köklü biçimde yeniden şekillendirilmiştir. Bu sürecin ana göstergelerinden biri, siyasi polisin idari yapının dışına çıkarılmasıdır. Bu, Prusya'da 9 Mart 1933'te kamuoyunun gözü önünde gerçekleştirilir: Siyasi polis yeni merkezini Karl-Liebknecht-

14 25 Haziran 1935 itibariyle Devlet Polisi Şubelerinin İç ve Dış Hizmetlerinde İstihdam Edilen Tüm Erkek Personelin Listesi: GStA PK, I. HA, Rep. 90 P, Nr. 14, sayı 2. 14. Aachen Emniyet Müdüründen Bölge Valisine, 6 Ekim 1934: HStAD, BR 1031 / 185, Bl. 210 ve devamı; Köln Emniyet Müdürünün Resmi Duyurusu, 24 Eylül 1931: Köln Belediyesi Nasyonal Sosyalizm Dökümentasyon Merkezi, 24 Eylül 1931; Köln Stapo Şubesi'nin İç ve Dış Hizmetlerinde İstihdam Edilen Tüm Erkek Personelin Listesi, 25 Haziran 1935: GStA PK, I. HA, Rep. 90 P, Nr. 14, sayı 2; Volker Eichler, "Organisation, Struktur und Schriftgut überlieferung der Gestapo in Frankfurt am Main", *Frankfurt am Main. Lindenstraße, Gestapozentrale und Widerstand*, der. Institut für Stadtgeschichte, Frankfurt am Main / New York 1996, s. 71-85, s. 72.

15 Robert Gellately, *Die Gestapo und die deutsche Gesellschaft. DieDurchsetzung der Rassenpolitik 1933-1945*, Paderborn u. a. 1993, s. 67-72.

Haus'a, yani işgal edilen Alman Komünist Partisi'nin binasına taşır. Gizli Devlet Polisi'nin resmi kuruluşu bunun ardından, 26 Nisan 1933 tarihli Gizli Devlet Polisi Yasası ile gerçekleşir.[16]

Halk dilinde hızla Gestapo adını alan teşkilat, mekânsal olarak emniyet müdürlüğünün dışında da faaliyet göstermeye devam eder: Gestapo'nun merkezi olan Gizli Devlet Polisi İdaresi (Gestapa)* Mayıs 1933'te Prinz-Albrecht-Straße 8 adresindeki eski dekoratif sanatlar okulu binasına taşınır ve savaş sonuna dek bu binada kalır. Daha sonraları kurulan Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın ana adresi de burasıdır, ancak güvenlik politikaları aygıtının genişlemesi kapsamında hizmet birimleri otuzun üzerinde binaya dağılmıştır.[17]

26 Nisan 1933 tarihli Gestapo Yasası siyasal polisin bundan sonraki gelişiminin zemini teşkil etmiş ve onun nasyonal sosyalist manadaki kapsamlı görevlerini tanımlamıştır. Ancak Gestapa münhasıran siyasi polisin ödevlerini yerine getirmekle mesul değildi, aksine yasada belirtildiği şekliyle sadece "düzenli polis teşkilatının yanı sıra veya yerine" görev yapacaktı.[18] O arada Prusya başbakanlığına getirilmiş olan Herman Göring, 26 Nisan 1933 tarihli yasanın uygulanmasına dair genelgede Gizli Devlet Polisi İdaresi'ne dair şunları söylemekteydi: "[Teşkilatın] görevi, kendi icrai memurlarıyla, eyalet polis idarelerinin (devlet polisi birimleri) yardımı ve düzenli polis idarelerinin desteğiyle, tüm dev-

16 26 Nisan 1933 tarihli Gizli Devlet Polisi İdaresi Kuruluş Kanunu, *Preußische Gesetzsammlung 1933*, s. 122.

(*) Gestapa: Geheimes Staatspolizeiamt = Gizli Devlet Polisi İdaresi – ç.n.

17 Reinhard Rürup (der.), *Topographie des Terrors. Gestapo, SS und Reichssicherheitshauptamt auf dem "Prinz-Albrecht-Gelände" Eine Dokumentation*, Berlin 2005, s. 11.

18 26 Nisan 1933 tarihli Gizli Devlet Polisi İdaresi Kuruluş Kanunu, *Preußische Gesetzsammlung 1933*, s. 122.

let toprakları üzerinde, devlete tehlike teşkil eden tüm siyasi teşebbüsleri araştırmak, derlenen verilerin sonuçlarını toplamak ve değerlendirmektir [...] Ayrıca Gizli Devlet Polisi idaresi, kendi görev sahasında diğer polis teşkilatlarından tedbirler almalarını isteyebilir ve görevlendirmelerde bulunabilir."[19]

Daha bu genelgeyle bile, Gestapo'nun faaliyet alanı sınırsızlaştırılmıştır: "devlet düşmanı" yerine "devlete tehlike teşkil eden" kavramının tercih edilmesi, karşıtların tanımlamasında geniş bir hareket sahası sunar.[20] Devlete neyin tehlike oluşturduğunun tanımlaması da Gestapo'nun tekelindedir. Yani, henüz bu erken dönemde bile Gestapo özel bir konuma sahiptir. Bunların dışında Gestapa'ya diğer idarelere emir verme yetkisi tanınmıştır, ki Berlin merkezi bu yetkiyi sonuna dek kullanmıştır. Yasada yer almayan bir yenilik, özel bir anlam taşımaktaydı: Merkezin yanı sıra şubeler halinde devlet polisi birimleri kurulmuştu. Burada esas olarak, tüm Prusya polis teşkilatlarında mevcut olan birinci dairelerin (siyasi polis) ayrıştırılması söz konusuydu. Bu siyasi polis birimleri ikili bir konuma sahipti: Bir yandan Gestapa'ya tabiydiler, diğer yandan eyalet siyasi polis teşkilatları olarak bölge valilerinin emri altındaydılar. Bu nedenle neredeyse zaruri biçimde yeni gizli devlet polisi birimlerinin (Stapo) statülerine dair ihtilaflar ortaya çıkmaktaydı.

Daha ilk Gestapo Yasası ve uygulaması, Gestapo'yu büyük ölçüde iç idareden koparmıştır. Bağımsızlaşma süreci, 30 Kasım 1933 tarihli Gestapo Yasası ve buna dair 8 ve 14 Mart 1934 tarihli uygulama yönergeleriyle daha ileriye taşınmıştır. Gestapa ve Stapo şubeleri nihai olarak İçişleri Bakanlı-

19 İçişleri Bakanının Siyasal Polisin Yeniden Organizasyonuna İlişkin 26 Nisan 1933 tarihli Genelgesi MBliV 1933, Sp. 503-507, Sp. 503.

20 Andreas Schwegel, *Der Polizeibegriff im NS-Staat. Polizeirecht, juristische Publizistik und Judikative 1931-1944*, Tübingen 2005, s. 46.

ğı'nın görev alanından ve yerel polis idarelerinden çıkarılıp, "Gizli Devlet Polisi Şefi" sıfatıyla doğrudan Prusya Başbakanı Hermann Göring'e bağlanır. Gestapo bu haliyle "Gizli Polis Teşkilatı Müfettişi" sıfatıyla Rudolf Diels tarafından idare edilir, kendisi öncesinde Gestapa'nın en üst idarecisidir. Söz konusu olan yalnızca bir isim değişikliğiyse de, Diels şimdi kendi emrine verilmiş hizmet birimleri karşısında çok daha geniş bir yetkiye sahiptir. Hem yeni daire isimlendirmeleri hem de örgütlenme biçimi, Prusya idari tarihi açısından bir yeniliktir.

Bu yeniden yapılandırma ile Göring, öncelikli olarak Prusya ve Almanya içişleri bakanlıklarının yakında gerçekleşecek olan birleşmelerine mukabele edecek bir adım atmıştır. Prusya Gestapo'sunun bu süreçte Almanya İçişleri Bakanı Fricks'in eline düşmemesi için, idarenin özel bir kolu olarak ilan edilmesi ve tümüyle genel iç idareden ayrılması gerekmiştir. Bu noktada Diels, şimdi beş bölümden oluşan Gestapa'nın iç yapısını da yeniden düzenlemiştir: I. Örgüt ve İdare, II. Hukuk Dairesi, III. Harekat Dairesi, IV. Devlete İhanet ve Ajanlık, V. İrtibat Sağlayıcılar (SA, SS, SS Ülke Lideri ve Koruma Polisi ile).[21] Yerel düzeyde Stapo şubeleri benzer biçimde teşkilatlanmıştır: Düsseldorf'ta I ve II numaralı daireler Berlin'deki merkezle aynıdır, diğer görevlerin tamamı III numaralı dairede (icrai departman) toplanmıştır.[22]

Ülkenin diğer eyaletlerindeki gelişme de, Berlin veya Prusya'nın merkeziyetçi himayesinden yoksun olmakla beraber benzer biçimde gelişmiştir. Merkeziyetçiliğin tam aksine Baden örneği, eyaletlerdeki nasyonal sosyalist baskı aygıtının kuruluş, yerleşme ve gelişiminin Prusya vesayetinde

21 Graf, *Politische Polizei*, s. 420 ve devamı.

22 Holger Berschel, *Bürokratie und Terror. Das Judenreferat der Gestapo Düsseldorf 1935-1945*, Essen 2001, s. 76 ve devamı.

yürümediğini, aksine polis aygıtının merkezileşmesinden ve eyaletin yetkilerinin merkezi devlet tarafından kısıtlanmasından duyulan endişeye bölgesel temelde bir yanıt olduğunu göstermektedir. Burada kilit pozisyonlara öncelikli olarak Hitler'in elinden kılıç kuşanmış olmaları hasebiyle Nazi devletinin kişisel tahakküm ağında güçlü bir konuma sahip bulunan, Nazi Partisinin eyalet başkanları getirilmiştir. Fakat bu ancak, ayrıntısıyla görüleceği üzere, Bavyera'dan Heinrich Himmler'in muzaffer yürüyüşünü başlatıp polis teşkilatında hızlı bir kariyer sıçraması gerçekleştirmesine kadar devam edecektir.

1934 ilkbaharında Prusya Gestapo'su, kuruluşunun ilk yılına dair bir bilanço çıkartmıştı. Genel olarak bakıldığında gelişme olağanüstü bir dinamiğin izlerini taşır: Bir yıl içerisinde çıkan iki yasa ve çok sayıda uygulama yönerge ve genelgesi, bu hızlı dönüşümün ifadeleridir. Gestapo bu yolla –en azından kâğıt üzerinde– iç idareden tümüyle ayrılıyor, ayrıca personel sayısı arttırılıyordu. Henüz bir yıl sonra nasyonal sosyalist tahakküm yapısında önemli bir güç faktörü olmuştu ve farklı hevesleri uyandırmaktaydı.

2

Örgütsel Gelişim

"Reich'laştırma": Himmler ve Heydrich Gestapo idaresini üstleniyorlar

O dönemdeki Almanya eyaletlerinin çoğunda siyasi polisin gelişimi Prusya'dakinden farklı olmuştur. Bavyera'da 9 Mart 1933'te Heinrich Himmler vekaleten Münih Emniyet Müdürlüğü'ne atanır. Onun dümen suyunda Reinhard Heydrich, Münih Emniyeti'nin IV. departmanı olan siyasi polisin başına vekaleten getirilir. 1 Nisan 1933'te Himmler "Bavyera Siyasi Polis Koordinatörlüğü"ne terfi eder ve Bavyera İçişleri Bakanlığı'nda kendisine bir ofis tahsis edilir. Eş zamanlı olarak kısa adı BPP olan Bavyera Siyasi Polisi kurulmuş ve bu alan hızla Münih Emniyet Müdürlüğü'nün görev alanından çıkarılmıştır. Böylece BPP, açık bir biçimde Prusya Gestapo'sundan daha önce bağımsızlaşmıştır. Heinrich Himmler'in SS'in başında olması nedeniyle, başlangıçta gayriresmi biçimde de olsa Bavyera Polisi oldukça erken aşamada SS ile bağlantılanmıştır.[1] Bu durum, ilerideki gelişmenin seyrine dair bir fikir verir.

1 Gellately, *Die Gestapo*, s. 54.

Himmler 1933 sonbaharı ile 1934 ilkbaharı arasında farklı eyaletlerdeki siyasi polis teşkilatlarını kendi kontrolü altına almaya girişir.[2] En azından resmi olarak her yerde "Siyasi Polis Komutanı" ünvanını alır. Ancak bu, eyalet siyasi polislerinin, örneğin Baden veya Hamburg'da olduğu gibi, başlangıçta kapsamlı bir özerk hareket alanlarına sahip olduğunu gözden kaçırtmamalıdır.[3] Şimdilik, NSDAP İl Başkanları ve siyasi polis şefleri hesaba katılması gereken aktörler olmayı sürdürüyorlardı. Bunu bir kenara bırakırsak, Himmler ve Heydrich Almanya'daki siyasi polisin merkezileştirilmesinde belirgin bir ilerleme kaydetmiş görünmekteydiler. Koleksiyonlarında eksik kalan parçalar, önemsiz Schaumburg-Lippe ile Prusya idi. Alman topraklarının ve nüfusunun % 60'ından fazlasını kontrol eden Prusya Gestapo'sunun devralınması, bu bakımdan Himmler ve Heydrich için merkezi bir öneme sahipti.

Bu çabalarında iki rakiple karşı karşıyaydılar: Prusya Başbakanı Hermann Göring ve Almanya İçişleri Bakanı Wilhelm Frick. Göring, çok önemli bir güç ögesi teşkil etmesi bakımından Prusya Gestapo'sunun idaresini elinde tutmak istiyordu. Aynı nedenden ötürü Frick de Gestapo üzerinde hakimiyet kazanma isteğindeydi. Peki Prusya Gestapo'sunun idaresinin de Himmler ve Heydrich'e devredilmesi hangi nedenlere dayanabilirdi? Hitler açısından Göring Prusya Başbakanı ve Havacılık Bakanı olarak yeterince güçlüydü ve bu kaybı imaj yitimine uğramaksızın atlatabilirdi. Gestapa'nın Almanya İçişleri Bakanı Frick tarafından devralınması ise temelde amaçlanan merkezileşmeye ters düşecek

2 George C. Browder, *Foundations of the Nazi Police State. The Formation of Sipo and SD*, Lexington 1990, s. 96-116; karş. Peter Longerich, *Heinrich Himmler. Biographie*, Münih 2008, s. 165-171.

3 Ludwig Eiber, "Unter Führung des NSDAP-Gauleiters. Die Hamburger Staatspolizei (1933-1937)", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 101-117, s. 103 ve devamı; Stolle, *Die Geheime Staatspolizei*, s. 80 ve devamı.

ve Hitler'in oldukça şüpheyle yaklaştığı bakanlık bürokrasisini güçlendirecekti.

Belli ki, Prusya Gestapo'su, Nazi önderleri arasında dengeyi korumak bakımından Himmler ve Heydrich'e bağlanmıştı. Üstelik Hitler'in kontrolünden çıkma tehdidinin baş gösterdiği SA'nın da tek noktadan gözetim altında tutulması gerekmekteydi. Uzun pazarlıklar sonucu 1934 ilkbaharında, görünüşte kimsenin yüzünü karartmayacak bir çözüm bulundu: Göring resmiyette "Gestapo şefi" olarak kaldı, Himmler "Gestapo Müfettişi" oldu, idari işleri Reinhard Heydrich "Gestapo Şefi" olarak devraldı. Buna karşın Rudolf Diels, Köln Bölge Valiliği'ne atandı, bu kâğıt üzerindeki terfi, fiiliyatta Nazi devletinin güç merkezinden bir sürgündü. Himmler ise, arkasında çok hızla tırmanılmış çok sayıda merdiven bırakmış olmakla birlikte henüz kariyerinin zirvesine ulaşmış değildi.

Heinrich Himmler, 7 Ekim 1900 tarihinde bir öğretmen çocuğu olarak dünyaya geldi.[4] İsim ve vaftiz babası Bavyera Prensi Heinrich'ti. Prens Heinrich bir süre Himmler'in babası tarafından eğitilmişti. Yani Himmler, kötü yaşam koşullarının içinden gelmiyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru askerliğini teğmen olarak yaptı, ancak cepheye gönderilmedi. Kasım 1918'de ordudan çıkarıldı, lise diplomasını aldıktan sonra paramiliter birliklere* katıldı, sonra ziraat eğitimi aldı. Yüksek öğrenimi esnasında, hayatının

4 Josef Ackermann, "Heinrich Himmler – Reichsführer-SS", Ronald Smelser / Enrico Syring / Rainer Zitelmann (der.), *Die Braune Elite 1: 22 Biographische Skizzen*, Darmstadt 1999, s. 115-133; Johannes Tu chel, "Heinrich Himmler, Der Reichsführer-SS", Ronald Smelser / Enrico Syring (der.), *Die SS. Elite unter dem Totenkopf*, Paderborn 2003, s. 234-253. Duyurusu yapılan şu çalışma manuskriptin tamamlandığı esnada henüz yayınlanmamıştır: Peter Longerich, *Himmler. Biographie*, Berlin 2008.

(*) *Freikorps.* Dünya Savaşı'nın bitiminden sonra milliyetçi subayların girişimiyle oluşan bu milisler, Almanya'nın savaşta "aslında" yenilmediğini, teslimiyetçi hainlerce arkadan hançerlediğini ileri sürüyorlardı. İlan edilen cumhuriyete ve komünist devrim hareketlerine karşı iç savaş yürüttüler – e.n.

sonuna dek iki ana konunun hakim olacağı bir dünya anlayışı geliştirdi: Antisemitizm ve Almanların doğuya iskânı.[5] Himmler bu bağlamda romantizm akımına açık gibi görünse de, ezoterik bir hayalperest de değildi, aksine iktidar bilinciyle hedeflerine erişmek için gereken entellektüel altyapıya sahipti.

Daha sonrasında Ernst Röhm üzerinden NSDAP'ye yanaştı – Kasım 1923'teki Hitler darbesinde de yer aldı. Böylece, "eski muharipler"in oluşturduğu elit bir grubun üyesi olduğunu gösteren Kan Nişanı'nı taşıyanlar arasına girdi. 1925'te Gregor Straser'in özel kalemini ve Niederbayern-Oberpfalz Parti İl Başkan Yardımcılığını üstlendi, 1926'da Almanya Propaganda Şefi ve bir yıl sonra SS'in Almanya Şef Yardımcısı oldu, 1929'da ise Almanya SS'in başına geçti. Bu, hayatının dönüm noktasıydı: Hedefine odaklanarak büyük bir hırsla, o zamana dek 280 kişiden oluşan SS'i genişletmeye girişti. SS, kavgacı SA'ların aksine disiplinli bir birlik olarak görülmekte ve öncelikle Adolf Hitler'in kişisel korunmasına hizmet etmekteydi. Himmler, SS'i "Führer"e koşulsuz sadakat ve adanmışlıkla ön plana çıkan bir nasyonal sosyalist elit olarak tasarladı. Onu ırksal temelde bir siyasi ve dünya görüşü tarikatine dönüştürmek istiyordu. Örgütünün personel sayısının gelişimi hayli etkileyicidir: Himmler'in göreve gelişinin birinci yılında üye sayısı 1.000'e çıktı, 1931'de 3.000'e yaklaşıyordu. 1932 başlarında SS'in üye sayısı 25.000'e yükseldi, "iktidarın ele geçirilmesi" aşamasında sayı 50.000 sınırına dayanmıştı. Birkaç ay sonra üye sayısı 100.000 oldu.[6]

Prusya Gestapo'su Müfettişliğine getirilmesiyle Himmler, kariyer hedefi için belirleyici önemde bir adım atmış-

5 Heinrich Himmler'in 1941 / 42 İş Takvimi, Hazırlayan ve yorumlayan: Peter Witte vd., Hamburg 1999, s. 22.

6 Robert L. Koehl, *The Black Corps. The Structure and Power Struggle of the Nazi SS*, Madison / Wisconsin 1983, s. 32, 53, 79.

tı: SS'in konumunu güçlendirerek, içişleri alanındaki, siyasi polise hakimiyet üzerinden yürütülen güç mücadelesinde Göring'i büyük ölçüde devre dışı bıraktı. Ardından ikisi birlikte, nasyonal sosyalist hareket içerisindeki rahatsız edici bir rakiple mücadeleye giriştiler: Ernst Röhm yeni devlet içerisinde SA lideri olarak önemli bir güç faktörüne ve aynı zamanda bir huzursuzluk kaynağına dönüşmüştü.[7] Gerçi SA'nın adamları yardımcı polisler olarak 1933'te nasyonal sosyalist iktidarın zorbaca yerleşikleşmesinde vazgeçilmez bir rol oynamışlardı, ancak Röhm'ün kanaatine göre devletin yeniden şekillendirilmesi devam etmeliydi: Bu maksatla çekirdeğini SA'nın teşkil etmesini öngördüğü bir milis ordusu kurmaya girişti, böylece ordu komutasıyla ters düştü. NSDAP'nin Herman Göring ve Rudolf Hess etrafında toplanan kesimleri de SA'yı yükselen bir tehlike olarak görmekteydi. Röhm ve SA karşıtı cephenin merkezi ve birleştirici figürleri yine de Heinrich Himmler ve Reinhard Heydrich'tir. İkisi birlikte Gestapo ve SS'in idaresini, parti içi istihbarat servisi SD ile birlikte ellerinde tutmaktaydılar. Böylece SA yönetimini devre dışı bırakmak için gerekli donanıma sahiptiler. Nihayetinde Hitler'i de eyleme geçmenin zamanı geldiğine ikna ettiler.[8]

30 Haziran 1934'teki "Uzun Bıçaklar Gecesi"nde yalnız Ernst Röhm ve SA'nın üst düzey yöneticileri değil, aralarında rejim karşıtı muhafazakârlar ve Hitler'in eski karşıtlarının da olduğu 100'ün üzerinde kişi öldürüldü. Gestapo cinayetleri doğrudan kendi işlememiş, bunlar SS komandoları tarafından gerçekleştirilmişse de, eylemin planlanmasına SA yöneticilerini suçlayıcı bilgiler toplayarak dahil olmuş-

---

7 Peter Longerich, *Geschichte der SA*, Münih 2003, s. 206-219. Hans-Ulrich Thamer, *Der Nationalsozialismus*, Stuttgart 2002, s. 168-177.

8 Ian Kershaw, *Hitler 1889-1936*, Münih 2002, s. 631-650. [Türkçesi: 1. cilt çev. Zarife Biliz, 2007; 2. cilt, çev. Yavuz Alogan, 2009, İthaki Yayınları, İstanbul.]

tu. 30 Haziran 1934, SS için güç artışı anlamına gelir: Hitler onu 20 Temmuz 1934'te NSDAP içinde bağımsız bir örgüt statüsüne çıkarır. Böylelikle 1934 yazında Himmler ve Heydrich, bir buçuk yıl içinde yalnızca bütün siyasi polis birimlerini devralmakla kalmamış, SA'dan nihai olarak kurtulmuşlardır.

Şimdi ise izleyen iki yıl boyunca, 1936 yazına kadar, siyasi polis alanına perde arkasındaki iktidar mücadeleleri damga vuracaktır. Himmler'in Gestapo'nun merkezileşmesini ilerletmesi gibi, Kasım 1934'ten itibaren Almanya İçişleri Bakanlığı ve Prusya İçişleri Bakanlığı'nı uhdesinde toplayan Wilhelm Frick de, polisin federal yapılanmasını ortadan kaldırmak istiyordu. Henüz 1935'te, buna uygun olarak, çoktan beri varolan "ülkeselleştirme" planları yürürlüğe kondu.[9] Bu yolla siyasi polis yeniden genel polise entegre edilecekti. Bu öngörü, o dönemde içişleri bakanlığında polis departmanını yöneten Kurt Daluege'nin bir makalesinde yer almaktaydı.[10] Ancak Himmler 18 Ekim 1935'te Hitler'i yalnız siyasal polisin özerkliği konusunda ikna etmekle kalmadı, tüm polis teşkilatının kendi idaresine verileceği sözünü alarak çok daha fazlasına ulaştı. Frick ve içişleri bakanlığı, bu temel kararı sarsmayı başaramadılar. İzleyen kısımda Himmler'in ve polisin devletin idari yapısına nasıl eklemlenebildiği ele alınacaktır.

1936 Haziran ayı başında içişleri bakanlığı, Himmler'in genel müdür rütbesiyle bakanlığın polis departmanının başına geçirilmesi ve kendisine "Almanya Polis Müfettişi" ünvanı verilmesi önerisinde bulundu. Heydrich ertesi gün bu öneriye, SS'in tasarımını ortaya koyarak mukabele etti:

---

9 Günter Neliba, *Wilhelm Frick, Der Legalist des Unrechtsstaates. Eine politische Biographie*, Paderborn u. a. 1992, s. 248-251.

10 Friedrich Wilhelm, *Die Polizei im NS-Staat. Die Geschichte ihrer Organisation im Überblick*, Paderborn 1997, s. 73.

Himmler bakan rütbesiyle "Alman Polisinin Şefi" olmalıydı. İhtilaflar ancak Himmler'i bakan olarak atamayı reddeden Hitler tarafından sonuca bağlanabildi. Hitler bunun dışında Heydrich'in önerisine uyarak, 17 Haziran 1936'da SS'in Almanya şefini, "İçişleri Bakanlığı bünyesinde Alman Polisinin Şefi" ilan etti. Himmler böylece kâğıt üzerinde Frick'in altında, pratikteyse sadece Hitler'e karşı sorumludur. Himmler kendisine bir memuriyet verilmesini reddeder, nasyonal sosyalist hareketin bir görevlisi olarak kalır.[11] Bu yolla Himmler, polis ve Gestapo'da her şeyi belirleyen figüre dönüşür, Werner Best'in isabetli biçimde yorumladığı üzere, "Alman polisi, SS'in Almanya sorumlusunun idaresi altında hareketle devletin kesişim noktasına dönüşür" [12]

Artık eyaletlerde de görece özerk hareket etme evresi son bulacaktır. Oralardaki Gestapo şubeleri çok önceden totaliter ilkelerle işleyen ve belli ölçüde Prusya ve Bavyera örneklerini hatırlatan takibat makamlarına dönüşmüşlerse de, diğer eyaletlerde normatif ölçüler dışı bir özel daireye dönüşümün temposu ve kapsamı o derece hızlı değildi. Şimdi bu değişecekti. Gestapo tüm ülke çapında eş zamanlı biçimde yeniden harekete geçecekti.

Milli polisin inşası: Üçüncü Reich'ta ve işgal edilen ülkelerde polis ve SS teşkilatı

Himmler'in 17 Haziran 1936'da "Alman Polis Şefi" ilan edilmesiyle nasyonal sosyalist devlet içerisinde polis teşkilatının şekillendirilmesine dair belirleyici nitelikte bir karar alınmıştır.[13] Artık SS'le polisin birbirine kaynaması süreci da-

11 Michael Wildt, *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*, Hamburg 2002, s. 224-227.

12 Werner Best, "Der Reichsführer-SS und Chef der Deutschen Polizei", *Deutsches Recht* 6 (1936), s. 257 ve devamı.

13 Browder, *Foundations*, s. 163-200; Longerich, *Himmler*, s. 189-210.

ha ileri bir noktaya taşınabilecektir. Devlet polisinin SS'in Almanya Führer'inin emri altına verilmesiyle, polis teşkilatının nihai olarak nasyonal sosyalist anlayışa uygun olarak yeniden biçimlendirilmesinin altyapısı kurulmuştur. SS'deki ana dairelere uygun olarak 26 Haziran 1936'da üniformalı polis ve güvenlik polisi merkez teşkilatları oluşturuldu. Yeni kurumların merkez teşkilatlar olarak isimlendirilmesi SS'in kâğıt üzerindeki yönetim şeması ile aynıdır, bu, Himmler'in parti ve devlet kurumlarını birbirine kaynatma iradesini de yansıtır. Düzen polisi [üniformalı polis] altında, koruma polisi, jandarma ve yerel polisin yanı sıra teknik acil yardım ve yangın önleme polisi bir araya toplanırken, güvenlik polisi merkez teşkilatı altında kriminal polis ve Gestapo bir araya getirilir. Bu örgütsel dağılım, nasyonal sosyalist devlet içerisinde kriminal polisin hiçbir şekilde siyaset dışı olmadığını açıkça ortaya koyar.[14] Düzen polisi merkez teşkilatının yönetimini SS üst düzey yöneticisi Kurt Daluege üstlenirken, güvenlik polisi merkez teşkilatının yönetimini Reinhard Heydrich üstlenir.

Ağustos 1936'da Gestapo'nun ülke çapındaki örgütlenmesi tek tipleştirilir. Tüm siyasi polis birimleri artık "gizli devlet polisi" adını taşımaya başlarlar.[15] Bu tarihe kadar siyasi polisin adlandırılmasında Gestapo dışında en az 17 farklı ibare kullanılmıştır.[16] Eylül 1936'da Berlin'deki Gestapa, eyaletler siyasi polis komutanının görevlerini yerine getirmekle yükümlendirildi. Böylece merkezileşme yönünde belirleyici nitelikte bir adım atılmış oldu. 10 Şubat 1936'da çıka-

14 Patrick Wagner, *Hitlers Kriminalisten. Die deutsche Kriminalpolizei und der Nationalsozialismus zwischen 1920 und 1960*, Münih 2002; *a.g.y.*., *Volksgemeinschaft ohne Verbrecher. Konzeptionen und Praxis der Kriminalpolizei in der Zeit der Weimarer Republik und des Nationalsozialismus*, Hamburg 1996.

15 SS Ülke Yöneticisi ve Alman Polis Şefinin Gizli Devlet Polisi Hizmet Birimlerinin Tek Tip Adlandırılmasına İlişkin Genelgesi, 28. Ağustos 1936, RMBliV 1936, Sp. 1344-1346.

16 Gellately, *Die Gestapo*, s. 59.

rılan üçüncü Gestapo Yasası da buna katkıda bulundu. Yasa ilk bakışta kendinden önce çıkarılanların yolundan gitmiş ve mevcut hukuki durumu kayda geçirmiştir. Gestapo, ihtiyati hapis* tekelini elinde tutar; bu konuda bir tarafta adalet ve içişleri bakanlıklarının, diğer tarafta Gestapo'nun yer aldığı uzun süren bir mücadele olmuştur. Uygulamada Gestapo'nun istediği çoktan gerçekleşmiş olsa da, bu şimdi hukuki olarak da sağlama alınmıştır.[17] Yasa genel bir yetkilendirmeyi düzenlemeye devam etmiştir, buna göre Gestapo'nun görevleri şöyle tanımlanmıştır: "Gizli devlet polisinin görevi tüm ülke sathında devlet için tehlike teşkil eden faaliyetleri araştırmak ve bunlarla mücadele etmek, elde edilen verilerin sonuçlarını toplamak ve değerlendirmek, hükümeti bilgilendirmek ve diğer kamu kurumlarını kendilerine ilişkin konulardan haberdar etmek ve onlara tavsiyelerde bulunmaktır. Hangi hususların Gizli Devlet polisinin alanına girdiğini Gizli Devlet Polisi Şefi, İçişleri Bakanı ile birlikte belirler."[18]

Gestapo idaresi açısından yine de bir pürüz daha vardı: Bölgesel Stapo şubeleri, merkezileşme çabalarına başlangıçta taş koyan bölge valilerinin emri altına verilmişti. İki hafta sonra Göring bir genelge yayınlayarak emir komuta zincirini tersine çevirdi ve şüpheye düşülmesi halinde bölge valilerinin Gestapa'dan bir karar aldırması gerektiğini kurala bağladı. Bu yolla Gestapo, devlet idaresi karşısında olabilecek en ileri özerkliği elde etmişti. Bu arada, başka bir yönden, yine bir rakip tehdidi belirmişti. Siyasi istihbarat servisi alanın-

(*) Gestapo, düşman olarak tanımladığı kişileri herhangi bir yargı kararı olmaksızın hapsedip serbest bırakabilmekteydi. Nasyonal sosyalist dilde "Koruma hapsi" [*Schutzhaft*] ifadesiyle süslenen bu uygulama, pek çok hukuk sisteminde görülen, suçluların kaçmasını veya delilleri karartmasını önleme amaçlı "ihtiyati hapis" tedbirinin tümüyle başına buyruk bir biçimidir – ç. n.

17 Ulrich Herbert, *Best. Biographische Studien über Radikalismus, Weltanschauung und Vernunft 1903-1989*, Bonn 2001, s. 150-161.

18 Gizli Devlet Polisi Yasası, 10. Şubat 1936, *Preußische Gesetzsammlung 1936*, s. 21 ve devamı., s. 21.

daki bir diğer aktör, SD kısa adıyla anılan SS'in haber alma teşkilatıydı. SD, 1931 yılında kurulmuş ve Reinhard Heydrich tarafından siyasi karşıtlar ve aynı taraftaki rakipler hakkında bilgi toplamak üzere yapılandırılmıştı. SD'nin personel sayısı başlangıçta etkileyici düzeyde değildi: 1932'de sadece 33 kişiden oluşmaktaydı. 1936'da bu sayı 269'a yükselse de SD büyük bir örgütlenme değildi.[19] Yine de önemi hafife alınmamalıdır: Haziran 1934'ten beri NSDAP'nin yegane haber alma teşkilatıydı ve Himmler onu 25 Ocak 1935'te bir SS merkez teşkilatı seviyesine yükseltti.[20]

Siyasal polisin Himmler tarafından tümüyle devralınmasından sonra, başlangıçta haber alma örgütü olarak SD lüzumsuzlaşmış gibi görünüyordu. Ancak rolü yeniden tanımlandı: Şimdi kendini Gestapo'nun daha iyi bir dünya görüşü eğitiminden geçmiş bütünleyicisi olarak görmekteydi.[21] Yakından incelendiğinde Gestapo ile SD'nin çalışmalarında kesişim noktaları oldukça büyüktür. Nitekim bir iç yazışmada şu ifadeler kullanılır: "Her ikisinin de temelde aynı hedefi gütmesi nedeniyle iki organın birbirleriyle çok yakın iş birliği zaruridir."[22]

Gestapo, kriminal polis ve SD'nin işlerinin gözle görülür biçimde iç içe geçirilmesine dair ilk tedbir, "Güvenlik Polisi Müfettişleri"nin (IdS) devreye sokulması oldu. Pek çok müfettiş aynı zamanda kendi bölgelerindeki SD yöneticileriydi ve hiçbiri kriminal polisten gelmiyordu. IdS'ler başlangıçta yalnızca bir gözetim görevine sahip olsalar ve önemle-

19 George C. Browder, "The Numerical Strength of the Sicherheitsdienst des RFSS", *Historical Social Research* 28 (1983), s. 30-41.

20 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 247.

21 George C. Browder, "Die frühe Entwicklung des SD. Das Entstehen multipler institutioneller Identitäten", Michael Wildt (der.), *Nachrichtendienst, politische Elite, Mordeinheit. Der Sicherheitsdienst des Reichsführers SS*, Hamburg 2003, s. 38-56, s. 41.

22 Gizli Devlet Polisi Teşkilatlanması (tarihsiz), BA R 58 / 781, Bl. 20.

ri kendilerinden sonra devreye giren üst düzey SS ve polis Führerlerince (HSSPF) geri plana atılmışsa da, yine de güvenlik polisi ve SS'in birbirine kaynatılması sürecinde önemli bir rol oynadılar. Bu eğilim, güvenlik polisi ve SD üyelerinin, Himmler'in Şubat 1938'de yayınladığı genelgeyle ortak eğitim ilkelerine tabi kılınmasıyla daha da güçlendi.[23] Haziran 1938'de tek tipleştirme yönünde bir başka adım atıldı.[24] Himmler, güvenlik polisi memurlarının SS'e alınması ve kıdem denkleştirmelerini bir genelgeyle düzenledi: Güvenlik polisinin SS'e katılan bütün üyeleri otomatik olarak SD mensubu oldular. Bu, genel SS koşullarının yerine getirilmesinin yanı sıra bir dizi kritere uyulmasını gerektirmekteydi: Ya memur "iktidarın devralınması"ndan önce NSDAP'nin veya onun yan kuruluşlarından birinin üyesi olmuş olmalıydı, ya da SS'in destekçi üyesi olmalı veya en az üç yıldan beri güvenlik polisinde görev ifa ediyor olmalıdır. Himmler ve Heydrich'in buradaki niyeti açıktır: Polisle SS'in, SD yönetimi altında kaynaştırılması. Çıtayı yükseğe koyan planlar yine de kendiliğinden uygulama bulmaz. Güvenlik polisinden pek çok memur SS'e ve böylece SD'ye katılsalar da, diğer tarafta polis teşkilatı mensubu dolayısıyla devlet memuru olmayan çok sayıda SD mensubu vardır.

Ancak Polonya'ya taarruz ve ardından ülkenin işgali ile entegrasyon süreci hızlandı. Sonunda 27 Eylül 1939'da güvenlik polisi ile SD ana dairelerini birleştiren Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı (RSHA) kuruldu.[25] Her iki ana daire-

23 SS Ülke Yöneticisi ve Alman Polis Şefi'nin RFSS Güvenlik Polisi ve Güvenlik Hizmeti Görevlilerinin İşe Alım ve Eğitimine İlişkin Genelgesi, 18 Şubat 1938, RMBliV, 1938, Sp. 289-294; Jens Banach, *Heydrichs Elite. Das Führerkorps der Sicherheitspolizei und des SD*, Paderborn 2002, s. 268-271.

24 SS Ülke Yöneticisi ve Alman Polis Şefi'nin Güvenlik Polisi Mensuplarının NSDAP Koruma Birliği'ne (SS)Alınmasına İlişkin Genelgesi, RMBliV 1938, Sp. 1089-1091.

25 Michael Wildt, "Radikalisierung und Selbstradikalisierung 1939. Die Geburt des Reichssicherheitshauptamtes aus dem Geist des völkischen Massen-

yi daha önce idare etmiş olan Reinhard Heydrich, neredeyse kaçınılmaz olarak bu yeni merkez teşkilatın ilk yöneticisi oldu. RSHA tümüyle yeni bir yapıydı. Bir bakanlık kurumu ve SS merkez teşkilatlarından biri olarak ikili bir statüye sahipti. Bu daha önce kâğıt üzerinde güvenlik polisi merkez teşkilatı için de geçerli olsa bile, parti içi haber alma teşkilatı SD'nin entegre edilmesiyle RHSA gerçekten de "siyasi ve kurumsal olarak tümüyle yeni bir yaratım" olmuştur.[26]

RSHA'nın iç teşkilatlanmasında en önemli daire IV numaralı Karşıtları Araştırma ve Mücadele Dairesiy'di, bu daire devlet polisi merkez teşkilatı ve Prusya Gestapa'sının II ve III numaralı departmanlarını büyük ölçüde bünyesinde toplamıştı. Başlangıçta altı daireden, 1941'den itibaren yedi daireden biriydi: I Personel Meseleleri, II Örgütlenme, İdare ve Hukuk, III Alman Yaşam Sahaları, IV Karşıtların Araştırılması ve Mücadele, V Suçla Mücadele, VI SD-Yurtdışı İstihbarat, VII Dünya Görüşü Araştırmaları ve Değerlendirme. I ve II numaralı daireler diğer beşi için de yetkiliydi ve RSHA'nın bürokratik iskeletini teşkil ediyorlardı. V numaralı daire, devlet suçlarla mücadele dairesi olarak Alman kriminal polisinin merkeziydi. III, VI ve VII numaralı daireler ise eski SD hizmet birimleriydi.

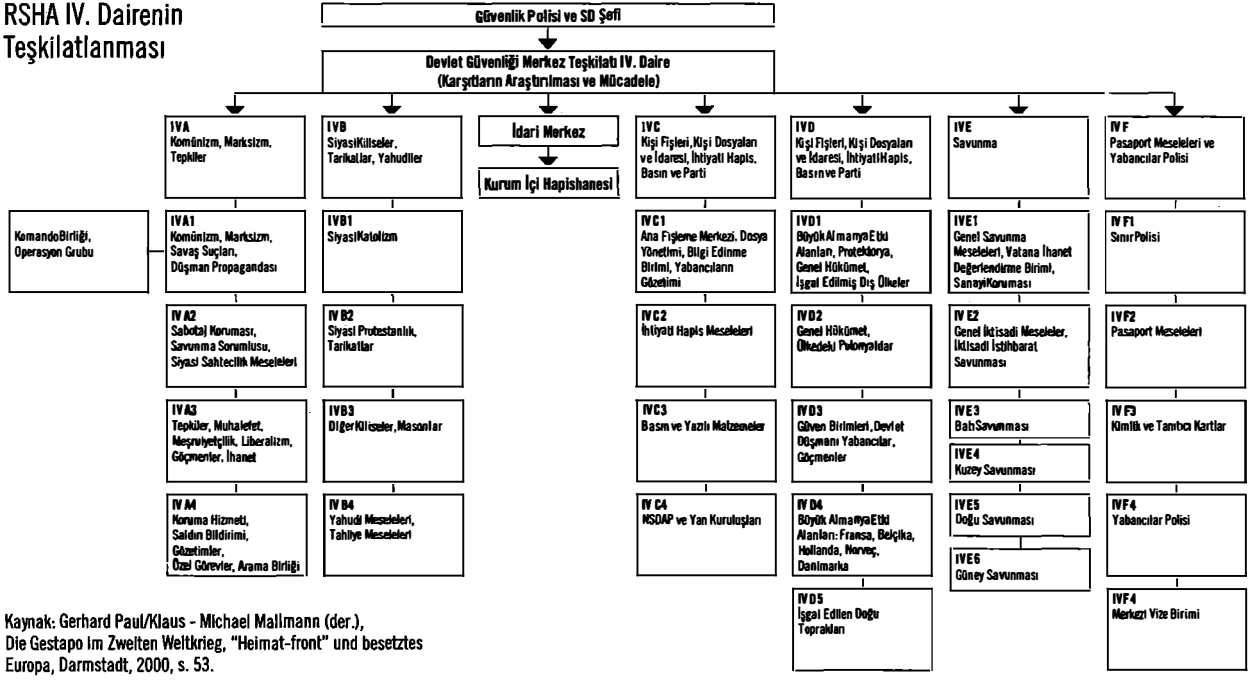
IV numaralı daire içerik ve personel bakımından özel bir konum işgal etmekteydi. Gestapo, kimi dönemlerde, SD'den yaklaşık beş kat, kriminal polisten neredeyse üç kat fazla personel sayısına sahipti. Bunun yanı sıra Gestapo, kriminal polisinin selahiyetlerine sahip olması bir kenara, nasyonal sosyalist terörün merkezi icra organıydı. Ayrıca IV numaralı daire gitgide SD hizmet birimlerini kendisine çekme-

---

mords", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 11-41, s. 15 ve devamı.

26 Gerhard Paul, "'Kämpfende Verwaltung'. Das Amt IV des Reichssicherheitshauptamtes als Führungsinstanz der Gestapo", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 42-81, s. 43.

RSHA IV. Dairenin Teşkilatlanması

Kaynak: Gerhard Paul/Klaus - Michael Mallmann (der.), Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg, "Heimat-front" und besetztes Europa, Darmstadt, 2000, s. 53.

yi başardı. Bu özelikle, hem Heydrich hem de Himmler'in özel güvenini kazanmış olan daire başkanı Heinrich Müller'in başarısıydı.

IV numaralı dairenin iç teşkilatlanmasında, esnek yapılar ve değişen koşullara uyabilen çok dinamik bir sürekli yeniden örgütlenme belirgindi. Bu gerçek, tanımlamayı güçleştirmekte, gözlem ve analizlerin sadece anın fotoğrafını çektiğini ortaya koymaktadır. IV numaralı dairenin 1943/44'teki yeniden örgütlenmesine kadar altı grup bulunuyordu: IV A Siyasi Karşıtların Takibatı, IV B Kiliselerin ve Yahudiler'in Takibatı, IV C İhtiyati Hapis ve Fişleme, Basın ve NSDAP, IV D İşgal EdilmişTopraklar, IV E Savunma, IV F Pasaport Konuları ve Yurtdışı Polisi. Tek tek gruplar içinde altıya kadar alt birim bulunmaktaydı. Örneğin, Adolf Eichmann idaresindeki IV B 5 birimi Yahudi Meseleleri, IV C 2 İhtiyati Hapis Meseleleri konusunda yetkiliydi. Yeniden yapılandırmayla IV. Daire sadece iki gruba ayrıldı: IV A tüm uzmanlık departmanları ile 19 birimi kapsamakta, IV B ise bölge departmanları denen birimleri kapsayan 15 birimden oluşmaktaydı.[27]

IV. Daire tüm Almanya'daki Stapo şubelerinin merkezi olarak, işgal edilen bölgelerde yetkiliydi. Hedef gözeten bir personel politikasıyla daha geniş bir etkinlik kazanılmıştı: Heinrich Müller, RSHA I. dairesinin yöneticisiyle irtibat halinde Stapo şubelerinin yöneticilerini belirlemede tek başına yetkilendirilmişti. Bunun ötesinde, planlı bir bilgi edinme politikasıyla bölgesel hizmet birimlerini yönlendirebilmekteydi. Mayıs 1940'tan itibaren haftalık olarak "Sipo ve SD Şefinin Emirnameleri" yayınlanmaya başladı, bu yayınla IV. Daire kendi emri altındaki birimleri yönlendirmeyi hedefliyordu. Yine de Berlin'deki merkez ve bağlı birimler arasındaki ilişki tümüyle pürüzlerden arınmış değildi. Taşrada-

27 *A.g.e.*, s. 50-56.

ki Stapo şubeleri sıklıkla bürokratik müdahalelerden, işlem süresinden ve RSHA'nın uygulamadan kopukluğundan şikayet etmekteydiler.

Özellikle ilk yıllarında Gestapo, kesinlikle kâğıt üzerinde göründüğü kadar merkezileşmiş değildi. Yerel güçler bu dönemde büyük bir nüfuz kullanabilmekteydiler. Nasyonal sosyalist rejimin son aylarındaysa RSHA'nın taşradaki alt kuruluşları ile emir komuta zinciri gitgide çözüldü ve yerel hizmet birimleri yeniden açıkça özerkleştiler. Yani Gestapo'nun güçlü bir merkeze sahip olduğu dönem yalnızca aradaki orta evredir. Bölgelerdeki kurumsal konumlanışı da hiçbir şekilde tüm sahayı kapsamıyordu ve sık dokunmuş bir yapıya sahip olmaktan çok uzaktı: Prusya Gestapo'sunun 1935'te 33 Stapo şubesi bulunuyordu, bunlar ayrıca 117 dış ve sınır birimini idare etmekteydi.[28] "Reich'laştırma" sonrasında 1937 yılında tüm ülkede yaklaşık 50 Stapo şubesi olmuştur. 1 Eylül 1939'da bunların sayısı 64'e ulaşırken, 11'inin görev sahaları eski ülke sınırlarının dışındadır.[29]

Dosyaları bugüne ulaşabilmiş az sayıda birimden biri olan Düsseldorf Staposu örneği, kurumun iç yapısını ve Alman toplumuna olan bölgesel ve yerel nüfuzunu açıkça ortaya koyar. Düsseldorf Bölge Valiliği'nin 5498 km²'lik alana yayılan, 4 183 235 nüfuslu (1939) bölgesinde 1938 yılı itibariyle Düsseldorf merkezi haricinde altı şube ve dört yan hizmet birimi öngörülmüştü: Duisburg (Hamborn'la birlikte), Essen, Krefeld, Mönchengladbach, Oberhausen (Mülheim ile birlikte) ve Wuppertal (Barmen, Remscheid ve Solingen'le birlikte). Ek olarak Emmerich İstasyonu ile birlikte Emme-

28 Bruno Freiberg / Ernst Eichler / Theodor Mommsen (der.), *Dienstaltersliste der höheren Kriminalbeamten der staatlichen Polizeiverwaltungen und der Geheimen Staatspolizei Preußens, des Saarlandes und des Freistaates Danzig, nach dem Stande vom 1. Juni 1935*, s. 55-66.

29 Devlet Polisi Merkez ve Yerel Şubelerinin Adres Listesi, Tarih: 1. Eylül 1939, HStAD, RW 36 / 6.

rich, Kranenburg ile birlikte Kleve ve Straelen-Herongen ile birlikte Kaldenkirchen'de üç sınır polisi komiserliği vardır. Bu dağılım, Gestapo'nun özellikle şehirler ve sınır bölgelerinde örgütsel olarak kendi hizmet birimleri ve şubeleriyle temsil edildiğini açıkça ortaya koyar. Düsseldorf'taki Stapo şubesi ve alt kuruluşlarının emrinde Mart 1937'de 291, Eylül 1941'de 349 personel çalışmaktadır.[30]

Savaşın başlangıcında varolan 64 Stapo şubesine, az sayıda yeni birim eklendi: Eylül 1941'de sayıları 67 iken bunların 26'sı 1937'deki ülke sınırlarının dışında bulunmaktaydı. Eski ülke topraklarında birleştirmeler nedeniyle Stapo şubelerinin sayısında azalma olmuştu. Mamafih "Genel Hükümet" adı verilen bölgede ve Nazi Almanya'sına dahil edilen topraklarda bağımsız devlet polisi birimleri kurulmuştu. Diğer işgal bölgelerinde Gestapo, ilgili Güvenlik Polisi ve SD (BdS) Amirinin veya onun emri altındaki Güvenlik Polisi ve SD komutanlarının (KdS) komutasına verilmişti.

Bunlar ve daha önce sözü edilen Güvenlik Polisi ve SD Müfettişleri (IdS), nasyonal sosyalist tedbir devletinin özgül yeni yaratımlarıdır. Himmler'e Prusya Gestapa'sı ile eyaletlerin siyasi polis komutanlığı yetkisinin verildiği 20 Eylül 1936'da yayınlanan genelgede, ilk kez güvenlik polisi müfettişi diye bir makam zikredilmişti. Ancak ilk müfettiş gerçekten görevlendirilene kadar bir yıldan fazla zaman geçmiştir. 1937 yılı içerisinde SS ve polis yapılanması yeniden düzenlendi ve rütbeler ordudakilerle denkleştirildi. Eylül 1937'ye kadar tamamı sınır bölgelerinde olmak üzere yedi müfettiş görevlendirildi. Bunların temel görevi başlangıçta, yereldeki güvenlik polisinin merkezileştirilmesini güvence altına almaktı – bu bakımdan öncelikli olarak bütünleştirici görevler üstlendiler. Daha sonrasında IdS'lere, ülke savunması kapsamında Gestapo, kriminal polis ve SD'nin seferberlik ön

30 Berschel, *Bürokratie und Terror*, s. 19, 73, 86 ve devamı.

hazırlıklarını koordine etme görevi verilmiştir.[31] Reinhard Heydrich, IdS'lerle, polisin şimdiye kadar süregelen devletsel yapısını öngörülebilir bir zamanda devralacak bir kurum meydana getirmek istiyordu.[32] Ancak bunları uzun bir süre boyunca, geleceğin nasyonal sosyalist idari organizasyonunun habercileri olarak anlamak daha doğrudur.

Savaşın patlak vermesiyle beraber IdS'lerin yetki alanları genişletildi. Bununla beraber onlara neredeyse hiçbir kurumsal güç aktarılmadı, konumları daha ziyade kişisel etki güçlerine dayanmaktaydı. IdS'lerin temel ödevi güvenlik polisiyle SD'nin kaynaştırılarak, nasyonal sosyalist bir "devlet koruma" kolluk gücünün inşasıydı. Ancak 1941/42'de IdS'ler güvenlik politikası aygıtının bürokratik yapılarıyla bağlantılandırıldılar: 12 Haziran 1941'de ilk olarak Stapo merkez birimlerinin görevlerini üstlendiler, 22 Ocak 1942'de bunu kriminal polis merkez birimlerinin devralınması izledi.[33] Savaşın son aylarında 20 Temmuz 1944'teki Hitler'e suikast girişiminin ardından ve müttefik birliklerinin giderek yaklaşmaları nedeniyle güvenlik polisiyle SD'nin kaynaştırılması süreci hızlandırıldı. Bunun için Almanya topraklarında Güvenlik Polisi ve SD Komutanlığı kurularak IdS idaresine verildi. Aynı zamanda 1944 ortalarından itibaren kimi IdS'ler amir konumundaki hizmet birimlerine dönüştürüldü; bu özellikle, güvenlik polisinin eylem yeteneğini artırma maksadıyla sınır bölgelerinde gerçekleştirildi. Topyekûn savaş, bir olağanüstü halin teşekkülüne vesile olmuştu. Heydrich tarafından çoktan planlanmış olan yeni polis yapılanması, ancak o zaman mümkün oldu.

1939'dan itibaren işgal edilen bölgelerde hiçbir güvenlik polisi müfettişi görevlendirilmedi, halbuki Varşova vaka-

31 Banach, *Heydrichs Elite*, s. 174 ve devamı.

32 Reinhard Heydrich'den Kurt Daluege'ye, 30. Ekim 1941, BA NS 19 / 2807.

33 Banach, *Heydrichs Elite*, s. 191 ve devamı.

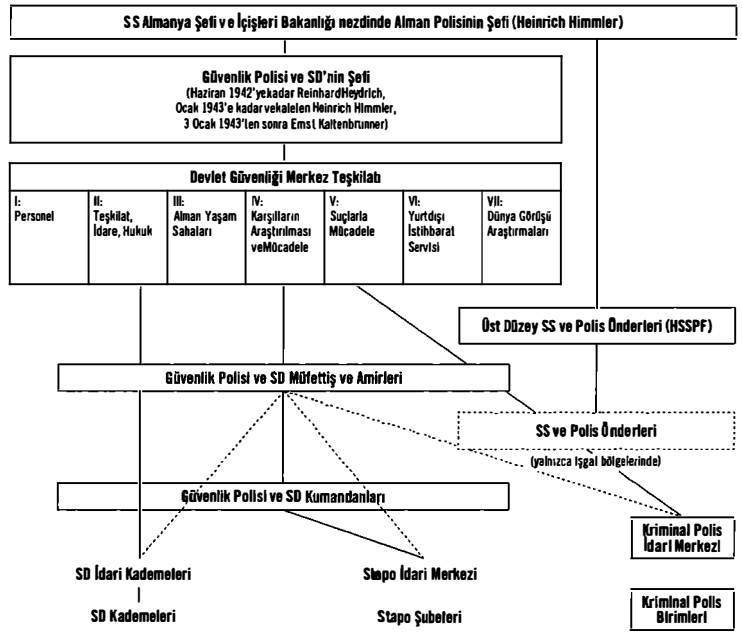
sında başlangıçta öyle öngörülmüştü. Oysa Güvenlik Polisi Amirliği (BdS) Dairesi devreye sokuldu; bu önce, Genel Valilik merkezi Krakov olmak üzere Polonya ölçeğinde gerçekleştirildi. IdS'lerden farklı olarak BdS sadece gözetimle görevli değildi, bunun yanı sıra Gestapo, kriminal polis ve SD üzerinde daimi bir emredici yetkiye sahipti. Buna ek olarak güvenlik polisi ve SD'nin taleplerini temsil etmekte, böylelikle işgal siyasetinin şekillendirilmesine aktif biçimde katılmaktaydı. Alman topraklarında RSHA'nın merkezi olarak gerçekleştirdiği ödevleri, işgal bölgelerinde BdS üzerine almıştı. Bu nedenle kuruluşunda RSHA yapılanması örnek alınmıştı. BdS'ler buna ek olarak tüm SD mensupları ile tüm Gestapo ve kriminal polis memurlarının amiri konumundaydı.

Diğer BdS'ler 1940'ta Lahey ve Oslo'da kuruldular, yani sivil idare yönetimindeki ülkelerde. Bunu, Fransa'nın zaman içerisinde Almanlaştırılması öngörülen Elsaß [Fransızca Alsace] ve Lothringen [Lorraine] bölgeleri için Strasburg ve Metz'de kurulan BdS'ler izledi. BdS'e bağlı merciler olarak Güvenlik Polisi ve SD Komutanlıkları (KdS) oluşturuldu. Bu gelişmenin öncüsü ve modeli, yine Polonya'ydı. Diğer KdS'ler 1941'den beri Sovyetler Birliği'nin işgal edilen bölgelerinde, daha sonra Fransa, İtalya ve Macaristan'da kuruldu. Almanya topraklarında görevlendirilen komutanlardan farklı olarak KdS'ler Avrupa'da çok geniş bir hareket serbestisine sahiptiler.

İsabetli biçimde "Himmler'in eli" tabir edilen Üst Düzey SS ve Polis Önderleri (HSSPF), oldukça geniş yetkilere sahipti.[34] Bu yeni tür makam 13 Kasım 1937'de kuruldu. Tıpkı IdS'ler gibi HSSPF'ler de bir ordu bölgesinde yetkiliydiler. Bunlarda SS-polis bağlantısı çok açık biçimde kurumsal-

34 Thomas Köhler, "Himmlers verlängerter Arm in Rheinland und Westfalen – Die Höheren SS- und Polizeiführer", Carsten Dams / Klaus Dönecke / Thomas Köhler (der.), *"Dienst am Volk"? Düsseldorfer Polizisten zwischen Demokratie und Diktatur*, Frankfurt am Main 2007, s. 203-233.

Güvenlik Polisinin 1939'dan Sonra Teşkilatlanması

laşmaktaydı – aynı Himmler'in kişiliğinde olduğu gibi; nitekim HSSPF'lerin daha sonra "küçük Himmlerler" diye adlandırılması yersiz değildir. HSSPF'ler başlangıçta bir bağlantılandırma ve yönlendirme işlevi görüyorlardı, büyük bir idari aygıta sahip değildiler. Doğrudan Gestapo ve güvenlik polisinin bir kurumu olmasalar da, hem düzen ve güvenlik polisinin müfettiş ve amirleri hem de SS'in üst rütbeli görevlileri, tümenleri, alayları ve kıtalarıyla birlikte bunların astı idi. Ordu bölgesine göre bir HSSPF'nin emri altındaki kişi sayısı 200.000'i aşabilirdi. Yine de tümüyle bağımsız hareket edememekteydiler; kamu idaresi ve SS üst düzey yöneticileri HSSPF'lere şüpheyle bakıyorlardı.

HSSPF'lerin güç alanı, işgal altındaki bölgelerde çok daha büyüktü: Henüz savaşın başladığı 1939'da polis ve SS'in ortak harekâtını yürütmekteydiler. Bu konuda büyük ölçüde devlet gözetiminden uzaktılar ve bunu genellikle başına buyruk biçimde kullanıyorlardı. Sovyetler Birliği'ne saldırının ardından SS'in hareket alanı ve paralelinde HSSPF'nin yetkileri genişledi. Sivil idare, ordu ve dışişleri arasındaki gerilim alanında, dönem ve mekân koşullarına bağlı olarak hareket etmekteydiler. Kendi birliklerini kuran HSSPF'ler Doğu Avrupa Yahudilerinin imhasında merkezi unsurlara dönüştüler.[35]

Soykırım zirve noktasına Doğu Avrupa'daki toplama ve imha kamplarında ulaştı. Toplama kampları SS Ekonomi ve İdare Ana Dairesi'ne bağlı olmasına karşın Gestapo'nun da buralarda siyasi departmanları vasıtasıyla temsilcileri bulunmaktaydı.[36] Henüz 1933'te Dachau'daki Toplama Kampında, tutukluların sevkinde ve salıverilmesinde polisin talimatlarını uygulanmasını gözetmele görevli bir siyasi departman kurulmuştu. Bu birim aynı zamanda kamp sistemine sıkı sıkıya bağlanmıştı, tutuklular hakkında dosya tutmakta ve mahpusları sorgulamaktaydı. Farklı görev alanların tekabül eden alt departmanlar vardı: Fişleme, Teslim alma/Salıverme, Nüfus dairesi, Tespit ve Sorgu Hizmetleri.[37] Toplama Kampları Müfettişi Theodor Eicke'nin yönetimi altındaki Prusya topraklarındaki kamplarda da, 1934 ve 1935 yıllarında siyasi departmanlar kurulmuştu.[38]

35 Ruth Bettina Birn, *Die Höheren SS- und Polizeiführer. Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten*, Düsseldorf 1986.

36 Jan Erik Schulte, *Zwangsarbeit und Vernichtung: Das Wirtschaftsimperium der SS. Oswald Pohl und das SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt*, Paderborn 2001.

37 Karin Orth, *Das System der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Eine politische Organisationsgeschichte*, Hamburg 1999, s. 44 ve devamı.

38 Johannes Tuchel, *Konzentrationslager. Organisationsgeschichte und Funktion der 'Inspektion der Konzentrationslager' 1934-1938*, Boppard 1991, s. 159 ve devamı.

Siyasi departmanlar kamp yapılanmasının entegre bir parçasıydı. Genellikle sadece yöneticisi Gestapo veya kriminal polisten bir memur oluyordu, emri altındakiler genellikle SS'in adamlarıydı. Rütbelerin görece düşük olması göze çarpar: Auschwitz'deki siyasi departmanın uzun süre yöneticiliğini yapan Maximilian Grabner, hizmete başladığında komiser, halefi Hans Schurz ise komiser yardımcısıydı.[39] Siyasi departmanın konumunu tespit etmek ilk bakışta çok kolay değildir: Bir yandan RSHA'nın ve yerel Gestapo şubelerinin, diğer yandan toplama kampı müfettişliği ve kamp yönetiminin emri altındaydılar.[40] Ancak bu durum ilke olarak çatışmalara yol açmamıştır. Nasyonal sosyalist toplama kamplarında uygulamaya konan sistematik imha sürecinde işbirliği neredeyse tümüyle pürüzsüz yürümüştür.

Toplama kamplarındaki siyasi departmanların yanı sıra Gestapo, nasyonal sosyalist kamp sistemi içinde kendi tutukevlerine de sahipti: İş Eğitimi Kampları (AEL). Bunlar toplama kampları gibi SS Ekonomi ve İdare Merkez Teşkilatına değil, yerel Gestapo hizmet birimlerine bağlıydı.[41] İlk AEL'ler 1939/40 yıllarında yerel inisiyatiflerle ortaya çıkmış ve Himmler tarafından sadece savaş süresince geçerli olmak üzere kabul edilmişti, zira bunların varlığı aslın-

39 Aleksander Lasik, "Organisationsstruktur des KL Auschwitz", Wacław Długoborski / Franciszek Piper (der.), *Auschwitz 1940-1945. Studien zur Geschichte des Konzentrations- und Vernichtungslagers Auschwitz*, Band 1: Aufbau und Struktur des Lagers, O'swie,cim 1999, s. 165-320, s. 200 ve devamında Grabner ve Schurz'dan kriminal polis sekreteri olarak bahsedilmektedir; Johannes Tuchel, "Registrierung, Misshandlung und Exekution. Die 'Politischen Abteilungen' in den Konzentrationslagern", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 127-140, s. 131 ise Schurz'u kriminal polis asistanı olarak anmaktadır.

40 Günter Morsch, "Organisations- und Verwaltungsstruktur der Konzentrationslager", Wolfgang Benz / Barbara Distel (der.), *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, cilt 1: Die Organisation des Terrors, Münih 2005, s. 58-75, s. 65.

41 Gabriele Lotfi, *KZ der Gestapo. Arbeitserziehungslager im Dritten Reich*, Frankfurt am Main 2003, s. 58-128.

da kendi emri altında merkezileşmiş toplama kampı sistemine aykırıydı.

Bu yapının oluşumuna farklı gruplar dahil olmuştu; örneğin, uygun ücretli veya bedava işgücü temin etmek isteyen inşaat işletmeleri, belediyeler ve diğer kamu kuruluşları bunlar arasındaydı. Başlangıçta, yurtiçi ve yurtdışından "çalışmayı reddedenler" veya "iş yavaşlatanlar", ilk aşamada üç haftalığına bir AEL'e gönderilmekteydi. Daha sonra her türlü suç, yetkili Stapo şubelerince belirli bir süre AEL'e sevkle cezalandırılmaya başladı. Kısa süreli ama acımasız bir çalıştırma terörü ile, tutukluların "eğitilmesi" öngörülüyordu. Korkunç yaşam ve çalışma koşulları kimi zaman toplama kamplarını bile geride bırakıyordu. Bunların Gestapo için önemi büyüktür: "AEL'ler nasyonal sosyalist terör sistemine aşağıdan yukarı türeyerek dahil olmuştur, yargının dışında ve toplama kamplarından bağımsız biçimde, güvenlik polisinin üçüncü baskı düzlemi olarak yerleşikleşmiştir."[42]

İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya topraklarında toplam 200 çalıştırarak-eğitme kampı bulunmaktaydı. Personeli tümüyle polislerden oluşuyordu: Gardiyanlar düzen polisi mensupları arasından seçilirken, kamp yöneticileri ve vekilleri güvenlik polisinden gelmekteydi. Bunlar orta dereceli memurlardır. Buralarda bir yöneticilik görevi, önemli bir kariyer adımı olmaktan ziyade bir uzaklaştırma niteliği taşıyordu. Buna karşın bölgesel Stapo şubeleri için orada bir AEL'in kurulması önem artışı anlamına geliyordu. Yerel mercilerin bu şekilde bağımsızlaşması devlet polisi pratiği ve merkezileşmiş polis teorisi ile çelişmekteydi.

"Normal" hapishanelerin de nasyonal sosyalist devletin sistemine katıldığı ve baskı sisteminin entegre bir parçasını teşkil ettiği gerçeği, uzun süre tarih araştırmalarınca göz ar-

42 Gabriele Lotfi, "Stätten des Terrors. Die 'Arbeitserziehungslager' der Gestapo", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 255-269, s. 260.

dı edilmiştir. Ne Gestapo'ya ne de SS'e ait olmaları nedeniyle bu noktada dikkate alınmamışlardır.[43] Diğer yandan "genişletilmiş" denen polis hapishaneleri mevcuttu ve bunlar –tıpkı AEL gibi– Gestapo'nun emri altındaydı. Yapıları ve idareleri ile de AEL'e benziyorlardı, sadece "eğitim" hedefi yoktu. Genişletilmiş bir polis hapishanesine polis gözetiminde bulunan her tutuklu sevk edilebilirdi. Hem çalıştırarak-eğitme kampları hem genişletilmiş polis hapishaneleri tümüyle Gestapo'nun tutukevleriydi, bu nedenle –tamamen organizasyon açısından bakılırsa– nasyonal sosyalist toplama kampı sisteminin bir parçası değildiler. Yerel Gestapo şubeleri için bu tutukevleri, takibat repertuarı için memnuniyetle karşılanan bir zenginleşmeyi ifade ediyordu. Bunların içerisinde, her türlü gözetim ve kuraldan azade olarak, gündelik takibat ve baskıyı gündelik olmayan araçlarla yürütebilmekteydiler.[44] Buradan anlaşılan, Gestapo'nun özünde merkeziyetçi bir teşkilat olmakla beraber, kurumsal çerçevesinin, özel takibatlar için yerel düzeyde farklı açılım olanakları geliştirmeye müsait biçimde çizilmiş olduğudur. Bunun ardında, bu yönelimin hem motoru hem de ufku olarak, görevini nasyonal sosyalizmin dünya görüşü temeline dayandıran Gestapo'nun kendine dair özgül algısı yatmaktaydı. Merkezi görevlendirme ile yerel dik başlılık arasındaki, ilk bakışta paradoks izlenimi veren karışım teşkilatı zayıflatmamış, bilakis onun baskı potansiyelini arttırmıştır. Bütünsel olarak bakıldığında Gestapo, nasyonal sosyalist tedbirler devletinin, iyi ve dallanıp budaklanmış ve ayrışmış bir kurumuna dönüşmüştür. Olağandışı dinamizminin yanı sıra SS ve SD ile kaynaşması, bu noktada en göze çarpan niteliğidir.

---

43 Nikolaus Wachsmann, *Gefangen unter Hitler. Justizterror und Strafvollzug im NS-Staat*, Berlin 2004.

44 Elisabeth Thalhofer, *Neue Bremm – Terrorstätte der Gestapo. Ein Erweitertes Polizeigefängnis und seine Täter 1943-1944*, St. Ingbert 2003, s. 70-100.

Nasyonal sosyalistlerin iktidarı ele geçirdiği esnada siyasi polis hâlâ geçerli hukuk ve yasalara bağlıydı. Çalışanları, çoğunlukla gönüllü olarak bu bölüme girmiş, eğitimli kriminal polis memurlarıydı. Yeni iktidar sahiplerinin işine yarayacak olan yaygın anti-komünizmi bir kenara bırakırsak, ideolojik bir birlik yoktu. Şubat 1933'ten itibaren yetkilerinin hızla arttırılmasıyla, devlet polisi uygulamasında değişiklik görüldü. Yine de bu dönemde hâlâ teşkilatta yeni ve birlik halinde bir öz algının varlığını saptamak mümkün değildir. Buna ek olarak Gestapo'nun erken dönem gelişimi, farklı güçlerin etkisi altındadır. Ancak Prusya Gestapo'sunun Himmler ve Heydrich tarafından Nisan 1934'te devralınmasından sonra geniş kapsamlı etkileri olan bir ideolojik dönüşüm süreci başlar.

Reinhard Heydrich, 1935'te bu gelişmeyi "Kavgamızda dönüşümler" başlığı altında kamuoyunun gündemine taşımış ve birkaç hafta sonra *Alman Hukuku* dergisinde somutlaştırmıştır. "Devlet düşmanlarıyla mücadele" başlığı altında Heydrich, nasyonal sosyalizm "artık devletten değil, halktan geldiğini" açıklıyordu: "Bunu *Führer* [Hitler], *Kavgam*'da yönü tayin ederek belirtmiştir. O, devleti 'amaca giden araç' olarak ve 'fiziksel ve ruhsal olarak türdeş mahlûkların bir cemaati mahiyeti taşıyan milletin muhafazası ve gelişmesi için bir kurum' olarak tanımlar. Buna uygun olarak biz nasyonal sosyalistler yalnızca halk/millet düşmanını tanırız. O her zaman aynıdır, her daim aynı kalır. O bizim halkımızın ırki, milli ve ruhi özünün karşıtıdır."[45] Burada, Gestapo'nun uygulamalarına yön verecek temel bir fikir formüle edilmiştir: Artık düşüncelerin ve eylemlerin merkezinde devlet de-

45 Reinhard Heydrich, "Die Bekämpfung der Staatsfeinde", *Deutsches Recht* 6 (1936), s. 121-123, s. 121.

ğil, halk/millet yer almaktadır. Heydrich'in değerlendirmeleri genel çerçevede kalsalar da, belirgin bir dönüm noktasına işaret ederler. Ayrıca "Führer"e atıfla neredeyse ulvileştirilmişlerdir.

Gestapo'nun uzun yıllar hukuk danışmanlığını yapan, görüşlerini Nisan 1936'da üçüncü Gestapo Yasası'na da sokmuş olan Werner Best, kurumun kendi kendini kavrayışını daha somutlaştırır. Gestapo ideolojisinin daha sonraki formülasyonu ve biçimlendirilmesinde de Werner Best sorumluluk üstlenmiştir.[46] Güvenlik polisinin teorik beyinlerinden biri olarak onun rolü hakkında şüpheye yer yoktur. Aynı zamanda eserleri diğer polis hukuku neşriyatı için yön gösterici olmuştur.[47] Best, Gestapo'nun kendini kavrayışını biyolojik metaforlarla ifade eder: "Alman milli bünyesinin siyasi sağlığını özenle gözlemleyen, her hastalık belirtisini erkenden tanımlayan ve zararlı mikropları –ister kendi içinden türesin ister dışardan zehirlenmeyle içeri taşınsın– tespit eden ve uygun olan her araçla ortadan kaldıran bir kurumdur [Gestapo]. Zamanımızın milli Führer devletinin siyasi polisinin fikri ve *Ethos*'u işte budur."[48] Böylece Gestapo, "Alman milli bünyesinin" sağlık durumunu gözlemleyen ve onda ortaya çıkan her türlü hastalık kaynağına veya hastalık belirtisine gözünü kırpmadan müdahale eden "hekim" addedilir. Nasyonal sosyalist milli bünyedeki "hastalık" kaynakları hemen tespit edilir: Komünistler, masonlar ve kiliseler – bunların üzerinde ve arkasında da Yahudiler yer almaktadır.

Tüm zekâsına rağmen mahir bir hukuk teorisyeni olmayan Heinrich Himmler, 1937 Mayısında kamuoyuna nasyo-

46 Herbert, *Best*, s. 163-168.

47 Schwegel, *Polizeibegriff*, s. 280-370.

48 Werner Best, "Die Geheime Staatspolizei", *Deutsches Recht* 6 (1936), s. 125-128, s. 126 ve devamı.

nal sosyalist polisin ödevlerini açıklarken, argümantasyon biçimini ve pek çok kavramı mükemmel bir uzman olan Best'ten devralmıştı: "a) Polis devlet yönetiminin iradesini uygulamalı ve onun istediği düzeni kurup, ayakta tutmalıdır. b) Polis, Alman halkının/milletinin organik bir parçası olarak, onun yaşam gücünü ve kurumlarını her tür tahribata ve parçalanmalara karşı korumalıdır. Böyle bir görev verilen polisin yetkileri, kısıtlayıcı biçimde belirlenmemelidir."[49]

Reinhard Heydrich de 1937 başlarında Best'in aksanını devraldı: "Güvenlik polisinin toplam ödevi, Alman halkını bütünsel bir varlık olarak, yaşam gücü ve kurumlarıyla, her türlü tahribat ve parçalanmaya karşı korumaktır. Bu nedenle bu ödev doğal olarak hem savunma hem saldırıyı içerir. Savunmacı yönüyle, milletin ve milletten çıkarak teşkilatlanmış devletin sağlığını, yaşam gücünü ve eylem kabiliyetini zayıflatabilecek veya yok edebilecek tüm güçlerin saldırılarına karşı koruma sağlaması gerekir. Saldırı yönünden, öngörülü biçimde tüm hasımları araştırması ve onlarla, tahrip edici ve parçalayıcı bir etkide bulunmalarını baştan önlemek üzere mücadele etmesi gerekir."[50] Burada Gestapo idelojisinin tüm temel göstergeleri dile getirilmiştir. Birincisi, biyolojik kavramlar ve metaforlarla düşünmektir – ki bu esasında nasyonal sosyalistlerin bir icadı değildir.[51] İkincisi, halkın/milletin devletten öncelikliliğinin vurgulanması; üçüncüsü ise buradan hareketle türetilen, önleyici ve kısıtlamasız bir eylem doğrultusunda kendi kendini selâhiyetlendirmedir.

Bu tür ana fikirlerin formüle edilmesi işin bir tarafıdır, ancak bunlar personelin aklına nasıl işlenecektir? Nasyo-

49 Heinrich Himmler, "Aufbau und Aufgaben der Polizei im Dritten Reich", Hans Pfundtner (der.), *Dr. Wilhelm Frick und sein Ministerium*, Münih 1937, s. 125-130, s. 128; karş. Longerich, *Himmler*, s. 211-261.

50 Reinhard Heydrich, "Aufgaben und Aufbau der Sicherheitspolizei im Dritten Reich", Pfundtner, *Dr. Wilhelm Frick*, s. 149-153, s. 149.

51 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 236-239.

nal sosyalistler bu konuda hiçbir şeyi şansa bırakmadılar. Himmler'in kendisi de adamlarının ideolojik olarak biçimlendirilmesi gerektiği kanaatindeydi. Nasyonal sosyalist jargonda buna "dünya görüşü eğitimi" adı verilir. Burada söz konusu olan bir pedagojik oyun ya da gösteri değildir. Nasyonal sosyalist polis yönetimi bu konuya büyük önem vermekteydi. Himmler içeriğin tek tip aktarımına dikkat ediyordu: "Dünya görüşü bakımından farklı yönelimleri katiyetle men ederim."[52] Himmler'in yanı sıra Best ve Heydrich de bu konuyla yakından ilgilenmişlerdir.[53]

Himmler bir dizi eğitim kurumu kurdurdu, bunlar arasında 1937'ye kadar hâlâ Polis Enstitüsü adını taşıyan Berlin Charlottenburg'daki "Güvenlik Polisi Yönetici Okulu" ve 1941 yazından itibaren Fürstenberg'de Güvenlik Polisi Okulu adıyla faaliyetini sürdüren Pretzsch'deki Sınır Polisi Okulu vardı.[54] Savaşın başlamasının ardından "dünya görüşü eğitimi" çok daha büyük bir önem kazandı, zira imha savaşında ideolojik birlik, güvenlik polisi harekat birliklerinin sorunsuz işleyişi için azami önem arz etmekteydi. Antisemitik endoktrinasyon burada ilk sırada geliyordu, "bir numaralı hasım" Yahudilerdi.[55] Çeşitli eğitim materyalleri geliştirildi ve eğitmenlerin seçiminde pratikle bağlarının olmasına dikkat edildi: Güvenlik polisi yönetimi açısından mesele sadece bir bilgi aktarımı değildi – dünya görüşünü içselleştiren tutum, yaşayan örneklerle sunulmalıydı. Nitekim

52 Himmler'in SS'te Dünya Görüşü Eğitimi Konulu Emri, 28 Haziran 1937, Jürgen Matthäus v.d., *Ausbildungsziel Judenmord? "Weltanschauliche Erziehung" von SS, Polizei und Waffen-SS im Rahmen der "Endlösung"*, Frankfurt am Main 2003, s. 177 ve devamı.

53 George C. Browder, *Hitler's Enforcers. The Gestapo and the SS Security Service in the Nazi Revolution*, New York 1996, s. 49-52.

54 Banach, *Heydrichs Elite*, s. 106-121.

55 Richard Breitman, "'Gegner Nummer Eins'. Antisemitische Indoktrination in Himmlers Weltanschauung", Matthäus v.d., *Ausbildungsziel Judenmord?*, s. 21-34.

ders verenlerin büyük bölümü, "Yahudi sorununun kesin çözümü"nde parmakları olan kişilerdi.

Bu dünya görüşü eğitiminin ne derece eyleme geçirici veya meşrulaştırıcı etkide bulunduğunu tekil örneklerde tespit etmek hayli zordur. Ancak endoktrinasyonun türü ve kapsamı göz önüne alındığında, etkisiz kalmadığını varsayabiliriz. SS ve polis mensuplarının cepheden evlerine gönderdikleri, Doğu Avrupa'daki faaliyetlerinden bahseden mektupları, derinlemesine içselleştirilmiş antisemitik düşman imgesinin izlerini taşır.[56] Peki kimlerdi, bu şekilde eğitilen ve nasyonal sosyalist ideolojiye yaşam verecek olan bu memurlar?

56 Jürgen Matthäus, "Die 'Judenfrage' als Schulungsthema von SS und Polizei. 'Inneres Erlebnis' und Handlungslegitimation", *a.g.y.*, *Ausbildungsziel Judenmord*, s. 35-86, s. 72 ve devamı.

3

Gestapo Çalışanları

Personelin gelişimi

Gestapo kuruluş evresinde görece küçük bir birimdi. Çekirdeğini oluşturan Prusya siyasi polisinin ancak 1000 civarında memuru vardı.[1] Ocak 1934'te 1700 kişiye ulaştı ve artış eğilimi devam etmekteydi: Haziran 1935'te Prusya Gestapo'sunun yaklaşık 2500 çalışanı bulunuyordu, Mart 1937'de ise personel sayısı 3.500'ü bulmuştu – buna kadın büro çalışanları ve sekreterler dahil değildir.[2] Diğer Alman eyaletlerinde de siyasal polis hızla büyütüldü. Hamburg'da başlangıçta kriminal polisin bir alt koluydu ve Mart 1933'te 50'nin üzerinde memura ve 12 yardımcı çalışana sahipti. 1934 başlarında artık kriminal polisten ayrılmış olan devlet polisi, 151 memura ulaştı – bu büyüme personel aktarmak zorunda kalan kriminal polisin aleyhineydi. 1935 yazında çalışan

1 Dams, *Staatsschutz*, s. 50.

2 Elisabeth Kohlhaas, "Die Mitarbeiter der regionalen Staatspolizeistellen. Quantitative und qualitative Befunde zur Personalausstattung der Gestapo", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 219–235, s. 222 ve devamı.

sayısı 260'ydı, bunlar arasında 150 kriminal polis memuru Hamburg Staposu'nda görevliydi. Bununla, personel gelişiminin son noktasına erişilmiş değildir. Himmler'in isteği üzerine Hamburg Staposu Ekim 1936'ya kadar 50 yeni çalışanla kriminal polis memuru sayısını 200'e çıkarttı.[3]

Bir diğer küçük kuzey Alman kentindeki Stapo çalışanlarının sayısı böylesine büyük bir artış göstermedi: Braunschweig Gestapo'sunun 1933 başında 16 memurdan oluşan personel sayısı, 1936 sonunda 33'e çıkmıştı.[4] Güney Alman eyaletlerinde Gestapo'nun personel donanımı benzer şekilde gelişti. Baden Gestapo'su 1 Eylül 1933'te resmi olarak göreve başladığında memur mevcudu 75'ti. Personel sayısı Mart 1937'de 165 memura ulaştı.[5] Münih'teki Bayern Siyasi Polisi (BPP) de kısa sürede personel sayısını arttırdı: 1933 Martı'nda 115 olan çalışan sayısı yaz aylarında 200'e ulaştı – buna esas olarak sadece BPP için çalışan 30 koruma polisi memuru da eklenmelidir. Yine de personel ihtiyacı tümüyle karşılanmış değildi: Mayıs 1934'te 174 yeni kadro talebinde bulunuldu.[6]

Çalışan sayısındaki yükseliş tekil Stapo şubelerinden de izlenebilir: Saksonya'da bulunan Leipzig'de 1933 yılı başında 15 memur siyasi poliste görevliydi. Aynı yılın Nisan ayında bu sayı 31'e, iki yıl sonra yaklaşık 100 memura ulaştı.[7] O zamanlar Prusya'ya ait olan Erfurt'ta da benzer biçimde büyük bir personel arttırımına gidilmişti. 1934'te personel sayısı yalnızca 16'ydı. 1937'de sayı 71'e yükseltirildi, bunların 40'i kriminal polis memurlarıydı.[8]

3 Eiber, *Unter Führung*, s. 104, 107 ve devamı.

4 Gerhard Wysocki, *Die Geheime Staatspolizei im Land Braunschweig. Polizeirecht und Polizeipraxis im Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main 1997, s. 80.

5 Stolle, *Geheime Staatspolizei*, s. 94, 111.

6 Faatz, *Gestapoterror*, s. 400.

7 Hans-Dieter Schmid, *Gestapo Leipzig. Politische Abteilung des Polizeipräsidiums und Staatspolizeistelle Leipzig*, Beucha 1997, s. 17 ve devamı.

8 Andreas Theo Schneider, *Die Geheime Staatspolizei im NS-Gau Thüringen. Geschichte, Struktur, Personal und Wirkungsfelder*, Frankfurt am Main 2008, s. 78.

Gestapo'nun 1936/37'deki "Reich'laştırılma"sının –küçük bölgesel farklara rağmen– eyaletler düzeyinde personel alımlarıyla hazırlandığı tespit edilebilir. Çok sayıda yeni işe alımanın yanı sıra, bu büyüme özellikle kriminal polis ve koruma polisinden nakillerle gerçekleştirilmiştir. Tüm Almanya topraklarında Mart 1937 itibariyle tahminen 6500 memur, Berlin'deki ana merkez ve 54 Stapo şubesinde faaldi.[9] Nasyonal sosyalist Almanya'nın 1938'den sonraki yayılmasıyla, ortalamanın üzerinde bir ihtiyaç artışı oldu. Mart 1938'den itibaren Avusturya'daki altı yeni Stapo şubesi ve Ekim 1938'den itibaren [Çekoslovakya'daki] Südet bölgesinde ek üç birim için personel ihtiyacı doğdu. Bunu Mart 1939'da Bohemya ve Moravya Protektoryası'nın iki birimi izledi.[10]

Savaşın patlak vermesiyle Gestapo'nun görevleri ve faaliyet alanı da genişledi. Personel gelişimi buna pek yetişemiyordu. 1941 Eylülü'nde Gestapo'nun yaklaşık 15.000 çalışanı vardı. Görev yeri kaydırmaları nedeniyle, eski Alman topraklarında, dört yıl öncesine göre daha fazla çalışan bulunmuyordu. Gestapo memurlarına yeni işgal edilen bölgelerde yeni şubeler kurmak üzere ihtiyaç duyulmaktaydı, ama harekât birliklerine de personel kaydırılması gerekiyordu. Ocak 1944'te Gestapo'nun 31.000'den fazla çalışanı bulunmaktaydı. Böylece Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı görev alanındaki en büyük birimi teşkil etse de (kriminal polisin 12.792 ve SD'nin 6.482 mensubu vardı), görev yükü düşünüldüğünde bir istihdam fazlası söz konusu değildir. Ancak ortalama "millettaş"ın* Gestapo'nun faaliyetlerinin odak noktasında olmadığı göz önüne alındığında, gözetim yoğun-

9 Kohlhaas, *Mitarbeiter*, s. 223.

10 Devlet Polisi Merkez ve Yerel Şubeleri Listesi, Tarih: 1. Eylül 1939, HStAD, RW 36 / 6.

(*) Nazi Almanya'sında yurttaşlara "*Volksgenosse*" deniyordu. Bu, düz çevirisiyle "halk yoldaşı/milli yoldaş" demektir ve vatandaşlık bağını değil ırksal ve ideolojik bir bağı ima eder. Çeviride "millettaş" diye karşılandı – ç.n.

luğundaki nispi düşüklüğün önemi azalır. Bu bakımdan, bir Gestapo memuruna düşen yurttaş sayısına dair istatistiki veriler büyük ölçüde ehemmiyetsizdir ve fazla açıklama gücü taşımayan bir şablon teşkil eder.

Stapo şubeleri personel donanımları bakımından farklı niteliklerdeydi. Esas olarak nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu endüstriyel bölgelerdeki birimler, nüfus yoğunluğunun daha düşük olduğu bölgelere nazaran daha fazla personele sahipti. İç kesimlerdeki Stapo şubelerinin personel sayısı sınır bölgelerindekilerden daha azdı. Muhtemelen siyasal gelenek de bir rol oynamıştır: Siyasi katolikliğin veya işçi hareketinin kaleleri, örneğin Saarland, Düsseldorf Vilayet Bölgesi veya Hamburg göze çarpacak denli fazla personelle donatılmıştı. Mamafih bu bölgeler hem sanayi bölgesi, hem de sınır veya liman bölgeleridir.[11] Peki bu Gestapo çalışanları kimlerdi? Medyadaki pek çok yansıtma biçiminde acımasız ve fanatik nasyonal sosyalist imajı –tercihen uzun deri ceketler içinde– işlenmiş ve hafızanın derinlerine kazınmıştır. Sadece Gestapo'nun yönetimine bakmak bile bunun isabetli olmadığını gösterecektir.

Gestapo'nun önder kadrosu: Diels, Heydrich, Best, Müller

On iki yıllık tarihinde Gestapo'nun, kökenleri, karakterleri ve kaderleri birbirinden açıkça farklı üç yöneticisi oldu. Prusya Gestapo'sunun ilk şefi 1900'de Berghausen im Taunus'da dünyaya gelen Rudolf Diels'dir.[12] Lise eğitimiminden ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarındaki askerlik görevinden sonra bir milis grubuna (*Freikorps*) katılmış, ardından hukuk eğitimi almıştı. Daha sonra idare hukukçusu olarak farklı taşra idarelerinde görev aldı. 1930'da Diels, Prusya

11 Stolle, *Geheime Staatspolizei*, s. 130 ve devamı.

12 Graf, *Politische Polizei*, s. 317-329.

İçişleri Bakanlığı'nın Polis Departmanında sol radikalizmden sorumlu kişi oldu, böylece siyasi polisin alanıyla kesişen bir mevkiye yerleşti. Diels doğru zamanda von Papen çevresindeki reaksiyoner güçlere yanaşıp, Prusya hükümetinin 20 Temmuz 1932'de darbevari biçimde görevden alınmasına giden süreçte kullanılan bilgileri aktardı. İhanetinden ötürü ödüllendirildi, memurluk derecesi yükseltildi. Diels bu evrede yaklaşmakta olana dair iyi koku alıyordu: Daha 1932 sonunda Hermann Göring ile irtibat kurarak ona kendi görev alanından gizli bilgiler aktardı. Bunun için, "iktidarın ele geçirilmesinin" ardından nisan ayında Göring tarafından Prusya Gestapo'sunun birinci şefi olarak görevlendirildi. Ekim 1933'te Diels zor anlaşılır entrikalar neticesinde bir süreliğine Berlin'i terk etmek zorunda kaldı, ama kısa sürede geri döndü ve memuriyet derecesi yükseltildi. Daha sonra emniyet müdür yardımcılığına ve Mart 1934'te Prusya Gestapo'su Müfettişliğine getirildi. Buna karşın Gestapo'daki kariyeri bir ay sonra son buldu: Diels Köln Bölge Valisi olarak atandı. Bu kâğıt üstünde terfi, gerçekte uzaklaştırmaydı.

Prusya dışındaki dönüşüm açısından Diels'in bir ağırlığı yoktu. Ancak onun yine de merkezi bir rolü olmuştur: Geleneksel eğitim almış bir idare hukukçusu olarak hâlâ büyük ölçüde eski düşünme kalıplarına takılı kalsa da, Gestapo'nun iç idareden ayrılması sürecinde yönlendirici olan kişidir. Diels çağdaşları tarafından çelişkili bir kişilik olarak tanımlanır: zeki, yöneticilik yeteneği olan ve kazanmaya odaklı bir anlayışla öncelikle kendi kariyerini düşünen bir oportünisttir. Şu da var ki, gücünü, nasyonal sosyalist rejimin karşıtlarını, kendilerini tutuklamalardan kurtarabilmeleri için uyarmakta kullandığına dair kanıtlar da vardır.

Önce Köln'de sonra Hannover'de bunu izleyen kariyeri, sorunsuz geçmemiştir. 1943 ile 1944 yıllarında Diels'in defalarca Gestapo ile irtibatı oldu: Ancak bu kez onun şefi ola-

rak değil, kurbanı olarak. Gestapo tarafından iki kez vatana ihanet içeren beyanları nedeniyle tutuklandı. Çağırdırdığı ruhlar, şimdi onu almaya gelmişti. Eski destekçisi Hermann Göring yine de koruyucu elini onun üzerinde tutarak serbest bırakılmasını sağladı. 20 Temmuz 1944'te Hitler'e düzenlenen suikast sonrasında yeniden Gestapo'nun eline düştü, SS'den atıldı, savaş sonuna kadar çeşitli Gestapo hapishanelerinde ve cezaevlerinde kaldı. 1945'ten sonra hatıralarını bulvar gazetesi üslubuyla, "Kapının önündeki Şeytan. Gestapo'nun İlk Şefi Konuşuyor" başlığı altında kaleme aldı, burada kendi faaliyetinin olumlu bir resmini çizdi. Diels, Nazizmden arındırma sürecini ve davalarını atlattı ve ölümüne dek epeyce geri planda bir yaşam sürdürdü. 18 Kasım 1957'de aydınlatılamayan koşullarda, bir av kazasında yaşamını yitirdi.

Diels'in Gestapo Şefliğinde halefi kendisinden dört yaş genç Reinhard Tristan Eugen Heydrich olmuştu.[13] Heydrich pek çokları için nasyonal sosyalistlerin bir prototipi sayılır: yüksek zekâ, sportif erkeksilik, dünya görüşüne iman ve soğuk, nesnel acımasızlığın mükemmel karışımı. Heydrich, Himmler'in sağ kolu olmaktan daha fazlasıdır – üstelik Hitler'in önemli gözdelerindendir. Yine de kariyerini bir yanlış anlaşılmaya borçludur. Önemli bir mevkideki müzisyen bir ailenin üyesi olarak, yetenekli oğullarında geleceğin profesyonel müzisyenini gören ebeveyninin arzusu hilafına 1922'de deniz kuvvetlerine gönderilir, buradan 1931'de onursuzca atılır. Annesi ona, SS için bir haber alma örgütü kurmak isteyen Himmler'le bir görüşme ayarlar. Deniz kuvvetlerinde haberleşme subayı olan Heydrich, uygun aday gibi görünür. Himmler, bir haberleşme subayının aslında tel-

13 Shlomo Aronson, *Reinhard Heydrich und die Frühgeschichte von Gestapo und SD*, Stuttgart 1971; Günther Deschner, *Reinhard Heydrich. Statthalter der totalen Macht*, Esslingen 1977; Robert Gerwarth, Reinhard Heydrich: Biographie, Münih 2011.

siz subayı olduğunu ve istihbarat işleriyle ilgisi olmadığını bilmemektedir.

Bu yanlış anlaşılmadan bağımsız olarak Heydrich, SS Almanya Şefini, görüşmedeki tavrı ve ona bir haber alma örgütünün nasıl teşkilatlandırılacağını gösteren taslağıyla etkiledi. 1931 yazında, SS'in kısa adı SD olan haber alma teşkilatının inşasına başladı. "İktidarın ele geçirilmesi"nin ardından Himmler Bavyera Siyasal Polisi şefliğine getirildi, Heydrich onun vekili, ardından halefi oldu. Bütün siyasal polislerin Himmler tarafından devralınmasıyla, onun emri altındaki Heydrich'in gücü de arttı, ta ki 1934'te Prusya Gestapo'sunun şefliğini devralana kadar. Aynı zamanda SD'nin şefi olarak kalmaya devam etti. Gücü düzenli olarak artmaktaydı: 1936'da Gestapo ve kriminal polisin bir araya getirildiği Güvenlik Polisi Merkez Teşkilatı'nın şefi oldu. Bunu takiben Eylül 1939'da RSHA'nın ilk yöneticisi oldu. Bu da kariyerinin zirve noktası değildir. Hizmetlerinden ötürü 27 Eylül 1941'de Hitler tarafından Bohemya ve Moravya protektör vekilliğine getirildi. Heydrich bu görevde de kendisini ispatladı: Direnişçi grupları ortadan kaldırdı, Çek Yahudilerini tehcir ettirdi ve buradaki silah sanayinin verimliliğini arttırdı. Bu bakımdan sürgündeki Çek hükümeti için Heydrich bir numaralı düşmandı. Ona bir suikast yapılmasına karar verildi ve bu karar Mayıs 1942'de başarıyla uygulandı.

Heydrich, erken ölümüyle bir mitosa dönüştü: Gücünün zirvesinde ölmüş, "Üçüncü Reich"ın ve başında olduğu Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın çöküşünü görmemişti. Böylece Reinhard Heydrich hafızalarda ideal "nasyonal sosyalist" olarak kaldı.[14] Nazi Almanya'sındaki stilizasyon sürecini, 1945 sonrasında, neredeyse hiçbir nasyonal sosyalistin maruz kalmadığı bir şeytanlaştırma izledi. Bugün bile,

14 Charles Sydnor, "Reinhard Heydrich. Der 'ideale Nationalsozialist'", Smelser / Syring, *Die SS*, s. 208-219.

ölümünün üzerinden 60 yıldan fazla zaman geçmişken, tarihi bir kişilik olarak Heydrich'in imajı onun mitinden ancak zorlukla ayrılabilmektedir. Gestapo'nun gelişimi açısından Reinhard Heydrich hiç şüphesiz merkezi bir figürdür.

Bu tespit, bir süreliğine onun vekilliğini de üstlenen Werner Best için de geçerlidir.[15] 10 Temmuz 1903'te dünyaya gelen Best, Heydrich'ten sekiz ay kadar büyüktü. Henüz gençliğinde ırkçı çevrelerde kendine yer bulan Best, hukuk yüksek öğrenimi ve doktorasının ardından 1 Kasım 1930'da NSDAP'ye katıldı. Çeşitli parti ve SD dairelerinde aldığı görevlerin ardından yolu Eylül 1934'te Prusya Gestapa'sına düştü, burada Heydrich'in en yakın çalışma arkadaşlarından biri konumuna yükseldi. I. Ana departmanı (yönetim ve hukuk) devraldı ve savunma departmanını kurdu. Bir hukukçu, personel şefi ve Heydrich'in vekili olarak Best, nasyonal sosyalist polis devletinin kuramsal ve pratik biçimlendirilmesinde tayin edici bir rol oynadı.

1936 yılına kadar işi ağırlıklı olarak rakip devlet ve parti kurumlarıyla hukuki ihtilaflardı. Bu ihtilaflar esas noktalar itibarıyla neredeyse istisnasız Gestapo'nun isteğine uygun bir çözüme bağlandıktan sonra, Best bir teorisyen, organizatör ve Gestapo'nun personel şefi olarak ön plana çıktı. Gestapo'nun ve özellikle onun personelinin profesyonelleştirilmesi yönündeki çabaları, öncelikle RSHA ve taşradaki Stapo şubelerinin idarecileri üzerinde etkili oldu.

Buna karşın bu noktada Gestapo'nun idari zirvesinde farklı beklentiler hakimdi: Örneğin, Heinrich Müller polis eğitimi ve tecrübesine sahip memurları tercih etmekteydi. Bunun aksine Himmler ve Heydrich, SS'in formasyonunda geçmiş olmaya özel önem verirken, Best bir yüksek öğrenim mezuniyetiyle belgelenebilen hukuki karar yetisini ön plana koy-

15 Ulrich Herbert, *Best, Biographische Studien über Radikalismus, Weltanschauung und Vernunft 1903-1989*, Bonn 2001.

maktaydı. Uzun lafın kısası, herkes kendi meslek ve yaşam yolunu yansıtan bir modeli tercih ediyordu. Bu konuda günyüzüne çıkan gerilimler Best'in RSHA'dan ayrılması sonucunu doğurdu. Bununla birlikte kuramsal yazıları ve örgütsel başarıları onu neredeyse ikame edilemez hale getirmişti. Yine de 1939 yazında, gelecekteki idari personel yapısının nasıl bir görünüm taşıyacağı meselesinde, bir yanında Best'in diğer yanında Heydrich, Müller ve yükselen SD yöneticisi Schellenberg'in yer aldığı bir "makaleler savaşı" çıktı.[16] Best kendi taleplerini bir uzmanlık dergisinde yayınladıktan sonra Heydrich ile kopuş tamir edilemez hale geldi ve –bir yıllık gecikmeyle de olsa– Best'in ayrılmasıyla neticelendi.

Gestapo'nun üçüncü ve son şefininki, yine çok farklı bir kariyer çizgidir. Ne Diels gibi nabza göre şerbet veren bir yapıdadır, ne de Heydrich gibi karizmatik bir kişiliktir, bilakis bir ölçüde ortalama bir memurdur ve buna uygun olarak tipik bir ad ve soyadı taşır: Heinrich Müller.[17] 1900 doğumlu Müller, ilköğretimini tamamladıktan sonra uçak montaj personeli olarak mesleki eğitim gördü. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru uçak departmanında kendisini ispatlamayı başararak, birinci sınıf demir haç madalyasıyla ödüllendirildi. 1 Aralık 1919'da yardımcı personel olarak Münih Emniyet Müdürlüğü'nün hizmetine girdi. Görece hızlı bir şekilde siyasi polise alındı, orada komünistlerin gözlemlenmesiyle görevlendirildi, bu görev 1933'e kadar devam eder. Mayıs 1929'da orta dereceli memuriyet sınavında başarılı oldu. Heinrich Müller, çalışkan ve hırslıydı, ama muhtemelen kimse ondan ortalamanın üzerinde bir kariyeri beklemezdi.

Nasyonal sosyalistlerin iktidarı ele geçirmesinin ardından onun komünistler hakkındaki malumatı çok aranır hale gel-

16 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 259-276.

17 Andreas Seeger, *"Gestapo-Müller". Die Karriere eines Schreibtischtäters*, Berlin 1996.

mişti; Müller, Mayıs 1933'te emniyet müdürlüğüne ve kasımda kriminal polis müfettişliğine getirilir. Bu ilerleme hiç de kaçınılmaz değildi, zira Müller 1939'a kadar partiye katılmadığından NSDAP ona şüpheyle yaklaşıyordu. İnançlı nasyonal sosyalistlerin hali başkaydı. Yine de yeni amiri Reinhard Heydrich onun uzmanlık bilgisine ihtiyaç duymaktaydı. Buna ek olarak Müller acımasızlığı ve aşırı çalışkanlığı ile hem Heydrich'i hem Himmler'i kısa sürede etkiledi. Onu Nisan 1934'te Berlin'e yanlarına aldılar ve Gestapa'da kariyer basamaklarını hızla tırmandı. Komünistlerle mücadelenin yanı sıra NSDAP'nin ve örgütlerinin gözlemlenmesi onun görev alanına girmekteydi. 1 Kasım 1934'te kriminal polis baş müfettişliğine getirildi.

Heydrich, Müller'e ne kadar güvendiğini 1 Temmuz 1936'da o zamana dek kendi yönettiği II numaralı departmanın (iç siyaset meseleleri) yönetimini devrederek kanıtladı. Aralık 1936'da Müller polis hiyerarşisinde üç basamak birden yükseltildi. 1934'te dahil olduğu SS içerisinde de hızla yükseldi. Führer'in ellinci yaş gününü kutladığı 20 Nisan 1939'da SS tuğgeneralliğine getirildi. Bu onun nasyonal sosyalizm kariyerinin sonu değildir. Aralık 1940'ta polis ve eş zamanlı olarak SS tümgeneralliklerine yükseltildi. Nihayetinde Müller 1941'de SS ve Polis korgeneralliğine getirildi. Müller sıklıkla şefi Heydrich'e, daha sonra da onun halefi Ernst Kaltenbrunner'e vekalet etmiştir.[18] Kendisinin Heydrich'in halefi olma beklentisine kapılıp kapılmadığı, belirsizdir. Özellikle Heydrich'in Mayıs 1942'deki ölümünden Kaltenbrunner'in 30 Ocak 1943'te göreve getirilmesine kadarki sürede Müller, soykırımın organizasyonunda merkezi bir rol oynamıştır. Savaşın bitimine dek nasyonal sosyalist devletin fanatik bir bürokratı olarak kaldı. 1945'te Berlin'deki

18 Peter Black, *Ernst Kaltenbrunner. Vasall Himmlers: Eine SS-Karriere*, Paderborn 1991.

çatışmalarda kaybolan Heinrich Müller muhtemelen ölmüş ya da intihar etmiştir. Bu konuda herhangi bir belge yoktur.

Gestapo şeflerinin tüm kişisel farklılıklarına rağmen bir nokta göze çarpar: Her üçü de konumunu güçlü bir destekçiye borçludur. Diels, Hermann Göring'in favorisidir; Reinhard Heydrich, Himmler tarafından desteklenir ve Heinrich Müller, Reinhard Heydrich'in koruması altındadır. Her üçü de destekçisine kati surette sadık kalmıştır. Kişisel ilişkilere dayanan güç, nasyonal sosyalist tahakküm sisteminin tipik bir göstergesidir. Buna ek olarak üçünün ortak yönü, farklı mesleki arka planlarına rağmen işlerinde iyi olmaları ve kendilerine verilen görevleri layıkıyla yerine getirmeleridir.

Bunun yanısıra, Diel'in de Müller'in de inançlı nasyonal sosyalistler olmayışları göze çarpar. Ne sözde "eski muharipler"dendirler, ne de özel bir ideolojik bağlılıkla öne çıkarlar. Kariyerlerinin temelinde antikomünizm, bürokratik görev sorumluluğu ve belirgin bir hırs ve güç istenci yatar. Başka kelimelerle ifade edersek: Onlar nasyonal sosyalist ideolojiye girmemiş, nasyonal sosyalizm onlara gelmiştir. 1933'teki rejim değişimini sadece görevlerinde kalarak atlatmakla kalmamış, bilakis bu değişimi –özellikle Heinrich Müller örneğinde– öncesinde yapamayacakları bir kariyer için araç olarak kullanmışlardır.

Gestapa ve Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı idari kadrosu

Diels, Heydrich, Best ve Müller'in bir seviye altındakiler de sadece nasyonal sosyalist hareketin eski emektarları değildi. Gestapa ve RSHA'nın daha sonraki IV. dairesinde çok farklı kariyer modelleri görülür.[19] "Üçüncü Reich"ın ilk yıllarında siyasi karşıtların, yani sosyal demokrat ve komünistlerin takibi, nasyonal sosyalist iktidar sahiplerinin gündemi-

19 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 335-364.

nin iyice üst sıralarında yer alıyordu. Bu nedenle daha evvel bu konuyla ilgilenmiş bütün çalışanlara ihtiyaç duyuluyordu. Bunların çoğunluğu 1933'ten önce NSDAP'ye bağlılıklarıyla göze çarpmış olmasalar da, antikomünist tutumları onları yeni iktidar sahipleriyle bağdaştırmıştı. Bu gruba dahil olanlardan biri Reinhold Heller'dir. Heller, başarısız bir hukuk eğitimi ve Birinci Dünya Savaşı'nda cephe subaylığının ardından Weimar Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında itibaren siyasal polis için çalışmaktaydı. 1931'de üst düzey polis yöneticisi olarak Berlin'de KPD'den sorumlu dairenin dış hizmetler birimini yönetti. Komünizm uzmanı olarak yeni iktidar sahipleri için vazgeçilmezdi ve değerli hizmetler sundu. 1939'a kadar emniyet müdürlüğüne yükseltilerek Potsdam'daki Stapo şubesinin yönetimine getirildi.[20] 1885 doğumlu biri olarak amirlerinden belirgin biçimde yaşlıydı. Rudolf Braschwitz ise 1900'de doğmuştu. 1920'li yıllarda doktorasını yapmış bir diş hekimi olarak kötü istihdam koşulları nedeniyle yöneldiği kriminal polis komiserliği eğitimini başarıyla tamamladı. 1928'den beri Berlin'deki siyasal poliste görevliyken Gestapa tarafından devralındı. Mayıs 1934'te "Üçüncü Reich"ın yerleşikleşme sürecinin neredeyse tamamlandığı aşamada kriminal polise atandı ve orada kariyer yaptı. Kriminal polisten siyasal polise geçiş ve oradan tekrar geriye dönüş –özellikle ilk yıllarda– hiç de garipsenecek bir durum değildir.

Daha sonraki RSHA IV daresinde de benzer arkaplana sahip memurlar vardır. Özellikle IV A Grubunda (siyasal karşıtların takibi) kariyerlerine Weimar Cumhuriyeti döneminde başlamış emektar kriminal polis memurları toplanmıştır. Hepsi köken olarak siyasal polisten gelmemektedir, bazıları daha kriminal polisteyken isim yapmıştır; 1939'da Reinhold Heller'in halefi olarak IV A 1 numaralı departma-

20 Graf, *Politische Polizei*, s. 353.

nın (komünizm, Marksizm, Birleşik Cephe, illegal propaganda) başına geçen Josef Vogt, Weimar Cumhuriyeti döneminde Ruhr bölgesindeki cinayet masası merkezinde görevlidir. IV A Grubu özünde dikkat çekici biçimde homojendir: Tüm memurlar 1894-1903 yılları arasında dünyaya gelmiş ve 1933'ten önce polis teşkilatına katılmıştır. Çalışma biçimleri eskiden devraldıkları kriminal polis standartlarını yansıtır, aynı zamanda faaliyet alanlarının genişletilmesini ve hukuk devleti engelinin ortadan kaldırılmasını memnuniyetle karşılarlar. Esas motivasyonlarını antikomünist tutumlarından alırlar. Ancak İkinci Dünya Savaşı esnasında bu grup, Almanya sınırları içerisinde ve dışarısındaki eylemlerinden anlaşılacağı üzere açık biçimde radikalize olmuştur. Mesleki gelişimleri bakımından şefleri Heinrich Müller'e benzerler. Sadece "Kızıl Orkestra" kovuşturmasında öncü bir rol oynayan Horst Kopkow, Ağustos 1934'te meslek dışından gelen biri olarak Gestapo'ya katılmıştır. Daha 1931'den beri NSDAP'nin aktif bir üyesidir.

IV C 2 numaralı ihtiyati hapis departmanında da Weimar polisi kökenli memurlar belirleyici konumdadır. Büyük ölçüde ihtiyati hapis departmanından oluşan IV C Grubu, IV. daire içerisinde en büyük gruptur. İkinci Dünya Savaşı esnasında burada 800'ün üzerinde kişi çalışmaktadır. 1934'ten savaş sonuna kadar, departman, Emil Berndorff tarafından yönetilmiştir. Berndorff doktoralı bir hukukçu olarak 1920'de Berlin kriminal polisine katılmıştır. IV E numaralı savunma grubu da benzer bir idari yapı gösterir. 1942'ye kadar grup yöneticisi, genç hukukçu ve SD mensubu Walter Schellenberg'dir. Departman yöneticileri arasında yine de ana grubu Weimar Cumhuriyeti'nden devralınan kriminal polis memurları teşkil eder.

Tümüyle farklı bir yapı, işgal edilen bölgelerden sorumlu olan IV D Grubu'nda göze çarpar. Böyle bir departmanın ku-

rulması, ancak işgallerin ardından Eylül 1939'dan itibaren gerekli olmuştur. Çalışanların hiçbiri savaş başladığında 40 yaşından büyük değildir. İstisnasız savaş gençliği neslinin üyeleridirler, radikal yaşam tasarımlarına açık ve burjuva davranış biçimlerini kof bulan kişilerdir. Bir istisna haricinde hiçbirinin kriminal polis geçmişi yoktur. Hepsi yüksek öğrenim görmüş, yarıdan fazlası doktora yapmıştır. 1937 veya 1938'de Gestapo'ya meslek memurları olarak katılmış ya da SD üzerinden gelmişlerdir. Hiçbir şekilde masa başı faillerinden değildirdir. Neredeyse hepsi bir harekat biriminin üyesi veya Stapo şubesi yöneticisi olarak işgal edilen ülkelerde görev almıştır. Bir ölçüde Best'in akademik-hukuki eğitim talebi ile Heydrich'in "savaşan idare" fikrinin bir karışımı gibidirler.[21]

Yönetici Gestapo çalışanları arasında son grupta IV B Grubunun adamları sayılabilir, bunlar Hıristiyan kiliseleri ve Yahudiler konusunda yetkilidir. Özellikle IV B 4 numaralı departman (Yahudi meseleleri ve tahliye konuları), soykırımın gerçekleştirilmesinde ön planda rol oynamıştır. Departman Gestapo'nun muhtemelen en ünlü memuru olan Adolf Eichmann tarafından yönetilmekteydi.

Tarihsel bir kişilik olarak Heydrich'e bakışta şeytanlaştırma öne çıkarken, Eichmann'a bakarken vurgu sıradanlıktadır. Eichmann nasyonal sosyalist devletin hiyerarşisinde üçüncü dereceden bir mevki işgal etmesine ve gerçek gücü sınırlı olmasına rağmen, hakkında pek çok yayın yapılmıştır.[22] Totalita-

21 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 345-358.

22 Eichmann'a ilişkin kapsamlı kaynakçadan en güncel yayınlar: David Cesarani, *Adolf Eichmann. Bürokrat und Massenmörder, Biografie*, Berlin 2004;Yaacov Lozowick, *Hitlers Bürokraten. Eichmann, seine willigen Vollstrecker und die Banalität des Bösen*, Zürich 2000; Hans Safrian, *Eichmann und seine Gehilfen*, Frankfurt am Main 1997; Irmtraud Wojak, *Eichmanns Memoiren. Ein kritischer Essay*, Frankfurt am Main 2001. Bunlar dışında klasikleşmiş bir çalışma olarak bkz. Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem. Ein Bericht von der Banalität des Bösen*, Reinbek 1978. [Türkçesi: *Kötülüğün Sıradanlığı. Eichmann Kudüs'te*, çev. Özge Çelik. Metis Yayınları, İstanbul 2009.]

rizm teorisini onun üzerinden şekillendiren Hannah Arendt, Eichmann'ın imajının şekillenmesine kıyas kabul etmez bir etkide bulunmuştur. Arendt'in Eichmann davasına ilişkin çalışması "Kötülüğün Sıradanlığı Hakkında Bir Rapor" başlığını taşır. Arendt'e göre Eichmann nasyonal sosyalist devletin otorite ve itaat inancına hizmet etmiş renksiz bir bürokrattı. 1906'da Solingen'de doğdu, Avusturya'daki Linz kentinde yetişti, 1932'de Avusturya NSDAP'sine ve SS'e katıldı, Ağustos 1933'te Almanya'ya gitti. Eylül 1934'te SD'ye iş başvurusu kabul edilince mesleki kariyeri yeni bir ivme kazandı. O tarihe kadar, Eichmann'ın Yahudilerin takip ve imhasında merkezi bir figüre dönüşeceğine dair çok az işaret vardır. Eichmann ilk olarak SD'de antisemitizm meselesi ile ilgilenmeye başladı ve nihayetinde bu alanda kariyer yaptı. Başlangıçta alt dereceli işlere verildi ama bunlarda büyük bir heves gösterdi. Ödülü eksik kalmadı: Ocak 1938'de Eichman teğmenliğe yükseltildi.

Eichmann ilk sınavını Avusturya'nın 1938'de Almanya'ya katılması [*Anschluss*] vesilesiyle vermişti. Yeni kurulan Yahudileri Göç Ettirme Merkez İdaresinin yöneticisi olarak, kurumuyla işbirliği yapan siyonist örgütlerin işbirliğinden istifade etti. Böylece Eichman, Mayıs 1939'da Viyana'yı terk eden 100.000'den fazla Yahudiyi "legal" göçe tabi tutmasıyla övünebilirdi. Nasyonal sosyalist polis aygıtının yeniden yapılandırılmasıyla, Eichmann'ın hizmet birimi RSHA'ya entegre edilerek Gestapo'ya katıldı; bu onun dairesinin yetkilerinin giderek artmasının doğal sonucuydu. Böylece polislere has eğitimlerden geçmemiş çok daha fazla SD mensubu Gestapo'ya katıldı, bunlardan biri de Thedor Dannecker'di. Dannecker daha sonra Fransa, Bulgaristan, İtalya ve Macaristan'da icrai amaçlarla gezmiş ve "nihai çözüm"ün uygulayıcısı olmuştur.[23]

Bütünsel olarak bakıldığında RSHA içerisindeki Gestapo'nun idari katmanı üç farklı gruptan oluşmaktadır: İlk

23 Claudia Steur, *Theodor Dannecker. Ein Funktionär der Endlösung*, Essen 1997.

grupta emektar kriminal polisler vardır, bunlar Weimar Cumhuriyeti'nden devralınmıştır ve çoğunlukla nasyonal sosyalist geçmişleri yoktur. İkinci grupta genç idare hukukçuları vardır, dolaylı olmayan yollardan Gestapo'ya katılmışlardır ve inanç ile kariyer düşüncesi bunlarda sıklıkla birbirine karışır. Üçüncü grupta ise SD'den devralınan personel yer alır, bunların nasyonal sosyalizme imanları tartışma konusu bile değildir. Bu gruplar arasında pekâlâ sürtüşme ve gerilimler oluyordu, örneğin RSHA'nın kuruluş aşamasında SD çalışanları ile güvenlik polisi memurlarının maaş ve rütbe düzenlemeleri bunlardan biriydi. Sonuçlarına bakıldığında, bu ihtilafların daha ziyade verim artışına yol açtığı ve hiçbir şekilde faaliyetlerine engel teşkil etmediği görülür; her grup kendi etki gücünü göstermek istemekteydi. Özellikle İkinci Dünya Savaşı esnasında bu rekabet, idari personelin radikalleşmesi sonucunu doğurmuştur. Nasyonal sosyalist faillerin farklı tipleri gözlemlendiğinde, Gestapo'nun kurmay ekibi soykırımın idari ve icrai çekirdek grubunu teşkil eder. Görmüş olduğumuz üzere soykırımın sorumluluğunu taşıyanlar hiç de sözümona başarısız, hezimet yaşamış tipler değildi. Aksine, "Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı sosyal olarak yükselenlerin bir kurumudur."[24]

Taşra temsilcileri

Berlin'deki RSHA, terörün merkezi olarak ağırlıklı bir önem taşır. Ama altındaki taşra teşkilatı olmaksızın Gestapo temelsiz bir gizli polis teşkilatı olarak kalırdı. Peki Gestapo'nun taşradaki temsilcileri kimlerdi? Öncelikle Stapo şubelerinin yöneticilerine göz atmakta yarar vardır.

Bu noktada iki evre söz konusudur: 1936/37'ye kadar süren, çok sayıda bölgesel ve yerel farklılığın izlerinin görül-

24 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 850.

düğü erken dönem ve "Reich'laştırma" sürecinin sonrası. "Üçüncü Reich"ın ilk yıllarında Stapo şubelerini eğitimli bir kriminal polis memuru yönetmekteydi. Bunlar eyaletlerin siyasal polis teşkilatlarından veya kriminal polisler arasından geliyorlardı, Gestapo tarafından devralınmış veya oraya atanmışlardı. Köln Gestapo'sunun ilk yöneticisi Gustav Pitz bunlardan biridir. O zaman 44 yaşında olan Pitz, 4. Kriminal Polis Komiserliğinin şefi iken, 1 Nisan 1933'te rütbesi yükseltilerek burada görevlendirildi.[25] Wilhelmshaven kentinde, ondan iki yaş küçük olan Theodor Bilo Nisan 1934'e kadar hem kriminal polisi hem de siyasal polisi yönetti. Bu iki görevi henüz Mart 1931'de uhdesinde toplamıştı.[26] Bilo tecrübeli bir saha polisiydi, 1920'de komiser yardımcısı olarak hizmete başladı ve 20'li yıllarda Ruhr Bölgesi'nde kriminal poliste görev aldı. Bunların dışında, hiçbir mesleki bilgiye sahip olmamalarına rağmen kendilerine görev verilmiş nasyonal sosyalist partidaşlar da vardır. Lübeck Gestapo'sunun ilk yöneticisi olan 1903 doğumlu Wilhelm Bock bunlara bir örnektir: Henüz 1929'da NSDAP ve SA'ya katılmıştı. 1931'de SA'dan, SS'e geçmek üzere ayrıldı. Bu, eski bir satış elemanı olan Bock'un "iktidarın ele geçirilişi"nin ardından devlet hizmetine alınmasına yetmiştir.[27] Ama bu tür bir kariyer istisnai niteliktedir.

Buna karşın 1938 yılında taşradaki idari personel ciddi bir değişim göstererek dikkate değer derecede homojen bir nitelik kazandı. Stapo şubelerinin yöneticileri olağandışı genç-

---

25 Freiberg / Eichler / Mommsen, *Dienstaltersliste 1935*, s. 61; Severin Roeseling, "Konkurrenz, Arbeitsteilung, Kollegialität – Zum Verhältnis von Polizei und Gestapo in Köln", Harald Buhlan / Werner Jung (der.), *Wessen Freund und wessen Helfer? Die Kölner Polizei im Nationalsozialismus*, Köln 2000, s. 198-229, s. 208.

26 "Personalakte Theodor Bilo", HStAD, PA 153 415.

27 Gerhard Paul, *Staatlicher Terror und gesellschaftliche Verrohung. Die Gestapo in Schleswig-Holstein*, Hamburg 1996, s. 96.

ti.[28] Büyük bölümü yüzyıl dönümü ardından dünyaya gelmişti ve göreve başladıklarında henüz 30 yaşında bile değildiler. Birinci Dünya Savaşı'nı bilincine varacak yaşlarda görseler de, hiçbirinin cephe tecrübesi yoktu. Henüz üç yıl önce görüntü açık biçimde farklıydı: Prusya'daki 33 Stapo şubesi yöneticisinden sadece 10'u 1900 yılından sonra dünyaya gelmişti.[29] Taşradaki atamalar yoluyla idari personel kısa sürede gençleştirilmiş ve bir nesil değişimi yaşanmıştır.[30]

Ailevi kökenler bakımından da bu dönemde saşırtıcı bir benzerlik görülür: Büyük bölümü az çok hali vakti yerinde memur ailelerinden gelmektedir. Yine de üçte birinin babası serbest meslek sahibidir, ailelerin siyasal eğilimi genellikle ırkçı-milliyetçidir. Eğitim düzeyi sosyal çevreye uygun düşer: 1938'deki Stapo şubelerinin yöneticilerinin % 95'i üniversiteye giriş yeterlilik imkânı sağlayan bir lise diplomasına sahipti, % 87'si lisenin ardından hukuk eğitimi almıştı ve bunların yarısı doktorasını yapmıştı. RSHA'nın idari personeli kendi içinde açık farklılıklar gösterirken, taşradaki Stapo şubelerinin yöneticileri ağırlıkla genç hukukçulardı. Bu bakımdan şefleri Heydrich ve Müller'den farklılık göstermekte, doktoralı bir hukukçu olan Gestapo personel şefi Werner Best'le benzeşmekteydiler. En azından bu kademede Best kendi personel politikasını büyük ölçüde uygulamaya koymayı başarabilmiştir.

Bu genç hukukçuları Gestapo hizmetine girmeye yönelten saikler nelerdi? Öncelikle, devletin Almanya'da yaşayan hukukçular için en büyük işverenlerden biri olduğu ve bu perspektiften bakıldığında Gestapo'ya başvurmanın alışılmamış bir şey olmadığı dikkate alınmalıdır. Bunun yanında

28 Gerhard Paul, "Ganz normale Akademiker. Eine Fallstudie zur regionalen staatspolizeilichen Funktionselite", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 236-254.

29 Freiberg / Eichler / Mommsen, *Dienstaltersliste 1935*, s. 54-66.

30 Banach, *Heydrichs Elite*, s. 302-311.

pek çoğunda kariyer düşüncesi belirleyici olmuş olabilir, zira dinamik biçimde büyüyen Gestapo'da ilerlemenin yargıdakinden daha hızlı olacağı umulabilirdi. Gerçi pek çoğunda nasyonal sosyalizme ideolojik bir yakınlık mevcuttu, ama çok azı partiye bağlıydı. Frankfurt am Main Stapo şubesi yöneticisi Dr. Joachim Boes, ancak 1940'ta NSDAP'ye katıldı, o tarihe kadar görevinde dört yılı ardında bırakmıştı.

Partiye bağlı olmalarından bağımsız olarak hemen hemen hepsi umdukları kariyeri yaparlar: Alışılmamış bir hızla alınan terfiler Gestapo'da yaygındır ve Stapo şubelerinin yöneticileri bundan özellikle istifade ederler.[31] Bunun ötesinde savaşın başlamasından beri personel ihtiyacı arttı ve işgal edilen Avrupa'da yeni kurulan hizmet birimleri için yönetici personele ihtiyaç duyuldu. Pek çok Stapo şubesi yöneticisi güvenlik polisi müfettiş, komutan veya amirliğine getirildi. RSHA merkezi de atamalar ve yer değişiklikleri nedeniyle yeni idari personele ihtiyaç duymaktaydı, böylelikle 11 Stapo şubesinin yöneticisi, departman, grup veya daire başkanı olarak Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'na alındı. Rotasyona dayalı personel politikası da açıkça görülür burada, zira bir hizmet biriminde kalış süresi iki yılın altındadır. Doktora yapmış bir hukukçu olan Werner Braune'nin Gestapo kariyeri bunu açıkça gösterir: Eylül 1938'de Münster Gestapo'sunun yönetici vekili olur, ardından aynı görevle Koblenz'e atanır. Henüz 1940 ilkbaharında Wesermünde Stapo şubesinin, Mayıs 1941'de ise Halle Stapo şubesinin yöneticisi olur. Ekim 1941 ile Eylül 1942 arasında Sovyetler Birliği'nde bir harekât timine komuta eder. Ocak 1943'ten 1944 sonuna kadar Yurtdışı Alman Akademik Kurumu'nu yönettikten sonra, Güvenlik Polisi ve SD Komutanı olarak Norveç'e gider.[32]

---

31 *A.g.e.*, s. 242 ve devamı.

32 Herbert, *Best*, s. 196.

Stapo şubelerinin yöneticilerinin yaklaşık üçte biri daha 1939'da, Polonya harekatında birlik yöneticisi olarak görev almışlardı. Cephe gerisinde Polonya'nın idareci tabakasının kitlesel tasfiyesini yürüttüler. Sovyetler Birliği'nde de 16 Stapo şubesi yöneticisi, aralarında Werner Braune de olmak üzere, mobilize birliklerde görevlendirildiler. Görev yeri değişikliğindeki bu yüksek oran hiçbir şekilde Gestapo'ya haş değildi, polis teşkilatının diğer kollarında da durum böyleydi. Mart 1944'te Berlin kriminal polisinde çalışanların yaş ortalaması 56'ydı, çünkü daha genç memurların hepsi başka yerlerde görevlendirilmişlerdi.[33] Koruma polisi içerisinde de yönetici personelin ağırlıklı bir kısmı dış göreve gönderilmişti: Düsseldorf koruma polisi subaylarının % 90'ı savaş sonuna doğru artık kendi şehirlerinde görevli değildi.[34] Heydrich, şahsen güvenlik polisi ve SD mensupları arasında 40 yaşının altındakilerin "dış göreve" tavsiye edilmesi yönünde ağırlığını koymuştur; "bu sayede zamanımızın en büyük hadisesine aktif biçimde katılamamanın ezici hissinden kurtulacaklar ve savaş sonrasında 'evde kalmış muharipler' ya da 'kaytaranlar' olarak görülme kaygıları dağılacaktır..."[35]

Stapo şubeleri ile güvenlik polisi müfettişleri, amirleri ve komutanları sıkı ilişkidedirler. Büyük çoğunluğu 1900'lü yıllarda dünyaya gelmiştir, iyi ailelerde yetişmişler ve erken yaşta nasyonal sosyalizmle tanışmışlardır. Daha sonra güvenlik polisi ve SD'de müfettiş, amir ve komutan olanların yaklaşık yarısı "iktidarın ele geçirilmesinden" önce NSDAP'ye katılmıştır. Özellikle yeni dairenin ilk yıllarında mü-

33 Wagner, *Hitlers Kriminalisten*, s. 116.

34 Carsten Dams / Klaus Dönecke, "Eine Erstklassige Truppe? Die Offiziere der Düsseldorfer Schutzpolizei im Nationalsozialismus", Dams / Dönecke / Köhler, *"Dienst am Volk"?*, s. 235-258, s. 247.

35 Güvenlik Polisi ve SD Şefi'nden Tüm Güvenlik ve Kriminal Polis Birimlerine, 31 Temmuz 1941, BA R 58 / 259, Bl. 231.

fettişlerin çoğunluğu SD'den gelmekteydi ve atanmalarından önce orada dışarıdan görev üstlenmişlerdi. Daha küçük bir grubu meslekten polisler oluşturur, bunlar genellikle bir Stapo şubesi yöneticisi sıfatıyla, öncesinden Gestapo'da bir idari işleve sahiptiler. Zamanla bir nesil değişimi yaşandı. Werner Best'in personel politikasına da bağlı olarak 1905 sonrasında dünyaya gelmiş genç hukukçular en büyük grubu oluşturdular – 1938 sonrası Stapo şubelerinin yöneticilerinde de durum buna benzer. Yanı sıra RSHA'nın genç yönetici kadrosuyla aralarında benzerlik vardır. Bunun nedenlerinden biri de, IdS, BdS, KdS, Stapo şubeleri yöneticileri ve RSHA yöneticileri arasında geçişler olmasıdır. Özellikle savaşın sonuna doğru daha genç yeni personel tercih edilmiş ve niteliklerinden bağımsız olarak artık tükenmiş sayılan eskilerin yerini almaları istenmiştir. Eger güvenlik polisinin, idari personelinin tek tip bir modelini çıkarmak istersek, kariyer odaklı ve dünya görüşü olarak nasyonal sosyalizme bağlı genç hukukçular görürüz.[36]

Gestapo memurlarının çeşitliliği

Buraya kadar tasvir edilen idari personel, Gestapo memurlarının sadece çok küçük bir kısmını teşkil eder. Personelin çoğunluğu komiser yardımcısı veya kıdemli baş polis memuru olarak görev almaktaydı. Stapo şubelerinde yönetici konumunda olmayan veya RSHA'da görev almayan kriminal polis komiserleri de bunlarla beraber düşünülebilir, bütünsel olarak bakıldığında Gestapo çalışanları oldukça heterojen bir gruptur. Gestapo'nun omurgasını özellikle erken dönemde meslekten polisler teşkil etmekteydi. Bunlar alaylı

36 Jens Banach, "Heydrichs Vertreter im Feld. Die Inspekteure, Kommandeure und Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 82-99.

veya mektepli memurlardı, ya siyasal polisten devralınmışlar veya kriminal polis ya da koruma polisinden gelmekteydiler. Başlangıçta memur kadrosunun büyük kesimini bunlar oluşturdular. Siyasal polisten kadro nakilleri kesinlikle doğal karşılanacak bir şey değildi, hele ki söz konusu olanlar 1933'ten önce NSDAP'yle mücadelede büyük bir gayret göstermiş veya demokrasiye angaje olmuş memurlarsa. Ama bu bile mutlaka kariyerin sonu anlamına gelmemekteydi: sonradan Viyana Gestapo'sunun şefi olan Franz Josef Huber, kriminal poliste görev yaptığı dönemde NSDAP'nin gözlemlenmesiyle ilgilenmişti. O da arkadaşı Heinrich Müller gibi Nazi devletinin güvenlik aygıtında hızla tırmanmıştır. Nihayetinde XVII. ordu bölgesinde (Viyana, aşağı ve yukarı Tuna havalisi) Güvenlik Polisi ve SD Müfettişliği'ne kadar çıkmıştır.[37]

Gestapo'nun çok sayıda memuru 1933'ten önce aktif SPD üyesiydi. Onların kariyerlerini sürdürebilmesinde yerel özellikler ve ilişkiler belirleyici olmuştur. Ama temel etken, yeni iktidar sahipleri için ilk yıllarda mesleki liyakatin ideolojik çizgiye bağlılıktan daha önemli olması idi. Sonradan katılanlar ise kural olarak rejime sadık kimselerdi. Çoğu Weimar Cumhuriyeti döneminde SA ve NSDAP üyesi olmuştu ve meslekten polislerden belirgin biçimde daha gençtiler. Büyük bölümü orta tabakadan gelmekteydi ve çoğu 30'lu yılların başındaki işsizlikten etkilenmişti. Muhtemelen NSDAP'e katılmalarına yol açan ana motivasyonu buradan almaktaydılar. Bunların Gestapo personeli içerisindeki payı bölgelere göre çok farklılaşır: Prusya'da sonradan katılanların oranı tüm memurlar içinde % 21,6 seviyesindeyken –yerel düzeyde yine çok farklı oranlarla–, bu oran Baden'de % 37'dir. Hamburg'da ise sonradan katılanlar en büyük gru-

37 Thomas Mang, *"Gestapo-Leitstelle Wien – Mein Name ist Huber" Wer trug die lokale Verantwortung für den Mord an den Juden Wiens?*, Münster 2004.

bu oluştururlar.[38] Yerel ve bölgesel etkenler birçok durumda olduğu gibi bu konuda da belirleyicidirler.

Artan personel ihtiyacı özellikle 1938 ve 1939 yıllarında yeni polislerin göreve alınmasını gerektirdi. Bunlar diğer polis teşkilatlarından devralındılar ve nadiren 10 yıldan daha fazla iş tecrübesine sahiptiler. Çoğu daha sonra görev alacakları bölgelerden gelmekteydi. Dörtte üçü 1900'lü yıllarda dünyaya gelmişti ve çoğu alt veya orta alt tabakadandı. Pek çoğu gönüllü olarak Gestapo hizmetine girmişti, çünkü hızlı bir kariyer ummakta veya "Stapo ek maaşı"ndan istifade etmek istemekteydiler. Memurlar büyük kariyerler yapmasalar da, genellikle tayinlerinin ardından terfi ettirilmişlerdir.

1930'lu yılların sonlarında Gestapo hizmetine sonradan katılan başkaları da oldu. Bunlar ön eğitimden yoksun ve oldukça genç, mesleğe başlama aşamasındaki kişilerdi. Aranan koşullar şunlardı: "Reich vatandaşlığı, köken itibarıyla Alman kanlı olmak, yeterli genel eğitim, polis hizmetine elverişlilik ve fiziksel uygunluk, NSDAP veya alt kuruluşlarına üyelik, kesin muafiyet söz konusu değilse çalışma veya askerlik görevinin ifası, iyi idare yeteneği, siyasi güvenilirlik, steno ve daktilo kullanabilmek, en az 23 yaşında, en fazla 30 yaşında olmak."[39] Uzmanlık sahası dışından gelenlerin istihdamının işin profesyonel standartlarında düşüşe yol açması zaruriydi, çünkü yeni katılanların bir gecede sistematik bir eğitime tabi tutulması mümkün değildi.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden kısa süre önce Gestapo'ya katılan bir başka grup, sınır polisleriydi. Bütün sınır polisleri Pretzsch an der Elbe şehrindeki Sınır Polisi Okulu'nda iki yıllık eğitimden geçiyorlardı. Da-

38 Browder, *Hitler's Enforcers*, s. 56; Stolle, *Geheime Staatspolizei*, s. 131; Helmut Fangmann / Udo Reifner / Norbert Steinborn, *"Parteisoldaten" Die Hamburger Polizei im "Dritten Reich"*, Hamburg 1987, s. 51 ve devamı.

39 "Übersicht über die Laufbahn der Kriminalbeamten der Geheimen Staatspolizei o. D." (ca. 1937), GLA 345 / G2026.

ha sonraki faaliyetlerinin gerektirdiği teorik altyapıyı sadece iki aylık sürede edinmeleri gerekiyor, ardından 72 sınır polisi komiserliği ve 282 sınır polisi biriminden birinde istihdam ediliyorlardı. Pretzsch'de 19 kursun her birinde 150'şer öğrenci eğitim görmekteydi.[40] Savaşın başlaması ve Gestapo'nun karşılaştığı görev enflasyonu, personel ihtiyacını da çoğalttı ve bu durum, çoktan başlamış bulunan profesyonellik yitimini arttırdı. Eski emekli memurlar yeniden göreve alındı. Bunların pek azı polis hizmetinden emekli olmuştu, çoğu genel idare kökenliydi. Buna ek olarak takviye kuvvetler devreye sokuldu. Bu grup oldukça heterojendi: Çalışma dairelerinin çabalarıyla, az çok zorla Gestapo'da görevlendirilen mecburi hizmet yükümlülerinin yanı sıra, dünya görüşü fanatizmiyle gönüllü katılanlar da vardı. Savaşın sonlarına doğru büyüyen personel açığı hayli garip personel alımlarına neden oldu: Frankfurt'ta opera çalışanlarının bir bölümü mecburi hizmetle görevlendirildi.[41] Buna ek olarak, genellikle daktilo veya telefon görevlisi olarak Gestapo'da çalıştırılan kadınlar vardı. Ama personel eksikliği kadınların başka alanlarda da görevlendirilmesini gerektirdi – kâh idari işlerde kâh takibat işlerinde. Savaş sonuna doğru kadınların oranı takriben dörtte bire ulaşmış olmalıdır.

Açıkça şunu saptayalım: Belirli bir Gestapo memuru tipi hiç olmamıştır. Daha ziyade, birbirinden farklı ve birlikte çalışırken zaman zaman ihtilafa düşen gruplar vardır. Yine de sürtüşmeler zaruri olarak bir kalite kaybına yol açmamış, bilakis etkinlik ve verimliliğin arttırılmasına katkıda bulunmuştur. Kimilerinin profesyonel nitelik kazanımıyla vardıkları noktaya diğerleri dünya görüşlerine dayanan kanaatleriyle ulaşıyorlardı, ki bu çoğunlukla acımasızlık ve so-

40 Stolle, *Geheime Staatspolizei*, s. 169 ve devamı.

41 Kohlhaas, *Mitarbeiter*, s. 233.

ğukkanlılık biçiminde tezahür ediyordu. Şüphesiz bu Gestapo'yu mükemmel işleyen bir makine yapmıyordu, ama yine de burjuva yaşamı içerisinde ayakta kalmayı beceremeyecek bir eğitimsiz eli sopalılar topluluğundan çok daha fazlasıydılar. Savaş esnasında profesyonellik kaybı devam ederken personel daha da gençleşti. Bu yolla Gestapo'nun radikalleşme süreci muhtemelen hızlanmıştır. Bir diğer etken, işgal edilen Avrupa'da medeni davranış kurallarını güçlendirmek gibi bir kaygısı olmayan, aksine bir gayri medenileşmeye yol açan güvenlik polisi operasyonlarıdır.

1945'ten sonra özellikle alt rütbelerdeki memurlar, kendilerini her türlü bireysel suçtan aklamaya çalışmışlardır: İfadeleri sadece emirleri yerine getirdikleri ve alt dereceli bir birimde görevli oldukları yönündedir. Bu kendini temize çıkarma mekanizması, alt düzey memurların dahi sahip olduğu, hiç de ehemmiyetsiz olmayan hüküm verme kudretini yok sayar. Hannover'den Gestapo memuru Christian Heinrichsmeier örneği bunu açıkça gösterir. Başlangıçta kiliseler ve tarikatlar konusunda görevli iken, sonradan Yahudilerin Hannover'den tehcirini organize etmiştir. Bu esnada, farklı kesimlerce teyit edilen "insani" tavrını muhafaza etmiştir. Hareket alanını becerikli biçimde kullanarak, resmen çalışmaya gönderilmesi gereken Yahudileri doktora sevk ederek, çalışamaz raporu almalarını sağlamıştır. Bu şekilde pek çok insanın hayatta kalmasını mümkün kılmıştır.[42] Gestapo memurlarının kurtarıcı olduğu böylesi durumlar oldukça nadirdir. Yine de memurlar siyah beyaz bir şemada kurtarıcılar ve failler diye iki gruba ayrılamaz. Bilindiği üzere tarihin rengi gridir: Acımasız eylemlerde bulunanla, anlayışlı davranan, sıklıkla aynı kişidir.

---

42 Hans-Dieter Schmid, "'Anständige Beamte' und 'üble Schläger'. Die Staatspolizeistelle Hannover," Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 133-160, s. 159 ve devamı.

Düsseldorf'taki Yahudiler Dairesi'nin memurları örneğinde, takibata uğrayanlara karşı davranış biçimlerinin geniş skalası resmedilebilir. Kimi memurlar kurbanlarına ve onların yakınlarına karşı sinik bir tavrı benimsiyordu. Bazıları bu bakımdan özellikle ön plana çıkar. Herhangi bir polislik eğitiminden geçmeksizin alan dışından biri olarak 1939 sonbaharında Gestapo'ya katılan Hermann Waldbillig, anlaşılan görevini, kabul görme tutkusunu gidermek için kullanmıştır. Sadece görüntüsü bile, bugün yaygınlaşmış klişeye uygundur: Deri bir palto ve şapka giymekte, "Führer" tipi bıyık bırakmaktaydı. Waldbillig agresif bir dil kullanmakta ve kurbanlarını sürekli kurşuna dizmekle tehdit etmekteydi, görülebildiği kadarıyla bu tehdidini yerine getirmemiştir.[43] Bu, bir Gestapo memurunun eskizi sayılabilir.

Daha tipik olanı, bağırıp çağırmak, korkutmak ve şiddet uygulamak yerine, kendisine verilen ödevleri yerine getirmeye çalışan memur tipidir. Bu noktada "hiyerarşik ve işlevsel iş bölümünün neticeleri"[44] açıkça ortaya çıkar: Takibat ve yok etme uygulamasının sadece bir kısmı tek tek memurlarca yerine getirildiğinden, işleyişi daha kolay olmuştur. Ayrıca örneğin Yahudi departmanlarındaki büro çalışanları kural olarak faaliyetlerinin neticesiyle karşılaşmadılar. İnsan, bir sayıya ya da pek duygudaşlık göstermeden üzerinde işlem yapılabilecek bir formülere dönüştü. Nasyonal sosyalist bürokratik dil kullanımı da bu eğilimi güçlendirmiştir: "Özel işlem görme" veya "yer değiştirme" gibi kavramlar kulağa zararsız gelse de ölümden başka bir şey ifade etmiyorlardı.[45] Başka sözlerle ifade edersek: Pek çok Gestapo

43 Berschel, *Bürokratie und Terror*, s. 118-120, 141.

44 Zygmunt Bauman, *Dialektik der Ordnung. Die Moderne und der Holocaust*, Hamburg 2002, s. 113-117. [Türkçesi: *Modernite ve Holocaust*, çev. Süha Sertabipoğlu. Sarmal Yayınları, İstanbul 1997.]

45 Raul Hilberg, *Die Quellen des Holocaust. Entschlüsseln und Interpretieren*, Frankfurt am Main 22003, s. 132 ve devamı.

memuru doğrudan faili olmaksızın uzun süre terörün idaresini yürütmüştür. Bu durum, savaş sürecinde büyük ölçüde değişti. Özellikle Güney ve Doğu Avrupa'daki güvenlik polisi operasyonlarıyla memurlar, nasyonal sosyalist yok etme savaşının cellatlarına dönüştüler. Bu kollektif şiddet tecrübesi kendisini daha sonra "vatan cephesi"ndeki görev pratiğinde de kendini gösterdi.

Toplamda, konumları, rolleri, angajmanları, kökenleri ve eğitimleri bakımından ayrıştırılmaları gereken farklı fail tipleri ile karşılaşırız. Baskın bir fail tipi yoktur, aksine farklı aktörler ve kurumlar vardır, bunun bir tarafında gönüllü takibat iradesi, diğer tarafında yapısal koşullar yer alır. Bireysel tavır ve durumsal şiddet dinamiğinden kaynaklanan fiiller görürüz.[46] Tecrübeli polisler ve nasyonal sosyalist akımdan genç meslek dışı memurlar aynı kurumda birlikte çalışmaktaydılar. Bununla beraber tecrübeli memurlar, "yenilerin" daha tercihe şayan görüldüğü bir işe alım profili ile yüzleştiler. Çalışkanlık, verimlilik, hizmet içinde ve dışında kusursuz davranışın yanı sıra, özellikle nasyonal sosyalist dünya görüşü, sözümona aryen köken ve sportif idmandan geçmiş iyi bir görünüm aranmaktaydı. Alışılagelmiş yükselme kademelerinin yerini önemli işler başarmış nasyonal sosyalistlere öncelik veren terfiler alıyor, merkezi görevler artık rütbeye göre değil, dünya görüşüne dayanan kanaate göre tevdi ediliyordu. Merkezi görevler ve işlerin idaresi için yüksek bir mevkiye gelmiş olmaya ihtiyaç duyulmuyordu. Bu köksüzleştirilmiş hizmet düzeninin neticeleri göz ardı edilebilir gibi değildir: Çalışma arkadaşları arasında sürtüşmeler gündelik hale gelmiştir, tecrübeli polisler nasyonal sosyalist fanatiklerce kendilerine meydan okunduğu hissindedirler, "eski muharipler" genç SS önderlerine maskara olmaktadır.

"Reich'laştırma" sonra istihdam edilen grupların çeşitliliği

46 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 22 ve devamı.

arttı, bu da kurum içi rekabet baskısını çoğalttı. Bu, kurum içi uzlaşmazlıkları dışa dönük şiddetle çözme eğilimini güçlendirdi. Gizli devlet polisinin işlev görme yeteneğini pekiştirmek üzere başlangıçta devralınmış olan, profesyonel takibat yöntemlerine alışık eski memurlar da, kendilerini siyaset dışı polislik mesleğinin erbabı olmaktan Gestapo adamlarına çeviren bir dönüşüm sürecine girdiler.[47] Hizmet içerisinde, Gestapo'da çalışan farklı gruplar arasında, sempati ve antipatilerin, iyi ve kötü işbirliğinin, konformizm ve özerkliğin, rekabet ve aşağılık kompleksinin, arkadaşlık ve bencil hırsların, tekil vakalarda farklı kombinasyon veya yoğunluklarla Gestapo'nun işlevsel mekanizmaları üzerinde belirleyici olabildiği görülmüştür. Gestapo içerisinde kimin devlet, parti ve polis için verimli, dünya görüşü bakımından güvenilir ve hedefe dönük çalıştığına dair yarış, bu bakımdan bir "radikalleşme baskısı"[48] doğurmuş, bu da yöntemlerin gitgide zalimleşmesine yol açmıştır. Aşırıya kaçan davranışlar veya abartılı acımasızlık nedeniyle disiplin cezalarından korkmak gerekmiyordu, güvenlik polisi yönetimi her bir Gestapo mensubuna serbest hareket alanı bırakıyordu.

Takibatın bürokratik organizasyonunun çerçeve koşulları olarak kişisel inisiyatif ve grup disiplini, kariyercilik, itaat ve otoriteye inanç, motivasyon ve hassasiyetlerin meydana getirdiği karışım, Gestapo çalışanlarının kendilerini tüm yerleşik değerlerin üzerine koymalarına ve hasımların kapsamlı bir takibine koyulmalarına zemin sağlıyordu. Acımasız davranış biçimlerine kapılar sonuna dek açılıyordu böylece. Bunu engelleyebilecek bir disiplin denetimi sistemi, bilinçli olarak kurulmamıştır.

Ayrıca Gestapo çalışanlarının çoğu, anlamlı bir iş yaptıkları kanaatindeydiler. O cinayet eylemlerine katılmış olan

47 Browder, *Hitler's Enforcers*, s. 34.

48 Herbert, *Best*, s. 190.

memurların anlayışlarını kavrayabilmek için, nasyonal sosyalistlerin antisemitizm ve ırkçılıklarını ciddiye almak lazımdır. Marksistler, Yahudiler, "Çingeneler" ve Slavlar insan olarak değil, "haşerat" veya "aşağı insanlar" olarak görülüyorlardı ve nasyonal sosyalist milli bünyeyi tehdit ettiklerinden bertaraf edilmeliydiler. Yani failler kendilerini katil veya sadist olarak görmüyor, daha ziyade zor bir ödevi yerine getirmekte olduklarını düşünüyorlardı. Bu bakış açısını Heinrich Himmler, 4 Ekim 1943'te Poznan'da SS grup önderlerine yaptığı konuşmada çok açık ifade etmiştir. Yahudilerin imhasından bahsederken şöyle diyordu: "Sizlerin çoğu 100 cesetin bir arada yerde yatıyor olmasının, 500'ünün yatıyor olmasının, 1000'inin yatıyor olmasının ne anlama geldiğini bilirsiniz. Buna dayanabilmiş olmak ve bunu yaparken –insani zaaflardan kaynaklanan istisnalar bir kenara bırakılırsa– düzgün kalabilmek, işte bu bizi katılaştırmıştır."[49]

Kulağa sinik gibi gelen bu ifadelerin meramı, Himmler'in bakış açısından hiç de sinizm değildi: Nesnel ve serin bir tavırla halledilmesi gereken zorlu bir ödev vardı ortada. Bu adamlar, kendi bakış açılarından, ahlâki davranmaktaydılar.[50] Himmler bundan da söz etmiştir: "Ahlâki olarak haklıydık, halkımıza karşı, bizi öldürmek isteyen o halkı öldürmekle sorumluyduk [...] Genel olarak söyleyebiliriz ki, bu çok zor ödevi halkımıza olan sevdamızla yerine getirdik. Ve içimiz, ruhumuz, karakterimiz bunu yaparken yara almadı."[51]

---

49 Internationaler Militärgerichtshof Nürnberg (der.), *Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof Nürnberg, 14. November 1945-1. Oktober 1946*, Amtlicher Text in deutscher Sprache (IMT), cilt 29, s. 110-173, s. 145 ve devamı.

50 Harald Welzer, Täter. *Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden*, Frankfurt am Main 2005, s. 18-75, bu hususu açıkça vurgulamaktadır. Himmler'in motivasyonuna ilişkin bkz. Peter Longerich, *Heinrich Himmler. Biographie*, Münih 2008, s. 709 ve devamı.

51 IMT, Band 29, s. 145 ve devamı.

4

Çalışma Tarzı

Çerçeve koşulları

Himmler'in 1943'teki Poznan konuşması, Alman polisinin şefinin, Gestapo'yu da kapsar biçimde, hangi çalışma tarzını uygun gördüğüne dair ana çizgileri sunar. Onun için nesnellik, düzgünlük ve görev bilinci önemlidir – tüm bunlar yerine getirilmesi gereken bir ödev içindir ve böylesi sözlerle süslenen kitlesel Yahudi katliamıyla son bulmuştur. Hedefler bir yana, stratejik uygulama, yani devlet polisi pratiği nasıldı? Gestapo gerçekten de istediği her şeye ulaşabiliyor muydu? Mükemmel, her şeyi bilen ve her şeye muktedir bir yapı mıydı veya en azından etkin ve verimli bir makam mıydı?[1]

Yeni araştırmalar bu konuda ciddi bir şüpheyi ortaya koyuyor. Basılı malzemeye el koyma operasyonlarının, Gestapo memurları bunların muhtevasını yanlış anladığından,

1 Klaus-Michael Mallmann / Gerhard Paul, Allwissend, "allmächtig, allgegenwärtig? Gestapo, Gesellschaft und Widerstand", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 41 (1993), s. 984-999.

sıklıkla geri alınması gerekmiştir. Ev aramaları, çok defa hiçbir şey bulunamadığından, elle tutulur bir başarı olmadan sonuçlanmıştır. Sınır kontrolleri ve baskınlar sınırlı ölçüde etkiliydi, illegal propaganda malzemelerinin gizli girişinin önüne ancak sınırlı ölçüde geçilebiliyordu. Çok sayıda Alman millettaş, yasak radyo yayınlarını dinliyordu. Gestapo bunu bilse de, işlenen "radyo suçları"nın çok büyük bölümünden hiç haberi olmadı. Siyasi nükteler de her yerde Gestapo memurlarının kulağına kadar ulaşmıyordu. Gestapo, "Yakıcı bir endişeyle" başlığını taşıyan Papalık mektubunun 1937 yılında Katolik gelenekleri açısından özel bir yere sahip Paskalya'dan önceki son pazar günü okunacağını ancak bir akşam öncesinde, yani yayını durdurmak için çok geç kalındığında öğrenmişti. Tutuklama emriyle aranan Karl Goerdeler, 1944 yazında dört hafta arandıktan sonra, ancak bir ihbarcı sayesinde yakalanabilmişti. Stauffenberg etrafında toplanan suikast grubundan, Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı 20 Temmuz 1944'e kadar haberdar olamamıştı. Hatta Claus Schenk Graf von Stauffenberg, Himmler'in özel saygısını kazanmıştı. Suikasttan dört gün sonra Ernst Kaltenbrunner hâlâ, saldırının "küçük bir klik" tarafından gerçekleştirildiğini tahmin ediyordu. Muhalif çevrenin aslında ne kadar geniş olduğunu, RSHA'nın özel bir komisyonu ancak bundan sonraki haftalarda fark edecekti.[2]

Bu tür başarısızlık ve kazalar, Gestapo'nun zayıf, verimsiz ve etkin olmayan bir makam olduğu anlamına mı gelir? Alakası yok. Bir ev taraması başarısızlıkla sonuçlandığında, Gestapo suçlanan kişileri, gücünü göstermek ve şüphelileri sorguda sindirmek için özellikle tutukluyordu. Mesele bir para cezası veya salt ceza tehdidi ile kapandığında bile hedefine ulaşmış oluyordu, zira bu şekilde insanların gelecekteki davranışlarını etkileyebiliyordu: Gestapo'nun herkese, en

2 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 706 ve devamı.

ağır sıkletlere bile, müdahale edebileceğini görüyordu herkes. Kişi özgürlüğü ve dokunulmazlığı, ifade ve bununla beraber basın özgürlüğü, mektup, posta, telgraf ve telefon gizliliği, 28 Şubat 1933 tarihli "Meclis Yangını Genelgesi" ile çoktan ortadan kaldırılmıştı. O günden beri keyfiliğe ve zorlayıcı tedbirlere karşı en ufak bir koruma kalmamıştı. Mektuplar açılabiliyor, arşivler kurcalanabiliyordu. Gestapo her türlü yargısal ve idari sorumluluktan veya kanıt sunma mükellefiyetinden azade olduğundan, kendi takibat yasalarını koyma ve tesadüfi bilgileri kendi yararına kullanma imkânına sahipti. Korkutucu bir etki yaratmak için herhangi bir kanıta ihtiyaç yoktu. Gestapo'nun yaydığı terör ve yöntemlerinden kaynaklanan korku gerçek bir zemine oturuyordu: Nasyonal sosyalist tedbir devletinde her türlü hukuk devleti standardının tümüyle devre dışı bırakılmış olmasıydı bu.

Gestapo'nun en önemli araçlarından biri, devletin toplama kamplarında "infaz edilmek" üzere, "ihtiyati hapse" karar vermekti.[3] Bunlara karşı herhangi bir hukuki araç bulunmuyordu. Kaç kişinin ihtiyati hapse alındığı bilinmemektedir. 1934'ten beri Gestapo, ihtiyati hapis emirlerini, tutuklananın soyadının ilk harfi ve tek tek artan bir sayıyla numaralandırmaktaydı. 1945'te verilen en son tutuklama emirlerinden biri "M 34591" dosya numarasını taşır.[4] Gestapo, ihtiyati hapisteki birinin toplama kampına gönderilip gönderilmeyeceği veya ne kadar kalacağı hakkında kimseye hesap vermek zorunda değildi. Bu bakımdan, Heinrich Himmler'in 1930'ların ortalarından beri adım adım kendi tasavvurlarına göre inşa ettirdiği toplama kampı sisteminin önemli bir ikmal kaynağıydı.[5] Bu tarihten itibaren toplama kamplarında-

3 Lothar Gruchmann, *Justiz im Dritten Reich 1933-1940. Anpassung und Unterwerfung in der Ära Gürtner*, Münih 1988, s. 583-632.

4 Michael Burleigh, *Die Zeit des Nationalsozialismus. Eine Gesamtdarstellung*, Frankfurt am Main 2000, s. 212.

5 Tuchel, *Konzentrationslager*.

ki tutukluların sayısı hızla arttı. 1935'te 3.500 tutuklu varken, 9 Kasım 1938'deki "Kristal Gece"den hemen önce tutuklu sayısı 24.000'e, bu pogromdan sonraysa 56.000 kişiye ulaşmıştır.

Gestapo özellikle sorgu esnasında acımasız yöntemleri ile biliniyor, tutuklular işkence yoluyla suçlayıcı ifadeler vermeye zorlanıyordu. Tutuklular hakaret ve aşağılamaya maruz kalıyor, vurulmakla tehdit ediliyor veya cop, değnek, kamçı, sopa veya diğer nesnelerle dövülüyordu. Kötü muamelelere, resmi belgelere girmediği sürece, Gestapo idaresi sessiz kalarak müsamaha gösteriyordu. Ancak kötü muamelelerin sonuçları mahkeme önünde saklanabilecek gibi olmadığından, Gestapo, nasyonal sosyalizmin iktidar süreci içerisinde işkenceyi düzene soktu: Polisteki sorgu memurları, süslenmiş ifadesiyle "ağırlaştırılmış bir sorguda", sorgulananın oturma bölgesine en fazla 25 sopa darbesi uygulayabilecekti. 10'un üzerinde sopa darbesinin söz konusu olduğu hallerde ayrıca bir hekimin hazır bulunması gerekiyordu.[6] "Ağırlaştırılmış sorgu" başlangıçta "komünist veya Marksist eylemciler, İncil araştırmacıları* ve sabotajcılar"la sınırlıyken, 1941'den itibaren buna özellikle Polonyalı ve Rusların da ağırlaştırılmış biçimde sorgulanmalarında izin verildi. Bir yıl sonra bu zorlama aracı "teröristlere, direniş hareketi üyelerine, paraşütle indirilen ajanlara, asosyallere, Polonyalı veya Rus işten kaçanlar veya kaytaranlara" karşı da kullanılabilecekti.[7]

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla şiddetin dozunun daha da arttığı gözlenir. Reinhard Heydrich, gizli devlet polisinin bütün şubelerine, Alman milletinin zaferinden şüphe

---

6 Wachsmann, *Gefangen unter Hitler*, s. 167-194.

(*) Yehova Şahitleri'nin içinden çıktığı dinî grup – e.n.

7 Güvenlik Polisi ve SD Şefi'nin 6 Ekim 1941 ve 12 Haziran 1942 tarihli genel duyurusu, BA R 58 / 243.

duyan, savaşı sorgulayan veya silah sanayisini sabote eden herkesin özellikle şiddetle cezalandırılması çağrısında bulundu. Heydrich'in ifadesiyle, bu "unsurlar" için "özel muameleler" öngörülmüştü.[8] 7 Eylül 1939'da komünist Johann Heinen böyle bir özel muamelenin kurbanı oldu. İşyerinin hava saldırısı koruma tedbirlerinde yer almayı reddettiği ve daha önceden ceza almış olduğu için Sachsenhausen toplama kampında idam edildi. 31 Temmuz 1942'ye kadar 95 benzeri vaka dosyalara geçti.[9] Çok geçmeden gittikçe daha fazla Rus ve Polonyalı esir işçinin yanı sıra savaş esiri Britanya ve Amerikalı pilotlar "özel muameleye" tabi tutulacaklardı. Yetkili Gestapo hizmet birimi, detaylı biçimde hazırlanmış plana göre idam için gerekli hazırlıkları yapmak durumundaydı: İdam yerinin ve türünün seçilmesi gerekiyordu ve çok defa bu karanlık seyirlikte bütün şube çalışanları hazır bulunmak zorundaydı. Polonyalı esir işçiler, "cinsel birleşme suçları" (Alman kadınlarıyla izinsiz cinsel ilişki) adı verilen fiiller nedeniyle kovuşturmaya uğradıkları takdirde sıklıkla "suç mahalli"nin yakınlarında –Gestapo gözetiminde– idam ediliyorlardı.

Takibatlar ne kadar kanlı olsa da, Gestapo hizmet birimlerinde günlük yaşam genel olarak daha az zalimane bir görüntü arz ediyordu. Topyekûn bir örgütün ortaya çıkarılması gerekmediği veya "ırk düşmanları" söz konusu olmadığı sürece, işler öncelikle rutin polis çalışması mahiyetinde yürüyordu: Sorgulama, yüzleştirme, çelişkileri ortaya koyma ve yeniden sorgulama Gestapo'nun da kullandığı standart kovuşturma yöntemleriydi.[10] Yine de, yukarıdan belirlenmiş temel kuralların, formel bakımdan doğru düzgün fakat

8 Cornelia Schmitz-Berning, *Vokabular des Nationalsozialismus*, Berlin / New York 2000, s. 584-587.

9 Johannes Tuchel / Reinold Schattenfroh, *Zentrale des Terrors. Prinz- Albrecht-Straße 8, Hauptquartier der Gestapo*, Berlin 1987, s. 134.

10 Berschel, *Bürokratie und Terror*.

nihayetinde kurbanlara karşı umursamaz, tavizsiz bir uygulaması hakimdi. Kovuşturmaları yürüten memurlar, şüpheli kişinin belirli bir eyleme ne şekilde dahil olduğunu ve bu esnada başkalarıyla irtibatının bulunup bulunmadığını detaylı biçimde tespit etme çabasındaydılar. Bu tutum, öğrenci direniş örgütü "Beyaz Gül"ün üyeleri Şubat 1943'te Münih'te Gestapo'nun eline düştüğünde de gözlemlenir. Sorgu memuru Robert Mohr, sert suçlu takibi sorgu yöntemleriyle, ama fiziki güç kullanmadan çalışmıştı. Sophie Scholl soru ve sıkıştırmalardan parlak bir biçimde sıyrılmayı başardı ve sorgusunu uzun süre hasar almadan atlattı; Ancak Mohr'un çalışma arkadaşları suç isnadını sağlayacak belgeleri Scholl'un evinde bulduktan sonra işler değişti. Marc Rothemund'un *Sophie Scholl - Son Günleri* adlı filmi bu sorgulamayı canlı biçimde tasvir eder.

Gestapo çalışanlarının çoğu işlerini dış görevde değil masa başında görmekteydiler. Fişleme dosyaları hazırlamak ve güncellemekle, bir yığın emir ve yönergeyi işleme koymakla, yazı ve belgeleri dosyalamakla ve diğer devlet, polis ve parti kurumlara destek sunmakla meşguldüler. Normal faaliyet, bilgi toplama ve derleme işiydi, elbette Yahudilerin takibatında da öyleydi.

Takibatların bürokratik odak noktasında Gestapo'nun, nasyonal sosyalist devletin karşıtlarına dair bilgileri derlediği farklı fişleme sistemleri yer alıyordu. Bunun çekirdeği kişilere dair fiş kayıtlarıydı; ilgili formlarda kişisel bilgilerin yanı sıra siyasi tutum ve mevcut polis dosyasına dair bilgiler kayıt altına alınıyordu. Himmler'in 1934'te yayınladığı bir yönetmeliğe göre şu bilgilerin kayıt altına alınması gerekiyordu: "a) Gizli olarak temin edilen veya resmen alınan vesikalık fotoğraf, b) cezai takibat kayıtları [...], d) teslim alınma kaydı, e) İhtiyati tutuklama uygulama ve kaldırma kararları, f) sorgu kaydı örnekleri, [...] g) ilgilinin değerlendirilmesinde an-

lam taşıyabilecek, bağlantılarını ortaya koyan, kovuşturma sonuçları vs. gibi her türlü tespitler."[11] Gizli devlet polisinin ana fişleme arşivinin 1939 başında yaklaşık iki milyon kişi ve 600.000 kişisel dosyayı kapsadığı tahmin edilmektedir.

Kişisel fiş arşivi, ihtiyati tutuklulara dair pek çok bilgiyi ve el yazısı örneklerini içeren ihtiyati hapis arşiviyle tamamlanır. Buna "savaş durumunda ihtiyati hapse alınacak devlet düşmanları" için hazırlanan, Gestapo'nun tanımıyla "A fişleri" eklenir. Bunun dışında özel fişler, örneğin memur fişleri, Yahudi fişleri, şirket fişleri ve fabrika fişleri tanzim edilmiştir, bunlar siyasi veya ırksal nedenlerle silah fabrikalarından çıkarılan kişileri kayda geçirirler. Fişleme dosyalarının çeşitliliği Gestapo şubesine göre değişir. Böyle bir kayıt sisteminin meydana getirilmesinin tamamen sorunsuzca ve sürtüşmesiz olmadığının kanıtı, Heydrich'in inisiyatifi ile hazırlanmasına girişilen A fişleri arşivini oluşturmak için tüm ülkedeki Gestapo dairelerinin bir yıldan fazla zamana ihtiyaç duymuş olmasıdır. Arşiv, başlangıçta Heydrich'in canını sıkacak bir şekilde 46.000 ismi içermekteydi ve uygulamada işe yaramazdı. Bu arşiv üzerinde çalışıldıktan sonra 1939 Eylül ayının ilk günlerinde 2.000 ila 4.000 arasında insanın tutuklanmasına zemin oluşturdu. Tutukluların 2.000'den fazlası Buchenwald toplama kampına gönderilmişti. Benzeri bir sistematik tutuklama dalgası savaşın sonlarında, tam olarak 1944 yazının sonunda, 20 Temmuz 1944 suikast girişiminden sonra gerçekleşti. "Gök gürültüsü" adı verilen operasyonla Alman Komünist Partisi, Sosyal Demokrat Parti ve Merkez Partisi'nin tüm eski ulusal ve eyalet milletvekilleri ile belediye meclis üyelerinin –"kendileri hakkında an itibariyle bir kanıt sunulup sunulamayacağına (...) bakmaksızın"–[12] tutuklanması isteniyordu. Bu operasyonla top-

11 BA R 58/248, fol. 30 ve devamı.

12 BA R 58/775, fol. 1 ve devamı., 5.

lama kamplarına gönderilen eski halk temsilcilerinin sayısı 500'ün üzerinde olabilir, buna tutuklanan ancak kamplara gönderilmeyen binlerce kadın ve erkek de eklenmelidir. Çöküş esnasındaki hayatta kalma mücadelesinde de Gestapo sistematik terör iradesini sürdürmüştür.

Özellikle ağırlığı olan siyasi konulara, çok sayıda personel, görev azmi, suç tespit sezgisi ve ayrıca koşulsuz bir açımasızlıkla müdahil olma arzusu, kendisini "özel komisyonlar" denen yapıların kuruluşunda hep gösteririr. Nasyonal sosyalistlerin bir buluşu olmayan bu komisyonlar, Üçüncü Reich döneminde Gestapo ve RSHA öncülüğünde önemli durumlarda sürekli devreye sokulan bir araç haline geldiler. 1933 Şubat sonundaki meclis yangını meselesiyle hâlâ Berlin Emniyet Müdürlüğü'nün siyasi dairesi ilgilenirken, 27 Mayıs 1942'de Reinhard Heydrich'e suikastin ardından tüm ülkeden 1.200 memur bir araya getirildi. RSHA en büyük özel komisyonu 20 Temmuz 1944'teki Hitler'e yönelik başarısız suikast girişiminden sonra oluşturdu: 1944 kışına dek tahminen 600'den fazla kişi özel komisyonun kovuşturmalarında tutuklandı, bunlar arasında 100'den fazlası halk mahkemelerinde ölüme mahkum edildi. 1942 yazında kurulan "Kızıl Orkestra Özel Komisyonu" da tarihsel bir önem taşır. Bu komisyon, Sovyet askerî istihbarat servisinin şifreli mesajlarının çözümlenmesinden sonra, havacılık bakanlığında görevli üsteğmen Harro Schulze-Boysen ve ekonomi bakanlığında görevli Alfred Harnack etrafında toplanan direniş gruplarının fark edilmesiyle kurulmuştu. Gestapo bu grubu komünist bir örgütlenme ve Sovyet ajanlık ağının bir parçası olarak yansıtma maksadıyla "Kızıl Orkestra" diye tanımladı. Gerçekten de "Kızıl Orkestra" nasyonal sosyalist rejimin karşısındaki en büyük direniş gruplarından biriydi, farklı entellektüel ve siyasal yönelimleri olan, arkadaş bireyler tarafından kurulmuştu. Özel komisyonu bilfiil,

siyasi direnişçilerin takibatında bir uzmana dönüşmüş olan Gestapo Komiseri Korst Kopkow yönetti. Özel komisyonda en az 30 Gestapo memuru bulunmakta ve Kopkow'un bürosunda günlük mütalaalar yapılmaktaydı. Gestapo, "Kızıl orkestra" ağını ortaya çıkarmak için tüm sertliğiyle ve çeşitli sorgu metodlarını uygulamaya koyarak çalıştı: tehdit, baskı, pohpohlama, işkence, gerçek veya tahrif edilmiş belgelerle ve diğer tutukluların gerçek ya da tahrif edilmiş ifadeleriyle yüzleştirme. Sorgulamalar genellikle Gestapo'nun Berlin Prinz Albrecht Caddesi'ndeki kurum içi hapishanesinde yapıldı. Grubun 130 üyesi 1942 sonunda tutuklandı, dördü intiharı tercih etti, beş tutuklu yargı kararı olmaksızın öldürüldü. 49'u idam edildi, bunların 19'u kadındı.[13]

Gestapo'nun özel komisyonlarda etkin biçimde çalışabildiğini ve bunların bir ağ olarak da işleyebildiğini, Georg Elser vakası da gösterir. Elser'in, 9 Kasım 1939'da Münih'te Bürgerbräukeller'de* Hitler'e suikast girişiminin ardından, derhal geniş çaplı alarma geçilirerek sınır kontrolleri sıkılaştırılmıştı. Himmler derhal Berlin RSHA'dan bir "Bürgerbräu Suikastı Özel Komisyonu"nu Münih'te görevlendirdi. Komisyonun biri faille diğeri suç mahalliyle ilgili iki alt komisyonu vardı. Aynı zamanda Berlin'deki ana merkez, polis ve sınır karakollarına, suikastla irtibatlandırılabilecek tutuklamaları inceleme emri gönderdi. Elser, Münih'teki bomba henüz patlamadan önce, Konstanz'daki İsviçre sınırında, çantasında şüphe uyandıran şeyler bulunduğundan tutuklanmıştı. 12 Kasım 1939'da, daha öncesinde defalarca sorgu-

13 Johannes Tuchel, "Die Gestapo-Sonderkommission 'Rote Kapelle'", Hans Coppi / Jürgen Danyel / Johannes Tuchel (der.), *Die Rote Kapelle im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Berlin 1994, s. 145-159.

(*) "Vatandaş [veya halk] birahanesi" Hitler'in Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki başarısız darbe girişiminin de başlangıç noktası olan bu birahane, nasyonal sosyalist hareket için bir "hafıza mekânı" niteliği taşıyor, zaman zaman anma toplantılarına sahne oluyordu – e.n.

landıktan, dövüldükten ve işkence edildikten sonra fail komisyonunun karşısına çıkarıldı. Olay mahallindeki izler saldırıyı yapanın bombayı dizlerinin üzerine çökerek hazırladığını gösterdiğinden, bir Gestapo memuru Elser'in diz ağrılarından muzdarip olduğunu fark edince, karşısına bu bağlantıyı çıkarttılar. Elser, 13 Kasım'ı 14 Kasım'a bağlayan gece eylemi tek başına yaptığını kabul etti. Bunun üzerine, Berlin Prinz Albrecht Caddesi'ndeki Gestapo hapishanesine gönderildi. Gestapo yönetimi Elser'i sorguladı: Onun eyleme tek başına giriştiğine inanamıyorlardı. Himmler ve Gestapo şefi Müller, bizzat Elser'e eziyet ederek onu daha kapsamlı bir itirafta bulunmaya zorladılar. İşbirlikçiler aranırken, Elser'in akrabaları ve son yaşadığı yer olan Königsbronn'dan çok sayıda komşusu da tutuklandı. Nihayetinde Gestapo'nun komplo teorilerini tasdik eden bir şey bulunamadı. Elser "özel tutuklu" olarak Sachsenhausen toplama kampına gönderildi. Ancak 9 Nisan 1945'te Dachau toplama kampında özel emirle vuruldu. Nasyonal sosyalist devletin güç dağılımında Gestapo'nun önemi Elser vakasının ardından yükseldi, bu tarihten itibaren önemli nasyonal sosyalist yetkililerin katıldığı etkinliklerde koruma görevlerini de üstlendiler. Ne var ki Gestapo iyi kovuşturma yapmasıyla ne kadar övünürse övünsün, bireysel bir failin saldırısını önleyemiyordu.[14]

Bir Gestapo memurunun daha ziyade bürokratik nitelik taşıyan faaliyetlerinin arasında, birçoğu günümüze intikal etmiş ve çeşitli yayınlarda yer almış olan izleme raporları ve günlük raporlar yer alır.[15] Gestapo memurları, genel polisi-

14 Stiftung Topographie des Terrors (der.), *Das "Hausgefängnis" der Gestapo-Zentrale in Berlin. Terror und Widerstand 1933-1945*, Berlin 2005, s. 112-119.

15 Heinz Boberach (der.), *Regimekritik, Widerstand und Verfolgung in Deutschland und den besetzten Gebieten. Meldungen aus dem Geheimen Staatspolizeiamt, dem SD-Hauptamt der SS und dem Reichssicherheitshauptamt 1933-1945. Erschließungsband zur Mikrofiche-Edition*, Münih 2003.

ye meselelere ilişkin süregiden kovuşturmaları, tekil olayları veya toplumun iktisadi ya da sosyal durumu ve toplumun ruh hâli üzerine gözlemlerini düzenli olarak rapor etmekteydiler. Buna özel önem taşıyan siyasi suçlara ilişkin günlük raporları eklemek gerekir. Durum raporlarından, halkın durumuna ve ruh haline dair güvenilir bir resim çizmesi bekleniyordu. "Reich'laştırma" sürecinde Himmler ve Heydrich bu bildirim işini tedricen SD'ye aktarmışlardır. Genel haleti ruhiye raporları vermek yerine Gestapo'nun bundan böyle direniş niteliğiindeki davranışları –mümkün olduğunca ilgili kişilere dair ayrıntılı bilgilerle beraber– bildirmesi gerekiyordu. Gestapo'nun komünist ve sosyal demokrat işçi hareketine, kiliselere, tarikatlara, Yahudi ve muhafazakâr örgütlerine, NSDAP'ye ve basına ya da bazı tekil durumlarda ekonomik vaziyete dair bilgileri derlemesi gerekiyordu. Bunun ötesinde Gestapo, örneğin grevlere, yönetici kişilere yönelik suikastlara, tutuklamalara ve el konulan bildirilere dair kapsamlı özel raporlar hazırlamaktaydı. 1937'de Gestapo "illegal Marksist ve komünist hareket" hakkında ilk büyük derleme raporunu hazırladı. Keza daha sonra "Kızıl Orkestra"ya dair sonuçları değerlendiren bir rapor çıkarmıştır.

Bilimsel kaynak eleştirilerinde sürekli, bu durum raporlarının, hep Gestapo'nun kişisel ve yapısal yetersizliklerini de yansıttığına değinilmektedir. Yine de toplamda bunlar tarihsel araştırmalar açısından önemli bir kaynak olma özelliğini taşırlar, zira direniş davranışının mevcudiyeti ve çeşitliliği hakkında sürekli ve sistematik bilgi verir ve diktatörlük altındaki olumsuzluk ve memnuniyetsizlikleri görece açık bir biçimde konu alırlar.[16] Bununla beraber bu raporlar devlet polisi pratiğinden çok az bahsederler. Dolayısıyla diğer kovuşturma yöntemlerini mercek altına almak zorunludur.

16 Rainer Eckert, "Gestapo-Berichte. Abbildungen der Realität oder reine Spekulation?", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 200-215.

Bilgi edinmede önemli bir rolü, "mutemet kişiler" adı verilen muhbirler oynamıştır. Gestapo bunları direnişçi çevrelere veya devlet polisince gözetlenen grupları arasına bilgi toplamak amacıyla yerleştiriyordu. Hedef kişilerin kendi yakın çevrelerinde gözlenmekte olduklarını bilmemeleri, bu muhbirleri Gestapo için çok değerli kılmıştır. Fark edilmeden gözlem yapmak, illegal faaliyetleri rapor etmek veya cezalık davranışları bildirmek: Bunlar muhbirlerin veya mutemet kişilerin temel ödevleriydi. Mutemet kişiler sivil köstebeklerdi, onların faaliyetleri doğrudan Gestapo'nun baskı tedbirlerinin hazırlığı niteliğindeydi. Bu bağlamda muhbirlerin, gizli ajan veya ispiyoncu olarak gönderilmiş Gestapo memurları olmadıkları, genellikle "araştırılan çevrede yerleşik ve kabul görmüş bulunan, dönmüş illegaller, maaşa bağlanmış veya şantajla baskı altına alınmış sabotajcılar" olduklarının bilinmesi gerekir.[17] Başka bir deyişle mutemet kişiler, halk içerisinde hayatlarını sürdürürken gözlemleriyle Gestapo'yu bilgilendirerek devlet polisine hizmet eden muhbirlerdi. Karlsruheli Gestapo memuru Adolf Gerst'in ifadesine göre şu kişiler mutemet kişi olabiliyordu: "İnançlı nasyonal sosyalistler olarak devlet düşmanlarına karşı bu yolla mücadeleye girişen idealistler; konumları ve meslekleri gereği, az çok özel alanlarındaki gözlemlerini de bildirmek durumunda olan kişiler; bu faaliyetleriyle bir yan gelir veya özellikle savaş zamanında kıt olan malları temin etmek isteyenler – ki bunlar esasen yabancılardır."[18] Gestapo memurunun sakladığı şuydu: Mutemet kişiler arasında gönüllüler ve Gestapo tarafından fiziksel ve psikolojik baskıyla

17 Klaus-Michael Mallmann, "Die V-Leute der Gestapo. Umrisse einer kollektiven Biographie", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, Darmstadt 1995, s. 268-287, s. 271.

18 Adolf Gerst'in Sorgu Protokolü, 10. Eylül 1945, STALB El 903 / 4, 268.

"döndürülen", şantaja maruz bırakılan kişiler yer alıyordu. Cezai veya ihtiyati tutukluluktan sonra, salıverilirken devşirilen kişileri, kesinlikle gönüllü sayamayız.

Mutemet kişilerin/muhbirlerin varlığı bilimsel literatürde çelişkili bir yansıma bulur. Sayılarına ilişkin tahminler ve hesaplamalar birbirinden alabildiğine uzakken, etkilerine dair abartılı yaklaşımlar da vardır, onları önemsiz sayanlar da. Düsseldorf Gestapo merkez şubesinin verilerine göre Ren ve Ruhr bölgelerinde yaklaşık 300 komünist kökenli mutemet kişi bulunmaktaydı, Viyana'da ise 600 ile 800 civarında muhbirin bulunduğu varsayılır.[19] Her yerde hazır ve nazır bulunarak Gestapo'nun her şeyi gözetliyor olma iddiasını gerçekleştiren bir "ispiyoncular ordusu"ndan bahsetmek, bu sayılar ışığında mümkün değildir. Yine de muhbirlerin başarısı dikkate değerdir. Gestapo'nun pek çok kovuşturma başarısı, mutemet kişilerin aktardığı bilgilere dayanmaktaydı.

Ancak bu başarıda NSDAP yan kuruluşlarındaki, bilhassa kapsamlı bir takibat ağını elinde tutan SD'deki haber elemanlarının da payı vardı. SD'nin mutemet kişilerinin görevi, olabildiğince kapsamlı ve önleyici biçimde her türlü toplumsal yapıya sızmaktı. SD'nin yaklaşık 30.000 muhbir istihdam ettiği varsayılır; bunları bildirimleri nadiren devlet polisi kovuşturmalarına dönüşmüş, ama nasyonal sosyalist devlette toplumun gözetlenmesindeki görev bölüşümünü kolaylaştırmış ve Gestapo'nun ajanlık faaliyetlerini tamamlamıştır.[20] Gestapo'nun bilgi kaynakları arasında mahalle-

19 Wilhelm Mensing, "Vertrauensleute kommunistischer Herkunft bei Gestapo und NS-Nachrichtendiensten am Beispiel von Rhein und Ruhr", *Jahrbuch für historische Kommunismusforschung (2004)*, s. 111-130; Franz Weisz, *Die Geheime Staatspolizei. Staatspolizeileitstelle Wien 1938-1945*, Wien 1991, s. 414.

20 Carsten Schreiber, "'Eine verschworene Gemeinschaft'. Regionale Verfolgungsnetzwerke des SD in Sachsen", Wildt, *Nachrichtendienst, politische Elite, Mordeinheit*, s. 57-85.

lerde görevli blok ve hücre sorumluları da sayılabilir. Bunlar kendileri gözlemler yapmakta veya bilgi toplamakta, ardından bunları Gestapo'ya iletmekteydiler.

Gestapo, nasyonal sosyalizmin hakimiyetini sürdürdüğü döneminde rejime eleştirel yaklaşan tüm katmanlar arasında muhbirler edinebilmişse de, görünen o ki, sol siyasal gruplar örgütsel yapıları nedeniyle bu tür hıyanetlere daha fazla açıktılar. Berlin'deki gizli polis dairesinin erken dönemdeki bir genelgesinde ülkedeki tüm Gestapo şubeleri, komünizmle ve Marksizmle mücadele için bir haber alma servisi kurmaya çağrılmışlardı. Aynı zamanda Gestapa, toplama kamplarından serbest bırakılan tutukluların, mutemet kişiler olarak kazanılmasını ve uzun vadeli olarak görevlendirilmesini öneriyordu. Nasyonal sosyalizmden önce de kimi polis ispiyoncuları komünist çevrelerde faaldi. "İktidarın ele geçirilmesi"nin ardından çarpıcı başarılar kaydedildi. 3 Mart 1933'te Alman Komünist Partisi Başkanı Ernst Thälmann bir ispiyoncu tarafından ele verilmiş ve polis tarafından tutuklanmıştır. Halefi John Schehr de bir ispiyoncuya kurban gitti ve 9 Kasım 1933'te tutuklandı. Gestapo muhbirler vasıtasıyla KPD'nin illegal yapıları hakkında bilgi edinmek istiyordu. En üst hedef bu tür yapıları mümkün olabildiğince süratle ortadan kaldırmaktı; mutemet kişiler ise genellikle kısa vadeli başarılar için devreye sokulmakta ve kısa süre sonra bir kenara bırakılıyorlardı. Başarılı bir ihanetten sonra bu mutemet kişiler "yanıyor", üstleri çiziliyor, hatta kimi zaman tutuklanıyorlardı.

Mutemet kişilerin sistematik kullanımı, örgütlü siyasi direniş saflarında derin yaralar açmıştır.[21] Viyana'da bir ara bütün tutuklu illegal komünistlerin yarısı, Avusturya Al-

21 Hans Schafranek, "V-Leute und 'Verräter'. Die Unterwanderung kommunistischer Widerstandsgruppen durch Konfi denten der Wiener Gestapo, *IWK* (2000), s. 300-349.

mancasında mutemet kişilere verilen adıyla "emin kişi" olarak hizmet vermiştir. Gestapo'nun en verimli mutemetlerinden biri Eugen Wicker'di. Komünist çevrelerde yetişen Wicker, 1933'te tutuklanmasının ardından Ulm yakınlarındaki Oberer Kuhberg Toplama Kampı'nda "dönmüş"tü.[22] Serbest bırakıldıktan sonra "Hans" kod adıyla Gestapo için çalışmaya başladı ve Württemberg'deki illegal Alman Komünist Partisi (KPD) yapılanmalarını ihbar etti – bu sırada mutemet olarak Gestapo'ya kazandırmayı başardığı kardeşi Aldons Wicker'in de yardımını almıştı. Wicker biraderlerin 1936'da KPD'nin yeni Württemberg bölge yönetimine atanmalarından sonra, bildikleri bütün komünist yapılanmaların adeta boynunu vurmaları mümkün olmuştur. Güney Bavyera'daki "Kızıl Yardım" teşkilatı da benzer biçimde bir mutemet kişi tarafından açığa çıkarılmıştır. Georg Lechleiter'in çevresinde toplanan direniş grubundaki bir muhbir de vahim sonuçlara yol açmıştı. Bu hain, *Der Verbote*'nin [Müjdeci] de aralarında olduğu yasak yayınları dağıtan yasadışı grubun pek çok üyesini Gestapo'ya ihbar etti. Bunun üzerine Lechleiter ve yoldaşları 1942 yılının Şubat ayının sonlarında Gestapo tarafından tutuklandılar, iki gün ve gece aralıksız sorguya tabi tutuldular ve ceza mahkemesine sevk edildiler. İlgililerin evleri arandı, şüpheli görülen belgelere el kondu. Gestapo, sorgu ifadelerine dayanarak başka kişileri de tutukladı, toplamda 50 ila 60 arasında kişi hapsedildi. Leichleiter, 15 Mayıs 1942'de Mannheim'da toplanan özel mahkeme tarafından ölüme mahkûm edildikten kısa süre sonra 19 yoldaşıyla birlikte asıldı, üç kişi de gözaltı hapsi esnasında öldü.[23]

Katolik kilisesinin de muhbirlere karşı bağışıklığı yoktu. Sadece Aachen Psikoposluğu bölgesinde, bir papaz, iki papaz yardımcısı, iki cemaat görevlisinin yanı sıra dinsel hiyerarşi

22 Mallmann, *Die V-Leute der Gestapo*, s. 268 ve devamı.

23 Stolle, *Geheime Staatspolizei*, s. 266 ve devamı.

dışından çok sayıda mutemet kişi, papaz ve idareci seviyesindeki gelişmeler hakkında Gestapo'ya bilgi aktarmaktaydı.[24] Freiburg'da Gestapo ruhbanlar seviyesinde de muhbirlere sahiptir. Caritas merkezinin üyesi ve sosyal yardım alanı yöneticisi Franz Xaver Rappenecker, Gestapo'ya Gertrud Luckner ve onun Yahudilerin kaçışına yardım için yürüttüğü faaliyetin gözetlenmesi için hizmet sunmuştu. Rappenacker, ifadeleriyle Gestapo'nun Gertrud Luckner'in "Yahudilere Yardım Teşkilatı"na ilişkin detaylı bilgi edinmesini sağladı.[25]

Başlangıçta mutemet kişilerle tekil Gestapo şubeleri alakadar oluyordu. 1941'den itibaren RSHA'nın emriyle muhbir istihdamını sistematize etme ve profesyonelleştirme yoluna gidildi. Gestapo şubelerinde yeni bir N departmanı oluşturuldu; bu birimden, şimdiye dek devreye sokulmuş mutemet kişilerden bağımsız olarak yeni irtibat kişileri bulması ve faaliyetleri bütünleştirmesi bekleniyordu. SD'nin muhbirlerinin de kilise birimleriyle birlikte örgütsel olarak Gestapo'ya bağlanması isteniyordu.[26] Tüm şubelerde ve sınır polisi komiserliklerinde bir memur, "N departmanı sorumlusu" olarak görevlendirildi. Muhbirlerin kazanılması ve idaresi genel olarak departman sorumlularının elindeyken, çatıdaki N departmanı merkezi planlama görevini üstlenmişti. Üst departman özellikle sabotaj ve casusluk tehlikesi bulunan alanlarda, sanayide, ekonomide ve ulaştırmada muhbir istihdam etmiş, daha sonra yasadışı siyasi gruplar içinde de muhbirleri devreye sokmuştur.

Muhbirlerin istihdamı, onlar vasıtasıyla elde edilecek sözümona başarıya bağlıydı. İspiyoncular sadece gizli ağla-

24 Mallmann, *Die V-Leute*, s. 277.

25 "'Betrifft: Nachrichtenzentrale des Erzbischofs Gröber in Freiburg'. Die Ermittlungsakten der Geheimen Staatspolizei gegen Gertrud Luckner 1942-1944", Yayına hazırlayan: H.-J. Wollasch, Konstanz 1999, s. 70 ve devamı; s. 106 ve devamı.

26 "Erlass des RSHA v. 12. 4. 1941", *IMT*, cilt. 28, s. 439-441.

rı deşifre ettikleri ve yasadışı yapılanmaları ortaya çıkardıkları sürece mana ifade ediyorlardı. Bu nedenle, Yahudiler'in takibatında mutemet kişilere ihtiyaç duyulmamıştır, çünkü onların yapılanmaları ve cemaat ve derneklerin mensupları Gestapo tarafından isim isim bilinmekteydi. Gestapo yalnızca ara sıra Yahudi işletmelerine veya göçmen gruplarına muhbir sızdırmıştır. Yine de önemli bir istisna vardı: Tehcirden kurtulmak için saklanan Yahudilerin ele geçirilmesi.

Gestapo gayet alçakça bir yöntemle, Viyana ve Berlin gibi büyük şehirlerde Yahudi ispiyoncular elde etmeyi başarmıştı. Yahudilerin olağanüstü zor durumda bulunmasından istifade ettiler. Birlikte çalışmaları halinde, Yahudi işbirlikçilerin ve yakınlarının daha iyi muamele görecekleri ve özellikle Auschwitz'e gönderilmeyecekleri vaadiyle, birilerini yoldan çıkarmaya çalıştılar. Pek çokları bu teklifi reddetmiş, kimileri baskı altında intiharı seçmiştir. Berlin'de 29 Yahudi –onlara verilen adla "maşa"– teklifi kabul etmiş ve bu "zorla ihanet"in[27] kendilerinin ve yakınlarının durumunu iyileştireceğini ummuşlardır – çok defa nafile yere. Çünkü gözden düşen ispiyoncular da tehcir edilmiş ve kendilerine verilen kayırılma sözü tutulmamıştır. Bununla birlikte birkaç ispiyoncu Gestapo'nun koruması altında gerçekten de savaş sonuna dek hayatta kalabilmiştir.

27 Mart 1943'te kamuoyunda bilinen adıyla "Fabrika Aksiyonu" ile, ayrıcalıklı olmayan ve zorunlu çalışmaya tabi tutulan son Berlinli Yahudiler tutuklanarak tehcir edildiler ve başkentin o andan itibaren "Yahudilerden arınmış" olduğu ilan edildi. Bu bir yana, 5.000 ila 7.000 arasında Yahudi tutuklamalardan kaçmayı başarmıştır. Bu "yasadışıları" yakalamak Gestapo'nun ödeviydi. Bu amaçla Yahudi ispiyonculardan oluşan bir "arama servisi" kuruldu. Yasadışılar hak-

27 Kapsamlı bir kaynak olarak bkz. Doris Tausendfreund, *Erzwungener Verrat. Jüdische "Greifer" im Dienste der Gestapo 1943-1945*, Berlin 2006.

kında bilgilere Gestapo farklı yollardan ulaşmaktaydı: Toplama noktalarında ele geçirilen Yahudiler'i ifade vermeye zorluyor, ihbarları değerlendiriyor ve yeraltına inenlerin çetelesini tutuyordu. Gestapo, yakalanmış Yahudilerden, yeraltına inen Yahudiler'in nerede olduğunu öğrenmeye çalışıyordu. Onları ele vermeleri için, genellikle kendi durumlarının iyileştirileceği vaadinde bulunuluyordu. Yardımları sayesinde olabildiğince fazla sayıda "yasadışı"yı ele geçirmeyi umduğu Yahudiler'i, Gestapo bunun ötesinde arama-tarama işinde de kullanmaya çalışmıştır. "Maşalardan", saklanan Yahudiler'i bulmaları ve yakalamaları isteniyordu, Viyana'da, daha önce "Yahudi Dış Göçü Merkez Teşkilatı" tarafından Yahudi "özel birimi" kurulmuş, bu birime benzer bir görev yüklenmişti. Burada da "açacak" veya "paketleyici" olarak adlandırılan kişiler, sözümona "illegal Yahudilerin" yakalanması ve ele geçirilmesiyle görevlendirilmişlerdi. Bu departmanın yöneticisi Alois Brunner, başarılı "Viyana yöntemini" uygulamak üzere 1942'de Berlin'e atandı. Bu atama, Yahudi takibatının gelişiminde çok sayıda örneğin değerlendirildiğinin kanıtlarından biridir. Viyana, Yahudi nüfusa karşı çok yönlü, hızlı ve radikal tedbirler alınması bakımından önemli bir rol oynamıştır.

Berlin'deki arama servisinin ilk merkezi, Berlin kent merkezinde Großen Hamburger Caddesi'nde tehcir için toplama kampı olarak kullanılan, Yahudilere ait eski bir yaşlılar yurdu binasıydı. Toplama noktasının yöneticisi Gestapo memuru Walter Dobberke'ydi, arama servisi de onun emrine verilmişti. Görevi, Berlin'deki Yahudilerin tehcirinin hazırlanması ve uygulanmasıydı. Onun idaresinde, Yahudiler evlerinden alınarak toplama noktalarına getirilmişlerdir. Dobberke ve çalışma arkadaşları saklanan Yahudilerin izini sürmek üzere, tutukladıkları kişileri sorguya çekiyorlardı. Ardından tutuklama görevinin icrası için kendi işe aldık-

ları "maşaları" görevlendirdiler. Bunlara, hazırlıksız yakalanan ailelere eşyalarını toplamada yardım eden ve kimsenin kaçmamasını sağlayan Yahudi zabıtlar destek olmaktaydı.

En tanınmış "maşalar", Stella Kübler ile Rolf Isaaksohn'du, genellikle birlikte dolaşıyor, saklanmış Yahudileri ele geçirip Gestapo'ya teslim ediyorlardı. Toplama kampını istedikleri zaman terk edebilmekteydiler ve Yahudi yıldızı taşıma zorunlulukları yoktu. Maaş ve gıda kartı alıyorlardı, konaklamaları karşılanıyordu ve geçerli belgelere sahiptiler. Arayıcılar görevlerini yerine getirirken kendilerine mahsus bazı ele geçirme yöntemleri de uygulamaktaydılar. Kısa sürede kötü bir nam salacak olan "Stella", sadece Gestapo memurlarından gelen bilgilerle hareket etmiyordu. O ve diğer "maşalar" yoldan geçenlerin kimliklerini kontrol ediyor, bunu özellikle "yasadışıların" sıklıkla eğleştikleri kalabalık kamusal alanlarda yapıyorlardı. Yasadışı olduğunu düşündükleri insanlarla sohbete giriyor, onlara yemek ve konaklama temin etme sözü verip, sonra Gestapo'nun hançeri altına atıyorlardı. Sadece Stella Kübler, yüzlerce Yahudi'nin mukadderatından sorumludur.

"Yasadışı" olarak hayatta kalmak nihayetinde sadece bir dizi tesadüfe ve yardım almaya bağlıydı. Tahminen 5.000 ila 7.000 arasında kayıp Yahudi'den yalnızca 1.400'ü başkentin yeraltı hayatında ayakta kalmayı başarmış olmalıdır.[28] Gestapo, ülkenin diğer kentlerinde ayrı bir yakalama servisi kurmamıştı. Yine de, oralarda da ilgili Yahudi cemaatlerini bilgilendirmiş ve onları kaybolan kişilerin bulunmasında işbirliği yapmakla yükümlü tutmuştur. Aile üyelerinin kaçan kişinin kaldığı yeri bildiği izlenimine kapılması halinde Gestapo onları tehdit, gıda kartına el koyma veya tutuklama yoluyla baskı altına alıyordu. Aile üyelerinin giz-

28 Christian Dirks, "'Greifer' Der Fahndungsdienst der Berliner Gestapo", Beate Meyer / Hermann Simon, *Juden in Berlin 1938-1945*, Berlin 2000, s. 233-257.

li izlemeye alınmasına ise nadiren başvuruluyordu. Genellikle kriminal polis bilgilendiriliyor ve Yahudiler için yakalama emri çıkarılıyordu. Ancak Gestapo, kayıp kişilerin yasadışı yaşamın zorlukları nedeniyle, özellikle gıda maddesi teminindeki zorluktan ötürü, kendini ele vereceğine güveniyordu.[29] Çünkü takip altındakiler için sorun, kendi ortamlarına sızdırılan muhbirler değil, komşu millettaşlardı genellikle.

İhbarların rolü

Gestapo araştırmalarının birkaç yıl önce, "Üçüncü Reich"ta ihbarların kitleselliğini ortaya koyup, bundan Gestapo'nun ihbarlar olmaksızın işlevini yerine getiremeyeceği sonucunu çıkarması, medya ve bilim dünyasında büyük yankı uyandırmıştı.[30] İhbarları toplumun bir bölümünün sözümona yasadışı veya devlet düşmanı eylemleri resmi ya da yarı resmi organlara bildirmeye amade oluşu olarak görmemiz halinde, kabul etmek gerekir ki, ihbarlar her dönemde ve her devlette söz konusu olabilir: Demokratik sistemlerde olduğu gibi, demokrasi öncesi veya diktatörlük sistemlerinde de ortaya çıkabilir. Canice kullanılmadıkları takdirde, ihbarlar bir bakıma her türlü polis müdahalesinin normal zeminini teşkil ederler.[31] Bu bakımdan ihbarlar Almanlara has bir fenomen değildir. İşgal altındaki Polonya ve Fransa'da da Gestapo'ya yapılan ihbarlar nadirattan değildi.[32] Keza Stalin rejiminin

29 Berschel, *Bürokratie und Terror*, s. 439.

30 Ulla Kuespert, "Das alltägliche Gesicht des Bösen", *taz*, 15. Kasım 1997, s. 17.

31 Ralph Jessen, "Polizei und Gesellschaft. Zum Paradigmenwechsel in der Polizeigeschichtsforschung", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 19-43, s. 42.

32 Barbara Engelking, "'Sehr geehrter Herr Gestapo'. Denunziationen im deutsch besetzten Polen 1940 / 41", Klaus-Michael Mallmann / Bogdan Musial (der.), *Genesis des Genozids. Polen 1939-1941*, Darmstadt 2004, s. 206-220; Andrè Halimi, *La Délation sous l'Occupation*, Paris 1983.

iktidar pratiğinde ve onun sağlamlaştırılmasında da ihbarlar karakteristik bir rol oynamıştı.[33]

Peki, ihbar nedir? Onu normal bir suç duyurusundan ayıran nedir? İhbarcılar kimlerdi? Mutemet kişilerden farklı olarak ihbar alanında hiçbir zorlama yoktur. İhbarcılar bir ihanete zorlanmamıştır. İhbarlar, suç bildirimleri gibi gönüllü yapılmıştır. En yakınındakileri partiye, polise veya Gestapo'ya bildirenler, onların iş arkadaşları, komşuları, akrabaları veya tanıdıklarıydı. İhbar edenler, tıpkı ihbar edilenler gibi Alman toplumunun her tabakasından gelmekteydi, tek bir istisnayla: Yahudiler, sadece ihbar edilenler tarafında bulunuyorlardı. Kadınların ve alt tabaka mensuplarının ihbarcılığa özel bir eğilimi olduğu iddiası, yeni araştırmaların sonuçlarına göre geçerlilik taşımamaktadır. Daha ziyade orta ve alt tabakadan erkekler, ortalamanın üzerinde bir sıklıkla ön plana çıkarlar.[34] Pek çok kişi diğerlerini şahsi çıkarı için veya kışkançlık, intikam, öfke, nefret ve kin gibi süfli saiklerle ihbar etmiştir. Ayrıca tipik bir ihbarcı anonim kalır – yüreksizlik veya korku nedeniyle. Kişisel ve siyasi motifleri birbirinden açık seçik ayırmak genellikle zordur, çünkü kişisel ihbarlar belirli saikler çerçevesinde en nihayetinde siyasal olarak tasnif edilebilirler. Pek çok gösterge, geleneksel ahlâk ve düzen tasavvurlarının, mesela kadın erkek ilişkileri ve buna bağlı rol beklentilerinin, nasyonal sosyalist siyaset ve ideolojinin ögeleri ile bütünleştirildiğini gösterir. Sözümona sağlıklı milli hassasiyetlere uymayan şeyler ihbar edilmiştir. 1945'ten sonra da, uyumlu bulunmayan gruplar hakkında halkın sesi makamından, "Adolf varken böyle olmazdı," laflarının işitilmesi, bu tutumun devam ettiğini gös-

33 Friso Ross / Achim Landwehr (der.), *Denunziation und Justiz. Historische Dimensionen eines sozialen Phänomens*, Tübingen 2000.

34 Eric A. Johnson, *Der nationalsozialistische Terror: Gestapo, Juden und gewöhnliche Deutsche*, Berlin 2001, s. 396 ve devamı.

terir. Elbette olmazdı, çünkü kendileri "Adolf"a ihbarda bulunurlardı. Esasında bu tür laflarda eski ihbar tecrübelerinin tınısı saklıdır.

"Üçüncü Reich"ın en meşhur ihbarı herhalde Jacob Schmid tarafından yapılandır. 18 Şubat 1943'te Münih Üniversitesi'nde bina görevlisi olarak çalışan, tornacılık ve elektrik teknikerliği eğitimi almış Schmid, Hans ve Sophie Scholl'un "Beyaz Gül" direniş grubunun el ilanlarını üniversitenin giriş bölümündeki aydınlığa saçtıklarını görür. Kardeşleri kovalar, yakalar ve onları bina idaresine gelmeye zorlar. İdareciler üniversitenin hukuk müşavirini haberdar ederler, müşavir Gestapo'yu bilgilendirir. 20 yıl sonrasında bile Schmid yaptığı bildirimi, öğrencilerin üniversitede karışıklık yaratmalarına izin verilemeyeceğini söyleyerek savunuyordu. Robert Musil'in akla gelmesi kaçınılmaz: "Düzen, bir şekilde, cinayet ihtiyacına meyleder."[35]

İhbarlar kural olarak basit bir kalıbı izliyordu: Bir kişi, nasyonal sosyalist tanımlamalara göre yasak olan davranışlarda bulunuyordur. Bunu yaparken gözlemlenir ve hakkında suç bildiriminde bulunulur. İlk haberdar edilen, genellikle polis veya parti birimleridir. Buralarda suç bildirimi incelenir ve gerekli görülmesi halinde Gestapo'ya aktarılır. Asıl takibat organı ancak bu aşamadan sonra aktif hale gelir. Peşinden Gestapo müdahalesini getiren ihbarlar her yerde yaşanmıştır. Komünist yeraltı örgütünün üyeleri ele verilmiş, kapı önündeki Yehova şahitleri bildirilmiş, vaazlarında Nazi devletinin yol açtığı sonuçlara karşı çıkan papazlar ihbar edilmiş, Alman kadınlarıyla cinsel ilişkiye giren Polonyalı esir işçiler haber verilmiştir. Komşuların "düşman yayınları" dinledikleri bildirilmiş, köy sakinleri birahanede yeni

35 Robert Musil, *Der Mann ohne Eigenschaften*, Reinbek 2002, s. 465. [İlk basımı: 1943. Türkçesi: *Niteliksiz Adam*, çev. Ahmet Cemal. İki cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1. Cildin ilk basımı 1999, 2. Cildin ilk basımı 2009.]

bir "Hitler şakasını" yaydıkları için ihbar edilmişlerdir. Nazi toplumunda ihbarların toplam ölçeğinin büyüklüğünden şüphe duymak mümkün görünmemektedir.

Yine de önemli farklar dikkate alınmalıdır. Irkçı ideoloji tarafından kriminalize edilen "ırk ayıbı" veya "Yahudilerle arkadaşlık" gibi davranışların takibatında ihbarlar gerçekten daha büyük rol oynuyordu. Würzburg'daki bu türden vakaların % 57'si halktan gelen ihbarlara dayanmaktaydı. Bu, bütün diğer cürümler için aynı ölçüde geçerli değildir. Saarbrücken Stapo şubesinde, kasıtlı suçlara ilişkin ihbar oranı % 87,5 düzeyindeyken, özgül gruplara ilişkin ihbar oranı örneğin eşcinsellerin takibatında % 9 ila 15 seviyesinde kalır. Yahova şahitlerinin takibatında da oran çok daha yüksek değildir: Sadece dörtte biri halkın aktif dahliyle Gestapo'nun eline düşmüş ve ardından yargılanıp cezalandırılmıştır.[36]

Başka bir deyişle, ihbarlar benzer bir kalıp içinde yapılmakta, ancak Gestapo'nun tepkisi farklılaşmaktaydı. Buna da bağlı olarak, Gestapo her zaman ihbarcılara muhtaç değildi. İhbarcıların daha ziyade sınırlı bir rol oynadığı vakalar ve mağdur gruplar vardı, zira asıl takibat işi ihbarlarla en fazla başlatılıyor ama sona erdirilemiyordu. Komünistlerin ve sosyalistlerin takibatı buna örnektir. Burada açıkça baskıyla alınan itiraflar Gestapo'nun en önemli bilgi kaynağıydı. Buna bağlı olarak gerçekleştirilen tutuklama ve baskınlar, özellikle de cezai ve ihtiyati hapis kararları ile toplama kampına göndermeler, ihbar gelip gelmemesinden bağımsız olarak pervasızca gerçekleştirilmekteydi. Gestapo kendine

---

36 Robert Gellately, *Hingeschaut und weggesehen. Hitler und sein Volk*, Stuttgart / Münih 2002, s. 219, 226, 234; Burkhard Jellonnek, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*, Paderborn 1990; Michael Stolle, "'Betrifft: Ernste Bibelforscher'. Zeugen Jehovas im Visier der badischen Gestapo", Hubert Roser (der.), *Widerstand als Bekenntnis. Die Zeugen Jehovas und das NS-Regime in Baden und Württemberg*, Konstanz 1999, s. 89-146, s. 104 ve devamı.

has takibat araçlarına sahipti. Yahudiler'in takibatında, bilhassa "ırk ayıbı" vakaları veya örneğin bir sokak satıcısının bir Yahudiye kavrulmuş badem satması gibi gündelik kabahatlerin takibatında ihbarcıların bir rolü olmuşsa da, en ağır sonuçları doğuran eylemler halktan gelen bildirimlere dayanarak başlatılmış değildi: "Kristal Gece" kapsamında yapılan tutuklamalara ve Yahudilerin tehcir edilmesine yüksek politik kademelerde karar verilmişti – bunların ihbarlarla hiçbir alakası yoktur.

Tarih araştırmaları, uzunca bir süre boyunca ihbarcıların önemini, Gestapo'nun takibatlarının ateşleme fitili veya destekleyicisi olarak tasvir etmişlerdi.[37] Hatta gelen ihbarların "tasavvur edilemez kapsamı" düşünüldüğünde, "kendi kendisini gözetleyen bir toplum"dan söz etmek gerekirdi. Bu bakış açısından, takibatın gerçek öznesi Gestapo değil, "normal" millettaşlardır.[38] Suç bildirimleri ve ihbarların ön koşulu, Nazi devletinin propagandalarla kışkırttığı, ihbarcılığa elverişli atmosferdi. İhbar kurbanı gruplar, takibat organlarının merkezi siyasi yönergeleriyle yeterince tanımlanmıştı, ihbarcıların yeni cürümler keşfetmesine gerek yoktu. İhbar çağrıları kamuoyu önünde açıkça yapılmaktaydı. Güney Batı Almanya'dan aktarılan şu çağrı, bunun örneğidir: "Gestapa yakın işbirliğinizi bekliyor: Alman milletinin, özellikle sınır bölgesi Baden'de canlı bir faaliyet içerisinde bulunan iç ve dış düşmanlarının, daha büyük zarara yol açmadan yakalanmaları için azami uyanıklık gösterilmelidir. Yazılı ve sözlü bildirimler derhal gizli devlet polisine veya yerel polis teşkilatlarına yapılmalıdır."[39]

---

37 Stephanie Abke, *Sichtbare Zeichen unsichtbarer Kräfte. Denunziationsmuster und Denunziationsverhalten 1939-1949*, Tübingen 2003, s. 21-28.

38 Gellately, *Die Gestapo*, s. 151-283; Mallmann / Paul, *Allwissend*, s. 993 ve devamı.

39 "'Der Führer' Nr. 282 vom 12. Oktober 1933", *GLA* 343 / 784; 20 Ekim 1933 tarihli *Karlsruher Zeitung* Nr. 245.

Bu durumda çok, hatta aşırı fazla bildirim gelmiş olmasına şaşırmamalıdır. Gestapo idarecileri, ara ara işlenmesi çok zor hale gelecek bir ihbar dalgasının gelebilecek olmasından hemen hiç endişe duymamaktaydı. Bütün diktatörlük rejimlerinin polis teşkilatları gibi, temel bir ilkeden hareket etmekteydiler: Çok fazla bilgi, çok az bilgiden her halükârda daha iyidir. Savaşın başlangıcında Reinhard Heydrich, 18 yaş üzerindeki tüm Almanların "milli bildirim hizmetiyle" görevlendirildiği bir yasal ihbar yükümlülüğünü uygulamaya koymak istemişti. Buna göre, Alman halkının savaşma arzusuna sekte vurması ve üretim gücünü sarsması bakımından "sıhhatli milli hassasiyetler" nezdinde suç ve kabahat teşkil eden her şeyi bildirmek zorunlu olacaktı. Hukuki bağlayıcılığı olan bir düzenleme sağlayamamışsa da, Heydrich çok sayıda genelgeyle, "halkın siyasal dikkatinin topyekûn harekete geçirilmesini" talep etmiştir.[40] Gestapo böylelikle her şeyi gören, korku uyandıran ve uyum göstermeye amade kılan bir gözetim organı olarak tasvir edilmeliydi. Güvenlik polisinin şefi Reinhard Heydrich, Gestapo'nun her yerde olduğu ve her şeye gücünün yettiği söylentisini bilinçli bir şekilde yaydırarak, bununla içerideki siyasi karşıtlarını ürkütmek istemiştir. Egoist ve temelsiz ihbarların yol açtığı sıkıntılar, iktidardakilerin konumunu güçlendirdiği sürece göze alınmıştır.

Buna ek olarak Gestapo ihbar vakalarıyla tamamen kendi başına ilgilenmek zorunda değildi, bilakis geniş ölçüde nasyonal sosyalist rejimin totaliter altyapısından yararlanabiliyordu. Devletin ve partinin farklı kurumlarının sürece dahil edilmesi, örgütlenmiş bilgi aktarımı sisteminin bir parçasıydı. Bütün kamu kurumları ve parti unsurları rejim kar-

40 Heydrich'in genelgesinin analizi için bkz. Gisela Diewald-Kerkmann, "Denunziantentum und Gestapo. Die freiwilligen 'Helfer' aus der Bevölkerung", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 288-305, s. 295 ve devamı.

şıtı en ufak hareketi gizli devlet polisine bildirme mesuliyeti altındaydılar. Bunun ötesinde halktan "bildirimler" almak ve siyasal bir mana taşıması halinde bunları Gestapo'ya aktarmak zorundaydılar. "Kamu kurumları ve parti teşkilatlarının geniş kolları olan ağı, bu yolla halka yapısal bir 'ihbarcılık olanağı' sunmuştur. İhbarda bulunacak kişinin bildirim yolu kısaltılmış ve ihbarcılıkla ilgili tereddüt eşiği düşürülmüştür."[41] Az sayıda ihbar Gestapo'nun çalışma masalarına doğrudan gelmekte, çoğu, sokak, mahalle, semt veya bölge sorumluları üzerinden ulaşmaktaydı. İhbarlar Alman İşçi Cephesi* (DAF) yöneticilerine veya onun 1937'ye kadar varlığı süren bilgilendirme dairesine ya da polis noktalarına yapılmaktaydı. Bu birimler öncelikle hangi ihbarların gerçek bir temele dayandığını, hangilerinin kişisel kızgınlıklardan kaynaklandığını incelemekteydirler. Her halükârda bütün bildirimler Gestapo'ya aktarılmamıştır. Tam da devlet birimleri, olası cezaları gözönünde bulundurarak, bildirimde bulunanları niyetlerinden vazgeçirmeye çalışıyorlardı – bu da, her "millettaşın" ırkçı dünya görüşünü içselleştirmediğine işaret eder. Nazi devletinin tipik bir özelliği olan polikratik kaosu hesaba katarak, Gestapo ile onun bilgi aktarıcıları arasındaki işbirliğinin her zaman sorunsuz işlemediğinden yola çıksak dahi, polisin, devletin ve partinin desteğinin gizli devlet polisinin işini çok kolaylaştırdığını, hatta çok büyük sayıdaki ihbarlarla başa çıkmayı ancak bunun mümkün kıldığını söyleyebiliriz.

Özellikle "kasıtlı suçların" aydınlatılmasında yardım geliyordu. 20 Aralık 1934 tarihli, devlete ve partiye dönük kasıtlı saldırılara karşı yasa ile, Nazi rejimini "kötü niyetli" ve

41 Bernward Dörner, *"Heimtücke". Das Gesetz als Waffe. Kontrolle, Abschreckung und Verfolgung in Deutschland 1933-1945*, Paderborn u. a. 1998, s. 322 ve devamı.

(*) Nazilerin 1933'te kapatılan sendikaların yerine zorunlu ve tek işçi örgütü olarak kurdukları korporatist yapı – e.n.

"kışkırtıcı" biçimde hedef alan her türlü ifade kriminalize edilmiş ve ağır cezalara bağlanmıştı. Suç sayılan fiiller skalası fıkra anlatmaktan, söylentileri yaymaya ve "düşman yayınları dinlemeye" dek uzanıyordu. Kasıt yasası, kamusal olmayan ifade ve eylemleri kamusal olanlarla aynı kefeye koymuş, böylece özel alandan yapılacak ihbarların önü ardına dek açılmıştı. 21 Mart 1933 tarihli kasıt yönetmeliği ve 20 Aralık 1934 tarihli "Kasıt Yasası", günlük yaşamdaki eleştirel beyanlara karşı çok yönlü bir silah ve günlük yaşamda bilgi ve fikir alışverişinin baskı altına alınması için temel bir ceza hukuku normuydu. 1936'da 8.000 özel mahkeme dosyası ve 1937'de 17.000 Gestapo şikayet dosyasıyla, "kasıt vakalarında" en üst düzeye ulaşılmıştır. Daha sonrasında dava sayısı azaldı ve Berlin'deki Gestapo idaresi, ilk kez bir suçlamayla karşılaşanları sade bir uyarıyla serbest bırakma yoluna gitti. Cezalandırma eylemden ziyade, yani ifadenin içeriğinden çok, eylemi gerçekleştirenin şahsiyetine bağlıydı. Artık sadece "gerçek halk zararlıları" (Heydrich) cezalandırılmalıydı.[42] Savaşın başlaması bu alanda yaptırımların yeniden sertleşmesine neden oldu. 1939/40'ta savaşın patlak vermesinden sonra, Stalingrad mağlubiyetinin ardından ve 1944/45'te savaşın son aylarında "kasıtlı eylemler", "moral bozucu beyanlar", "düşman yayınlarını dinleme" (sözümona "radyo suçları") veya "ordu eylemlerine eleştiri" konulu suç bildirimi ve ihbarlar kötü neticeler doğurabilmekteydi, zira suç niteliğindeki eylemler şimdi savaş gereği uygulamaya konan özel ceza hukuku düzenlemeleri kapsamında değerlendirilmekteydi. Özellikle dinlenen haberlerin yayılması durumunda cezai işlem başlatılıyordu. Düşman zihniyetlileri veya "halk zararlıları" olarak görülen çok sayıda kişiyi ölümle cezalandıran özel mahkemeler, Roland Friesler'in

42 "Rundschreiben des RFSS, 28. Dezember 1936", karş. Runderlass Heydrichs vom 3. September 1939", BA R 58 / 243.

ifadesiyle "hukuk düzeninin panzer birlikleri" olarak görülüyorlardı. Ekmek çalmak veya düşman yayınlarını dinlemek gibi basit suçlar için ölüm cezaları verilebilmiş olsa da, bunlar kural niteliğini taşımaz. Gestapo, "devlet polisi tedbirlerini" uygulamaya koymakta, fakat bunların altında bir dizi yaptırım aracı bulunmaktaydı: "Terbiye" ve "ikaz"dan başlayan bu tedbirler, "kefalet bedeli" alınmasından, "ihtiyati hapis" ve "özel muamele"ye kadar uzanır. Sonuncusu, idamın, nasyonal sosyalist dildeki hüsnütabiridir. Yerel araştırmalar yine de, çok az kasıt vakasının hayati tehdide yol açacak şekilde toplama kampına gönderilme veya ölümle sonlandığını gösterir.[43]

Tipik bir kasıt vakasının seyri şöyledir: 22 Nisan 1941'de içkili olduğu tahmin edilen bir bira kamyonu şoförü, Nazi rejiminin savaşına sövüp sayar: "Size söylüyorum, ayvayı yedik, 1914-18'de zafer kazanıp yine de ayvayı yediğimiz gibi. Bugün Almanya'nın sürdürdüğü savaş dalavere, aynı 1914-18'deki gibi. Ben de katılmıştım ona. Şimdiki savaşı da son savaşı kaybettiğimiz gibi kaybedeceğiz."[44] Bira kamyonu şoförünün sövüp saymalarını, o esnada orada bulunan bir idari müfettiş kayıt altına alınır ve Güney Almanya'da tanıdığı bir kriminal polise bildirir. Bu kişi de, vakayı 26 Nisan 1941'de, devlet düşmanı beyanlar ve "ordu eylemlerine eleştiri" suçlarından takibat başlatacak yerel Gestapo şubesine aktarırır. Bu aşamada Gestapo memurları ileri sürülen suçlamaların dayanaklarını incelemek zorundadır. Takibata girişirler, "suç mahalline" gider, tanıkları sorgular, tuta-

43 Michael P. Hensle, "Nichts hören und nichts reden – Die Verfolgung von 'Rundfunkverbrechen' und 'Heimtücke-Rednern' durch NS-Justiz und geheime Staatspolizei", Sibylle Quack (der.), *Dimensionen der Verfolgung. Opfer und Opfergruppen im Nationalsozialismus*, Münih 2003, s. 81-120, s. 91 ve devamı.

44 Bir kısmı şurada basılmıştır bkz. Manfred Bosch, *Als die Freiheit unterging. Eine Dokumentation über Verweigerung, Widerstand und Verfolgung im Dritten Reich in Südbaden*, Konstanz 1985, s. 124 ve devamı.

naklar tutar ve suçlanan kişiyi itirafa zorlarlar. İhbar edilenin bundan sonra göreceği muamele, suç bildiriminin kalitesine ve tanıkların "inandırıcılığına" bağlıdır. Bizim örneğimizdeki bira kamyonu şoförünün vakasında olduğu gibi, kendisi "inandırıcı tanıkların" ifadesine dayanılarak ihtiyati hapse alınmıştır. Bu esnada Gestapo, bu şahısla ilgili "siyasi, ajanlık faaliyeti veya kriminal suç niteliğinde" bir şeylerin olup olmadığını araştırır. NSDAP'nin mahalle sorumlusundan bu kişinin "siyasi olarak güvenilmez" biri olduğu bilgisi alınır. Gestapo vakayı yetkili üst birime bildirir ve savcılıktan "17 Ağustos 1939 tarihli özel savaş ceza hukuku yönetmeliğine aykırı suç" nedeniyle normal bir tutuklama emri çıkarttırır.[45]

Nihayetinde vakanın "bilhassa vahim" mi yoksa zararsız mı olduğuna karar vermek, dosyayı tutan memurlara kalmıştır, bunların hareket alanları pek de dar değildir. Verecekleri "karar", pek çok etkene bağlıdır:[46] Öncelikle şikayet edilen kişilerin kim olduğuna, daha önce devlet polisinin karşısına çıkıp çıkmadığına veya özel bir şekilde şüpheli olup olmadığına bakılır. Örnek vakamızda, "siyasi itibar şehadetnamesi" ağırlıklı rol oynamıştır; bunun sonraki adımlar için belirleyici nitelik taşıması, nadirattan değildir. Lörrach'taki durumda olduğu gibi vaka aşikârsa, zaman ve emek tasarrufu amacıyla dosya savcılığa aktarılır, eğer o kadar belirgin değilse, suçlanan kişi itibarına göre durumdan uyarı veya para cezası ile kurtulabilirdi. Öteki uç durumda, Gestapo'ya has yaptırım araçları olan "ihtiyati hapis" veya toplama kampına gönderilmeyle cezalandırılırdı. Saygın vatandaşlar basit cürümler nedeniyle ihbar edildikleri takdirde genellikle bir uyarıyla serbest bırakılabilmekteydiler. Nasyonal sosyalistler tarafından çok erken dönemde cezai yaptırıma bağlanmış olan siya-

45 *A.g.e.*, s. 125.

46 Bkz. "Richtlinien für die Strafverfolgung nach dem Heimtückegesetz vom 28. Dezember 1936", BA R 58 / 243.

si fıkra anlatma suçu da, eğer Almanlar tarafından işlenmişse ve suçu işleyen Yahudi kökenli olmayıp henüz hiçbir siyasi eylemde bulunmamışsa, çok defa sonuçsuz kalmaktaydı. Vakaların çoğu hiç takip edilmezken, sadece istisnai durumlarda cezanın boyutu birkaç aylık hapis cezasını aşıyordu.[47] Buna karşın eski komünistler için, "kasıt" nedeniyle suç bildirimi ölümcül olabilirdi. Toplumun alt katmanlarındaki ve kötü itibarlı kişiler de özellikle tehlike altındaydı. Yahudiler özellikle bu nedenle ihbarların kurbanı olmuşlardır, zira gerçekleştirdikleri öne sürülen eylemler tamamen zararsız olmasına rağmen, cürümleri özellikle sert ve acımasızca takibata uğramıştır. Fark şudur: Gestapo onlara karşı hiçbir acıma göstermez. Keza "radyo suçları" nedeniyle yargılananlar arasında yabancı esir işçilerin oranının ülke çapında % 20'ler seviyesinde olmasına da şaşmamalıdır.

Yeni araştırmalar, kasıt yasasının teşkil ettiği tehdidin, tahmin edildiği kadar kapsamlı olmadığını gösterdi. Siyasi ve ırksal açıdan göze çarpmayan Almanların çoğuna karşı Gestapo bir takibat süreci başlatmamış, terörünü belirli vakalarla sınırlı tutmuştur. Gestapo, zannedilenin aksine sıklıkla sorgulama, uyarı ve para cezasıyla yetinmiştir. Ancak Gestapo memurları psikolojik olarak etkili bir yöntemle şuna benzer ifadelerin geçtiği belgeler imzalatmışlardır: "Bugün gizli devlet polisi tarafından [...] yabancı yayınları dinleme şüphesi nedeniyle [,] sert biçimde uyarıldığımı dikkate alıyorum. Ayrıca, tekrarı halinde, mahkemenin vereceği ceza dışında, en katı devlet polisi tedbirleriyle karşılaşacağımı, yani bir toplama kampına gönderileceğimi hesaba katmam gerektiği bana bildirildi."[48] "Radyo suçları" ne-

47 Meike Wöhlert, *Der politische Witz in der NS-Zeit am Beispiel ausgesuchter SD-Berichte und Gestapo-Akten*, Frankfurt am Main u. a. 1997, s. 150.

48 Şuradan alıntılanmıştır: Michael P. Hensle, *Rundfunkverbrechen, Das Hören von "Feindsendern" im Nationalsozialismus*, Berlin 2003.

deniyle sadece 5.000 kişi özel mahkemelerde mahkûm edilmiştir.[49] BBC'nin 1944 Ağustos'undaki tahminini esas alırsak 10 ila 15 milyon Alman'ın onların yayınlarını takip ettiği düşünülürse, kitlesel bir takibattan söz edilemez. Başka bir yönden bakıldığında; ön planda olan dinlemeyi önlemek değildi, daha ziyade dinlenilenlerin tartışılması engellenmeye çalışılmıştır. Ancak istisnai vakalar iyice sert biçimde cezalandırılıyordu, zira Gestapo belli ki icraatının propaganda etkisinin buna yeltenecek başka kişileri ürküteceğini umuyordu. Bazı kişilerin önemsiz hırsızlık cürümleri nedeniyle ölüm cezasına çarptırılıp idam edilmeleri ancak böyle açıklanabilir.[50]

Peki tüm bu çabalara değiyor muydu? Sonunda kanıtların zayıflığı nedeniyle ilgilinin uyarılması veya geçici olarak ihtiyati hapse alınmasıyla sonuçlanacak olmasına rağmen, her bildirilen vakayı takip etmek, Gestapo memurları için büyük, hatta *aşırı* büyük bir zahmet değil miydi? Suç bildirimlerinin gözden geçirilmesi için gereken bürokratik süreç göz önüne alındığında, vakaların fazlalığının Gestapo'yu zorladığı ve etkinliğini düşürdüğü sonucuna varılabilir kolaylıkla. Her saçmasapan kasıt vakası için, üç nüsha halinde kayıt açmak, tutanak tutmak ve işlemlerin devamı için yetkili birime yazı yazmak gerekiyordu. Diğer yandan masum bir vakanın da istenilen hedefe ulaştırabileceğini hesaba katmak lazımdı. Gestapo'ya çağrılan kişi, layığıyla ürkütülmekte ve gelecekte kimsenin gözüne çarpmamak için "milli cemaatin" kurallarına dikkatlice uyması sağlanmaktaydı. Gestapo, her bir faili aynı fiili tekrar işlemeleri halinde daha sert biçimde cezalandırmakla tehdit ediyor, "serbest bırakma" halinde dahi kişisel dosyaları özenle merkezi fişleme sistemine ekliyordu. Böyle bakarsak, belki de verimsiz sayılacak bir

49 Michael P. Hensle, *Rundfunkverbrechen*, s. 76.

50 Johnson, *Nationalsozialistischer Terror*, s. 324-382.

polis uygulaması, pratik sonuçları itibarıyla istenilen etkiyi yaratabiliyordu.

İhbarlar yaygın bir fenomen olsa da, nasyonal sosyalist toplum hiç de kendi kendini gözetliyor değildi. Siyasi karşıtlarına karşı tavrından farklı olarak, Gestapo, örgütlü olmayan uyumsuzluklar karşısında emsal niteliğinde tedbirlere başvurmakla yetiniyordu. Noktasal olarak terör uyguluyor ve bunun topyekûn korku yaratacağını hesap ediyordu. Bu noktada Gestapo kendi başına hareket etmiyor, suç bildirimleri üzerine faaliyete geçiyordu. Devlet düşmanı olarak sınıflandırılan her türlü günlük protesto biçimine ilişkin olarak ihbarcılara gerek duyuyordu, ama onlara muhtaç değildi. Gestapo yönetimi en azından ihbarcılar üzerinde kontrol sahibi olmaya çalışıyor ve çok sayıda genelgeyle memurları hangi koşullarda hoşgörülü davranabilecekleri hakkında bilgilendiriyordu. Kontrol edilen ve sansüre tabi tutulan basında çıkartılan hedefe yönelik haberler, siyasi karşıtların kriminalize edilmesi ve bazı uç grupların emsal niteliğinde cezalandırılması ve öldürülmesi, az sayıda personelle kontrolü sağlamayı, ürkütücü bir etki yaratmayı ve iç politik açıdan zor zamanlarda rejimin bekasını güvence altına almayı mümkün kılıyordu.[51] "Üçüncü Reich", ihbarcılara rağmen, esasen bir polis devletidir. Komünistlerle, Yahudilerle ve Doğu Avrupalı esir işçilerle, zaten halktan gelen bildirimlerden çok daha etkili araçlarla mücadele ediliyordu. Cezalandırılabilir ifadelerin çoğu bildirime konu olmamıştır. Cürümlerin gerçek sayısı muhtemelen bütün ihbarların toplamının yüzlerce kat üzerindeydi: "Almanların büyük çoğunluğunun davranışına bakarsak, ihbarlar kural değil, istisnadır."[52]

---

51 Jan Ruckenbiel, *Soziale Kontrolle im NS-Regime. Protest, Denunziation und Verfolgung. Zur Praxis alltäglicher Unterdrückung im Wechselspiel von Bevölkerung und Gestapo*, Köln 2003, s. 237.

52 Richard J. Evans, *Das Dritte Reich*, cilt II: Diktatur, Münih 2006, s. 141.

İhbarcılar kesinlikle Gestapo'nun yegane destekçileri değildiler. En önemli destekçiler genellikle üniformalıydılar ve polisin, SS'in ve partinin diğer örgütlerinin mensuplarıydılar. Belirli bir vaka vesilesiyle işbirliği yapılan örgütlenmelerin, bir nevi özel kullanımlar için yedek Gestapo mahiyetinde, esas Gestapo'ya dahil edilmesi gerektiğini düşündüren çok belirti vardır: Buna devlet yönetiminin sağladığı pek çok destek eklenmelidir: Gestapo asla tek takibat kurumu olarak çalışmamıştır.[53] "Makam yardımı" her zaman hesaba katılmıştır. Gestapo yönetiminin neredeyse her genelgesinde, her yasada, polise, partiye, devlete ve halka Gestapo'nun çalışmalarını destekleme çağrısı yer alır. Bu genelgelerden birinde örneğin, "Eğer gizli devlet polisinin nihai hedefi, tüm halkın dikkatini devleti tehlikeye düşürecek faaliyetlere karşı topyekûn seferber etmek ise, gizli devlet polisinin öncelikle bütün devlet organlarının geniş kapsamlı yardımını beklemesi o derece anlaşılırdır. Bu destek, bölge ve kentteki polis teşkilatları için gönüllü nitelikte olmayıp, SS ülke yöneticisinin genelgesine dayanan bir yükümlülüktür" denir.[54] Başka bir şekilde ifade edersek: "Üçüncü Reich"taki takibat ağları hiçbir şekilde kontrolsüzce oluşmuş değildir. Aciliyet şartlarında doğaçlamayla değil, isteyerek, planlayarak ve bütünsel olarak bakıldığında sistematik bir biçimde düzenlenmişlerdir.

Gestapo yönetiminin bakış açısından polis ve idari teşkilat, sadece takibat kurumunun yereldeki kolu olmaktan öte, takibat ağının bir parçasıydı. Gestapo, insanların beraber yaşamının bütün alanlarını biçimlendirmeye niyetli bir siya-

53 Herbert Wagner, *Die Gestapo war nicht allein ... . Politische Sozialkontrolle und Staatsterror im deutsch-niederländischen Grenzgebiet 1929-1945*, Münster 2004.

54 *A.g.e.*.

si idarenin çekirdeğiydi. Gestapo kendisini, Werner Best'in ifadesiyle, "Alman milli bedeninin hekimi" olarak tanımlamaktaydı. Diğer polisler, nasyonal sosyalist yapılanmalar ve bürokrasi bu hekimin emri altında, onunla eşitle olmayan partnerlerdi. Fakat bunlar, araçları ellerinde hazır bekleyen ve Gestapo çok meşgul olduğunda bazen bizzat devreye giren önemli yardımcılardı. Gestapo'nun faaliyetlerinde geniş bir yardımcı ağına başvurabilmesi hatta buna mecbur olması, bu bakımdan bir zayıflık göstergesi değildir. Farklı kişi ve kurumların pratik desteği olmaksızın Gestapo takibat başlatıcı bir merci olarak işlev göremez ve etkili olamazdı. Bu durumu ağ analizleriyle ortaya koyan yeni incelemelerin sonuçları da, daha önce ortaya konmuş olan, Gestapo'nun sadece terör aygıtının mızrak ucu işlevini gördüğü tezini güçlendirmektedir.[55] Terör ve takibat, işbölümlü bir süreç olarak tesis edilmişti.

Çok çeşitli işbirliği biçimlerinin olmasından ziyade, bunların çok iyi işlemesi şaşırtıcıdır. Nasyonal sosyalist iktidar yapısında gözlemlenen çatışmalar ve kurumlar arası rekabetlere karşın, Gestapo tarafından harekete geçirilen takibat senaryoları bütünsel olarak bakıldığında iyi organize edilmiştir. Her ne kadar düzen ve güvenlik polisinin idareleri arasında yetki dağılımına dair formaliteler hususunda her zaman fikir birliği olmasa da, bu böyledir.[56] Kişilerin gözetlenmesinde takibat kazaları ve uyum sorunlarına, devlet polisininin görev alanına ilişkin olaylara dair gecikmeli raporlama-

55 Wolfgang Seibel, "Verfolgungsnetzwerke. Zur Messung von Arbeitsteilung und Machtdifferenzierung in den Verfolgungsapparaten des Holocaust", *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 55 (2003), s. 197-230; karş. Eberhard Kolb, "Die Maschinerie des Terrors. Zum Funktionieren des Unterdrückungs- und Verfolgungsapparates im NS-System", Karl-Dietrich Bracher / Manfred Funke / Hans-Adolf Jacobsen (der.), *Nationalsozialistische Diktatur 1933-1945. Eine Bilanz*, Düsseldorf 1983, s. 270-284.

56 Reinhard Heydrich ve Kurt Daluege'nin bu konu hakkında Ekim 1941'deki yazışmaları için bkz. BA NS 19 / 2807

lara ve yaptırım araçlarının uygulanmasına dair koordinasyon eksiklerine rağmen, Gestapo ile diğer polisler arasındaki işbirliği oldukça başarılıdır. Takibat ağının ademi merkeziliği ile Gestapo aygıtının merkeziliği arasındaki etkileşim, takibat aygıtının monolitik olmanın çok ötesinde, geniş kolları ve dallarıyla iş bölümlü nitelikte olduğunu kanıtlar. Bu bir yana, bu aygıt SS ve Gestapo makamlarınca büyük ölçüde kontrol altında tutulabilmekteydi. Bu başarı Gestapo'nun mükemmel bir takibat ön hazırlığından ziyade, onun isteklerini görev sorumluluğuyla yerine getiren polisin çabalarının bir eseriydi. "Normal" polisler, itaat ve otoriteye inancın bir karışımıyla, muhtemelen ayrıca kariyerizm ve ideolojik doktrinizasyonun da katkısıyla, Gestapo'nun sahneye koyduğu şiddetli baskı ve takibata katkıda bulunmuşlardı. Sivri bir ifadeyle söylersek: Belki de takibat tedbirleri, dar anlamıyla tek başına Gestapo tarafından uygulamaya konmadıklarından bu derece iyi işlemişlerdir. Bunu sağlayan, destek sistemidir. Gestapo'nun takibat başarısını büyük ölçüde mümkün kılan, "Alman milli bedeninin asistan hekimleri" idi.

Normal polislerin devlet polisi faaliyetinin desteklenmesinde ne derece önem taşıdığı, nasyonal sosyalistlerin iktidarı ele geçirmesinden kısa süre sonra belli olmuştu. İlk aşamada komünist ve sosyal demokrat örgütlerin malvarlığına el koyma icraatı ve bunu takiben yapılan tutuklamalar, yerleşik polis birimlerinin desteği olmadan mümkün olamazdı. Bina duvarlarında komünist sloganlar gördüklerinde veya komünist el ilanları bulduklarında işlem başlatanlar, Gestapo memurları değil, jandarmalardı. Jandarmalar, sözümona vatana ihanet tespitinde bulunduğunda, pek tereddüt etmeden, kendi rejisiyle ve Gestapo'nun açık onayı ile takibata girişmekteydi.

Devlet polisinin hedeflerine ulaşmada işbirliğinin ne derece önemli olduğunu, şu vakada görürüz: 12 Haziran 1934'te

partili bir Nazi, Heidelberg yakınlarındaki Walldorf'ta jandarmaya bir suç bildiriminde bulundu. Bir bilgi kaynağı vasıtasıyla, eski KPD üyesi Georg Kaufmann'ın yasadışı yayınlar bulundurduğunu öğrenmişti. Bir jandarma memuru bunun üzerine tutanakta kısa ve öz biçimde ifade edildiği üzere, "o esnada yanlarına katılan bir SA mensubu ile birlikte," şüphelinin evini aradı. "Nazi Führer'leri iflas etmek üzere" başlıklı yayınları buldular. Kaufmann tutuklandı. Sonrasında, takibatı mümkün kılan bilgi kaynağının, Kaufmann'ın erkek kardeşi olduğu ortaya çıktı. İlerde bunu, "Bu işi ihbar etmemin nedeni, bir şekilde ortaya çıkarsa bunda dahlim olduğu şüphesiyle karşılaşmak istememedir," diye açıklayacaktı. Walldorf Jandarma Karakolu'nun çok sayıda memurunun dahil edildiği müteakip takibatla, kısa sürede Walldorf bölgesindeki çok sayıda aktif KPD üyesi tutuklandı. Yerel polis teşkilatından meslektaşlar da yardımcı oldular. Gestapo'dan sadece Heidelberg şubesinden bir polis sekreteri hazır bulunmaktaydı ve bunun nedeni sadece tesadüfen bölgede bulunmasıydı.[57] Tutuklananlardan hiçbiri itirafta bulunmadığı ve hepsi ihbarcıların suçlamalarına karşı çıktığı için, jandarma evlerini bir kez daha aradı. Bu defasında tutuklananların eşleri de sorguya alındı, başka tutuklamalar yapıldı ve hâlâ Gestapo işe karışmış değildi. Derken jandarma memurları bir anda bir gedik açmayı başardılar. Tutuklananlardan biri bildirilerden haberi olduğunu şu sözlerle itiraf etti: "Kaufmann [bildirileri] nereden aldığını söylesin ki, meseleyle alakası olmayan diğer kişiler serbest kalabilsin." Sayısız sorguyla artık direnci kırılmış Kaufmann'ın önüne bu ifade kondu. Bunun üzerine, kovuşturmayı yürüten jandarma memurunun kaleme aldığı şekliyle şu sözlerin yer aldığı bir sorgu tutanağını imzaladı: "Son birkaç gece kendi içimde bir çatışma yaşadım ve son hazır-

57 "Protokoll der Gendarmerie Walldorf, 12. Juni 1934", GLA 388 / 1084.

lanan bildirileri kesinlikle dağıtıma vermeme kararına vardım. Burada yazılan her şeyin millete karşı bir suç olduğunu kendim fark ettim. Bu yayınlar, işçileri sadece aldatmakta ve kandırmakta ve kışkırtmaktadır. İtirafta bulunmamın nedeni de budur." Büyük olasılıkla polislerce dikte ettirilmiş olan bu metin, şimdi diğer tutukluların önüne kondu. Sözde "ihanet"ten etkilenen ve Kaufmann'la şahsen yüzleştirilmelerinden sonra cesareti kırılan grubun geri kalanı da birbiri ardına itirafnameler verdi. Rahatlayan polis memuru, tutanağa "böylece bu vaka burası için tamamen çözülmüş sayılır," diye yazdı.[58] Oysa yanılıyordur. Walldorf Jandarması izleyen haftalarda da takibatlar, tutuklamalar ve ev aramaları yapmak zorunda kalır – dikkat ediniz: Jandarma! Heidelberg Gestapo'su kendisini bu vakada sorumlu görmüyor ve Karlsruhe'deki ana birim sadece ihtiyati hapis emirleri imzalanırken veya tutuklananlar en yakındaki toplama kampı olan Kislau'ya gönderilirken ortaya çıkıyordu. Waldorf KPD Grubuna karşı ceza davası takibatının bütün ön hazırlığı yerel jandarma karakoluna bırakılmıştı.

Gestapo yardımcı hizmet tedarikini hep güvence altına almıştır. Devlet demiryollarına sınır ve tren gözetleme görevi, postahanelere posta kontrolü, yerel pasaport dairelerine Gestapo fişleme sisteminin kurulması işi verilmişti. Çeşitli parti hizmet birimleri ve NSDAP içindeki gruplaşmalar, şüpheli kişilerle ilgili siyasi itibar şahadetnameleri vermekte ve ihbarlar için irtibat noktası vazifesi görmekteydiler. Nasyonal sosyalistler Gestapo'nun çapını çok aşan bir gözetim ağı kurmuşlardı. Savaş öncesinde Almanya topraklarında faal iki milyon cadde sorumlusu, nasyonal sosyalist sosyal yardım kuruluşlarının, DAF'ın ve Nasyonal Sosyalist Kadınlar Birliği'nin unsurları, aynı zamanda kontrol ve gözetim ödev-

58 "Verhörprotokolle der Gendarmeriestation Walldorf vom 12. bis 14. Juni 1934", GLA 388 / 1084.

lerini yerine getirmek için hazırdılar. Tanınan rejim karşıtlarını, Yahudileri ve Yahudilerle irtibat kuran herkesi ya da sadece "siyasi olarak güvenilir olmayan kişileri" gözetliyorlardı. Basit parti üyeleri bunun ötesinde itirafçılar için irtibat noktaları olarak önem taşıyorlardı. Aynısı çeşitli polis hizmet birimleri için de geçerlidir. Düzen polisi siyasi olarak şüpheli olayları bildiriyor ve yasak bildirileri teslim ediyordu. Altyapısını Gestapo'nun emrine veriyor, hizmet araçlarını sağlayıp, personelini infazlarda çevrede önlem almak için hazır bulunduruyordu. Tren kontrollerinin yapılması gerektiğinde kriminal polis çalışanları da hazır bulunuyordu. Koruma polisi memurları, Gestapo tarafından düzenlenen toplama kampına taşımalara eşlik ediyordu.

Özellikle kriminal polis, 1945'ten sonra uzun süre ikna edici olmayı başararak iddia ettiğinin aksine, nasyonal sosyalist hukuksuzluk devletinin eylemlerine çok daha derinlemesine dahil olmuştur. Sözde "toplum dışılar"la mücadelede, "eşcinsellerin" ve "çingenelerin" kovuşturulmasında kriminal polis belirleyici bir rol oynadı. Sözümona "suçu meslek haline getirenlere" karşı pervasızca önleyici hapis cezaları uygulamıştı; ilgililerin sözde suç niteliği taşıyan eylemlerine dair genellikle yeterli kanıt bulunmamaktaydı. Kriminal polis tarafından uygulamaya konan önleyici suçla mücadele, ceza hukukunun katılaşmasına yol açmış, örneğin suçlanan kişinin en temel hakkı olan sessiz kalma hakkı bilfiil devre dışı bırakılmıştı.

Takibat ve yok etme kompleksinin suç ortakları değilseler de, bir parçası olanların sayısı Gestapo'nun personel kapasitesinin hayli üzerindeydi. Savaşın başlamasından sonra, yabancı işçilerin kapsamlı gözetiminde de kendini gösterir bu. Kâğıt üzerinde yabancı çalışanların suçlarıyla ilgili yetkili olan Gestapo, hiçbir şekilde esir işçilerin cürümlerini kendi başına ele almayı düşünmemiştir. Gestapo, sade-

ce ülke sınırları içerisindeki yabancı işçi sayısına bakarak bile öngörülebilecek olan takibat görevleri selinden korumak için, resmi takibat makamı olarak çok sayıda yardımcı kurumu ilk kontrol mercii olarak devreye sokarak, bunları suç vakalarının ilk incelemesiyle görevlendirdi. Bütün basit "iş sözleşmesi ihlali" vakalarında, işçilerin disipline edilmesiyle öncelikle çalışma daireleri ilgilenmek zorundaydı: "Çalışma dairelerinin uyarıları sonuç vermezse, diğer tedbirler, örneğin kısa süreli tutuklama, yerel makamlar vasıtasıyla uygulanabilir. Bununla da sonuç alınamazsa gizli devlet polisi devreye girer."[59] "Cinsel birleşme suçlarının" kayıt altına alınmasında da Gestapo'nun takibat işini diğer polis teşkilatlarına bırakması nadirattan değildi. Schwarzwald bölgesinde yaşanan şu örnek buna kanıttır: Villingen'de bir Polonyalı esir işçi bir Alman kadınla yasak olmasına rağmen cinsel ilişkiye girmekle suçlanınca, onu tutuklayan ve sorgulayan, kriminal polis olmuştu. Ardından en yakındaki polis hapishanesine götürülmüş olmalıdır – yerel koruma polisinin hizmet aracıyla.[60] İlk ifadelerin belediye başkanı veya en yakındaki köyün polisleri tarafından alınması da söz konusu olabiliyordu, ki buralarda iş sıklıkla fiziki müdahale ve kötü muameleye varıyordu.[61] Hinterzarten'de bir yardımcı personel, bir Polonyalı işçiyle birlikte olan Alman kadının saçlarını büro makasıyla kesmiş, Polonyalıyı da ağır biçimde dövmüştü. Derhal itirafta bulunmazlarsa, her ikisini de derhal en yakındaki ağaçta asmakla tehdit etti.[62] İtiraf baskısı belli ki taşra makamlarının bürolarında da işe yara-

59 "Gestapo-Außenstelle Baden-Baden an den Landrat in Bühl, 6. September 1940", GLA 346, 1991 / 49, 2637.

60 Aussage des Leiters der Kripostelle Villingen, 5. November 1959, ßßß GLA 309, 1995 / 8, 2327.

61 Bericht der Sonderkommission – Zentrale Stelle – vom 11. Januar 1960, ßßß GLA 309, 1995 / 8, 2333.

62 Mağdur kadının ifadesi, 16. März 1961, GLA 309, 1995 / 8, 2324.

maktaydı. Gestapo her iki vakada da ancak dosya kapatılırken devreye sokulmuştur.

Bilhassa Yahudiler'in tehcirinde, asla doğaçlama olmayan bütünsel ağlar faaliyet halindeydi.[63] SS, çıkış istasyonunu dışa kapatma tedbirleri için harekete geçirilirken, güvenlik polisi trene refakat edecek nöbet ekipleri görevlendiriyor, kriminal polis Yahudi kadınları arayacak memureler yolluyor, demiryolları idaresi tren ve sefer planlarıyla ilgileniyor, malvarlıklarına el konurken vergi daireleri devreye giriyordu, listeler yerel ikamet nüfus daireleri sayesinde hazırlanıyor ve bunlar sorumluluk bilinciyle tehcir edilenleri kayıttan düşürüyorlardı. Yahudilerin tehcirine 9 Kasım 1938'den önce ağırlıklı olarak polis devriyeleri eşlik etti. Sonrasında Yahudi cemaat mensupları da yardımcı hizmet sunmakla yükümlü kılındılar.

En azından İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından ardından, "normal" polis tarafından uygulamaya konan tedbirler Gestapo'nunkilerden en fazla derece farkıyla farklılaşır. Gestapo çalışanlarının artan çeşitliliğinin yöntemlerin insafsızlaşmasına katkıda bulunması gibi, farklı polis ve parti birimlerinin devreye sokulması radikalleşme çarkının hızlanmasına yol açmıştır.[64] Nasyonal sosyalist devletin şartları altında, en radikal yolu ve radikal çözümü seçen takibat yöntemi her zaman en büyük başarı olanağına sahipti.

Fakat takibat ağının yürüttüğü gözetleme faaliyetini, "nasyonal sosyalizmin totaliter kontrol arzusunun" dolaysız bir tahakkuku olarak yorumlamak yanlış olacaktır.[65] Gestapo'nun her şeye muktedir olmasının sebebi, çok sayıda yardımcıdan destek alması değildi. Daha önce değindiğimiz,

63 Berschel, *Bürokratie und Terror*.

64 Herbert, *Best*, s. 190.

65 Martin Broszat, "Resistenz und Widerstand. Eine Zwischenbilanz des Forschungsprojektes", *a.g.y.* (der.), *Bayern in der NS-Zeit*, cilt 4, s. 691-709, s. 694.

"Alman milli bedeninin hekimi"nin başına gelen aksaklıklar ve kazalar, başlı başına durumun böyle olmadığını gösterir. Gestapo'nun geç veya daha ziyade tesadüfen haberdar olduğu direniş çevreleri vardı. Gestapo, İsviçre sınırından kaçış hareketini de gümrük, demiryolları, orman ve av koruma memurlarını yoğun biçimde devreye sokmasına rağmen kontrol altına alamıyordu. Yine de her şeye muktedir olduğu etkisi yaratabilmesinin esas olarak iki nedeni vardır. İlki ve en önemlisi: Kovuşturma kurumu olarak sahip olduğu büyük ve hiç hafife alınamayacak şiddet potansiyelidir. Gestapo tüm hukuki ve ahlâki normların dışında gaddarca vurabilmekte ve insanların kaderini kendi takdirine göre etkileyip, mahvedebilmekteydi. İkincisi: Gestapo, nasyonal sosyalist devletin Alman halkındaki geniş desteğinden yararlanıyordu, bu destek, infazcı olarak ona yansıyordu. Başka bir deyişle: Gestapo, polis, parti ve idarenin yardımcı hizmetlerinin çok ötesine taşan bir onay ve desteğe amadelik zemininde hareket ediyordu. Bunla kastedilen, ihbar vakalarından ziyade, bunun arkasındaki etmen olarak, Alman millettaşlar çoğunluğunun temel tutumudur. Çoğunluk, başkalarının kaderiyle ilgilenmiyordu. Baskı tedbirleri güçsüz ve Alman toplumunun kendilerince sevilmeyen kesimlerine, Yahudilere, komünistlere, "Çingenelere", "işten kaytaranlara" ve "yabancılara" yöneldiği sürece Gestapo'ya rıza göstermiş, yapıp ettiklerini hoş görmüşlerdi.[66] Bir noktada Gestapo artık durdurulamaz olunca da, millettaşların çoğu, kaçınılmaz bir kadere tabi olmaktan daha fazlasını yaptılar: Gestapo'nun kanlı zenaatini icra etmesine yardımcı oldular.

66 Ian Kershaw, *Hitlers Macht. Das Profil der NS-Herrschaft*, Münih 22000, s. 88 ve devamı.

5

Nazi Almanya'sında Takibat Pratiği

Takibatın evreleri

Gestapo sevilmeyen kişileri kovuşturmak için tüm güce sahipti, başlangıçta Almanya'da, daha sonra Avrupa'da da. Yine de her şeye muktedir değildi. Çünkü Gestapo, –Nazi rejiminin tamamı gibi–, çok sayıda insanın katkısı, müsamahası, yanlış değerlendirmesi ve sadakatinin bunu mümkün kılması sayesinde işliyordu. Almanların çoğunluğu için nasyonal sosyalist terör uzun süre gerçek bir tehdit değildi: Mağdur olanlar esasen ötekilerdi.[1] Çoğunluğun neredeyse kılına zarar gelmemiş, rejimin düşman ilan ettiklerinden tümüyle farklı bir tecrübe yaşamışlardı. Kimileri sessiz katılımcılar iken, diğerleri çok sayıdaki takibat ağının inançlı suç ortakları olarak eylediler. Ancak rejimin sonu gelirken terör, manasız nihaî zafer emirlerine karşı gelen herkesi kurban alabilir hale gelmişti.

Nasyonal sosyalist rejimin düşman ilan ettiklerinin durumu tümüyle farklıdır, bu gruplar iktidarın bütün saldırgan-

1 Johnson, *Der nationalsozialistische Terror*, s. 273-323

lığının, baskısının, nihayetinde de cinayetlerinin hedefi olmuşlardır. Burada genel bir bakış sunabilmek için, takibatın farklı evrelerini ayırt edeceğiz; bu evreler, Gestapo'nun dinamik biçimde faaliyet gösterdiğini ve değişen koşullara ve ihtiyaçlara (ve ülke içindeki bölgesel farklara) uyabildiğini göstermektedir.

1933 yılında, takibatın erken döneminde özellikle SA'nın sebep olduğu kontrolsüz terör hüküm sürmekteydi. Gestapo adıyla anılan bir örgüt henüz var olmadığından, parti teşkilatlarının oluşturduğu "yardımcı polisler" esas olarak nasyonal sosyalist hareketin karşıtlarının takibatından sorumluydu – ve düzenli polis tarafından desteklenmekteydiler. SA'nın erken dönem toplama kampları ve işkencehanelerinde komünistler, sosyal demokratlar ve diğer politik akımların üyeleri, başlarına dikilenlerin keyfiliği ile karşı karşıyaydılar. Kimi zaman, yerel güç sahiplerinin geçici olarak kişisel iktidar ve intikam ihtiraslarını tatmin için kullandıkları şahsi hapishanelerdi, söz konusu olan. Bu türden en az 160 tutuklama yeri bilinmektedir. En büyük, kampvari kompleksler Württemberg'deki Heuberg'de, Wuppertal yakınlarındaki Kemna'da, Hessen'deki Osthofen'de bulunmaktaydı, buna Emsland'daki Moor kampları eklendi. En kötü nama sahip kamplardan biri, Stettin'deki Vulkan tersanesindeydi. Nisan 1933'teki tutuklamaların zirve noktasında yaklaşık 50.000 kişi bu tip doğaçlama kamplarda tutulmaktaydı.[2]

Gestapo, 1933'te henüz kurulmuşken, cinayet eylemlerine dahil oldu. Kişisel bir kavgada Horst Wessel'i vuran Albrecht Höhler, Gestapo memurlarınca hapishaneden alınarak Frankfurt an der Oder kenti yakınlarında öldürüldü. Bu erken dönemdeki şiddet ve terör, hedef aldığı kişiler ve yakın-

2 Wolfgang Benz / Barbara Distel (der.), *Terror ohne System. Die ersten Konzentrationslager im Nationalsozialismus 1933-1935*, Berlin 2001.

ları arasında endişe ve güvensizliğe yol açıyor, bu da Gestapo'nun işini kolaylaştırıyordu.

1933 ile 1936 yıllarını kapsayan yerleşikleşme evresinde Gestapo faaliyetlerine başladı, baskıyı sistemleştirdi ve o zamana kadar faal olan güçleri kendi idaresi altında birleştirdi. Başına buyruk şiddeti geçici olarak dizginleyerek, en sert, "düzenli" ceza aracı olarak toplama kamplarında uygulanan ihtiyati hapisleri kullandı. Buralardaki tutuklu sayısı 1934'ten beri azalmaktaydı, ancak 1936'dan sonra tekrar yükselmeye başladı. "Ağırlaştırılmış sorgu" vakaları, yani sorgu esnasında fiziki şiddet kullanımı da, kısa bir zaman diliminde görülen düşüşün ardından yeniden artmaya başladı. Siyasal sol hâlâ en büyük ilgi alanlardan biriydi. KPD ve SPD'nin yeraltı örgütleri dört yıllık takibatın ardından neredeyse yok edilince Gestapo diğer "karşıt"lara yönelebildi. Rejimin sağlamlaşma evresi ile, Gestapo idaresinin SS önderleri Heinrich Himmler ve Reinhard Heydrich'in hedef ve saiklerine uygun şekillendirilmesi, büyük ölçüde aynı döneme tekabül eder. Ancak ülke çapındaki Gestapo şubeleri bu dönemde de hâlâ görece kendi başlarına hareket edebiliyorlardı.

"Reich'laştırma" döneminden sonra, 1937-39'da siyasi-ırki kovuşturmalar evresi başladı: Yahudiler ile Sinti ve Romanlara karşı eylemler genişletildi. Gestapo şimdi, kendi anlayışına göre her türlü farklı yaşam ve davranış biçimini sözümona "Alman milli bedeninden" uzaklaştırmak istiyordu. Mücrimlerin yani sözümona suçu meslek edinmişlerin ve işten kaytaranların tıpkı siyasi veya ırki cürümler gibi politikleştirilerek, güvenlik polisinin alanına dahil edilmesi, bu yönelimin bir parçasıydı; güvenlik polisi artık müştereken Gestapo ve kriminal polisten oluşmaktaydı. İç güvenlik kavramı artık ırki saiklere dayanıyordu. Yahudi vatandaşların Polonya'ya sürülmesi ve Yahudi kültürel birikiminin

"Kristal Gece" adıyla güzellenen imhası, daha sert bir hareket tarzının açık işaretiydi. 1938'den sonra Yahudi takibatı artan bir yoğunluk ve acımasızlıkla uygulamaya konmuştur. Artık önleyici polis konseptleri de önem kazandı. Werner Best, Gestapo ve kriminal polisin ödevlerini şöyle tanımlıyordu: "Harici düzenin kurulması ve sürdürülmesi dışında, milli düzenini bozulma ve tahribata karşı güvence altına almak için, onu, kasıtlı olarak milli düzeni bozmaya ve tahribe yönelik her eyleme karşı savunmak ve korumak gereklidir – isterse harici düzen bundan hiç ya da henüz etkilenmemiş olsun."[3] Bu zaman diliminde toplama kamplarına getirilen insan sayısı büyük artış gösterdi. Bununla beraber, Alman toplumunun büyük çoğunluğu, aralarında kendilerini gizleyen çok sayıda eski komünist ve sosyal demokrat da olmak üzere, özel olarak tutuklama ve toplama kampı tehdidi altında bulunmuyordu.[4]

Aynı zamanda Gestapo 1937'den beri yaklaşmakta olan savaşa hazırlanmaktaydı. Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın kuruluşu, takibat organının savaş koşullarına göre ayarlanışını yansıtır. Himmler'in ifadesiyle "Almanya içi savaş sahnesinde" siyasi karşıtlarını alt etmek için özellikle iyi donanmış olmak istiyorlardı. Reinhard Heydrich'in emriyle 1 Eylül 1939'da tutuklamalar başladı. Gestapo'nun A fişleme dosyasında arşivlenen 2.000 ila 4.000 arasında siyasi karşıt tutuklanarak toplama kampına götürüldü.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla takibatları yürütenlerin bakış açıları değişti. Daha 1939'dan 1941'e dek süren savaşın ilk evresinde, Alman ordu ve ekonomik gücünün muhafazası en üst hedef olarak ilan edildi. "Askerî gücü zayıflatacak" her türlü eylem özel cezalara tabi tutuldu – aynısı savaş ekonomisi düzenine karşı eylemler için de geçerliydi.

3 Werner Best, *Die deutsche Polizei*, Darmstadt 1941, s. 29.

4 Evans, *Das Dritte Reich*, cilt II, s. 140

"Siyaset yapan ruhbana" karşı tedbirler 1941'de zirveye çıktı ve açık biçimde sertleşti. Ülke çapında kitlesel olarak çalıştırılan yabancı ve esir işçileri gözetlemek ve baskı altında tutmak, Gestapo'nun yeni bir sahasına dönüştü. Bu gruptakilerin az çok önem taşıyan sabotaj vakalarının, iş bırakma veya çalışmayı reddetme eylemlerinin takibatı, Gestapo aygıtının büyük bölümünü meşgul etmekteydi. Sözümona "cinsel birleşme suçlarının" (bir Alman kadının, Doğu Avrupalı bir esir işçiyle cinsel ilişkisi) idam cezasına bağlanması ile şiddette yeni bir kademeye ulaşıldı: İlk kez Gestapo resmi görevle toplama kamplarının dışında da öldürüyordu.

Bununla başlayan ve hızla ilerleyen radikalleşme ve gaddarlaşma, 1943'ten itibaren başlayan savaşın ikinci yarısındaki son evresiyle zirveye ulaştı. Geniş kapsamlı bir rotasyonla görevlendirilen memurların özellikle Doğu Avrupa'daki öldürme ve cinayet tecrübesine bağlı olarak, Gestapo'nun ülke içindeki şiddet eğilimi de arttı. "Ecnebi ırktan" yabancı çalışanların taciz edilmesi yeni zirvelere ulaşarak gaddarca eziyetlere ve işkencelere yol açtı.

Komünistlerin ve sosyal demokratların siyasal takibatı

İç siyasetteki karşıtların takibata uğratılması, henüz gizli devlet polisi resmen kurulmadan, 1933 ilkbaharında başlamıştı. Buna uygun olarak, diğer polis teşkilatları da baskı uygulamalarına dahil edildiler. Bu erken dönemde nasyonal sosyalistlerin terörü, neredeyse münhasıran, bu arada yasaklanmış bulunan siyasi partilerin üyelerine yönelikti. Solcuların, özellikle de komünistlerin ortadan kaldırılması, Nazi rejiminin ilk 18 ayındaki nasyonal sosyalist terörün ana hedefiydi, zira bu kesim başlangıç evresinde rejime karşı yegâne örgütlü muhalefet durumundaydı. Bu terörün altyapısını, meclis yangını genelgesi sundu. Ernst Fraenkel bunu

haklı olarak "Nazi devletinin kuruluş belgesi" sayar.[5] Hazırlanan listelere dayanarak insanlar tutuklandı, sadece Prusya'da 1933 Haziran ayı sonunda toplama kamplarındaki insan sayısı 25.000'e yaklaşmaktaydı.[6] Bu erken dönemde toplam 60.000 komünist ve sosyal demokrat aktivist tutuklandı, 2.000'i yaşamını yitirdi.[7] Yeni iktidar sahipleri, egemenliklerinin ilk haftalarını kamuoyunu da etki altına alacak biçimde eski hesapları kapatmak üzere kullandılar.[8] Büyük baskınların ve tutukluların şehir içinde gezdirilerek teşhirinin, toplumu, nasyonal sosyalistlerin tüm güçlerini hasımlarıyla amansız bir mücadeleye verdiklerine ikna etmesi bekleniyordu. Radyo ve televizyon röportajlarında veya gazete haberlerinde, kimin nasıl "derdest edildiği" bildiriliyordu.[9]

1933 sonbaharına kadar süren siyasal takibatın ilk evresinde siyasi polis yalnızca yönlendirici merci işlevi gördü: Kendisine iletilen tutuklu listelerinin ve el konan malların denetimini yapıyor, el koyma süreci ile ilgili bildirimleri kayda geçiriyor, fişleme dosyalarını genişletiyor, ama kendisi pek ortada görünmüyordu. Yalnızca sınanmış icracı memurlar büyük olasılıkla doğrudan takibata dahil olmuş olmalıdırlar. Eylemler sıklıkla yerel polis ile SS ve SA'lardan kurulu yardımcı polis birimleri tarafından gerçekleştiriliyordu. "Motorize komandolar" işçi hareketinin kurumlarını ve partilerini arıyor, bulunan malzemelere el konuyor, "elebaşları" tutuklanıyor veya derhal toplama kampına gönderiliyordu. Takibatı yürütenlere henüz böyle erken bir aşa-

5 Fraenkel, *Der Doppelstaat*, s. 26.

6 Tuchel, *Konzentrationslager*, s. 100 ve devamı.

7 Hermann Weber, "Die Ambivalenz der kommunistischen Widerstandsstrategie bis zur 'Brüsseler Parteikonferenz'", Jörg Schmädecke / Peter Steinbach (der.), *Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus. Die deutsche Gesellschaft und der Widerstand gegen Hitler*, Münih 1985, s. 73-85, s. 79.

8 Klaus Drobisch / Günther Wieland, *System der NS-Konzentrationslager*, Berlin 1993, s. 11-182.

9 Gellateley, *Hingeschaut und weggesehen.*

mada siyasi cenahtan serbesti tanınmış olması dikkat çekicidir. Prusya İçişleri Bakanlığı görevini vekaleten yürüten kişi olarak polisi emri altında tutan Hermann Göring, görevini yerine getirirken ateşli silah kullananların, sonuçları ne olursa olsun, güvencede olacağını beyan etmişti: "Buna karşın yersiz bir dikkat gösterdiği için başarısız olanlar, bunun iç disiplin yönetmeliğiyle ilgili sonuçlarına katlanmak zorundadır."[10]

İktidarın ele geçirilmesi süreci tamamlandıktan sonra, bu arada kurulmuş olan gizli devlet polisi, parçalanmalarının ardından tekrar hızla örgütlenen, yasadışı gruplar oluşturan ve yeraltı faaliyetlerine girişen siyasal karşıtlarıyla, şimdiye kadarkinden daha sistematik araçlar ve daha uzun vadeli bir stratejiyle mücadeleye girişti. Takibat, intikam seferi mahiyetinden uzaklaştı. Demokratik siyasal polisten arda kalan azımsanamayacak miktarda ön çalışma, bu aşamada Gestapo'nun çok işine yaradı: KPD'nin örgütlenme ve üye yapısına dair derlenen malzemeler, 1933'ten sonra nasyonal sosyalistlerin eline geçmiş ve art arda gelen baskın ve tutuklamaları kolaylaştırmıştır. NSDAP'nin haber alma servisi de "iktidarın ele geçirilmesi"nden önce KPD, SPD ve Kızıl Cephe Savaşçıları Birliği ile diğer sol grupların adres listelerini hazırlamıştı.[11]

Kimi Gestapo memurları gerçekten komünistlerin takibatı konusunda uzmanlaşma yoluna gittiler. Tekil takibat kurumları arasındaki irtibat iyi yürüyordu. Stapo şubeleri eyalet sınırlarını aşarak tutuklama ve sorgulamalarda birlikte çalışıyor, bazen bunu Berlin'deki merkezin desteğini alarak yapıyorlardı. Gestapo siyasi işçi hareketinin yasadışı bir eyleminden haberdar olduğunda büyük çaplı operasyonlara girişiyordu. KPD ve SPD'nin tanınan tüm üyeleri bildiri da-

10 Şuradan alıntılanmıştır: Gruchmann, *Justiz*, s. 320.

11 BA R 58 / 2461.

ğıtma eylemlerinin ardından mercek altına alınıyorlardı, büyük çaplı baskınlar nadirattan değildi. Yasadışı grupların örgütsel yapısından ötürü, Gestapo tüm grubu adım adım ortaya çıkarmayı başarabiliyordu: Bir tutuklama ardından yeni tutuklamaları getiriyor, yeraltı yapıları yuvarlanırken büyüyen bir kartopu gibi açığa çıkıyordu. 1933 sonbaharına kadar Komünist Parti önderlerinin büyük kısmı, eğer saklanmayı veya yurtdışına kaçmayı başaramadılarsa çoktan tutuklanmıştı. Onların yerlerini alan kadroların, sözlü propaganda ve yazılı materyal dağıtma biçimindeki direniş çabaları, Gestapo tarafından sonraki aylarda belirli aralıklarla açığa çıkartıldı. Şimdi Gestapo, direnişçi davranışlara karşı daha da şiddetle yaklaşmakta, ender olmayan bir şekilde geniş çaplı keyfi tutuklamalar yapmaktaydı. KPD yönetiminin bir durum raporu bunu yansıtır: "Korku vermek için, haklarında hiçbir kanıt yokken yaşlı insanları bile mahkum edecek noktaya vardılar."[12]

Gestapo en ağır darbesini, 27 Mart 1935'te KPD'nin tüm yasadışı önder kadrosunu Berlin'de tutuklayarak vurdu. Yakalananlar ihtiyati hapse alınırken, çoğunluğu "komplo kurmak ve vatana ihanetten" yargılandı ve duruma göre cezaevi, toplama kampı veya her ikisiyle birden cezalandırıldı. 1930'ların ortalarından itibaren Gestapo, Prusya, Bavyera ve Saksonya'da, sözümona komünistlere karşı önleyici tedbirler almaya girişti. Himmler, 12 Temmuz 1935'te şu emri yolladı: "SS Almanya Şefi, eski KPD önderlerinden ihtiyati hapse tabi tutulanların sayısının gelecek ay bin kişi arttırılmasını emretmektedir."[13] Ekim 1935 ile Mayıs 1936 arasında Gestapo toplam 7.000 kişiyi tutukladı, bu tutuklamalar için gayet müphem gerekçeler yeterli olmuştu: "devlet düşmanı davranış", "siyasi faaliyet" veya "önde gelen şahsiyetlere ha-

12 "Lagebericht Nordbaden-Pfalz, Mitte April 1936", SAPMO RY 1 / I 3 / 25, 49.
13 BA R 58 / 3271.

karet". Bir başka genelgede Heydrich şunu beyan ediyordu: "Değişimden bu yana, yasadışı faaliyetlerde bulunmuş olan kişiler, davranış biçimleri eğer hâlâ devlet düşmanı olduklarını gösteriyorsa veya örtülü bir şekilde devlete karşı kışkırtmalarda bulunacakları şüphesi oluşursa, derhal ihtiyati hapse alınmalıdırlar. [...] İkinci kez ihtiyati hapse alınan komünistler, yakın bir süre içerisinde tekrar salınmamalıdırlar."[14] Bu sertleştirmeler, toplama kamplarının normal kapasite sınırının Nisan 1937'de aşılması sonucunu vermiştir.[15]

Direnişin özgül biçimleri, bilhassa komünist cephede, Gestapo'nun takibat işini doğrudan bir müdahale noktası sunarak kolaylaştırmıştır. Bildirilerin basılıp dağıtılması, posta kutularına bildiri bırakma eylemleri ve yarı-kamusal sözlü propaganda, yasadışı grubun üyelerini doğrudan tespit edilme tehlikesine itiyordu. Buna ek olarak yeraltı örgütlenmeleri merkezi ve hiyerarşik biçimde yapılandırılmıştı. Gestapo, bir yeraltı örgütününü başını ele geçirdiğinde, sadece onunla bağlantıdaki kişileri tutuklaması yetiyordu. Bu noktada kilit rolü, sorgu veya itiraf baskıları oynamıştı, bunlarda kısmen aşırı sert yöntemler uygulanıyordu: Tehdit, korkutma, fiziksel ve kimi zaman psikolojik şiddet, daha sonra sorgu tutanağında buna dair bir şey bulunamasa da, sıklıkla kullanılan yöntemlerdi.[16] Yoldaşları, arkadaşları veya kardeşleri tarafından gammazlandıkları düşüncesi de dayanışmanın çözülmesi sürecini hızlandırıp nihayetinde yeni "itiraflara" yol açmaktaydı. Birçokları kendisini dava arkadaşlarınca "satılmış" hissediyor ve artık susmak için ne-

14 BA R 58 / 264, fol. 142.

15 Heinrich Müller'in 22. Nisan 1937 tarihli genelgesi, BA R 58 / 264.

16 Gestapo tutanaklarının kaynakça olarak kullanılmasına eleştirel yaklaşım için bkz. Bernd A. Rusinek, "'Wir haben sehr schöne Methoden...' Zur Interpretation von Vernehmungsprotokollen", Bernd A. Rusinek / Volker Ackermann / Jörg Engelbrecht (der.), *Einführung in die Interpretation historischer Quellen. Schwerpunkt: Neuzeit*, Paderborn 1992, s. 111-131.

den görmüyordu. Kimisiyse, aile üyelerinin de cezalandırılacağı tehdidi karşısında çökmekteydi. Kimisi itirafta bulunmamak için intihar etmeyi denemiştir. Gestapo karşısında teslim olmak bir utanç değildir ve bugünkü bakış açısından "ihanet" olarak tanımlanamaz.[17] Kararlılıkla ifade vermeyi reddetmeyi ve usta bir taktikle kovuşturmacılara onların zaten bildiklerinden fazlasını vermemeyi başaran kadın ve erkeklerin sunduğu örnekler, o oranda timsal niteliğindedir.[18]

1937'den itibaren Gestapo durum raporlarında, siyasal durumun geniş ölçüde sakin olduğunu bildiriliyordu. İşçi hareketinin direnişi belirgin bir şekilde zayıflamıştı. Sol çevreler küçük çaplı direniş faaliyetleriyle yetiniyorlardı. Yalnızca Sosyalist İşçi Partisi'ne (SAP) karşı 1938 yılında büyükçe bir operasyon gerçekleştirilmişti. Bundan sonraki dönemde, Gestapo'nun, KPD, SPD veya SAP'nin "sözlü propaganda" veya başka yasadışı faaliyetlerine yönelik nadir fakat münferit vakalar karşısında gayet sert kovuşturmaları, siyasal solu kontrol altında tutmaya yetecekti.[19]

Dinî cemaatlerin takibatı

Nazi rejiminin uzun süre unutulan kurbanları arasında küçük dinî cemaatlerin üyeleri, örneğin "Yehova Şahitleri" topluluğu yer alır ("Ciddi İncil Araştırmacıları").[20] Yaklaşık 25.000 ile 30.000 arasında üyesi olan bu küçük grup tamamıyla siyaset dışı biçimde inancının gereklerini yerine getir-

17 İfade vermekten kaçmanın nasıl bir yük olduğunu komünist Wallau örneği üzerinden anlatan (edebi) bir örnek için şu romana bkz. Anna Seghers, *Das Siebte Kreuz. Ein Roman aus Hitlerdeutschland*, Berlin 1995, s. 188-194.

18 Kurbanların izahatlarına dair bir antoloji için bkz. Tuchel / Schattenfroh, *Zentrale des Terrors*. s. 183-287.

19 Karş. "Die Meldungen wichtiger Staatspolizeilicher Ereignisse", BA R 58 / 195-213.

20 Detlef Garbe, *Zwischen Widerstand und Martyrium. Die Zeugen Jehovas im "Dritten Reich"*, Münih 1999.

mekle ilgilenmesine karşın, Gestapo tarafından kovuşturmaya uğramıştır. Hitler selamını ve savaş hizmetini vicdani nedenlerle reddetikleri için, tehlikeli devlet düşmanları olarak görüldüler, zira totaliter devlette kurallardan ve milli cemaatin normallerinden en ufak sapma, savaş ilanı olarak anlaşılmaktaydı.

Yehova Şahitleri'nin takibatı farklı yoğunluklarla sürdürülmüştür. Başlangıçta Gestapo, yasadışı İncil Araştırmacıları'nın eylemlerinin izini bulmakta güçlük çekmişti. Daha sonraları –iman kardeşlerinin öğretilerini duyurmak üzere atak bir biçimde ortaya çıkmaları ile– cemaatlerin oluşum ve yapılarına dair derinlemesine bilgi sahibi olabilmiştir. Yasaklı işçi hareketindeki gruplar gibi Yehova Şahitleri de küçük çevreler halinde ve hiyerarşik bir düzende örgütlenmişlerdi: Tepe noktasında bir "ülke yöneticisi", onun altında "bölge yöneticileri" vardı, bunlar "kent hizmetlileri" ile bağlantıdaydılar, onlar da yerel hücreleri yönetmekteydiler. Böylece her dinî grup üyesi merkezle bağlantıda kalabilmekte ve "ruhani besin" –İncil yorumu ve yasaklı basılı malzeme– edinebilmekteydi. Diğer yandan bu örgütlenme tarzı Gestapo'ya, 1936/37 ve 1937/38 tutuklamalarında görüldüğü üzere, neredeyse alttan üste tüm örgüt yapısını ortaya serme imkânı sağlamıştır.

Hıristiyan dinî inancı, nasyonal sosyalizmin neo-pagan, ırkçı dünya görüşü ile çeliştiğinden, Nazi rejimi Almanya'daki diğer iki büyük kilisenin mensuplarını da huzur bozucu ve ideolojik rakip olarak görmüştür.[21] Kilisenin sıklıkla kriminalize edilen "siyasi" tutumu, yine de gerçek durumdan ziyade kovuşturmacıların ideolojisiyle alakalı olarak sorun teş-

21 Klaus-Michael Mallmann, "Die unübersichtliche Konfrontation. Geheime Staatspolizei, Sicherheitsdienst und Kirchen", Gerhard Besier (der.), *Zwischen "nationaler Revolution" und militärischer Aggression. Transformationen in Kirche und Gesellschaft während der konsolidierten NS-Gewaltherrschaft*, Münih 2001, s. 121-136.

kil ediyordu. Kovuşturmacılar sadece inananlara verilen ruhani hizmeti dahi kendi totaliter iddialarına karşı bir siyasi saldırı olarak görmekteydiler. Nasyonal sosyalistlerin takibatına uğrayan çok az sayıda katolik veya protestan ruhban mensubu, Nazi rejimine karşı açık direniş veya protestolarla bağlantı içindeydi. Sadece dinî ve onun dile getirdiği değerleri savunmaktaydılar. Sadece bu bile, binlerce katolik ve protestan ruhban mensubunun özellikle 1930'ların ortalarından itibaren takibata uğramasına yetmiştir. Gestapo'nun ev aramalarının, gözetlemelerinin ve sorgularının kurbanı olmuş, bunlar her zaman olmasa da birçok defa tutuklamalar, toplama kamplarına gönderilmeler veya ölümle sonuçlanmıştır. Kiliselerle mücadelede Gestapo'nun yanı sıra SD de belirleyici bir rol oynuyor; günlük takibat sürecinde olmasa da, dünya görüşü bakımından değerlendirmede üst merci olarak varlığını hissettiriyordu. SD, Gestapo'nun gideceği yönü tayin etmiştir. Buna karşın SD'nin Gestapo'yu doğrudan görevlendirme yetkisi yoktu. Reinhard Heydrich'in 1937'de yayınladığı bir görev genelgesi, tasarlanan güç paylaşımına ilk kez sarahat kazandırdı. "Kiliseler, tarikatlar ve diğer dine ve dünya görüşüne dayalı yapılanmalara" ilişkin tüm genel ve temel sorular SD'nin çalışma alanına girerken, Gestapo nihai olarak kovuşturmaların pratikteki uygulamasıyla yetkilendirilmişti. Buna karşın ev aramalarında, ele geçirilen malzeme ve el konulan değerli varlıkları almak üzere bir SD üyesinin hazır bulunması gerekiyordu.[22] Bu bakımdan Gestapo kilise meselelerinde sürecin sınırsız hakimi değildi ve devlet polisinin hangi noktada devreye gireceğine dair belirgin kriterler bulunmamaktaydı. Gestapo'nun faaliyetleri zaman zaman daha ziyade doğaçlama bir gerilla harbini andırır, 1939'a dek taktiksel endişelere tabi olmuş ve bu endişeler tarafından fren-

22 "Erlass des Chefs des Sicherheitshauptamts und des Chefs der Sicherheitspolizei vom 1. Juli 1937", Rürup, *Topographie des Terrors*, s. 64.

lenmiştir. Bu görev dağılımı (yürütme yetkisi olmayan radikal bir SD bir yanda, dünya görüşüne dayanan bir vuruş gücü olmayan Gestapo diğer yanda), radikal çözümlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırmış gibi görünür.

İki büyük mezhebe karşı tavrın çıkış noktaları farklıydı. Protestanlar arasında iki grup vardı; "Alman Hıristiyanları" çatısı altındaki son derece Nazi dostu gruplar bir yanda, onlara karşı bir araya gelen "İmanlılar Kilisesi" diğer yanda yer almaktaydı. Buna karşın katolisizmle ilişkiler 20 Temmuz 1933'te Vatikan ile imzalanan antlaşmayla düzenlenecekti. Siyasi katolisizmin her türü, hatta Merkez Partisi, bu antlaşmayla birlikte resmen ilga edildi. Ancak çok kısa süre sonra görülecekti ki, bu düzenleme de Nazi rejimine yeterli gelmeyecekti.

Toplamda, takibatın farklı yoğunluklardaki evreleri ayırt edilebilir. "İktidarın ele geçirilmesi"nin hemen ardından, kilisenin sadece "ibadethane hıristiyanlığına" sıkıştırılması ve kamusal yaşamın olabildiğince dinsellikten sıyrılması söz konusu oldu. Merkez Partisi'nin kapatılmasının ve katolik çatı kuruluşları ile basının baskı altına alınmasından sonra, üst düzey ruhban kovuşturmacıların ilgi alanına girmeye başladı. Eski Hıristiyan sendikalarının üyeleri de baskı altına alındı. Dinsel çatı kuruluşları ve dernekler, "Alman Gençlik Gücü"nün 1935'te başına geldiği gibi yasaklandı. Bunun yanı sıra, Gestapo ibadetleri gözetleme yoluna gitti – bilhassa yasaklı piskopos beyannamelerinin okunacağı endişesini taşıyorsa. SD çalışanları sık sık ibadetleri izlemeye gönderildiler. Papa XI. Pius, 14 Mart 1937 tarihli "Yakıcı bir endişeyle" başlıklı genelgesinde nasyonal sosyalizmin yol açtığı kötü durumları eleştirince Gestapo basbayağı panik halinde bir reaksiyon gösterdi. Tüm ibadetler, genelgenin okunup okunmadığını takip etmek üzere gözetime tabi tutuldu. Genelgenin sadece isminin anılması bile

cezai yaptırımla karşılandı. Sorgular, uyarılar, konuşma yasakları ve kısa süreli tutuklamalar devlet polisi uygulamalarının burada yaygın kullanılan araçlarıydı. Ceza davaları ise istisna olarak kaldılar. Genellikle tehdit edip salıveriyorlardı: Mayıs 1935'te yasak bir metni okudukları için tutuklanan "İmanlılar Kilisesi"nin 715 papazı, kısa süre sonra tekrar serbest bırakıldılar.

Kiliselerle mücadele zirve noktasına, kilise cemaatiyle ruhbanı birbirine yabancılaştırmayı hedefleyen özel bir iftira kampanyasıyla ulaştı. 1936'da ve 1937'de Katolik papaz ve ruhban sınıfı üyeleri sözümona ahlâki bir suçlamayla, kapsamlı bir dava dalgasıyla karşılaştılar. Gestapo, esas koordinasyonu sağlamaktaydı, ancak bu normal olarak kurumun kiliselerden sorumlu olan birimi tarafından değil, ana merkezde eşcinsellik konusuyla ilgilenen bir özel birim tarafından yürütülmekteydi.[23] Goebbels, 28 Mayıs 1937'de yaptığı radyo-televizyon konuşmasında Katolik Kilisesi'ni "Sağlıklı milli bedende kanser hasarı" olarak tanımladı ve kilise yönetimini eşcinselliği gizlemekle itham etti. Rejim bir cadı avı başlatarak yüzlerce Katolik papazı hapis cezasına çarptırdı.

Doz giderek artmaktaydı. Gestapo çalışanları da gitgide kiliseden çıkmaya zorlandılar; 1937'de kiliseden çıkışlar ilk zirvelerine ulaştı, 1941'de bunu başka bir artış izledi.[24] Buna paralel olarak, takibat tedbirleri kurbanlar için yaşamsal tehdit oluşturacak hale geldi. SD bu noktada tempoyu belirleyen bir rol üstlendi. Berlin RSHA'daki çalışma konferanslarında bir tedbirler kataloğu ele alındı: "Dinsel etkinin tüm araçlarla bastırılması", büyük dinî törenlerin yasaklanması, dinsel binaların ordunun ihtiyaçları için kullanımı, "mev-

23 Hans Günter Hockerts, *Die Sittlichkeitsprozesse gegen katholische Ordensangehörige und Priester 1936 / 37. Eine Studie zur nationalsozialistischen Herrschaftstechnik und zum Kirchenkampf*, Mainz 1971.

24 Banach, *Heydrichs Elite*, s. 141 ve devamı.

ki ve rütbe sahibi kilise mensuplarının sıkı biçimde gözetlenmesi", konuşma yasakları konması, "konuşmaları, yazıları ve diğer eylemleriyle milli direniş iradesini sarsan veya sarsmaya yeltenen" papazların ve örgütlerin "en sert biçimde takibat altına alınması."[25] Şimdiye kadarki baskı araçları ihtiyati hapis, görevden alma, para cezası ile sınırlı tutulurken, 1940'tan sonra toplama kampına göndermeler büyük bir hızla arttı. 1941'de RSHA'nın yeniden yapılandırılması sürecinde SD'nin radikal fikri öncüleri Gestapo'ya nakledilip böylece yürütme gücüne de kavuşunca, kiliselerle mücadelenin yönü, nihai olarak dünya görüşüne dayalı öncüllerin ve siyasi nihai hedeflerin etkisi altına girdi. Sovyetler Birliği'ne saldırının ardından Himmler, "kışkırtıcı papazların topunun birden [...] uzun süreliğine bir toplama kampına kapatılması" emrini verdi.[26] İlk kez takibat merkezinde, "kiliseler sorununun nihai çözümü" fikri yaygınlık kazandı, ancak "nihai zafer" kazanılmadığından bu gerçekleşme imkânı bulamadı. Gestapo'nun kiliselere karşı takibatının yoğunluğu Nazi hükümranlığının sonlarına doğru daha ziyade azalsa da, toplama kamplarına gönderme gibi sertleştirilmiş cezalar varlığını sürdürmüştür. Toplamda 417 ruhban toplama kamplarına gönderilmiş, 108'i orada hayatını kaybetmiş, 74'ü farklı biçimlerde ölmüştür.[27]

Yahudi politikasının dayatılması

Nasyonal sosyalist ideoloji Yahudileri ülkenin "esas düşmanı" olarak görüyordu. Bu nedenle, "Üçüncü Reich"ın terörü onları daha farklı biçimde vurmuştur. 12 yıllık Nazi hü-

25 "Aussage von Adolf Gerst im Interniertenlager Ludwigsburg, 10. September 1945!, STALB El 903 / 4, 268.

26 "Erlass CdS v. 17. 8. 1941", BA R 58 / 1027.

27 Ulrich von Hehl ve diğerleri (Haz.), *Priester unter Hitlers Terror. Eine biografische und statistische Erhebung*, Paderborn u. a. 41998, s. 122 ve devamı.

kümranlığında adım adım ayrımcılığa tabi tutulmuş, hakları ellerinden alınmış, nihayetinde öldürülmüşlerdir. Burada da Gestapo'nun artan bir radikalizmle dahil olduğu şiddetin farklı kademeleri gözlenir.[28]

"Yahudi sorunu"nun sistematik ve kavramsal olarak ele alınışı SD'nin, takibatın pratik uygulaması Gestapo'nun işidir. SD, Yahudi dernekleri, göçmenler: Yahudi yaşamının her yanı hakkında bilgiler toplayıp bunları değerlendirmekteydi. Daha sonra Gestapo, farklı polis teşkilatları ve kamu idaresinin unsurlarının desteğini alarak yürütme tedbirlerini organize etmekteydi. Üst yönetim seviyesindeki Himmler ve Heydrich bir kenara bırakılırsa, Gestapo'nun Yahudi politikasının tasarlanmasında belirleyici bir role sahip olup olmadığı bir soru işaretidir. Kesin olan, Gestapo'nun bu politikanın en önemli icrai organı olduğu ve onu kendi başına tedbirler alarak veya yasaklar uygulayarak ileriye taşıdığıdır. SD ve Gestapo, bakanlık bürokrasilerinin yeni Yahudi düşmanı hukuk normları koymasına öncülük etmiştir. SD ve Gestapo arasındaki iş ilişkileri, toplamda çok iyi işlemekteydi.[29]

Yahudiler, Yahudi olmayanlara nazaran, çok daha yüksek bir şikayet edilme ve takibata uğrama riski altındaydılar. "Millettaşlardan" farklı olarak sürekli tehdit altında yaşamak zorundaydılar ve herhangi bir bahaneyle tutuklanabilmekteydiler. Nazi hükümranlığı döneminde Yahudiler

---

28 Yahudilerin kademeli olarak haklarından mahrum edilmesine ilişkin genel bilgi için bkz. Wolfgang Benz (der.), *Die Juden in Deutschland 1933-1945. Leben unter national sozialistischer Herrschaft*, Münih 1988. Gestapo'nun bundaki rolü hakkında detaylı bilgi için bkz. Johnson, *Der nationalsozialistische Terror*; bir başka kapsamlı kaynak olarak bkz. Saul Friedländer, *Das Dritte Reich und die Juden. Die Jahre der Verfolgung 1933-1939*, Münih 2000; *a.g.y.*, *Das Dritte Reich und die Juden. Die Jahre der Vernichtung 1939-1945*, Münih 2006. [Türkçesi: *Nazi Almanyası ve Yahudiler*, 1. cilt: *Zulüm Yılları (1933-1939)*, 2. cilt: *İmha Yılları (1939-1945)*, çev. Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul 2016]

29 Berschel, *Bürokratie und Terror*, s. 62.

için, kovuşturma ağından sıyrılmak gitgide zorlaştı. "Üçüncü Reich"ın ilk yıllarında Gestapo, "Yahudi takibatına" görece düşük bir ilgi göstermişti. Bunun bir nedeni, faaliyetlerinin ağırlık noktasını siyasi karşıtların takibinin teşkil etmesiyse, diğer neden rejimin fazla aşikâr bir sürek avına kalkışması halinde dış dünyanın boykotuna uğramaktan kaçınma çabasıydı. Ancak komünist, sosyal demokrat ve sendikacılar, Yahudi olmaları halinde özel bir nefretle takibata uğramış, çok defa kamu önünde aşağılanmışlardır.

Nazi hükümranlığının ilk yıllarında Gestapo, Yahudi birey veya tüccarların tekil eylemlerine odaklanmıştı. Keza Yahudi dernek ve çatı kuruluşları da zulme ve ayrımcılığa maruz kaldılar. Almanya'ya geri dönen Yahudiler genel olarak istenmeyen kişiler olarak görülüyor ve geri dönüşlerinin ardından otomatikman tutuklanarak en az üç ay süreyle toplama kampına kapatılıyorlardı. Henüz bu tür vakalar takibat konusu değilken, Baden Gestapo'sundan Karl Berckmüller gibi münferit Gestapo yöneticileri kötücül bir biçimde "ırkı kirleten Yahudiler"e karşı kışkırtmalarda bulunuyorlardı.

Gestapo suçlama delillerini farklı biçimlerde topluyordu: Ücretli ve ücretsiz ispiyonlar, posta takibi, parti merkezlerinin raporları ve münferit NSDAP üyeleri, ayrıca suç bildirimleri ve ihbarlar da götürebilmekteydi onları kurbanlara.[30] "Irkı lekeleme" gibi suçlar konusunda Gestapo, pek çok Alman'ın şikayette bulunma hevesinden istifade etmekteydi. İlk yıllarda kendisi gözetleyerek ve önleyici müdahalelerle devreye girmekten ziyade halktan gelen suç bildirimleri üzerine harekete geçmiştir. Yahudi karşıtı suç bildirimlerinin yarıdan fazlası halktan geliyor, bununla birlikte kişisel ve siyasal saikler sıklıkla birbirine karışıyordu.[31]

30 Johnson, *Der nationalsozialistische Terror*, s. 165.

31 Gellately, *Die Gestapo*, s. 185 ve devamı.

Gestapo suç bildirimlerini almakta ve bunları kendi ölçütlerine göre işleme koymaktaydı. Pek çok takibat vakasında, temelsiz ve kötü gerekçelendirilmiş suçlamalar söz konusudur. Yahudiler güya rejim hakkında olumsuz konuşmuş veya kendilerine yasak olmasına rağmen Hitler selamı vermişlerdir. Kimileri, servetlerini gizlice yurtdışına kaçırmaya çalışmakla suçlanmıştır. Gestapo sadece sözümona suçlamaların içeriksel sağlamlığıyla ilgilenmekte, ihbarcıların saikleriyle alakadar olmuyordu. Böyle olunca, iftiralar da bir takibata dönüşebilmekteydi. Bununla birlikte tekil memurlar da takibatın sertleşmesine önemli katkıda bulunabilmekte; ihtiyati hapis, toplama kampına gönderme, para cezası, koğuşturmayı uyarı cezasıyla veya cezasız kapatma ya da meseleyi hukuki mercilere aktarma kararı alabilmekteydiler.

Cezai takibat dışında Gestapo, Yahudi teşkilatlarının kontrolü ve kaydının tutulması gibi idari ve örgütsel meselelerle ilgili olarak da yetkilendilmişti. Göç etmeye istekli Yahudiler özellikle gözetleniyordu; bu kişilerin postalarının denetlenmesi belirgin bir artış gösterdi. Yahudilerin dışarıya göçü savaş öncesinde Gestapo'nun önemli bir çalışma sahasıydı ve özellikle göç eden Yahudilerin sistematik olarak soyulması esnasında bu alanda vergi daireleri ve gümrük idareleri ile yakın işbirliği içinde çalışmaktaydılar.[32]

Yahudilerin elinden medeni haklarını alan ve Yahudi olmayan kişilerle evlenmelerini yasaklayan "Nürnberg Irk Yasaları" 15 Eylül 1935'te çıkarıldıktan sonra, Gestapo takibatları için hukuki zemine kavuştu. 1935/36 yılları, "Yahudi meselelerinin" artan biçimde bürokratikleştirilerek –Berlin'deki Gestapo merkezinin açıkladığı hedefi buydu– Yahudilere karşı daha ketum, daha kati ve böylelikle daha etkin

32 Alfons Kenkmann / Bernd. A. Ruseinek, *Verfolgung und Verwaltung. Die wirtschaftliche Ausplünderung der Juden und die westfälischen Finanzbehörden*, Münster 1999.

mücadeleye girişilen zamanlardır. Nazi devlet dairelerinin jargonundaki ifadeyle, "Yahudi meselesine ilişkin tüm faaliyetlerin" Gestapo ve SD'nin elinde toplanması gerekiyordu. Yine onların ifadesiyle, kamusal yaşamın bütün alanlarındaki Yahudi etkisinin bastırılması ve Yahudiler'in dış göçünün desteklenmesi gerekiyordu. Bu bağlamda ülkedeki Gestapo şubelerinde, "Yahudi meseleleri şube sorumlularının" idaresinde ayrı Yahudi departmanları kurulmaya başladı.[33] Yahudi departmanlarında çalışmak için özellikle antisemitik bir tutum zorunlu değildi, daha ziyade verilen emirlerin akıcı biçimde uygulamaya konması ve göze çarpmayan bir polisiye ve bürokratik çalışma beklenmekteydi. Yahudi departmanı sorumlusu olarak çoğunlukla belirgin Naziler değil, daha ziyade uzun yıllar hizmet vermiş, rutin çalışma alışkanlığına sahip polis memurları görevlendirilmiştir.

Hızla artan bürokratikleşmenin özel bir ifadesi de, çok sayıda Yahudi kökenli Alman'ın kaydedilmesi gereken sözümona "Yahudi fişlerinin" oluşturulmasıydı. Himmler'in 17 Ağustos 1935 tarihli genelgesiyle Gestapo, Yahudi çatı örgütlerinin tüm üyelerini kayıt altına almaya başladı.[34] Kimi eyaletlerde Yahudi fişleri çoktan oluşturulmuştu. Yahudi çatı kuruluşlarının güçleri, idarecileri, gayrimenkulleri, tüzükleri ile üye listelerinin normal polis birliklerince araştırılması ve üç örnek halinde kayıt altına alınması gerekiyordu. Kayıt altına alma harekâtı öncelikle Yahudi dinsel cemaatlerinin üyeleriyle sınırlı tutulmuş, ancak daha sonra tüm Yahudiler'i ve "Yahudi kırmalarını" kapsamıştır.

En geç "Reich'laştırma" süreci tamamlandıktan sonra, polisin önleyici tedbirler temelinde yeniden ele alınması kap-

33 Holger Berschel, "Polizeiroutiniers und Judenverfolgung. Die Bearbeitung von 'Judenangelegenheiten' bei der Stapo-Leitstelle Düsseldorf", Paul / Mallmann, *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 155-178, s. 157.

34 Herbert, *Best*, s. 211; Paul, *Staatlicher Terror*, s. 180.

samında ve buna bağlı olarak ağırlığın ırksal takibata kaydırılmasıyla, erken dönemin görece gevşek takibat uygulamaları son buldu. Gestapo idaresi şimdi sadece biçimsel olarak ülkedeki antisemitik eylemleri sistemleştirmekle ve kendi kontrolüne almakla uğraşmıyor, çok geçmeden görüleceği üzere bunu ne kadar kararlı ve sert biçimde gerçekleştireceğini de gösteriyordu. Ekim 1938'de Berlin'deki güvenlik polisi idaresi telsizle, ülke sınırları içerisinde bulunan 18 yaş üzerindeki tüm Polonya Yahudilerinin tutuklanması ve Polonya'ya gönderilmesi emrini verdi.[35] Yerel hizmet birimlerine, Yahudileri belirlenmiş "yükleme istasyonlarına" transfer etme görevi düşüyordu. Berlin'deki yönetim "güvenlik ve düzen polisi bütün diğer işlerini bir kenara bırakarak tüm gücüyle tutukluların yükleme istasyonlarına transferine müdahil olmalıdır," emrini vermişti.[36] İlk büyük tehcirin kurbanları arasında 17 yaşındaki Herschel Grynszpan'ın akrabaları da yer almaktaydı. Grynszpan, rejimin adaletsizliğine tepki olarak, Paris'te Alman Büyükelçiliğinin bir mensubunu, müşavir Ernst vom Rath'ı vurmuştu. 9 Kasım 1938'de Münih'te toplanan NSDAP yöneticileri, Hitler'in onayı ve Goebbels'in kışkırtıcı bir konuşmasının ardından, bunu Alman Yahudilerine karşı ülke çapında bir pogrom için gerekçe saydılar. SA ve NSDAP üyeleri, tüm ülkede sinagogları ateşe verip, Yahudi perakendecilere ait 7.000 işyerini dağıttılar ve Yahudilere ait sayısız konutu yerle bir ettiler. 100 civarında kişi bu eylemler esnasında öldürüldü.

Gestapo şubeleri, olaylardan henüz akşamında haberdar edildiler. Yağma ve ateşin diğer binalara yayılmasını önlemek için bütün Gestapo çalışanları göreve çağrıldı. Ancak

35 Jerzy Tomaszewski, *Auftakt zur Vernichtung. Die Vertreibung polnischer Juden aus Deutschland im Jahre 1938*, Osnabrück 2002.

36 "SSD-Funkspruch an alle Dienststellen der Gestapo in Baden, 27. Oktober 1938", GLA 357 / 33 108.

öncelikle, 26.000 yetişkin erkek ve gencin, Buchenwald, Dachau ve Sachsenhausen toplama kamplarına gönderilmesini organize ettiler; buralarda pek çok Yahudi, bedensel ve psikolojik eziyetler sonucunda hayatını yitirecektir. Kristal Gece olarak anılan pogrom, Gestapo idaresi tarafından uygulamaya konmamışsa da, "Yahudi politikasına" nihai olarak el koyma ve müstakbel yönünü belirlemede bundan istifade etmiştir. Yahudi siyasetinin o ana kadar şamatacı eylemler ve sokak infazlarının yanı sıra hâlâ iktisadi çıkarlar ve dış politika mülahazalarıyla şekillenen temel ilkelerinin aksine, güvenlik polisi idaresi Yahudiler'in haklarının gaspını sistematize etmeye ve onların hızlandırılarak zorlanan dış göçlerini sessiz sedasız yürütmeye başlamıştır. Kristal Gece ile savaşın başlangıcı arasındaki dönemde herhangi bir nedenle yasalara ters düşenler, artık asla yumuşaklık beklememeliydiler. Yahudilerin çoğunluğu doğrudan toplama kamplarına gönderildiler veya mahkemenin cezai kararının ardından Gestapo tarafından bir toplama kampına yollandılar. Öncesinden farklı olarak, Gestapo artık halktan gelen bilgilerle harekete geçmiyordu. Şimdi kendi güçleriyle aktif olmuştu: Hedefli devlet terörü hüküm sürmekteydi.[37]

Savaşın başlamasıyla beraber Yahudilere eziyet yeni boyutlar kazandı. Gestapo'nun, kâğıt üzerinde bağlı olduğu içişleri bakanlığını bilgilendirme gereğini ortadan kaldıran bir yığın yönetmelikle, yaşamları giderek daha dar bir alana sıkıştırıldı. Bunlar arasında savaşın başlamasından itibaren uygulamaya konan gece sokağa çıkma yasağı gibi seyyariyet sınırlamaları, Eylül 1939'da radyo cihazına sahip olmalarının, Temmuz 1940'ta telefon edinmelerinin yasaklanması gibi yollarla iletişim imkânlarının daraltılması sayılabilir. Bu aletlere el koymaya dönük baskınlar Gestapo'nun emriyle jandarma memurlarınca yerine getirildi, jandarmalar bu

37 Johnson, *Der nationalsozialistische Terror*, s. 141.

amaçla sürekli devredeydiler. Nihayet 24 Ekim 1941'de Yahudilerle arkadaşlık ilişkisi kurmak yasaklandı. 30 Haziran 1942'de Gestapo'nun bir düzenlemesiyle bütün Yahudi okulları kapatıldı. Bütün bu düzenlemelere uyulmasını sağlamak ülke çapındaki Gestapo şubelerinin işiydi: Yahudi yıldızı taşıma yükümlülüğüne uyulmasını denetliyor, meslek yasaklarına uyulmasını takip ediyor ve Yahudiler'in kendilerine yasaklanan giysi kartları, sabun, bisiklet, kayak, kürklü eşyalar veya pasta gibi şeylere sahip olmamalarını teminat altına alıyorlardı.[38] Ayrımcılık gitgide daha saçmalaştı: En sonunda Yahudilere ormanlık alanlara girmek ve ev hayvanlarına sahip olmak da yasaklanmıştır.

Gestapo memurları kendi başlarına devriyeye çıkıyor ve Yahudilerin evlerini herhangi bir şüphe veya hakim onayı olmaksızın arıyorlardı. Eğer bir yün yorgan bulurlarsa, bu ilgili kişinin Auschwitz'e gönderilmesi anlamına gelebilirdi. Yer altına inen Yahudiler hakkında yakalama kararları çıkarıldı. Gestapo onların bütün malvarlığına bizzat el koyuyor ve kaçağın tanıdık ve akrabalarını sorguluyordu. Onların, kaçağın kaldığı yerini bildiklerinden şüphelenmesi halinde, sorguya çektiklerini tehdit, tutuklama veya gıda kartına el koyma gibi yöntemlerle baskı altına alıyordu.[39]

Savaşın başlamasının ardından Gestapo artan biçimde Yahudilerin ülke dışına tehciriyle alakadar olmuştur. Şubat 1940'ta başlayan tehcir Ekim 1941'den itibaren sistematik olarak uygulamaya kondu. Gestapo şubeleri teslim almaları örgütlemekte, yetkili Stapo şubeleri bir kısmı dakika dakika belirlenmiş organizasyon emirlerini uygulamakta, gereklilik halinde Berlin'deki gibi toplanma noktaları oluşturmakta ve

38 Joseph Wal (der.), *Das Sonderrecht für die Juden im NS-Staat. Eine Sammlung der gesetzlichen Maßnahmen und Richtlinien – Inhalt und Bedeutung*, Heidelberg 1981.

39 Berschel, *Bürokratie und Terror*, s. 340-344.

nakliyatı gerçekleştirmekteydiler. Ancak Gestapo memurları esas tutuklama sürecini tepeden gözlemliyorlardı. Gestapo ayrıca geride bırakılan malvarlıklarının denetiminden ve bunlara el konulmasından da sorumluydu. Tehcirden birkaç gün önce insanlara alındı belgesi ile teslim edilen "resmi izahat" şu sözlerle başlıyordu: "27.11.1941 günü tahliye edileceğim, 15.10.1941 itibariyle geriye dönük olarak tüm malvarlığıma devlet polisince el konulacağı ve bu tarihten itibaren servetimin unsurları üzerindeki tasarrufların (hediye ve satış) geçersiz olduğu, bugün bana gizli devlet polisi tarafından izah edilmiştir."[40] Gestapo malvarlığı beyanlarını ve değerli eşyaları toplamakta, valizlerde değerli kâğıtlar, nakit para ve mücevher aramakta ve kurbanları üst aramasından geçirmekteydi. Yalnızca evlilik yüzükleri ve "basit kullanım amaçlı saatler" kurbanlarda kalmaktaysa da, bu da her zaman uygulanmamıştır.[41]

Kitlesel tehcirler Gestapo'nun ve polis içerisindeki yardımcılarının büyük çabasını gerektiriyordu – idari memurlar bile sahada görevlendirilmekteydi. Berlin'deki Yahudi departmanının bir üyesi olan Herbert Titze, 1960'ların başlarında bir takibat davasının tanığı olarak yalnızca bürokratik işleyişi hatırlamak isterken, tehcir listelerinin nasıl oluşturulduğunu anlatmıştı: "Departman şefi bu bağlamda yönetimin belli bir sayıda Yahudi'nin tahliye edilmesini emrettiğini bildirirdi. Tehcir edilecek Yahudi sayısı bildirildikten sonra Yahudi departmanı üyeleri ve onlardan biri olarak nadiren olmakla beraber ben de, Yahudi fişleri arasından tesadüfen gerekli sayıda kart çekerdik. Bu kartlara dayalı olarak, onlara verdiğimiz adıyla teslimat belgeleri ve geçici bir nak-

40 Hans Günther Adler, *Der verwaltete Mensch. Studien zur Deportation der Juden aus Deutschland*, Tübingen 1974, s. 392.

41 Hans-Dieter Schmid, "'Finanztod'. Die Zusammenarbeit von Gestapo und Finanzverwaltung bei der Ausplünderung der Juden in Deutschland", Paul / Mallmann, *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 141-154.

liyat listesi oluşturulurdu. [...] Tehcir edilecek çok sayıda Yahudi'yi teslim almak için Yahudi departmanının mensupları yetersiz kalacağından, devlet polisi teşkilarının diğer departmanlarının mensupları ile, kriminal polis ve koruma polisinin üyelerinin de yardımcı olması gerekirdi."[42]

İzleyen yıllarda, saklanan Yahudiler veya istisnai düzenlemelerle ülkede kalanlar, Doğu Avrupa'daki toplama ve imha kamplarına gönderildiler, hatta gönderimler Şubat 1945'e kadar devam etmiştir. 1942'den beri Gestapo'nun bu konudaki iş yükü ciddi biçimde azalmıştı. Yahudi birimleri ağırlıklarını kaybetmiş ve personel sayıları önemsizlik derecesinde gerilemişti, zira Yahudilerin büyük bölümü tehcir edilmişti. Gestapo bu aşamada işgal altındaki Avrupa'da ölümcül eylemlerin bir parçası olmuştur.

Eşcinseller, "işten Kaytaranlar" ve "toplumdışı unsurlar"la mücadele

Erkekler arasında eşcinsellik Almanya'da çok öncelerden beri ceza kanunun 175. maddesiyle ağır cezalara bağlanmıştı. Nasyonal sosyalistlerse eşcinselliği hakim cinsel ahlâkın bir ihlali olarak değil, millet hayatının doğal düzenine bir saldırı olarak görmüşlerdir. Ernst Röhm'ün öldürülmesinin ardından eşcinseller daha fazla Gestapo'nun ilgi alanına girmeye başladılar.[43] Tehditler, hapis cezaları ve toplama kampı cezaları ile eşcinseller, "yeniden eğitilerek" heteroseksüel yapılmaya çalışıldı. Haziran 1935'te ceza kanunundaki sert değişikliklerle "doğal olmayan çiftleşmelerin" sadece şüphe üzerine kovuşturulmasının yolu açıldı.

Eşcinselleri fark etmek yine de polis için (bu alanda Ges-

42 Herbert Titze'nin 28. 11. 1968 tarihli tanık beyanı şuradan alıntılanmıştır: Tausendfreund, *Erzwungener Verrat*, s. 65.

43 Tuchel / Schattenfroh, *Zentrale des Terrors*, s. 146.

tapo ile kriminal polis sıklıkla birlikte çalışmaktaydı) çok kolay olmuyordu. Yerel yönetimin kayıt formlarına bir bakmanın yeterli olduğu Yahudi takibatından farklı olarak, kimin eşcinsel olduğunu tespit etmek kolay değildi. Kovuşturmaları kolaylaştırmak üzere 1936'da gizli bir genelgeyle "Eşcinsellik ve Kürtajla Mücadele Reich Merkezi" kuruldu. O andan itibaren ülke çapında tüm eşcinsellerin buraya kaydedilmesi gerekiyordu. Yine de Gestapo'nun dışarıdan desteğe ihtiyacı vardı ve bunun için "komiser tesadüf"ten istifade ediyordu. Cürümlerden haberdar olabilmek için ihbarlar yararlı olsa da yanılma payı yüksekti, zira ceza gerektiren bir eylemin belgelenmesi zordu.[44] Gerçi Gestapo memurları tutukluları itirafa zorlamaya çalışıyorlardı. "Mükerrer suç işleyen" veya "kronik" olarak değerlendirilen eşcinseller hakim karşısına çıkarılıyor, ceza kararının ardından sıklıkla önleyici hapse alınıyor veya toplama kampına gönderiliyorlardı. Bu gruba dahil olmayan kişilere Gestapo sadece uyarıda bulunmakla yetiniyordu. Ne toplama kampına gitmeyi gerektiren bir otomatizmden ne de bir "eşcinsel soykırımı"ndan söz edilebilir. Bu yine de eşcinsellerin sert bir takibata uğramadıkları anlamına gelmemelidir: Toplama kamplarında "pembe üçgen" taşıyan tutuklular kamp içi hiyerarşide en alt seviyedeydiler. Nazi hükümranlığı döneminde 10.000 ila 15.000 arasında eşcinsel toplama kamplarına yollandı, 10.000 kişi mahkemelerce hapse atıldı. Toplamda bütün eşcinsel erkeklerin sadece küçük bir bölümü devlet polisi tedbirlerine maruz kalmıştır, çünkü pek çoğu sırlarını saklamayı başarmıştır.

"İşten kaytaran" veya "toplumdışı" olarak tasnif edilen kişiler de nasyonal sosyalistlerin takibatına uğramıştır. Baş-

44 Burkhard Jellonnek, "Staatspolizeiliche Fahndungs- und Ermittlungsmethoden gegen Homosexuelle", Burkhard Jellonek / Rüdiger Lautmann, *Nationalsozialistischer Terror gegen Homosexuelle. Verdrängt und ungesühnt*, Paderborn 2002, s. 149-161.

langıçta kriminal polis "suçu alışkanlık hale getirenler" veya "suçu meslek edinenler" diye tanımlanan kişilerle ilgili olarak yetkiliydi. Yakalandıklarında önleyici hapse tabi tutulmaktaydılar.[45] SS ve polis yönetiminin sosyal hijyen ve toplum biyolololjisi temelli takibat anlayışının ortaya çıkışıyla Gestapo, 1937'den itibaren bu konudaki takibatlardan sorumlu kılındı. Himmler, Mart 1937'de 2.000 "suçu alışkanlık haline getirmiş" kişinin tutuklanmasını emretti, bunlar daha önce sicil kaydı olanlar kişilerdi ve sadece basit cürümlerden sabıkalı olmaları fark etmiyordu. 1937 ve 1938'deki tutuklama dalgaları artık yalnızca esas olarak Nazi rejiminin siyasi karşıtlarını değil, "işten kaytaranları" ve "toplumdışıları" da cezalandırıyordu. Milli cemaate karşı hizmetini yerine getirmeyen herkes ihtiyati hapse alınabiliyordu. Bu hizmetlerden neyin kastedildiği çok belirgin olmadığından Gestapo şubelerine geniş bir hareket alanı tanınmıştı. Genellikle işsizler veya kendilerinden istenen işleri yerine getirmedikleri iddia edilenler maruz kalıyordu buna. "Toplumdışı" sayılanlar, dilenciler ve serseriler, kadın tacirleri ve hayat kadınları, yardımla geçinenler ve alkolikler, olay çıkaranlar ve trafik suçluları veya serbest cinsel yaşam sürdüren kadınlardı. Orantısız sayıda fazla Yahudi de "toplumdışı" ilan edilmiştir. Yerel sosyal dayanışma, çalışma, sağlık ve yardım daireleri canla başla listeler oluşturmuş, bilgiler vermiş ve yerel öncelikler ortaya koymuşlardır. Nasyonal sosyalistlerin nazarında "toplumdışılık", suçun genetik ön aşamasıydı. Güvenlik polisinin buna karşı önleyici tedbir alması gerekmekteydi. Kriminal polis, gizli devlet polisi ve tekrar kriminal polis, dönüşümlü olarak kriminalize edilen bu kişilerin takibatıyla görevlendirmiştir. Yaklaşık 2.000 "işten

45 Patrick Wagner, "'Vernichtung der Berufsverbrecher'. Die vorbeugende Verbrechensbekämpfung der Kriminalpolizei bis 1937", Ulrich Herbert / Karin Orth / Christoph Dieckmann (der.), *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager. Entwicklung und Struktur*, cilt I, Frankfurt am Main 2002, s. 87-110.

kaytaran", Nisan 1938'deki gibi büyük baskınlarla toplama kamplarına gönderildi. Haziran 1938'de kriminal polisin koordinasyonunda ülke çapında gerçekleştirilen, "Reich işten kaytaranlar" operasyonunda, 9.000 ila 10.000 arasında kişi Buchenwald, Sachsenhausen ve Dachau'ya götürüldü. "Toplumdışılar", toplama kampı tutukluları arasında her daim en büyük kontenjanı oluşturuyordu. Bu tutuklama operasyonları yine de artan biçimde ekonomik motivasyonludur: Rejimin anıtsal yapılarının inşası için acilen gereken bedava köle işçiler böylece tedarik ediliyordu. Nihayetinde zorla çalıştırma, askerî SS üretim tesislerinde artan önemde bir rol oynuyordu: Seferberlik ve savaşın gölgesi düşmeye başlamıştı.

"Yabancı milletlerin" takibatı

Ülke içinde Yahudi takibatının sertleşmesiyle eş zamanlı olarak, savaşın başlamasıyla birlikte Gestapo'nun dikkate alması gereken bir sorun daha ortaya çıktı: Nazilerin bakış açısından tehlike arz eden, milyonlarca yabancı kökenlinin Almanya nüfusuna karışması sorunu. Savaşta esir alınan askerler yanında, Alman savaş ekonomisi için çalıştırılan yabancı iş gücü de buna dahildi.[46] "Yabancı milletler" baskıcı özel yasalara tabi tutuldular, Alman toplumundan büyük ölçüde yalıtılmaları gerekiyordu. Gestapo, yabancıların görevlendirilmesinde güvenlik riskini yüksek görmekteydi. Çok az işçi Almanya'yla dost veya savaş müttefiki milletlerden geliyordu. Ayrıca yabancıların ülkede istihdamı, güvenlik polisinin hayata geçirilmesi için çabaladığı, nasyonal sosyalizmin ırkçı ilkelerine ters düşüyordu. Alman halkının "saf kanını" korumak için uygulamaya konan tedbirler, ki özel-

46 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Ulrich Herbert, *Fremdarbeiter. Politik und Praxis des "Ausländer-Einsatzes" in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches*, Bonn 1985; *a.g.y.* (der.), *Europa und der Reichseinsatz. Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und KZ-Häftlinge in Deutschland 1938-1945*, Essen 1991.

likle Yahudilere uygulanan baskılar buna dahildir, "yabancı milletlerin" ülkede istihdamıyla etkisizleştirilmekteydi.

Gestapo bu sözümona ikilem karşısında kendi çözümünü buldu: "Irken düşük değerlilerin" istihdamı ekonomik nedenlerle engellenemiyorsa, yabancıların en azından kendi "seviyelerine" uygun muamele görmeleri gerekiyordu. Başlangıçta planlanan, yabancı işçilerin bürokratik olarak kayıt altına alınmasıyla bir şey halledimiş olmuyordu, zira sivil işçilerin arasına artan sayıda savaş esirleri eklenmekteydi, bunların arasında da çok sayıda ırken düşük değerli sayılan Doğu Avrupalı işçi vardı. Gestapo'nun Heidelberg temsilciliğinin bir dosyasında ifade edildiği üzere Gestapo, Doğulu işçilerin çalıştırılmasından kaynaklanan "ırk siyaseti bağlamındaki ve polisiye" tehlikeleri, "bütün araçlarla" "bastırmak" niyetindeydi.[47] Hangi araçların kastedildiği, yakında belli olacaktır.

Buna savaş esiri askerlerin planlı biçimde öldürülmesi dahildi. Heydrich'in 21 Temmuz 1941 tarihli "9. Numaralı Görev Emri"ni yerini getirmek üzere Gestapo seçilmişti. Emir, bütün Sovyet savaş esirlerinin devlet polisince incelemeye alınmasını ve nasyonal sosyalist dünya görüşü bağlamında tehlikeli sayılabileceklerin, yani Yahudilerin, komünistlerin veya Sovyet istihbaratı mensuplarının tespit edilmesini istiyordu. Bürokratik ve üst örtücü "ayıklamak" ve "özel muameleye tabi tutmak" ifadeleriyle, ilgililerin toplama kampına gönderilmesi ve orada idam edilmesi kastediliyordu. Esasında 6 Haziran 1941 tarihli caniyane "Geçici Emirname", sözü edilen grupların, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasından sonra hayatta kalmasını önlemeyi hedefliyordu. Ancak Alman kamplarında şüpheli savaş esirleri fark edildiğinden, Berlin'deki idare ülke içinde de harekete geçmeye karar verdi. Gestapo bu telafi mahiyetindeki geçici emrin Alman

47 GLA 309, 1995 / 8, 2341.

topraklarındaki celladı olmuştur. Yerel stapo şubelerinden bir kriminal polis komiserinin emrinde üç ya da dört kendini ispatlamış polis memurundan oluşan operasyon timleri, ayıklama işlemlerini ordunun ilgili mercileriyle işbirliği içinde gerçekleştirdiler. Operasyonlar Haziran 1942'ye kadar devam etti. Gestapo memurları ölüm kararı için kriterleri kendileri belirleyebiliyorlardı. Gestapo'nun adamları, sünnetli olmalarının Yahudileri teşhis etmelerine yeteceğine inanıyorlardı. Bu, Heydrich'i, Türki halklara dikkat çekerek ortadan kaldırmaya mecbur eden bir yanılgıydı. Ayrıca Gestapo timleri, başkalarını ihbar ederek aslında sadece kendilerini korumak isteyen Rus işbirlikçilere güveniyorlardı. Bunların ötesinde Gestapo memurları, sorgulamalarla başka ipuçları yakalamaya çalıştılar. İlgili kişi herhangi bir şekilde aktivist olarak faaliyet gösterdiğini tasdik ederse, bilmeden kendi kaderini mühürlüyordu. Gestapo'nun ayıklama işlemlerine en az 40.000 Kızılordu askeri kurban gitmiştir.[48]

Gestapo'nun idam edilmeyen savaş esirleriyle ilgili yetkisi de devam etti. Zorla çalıştırmaya tabi tutulan askerlerin Alman nüfusla temas kurmasını engellemeleri gerekiyor ve buna ters düşen durumları özel bir katılıkla takip ediyorlardı. 1941'den itibaren Gestapo yabancı ve esir işçilerin gözetimini tümüyle kesin olarak üzerine aldı. Normal mahkemelerdeki ceza davaları artık istisnai olacaktı. Gestapo kendine has takibat araçlarıyla iş görüyordu: İhtiyati hapis kararları alıyor veya ilgilileri çalışma eğitimi kampı ya da toplama kampına gönderiyordu. Bu konuda stapo şubeleri geniş serbestiye sahipti.

Yabancı işçilerin gözetlenmesi ve takibatı, teşkilatı giderek daha fazla meşgul etti. Sadece 1941 yılı Aralık ayında eski ülke toprakları ve Avusturya'da 5.000'in üzerinde ya-

48 Reinhard Otto, *Wehrmacht, Gestapo und sowjetische Krieggefangene im deutschen Reichsgebiet 1941 / 42*, Münih 1998.

bancı iş bırakma nedeniyle tutuklandı, buna karşın "komünist ve Marksist faaliyetler"den tutuklananların sayısı sadece 266 idi. 1943 yılında Almanya'da görevlendirilen Gestapo kuvvetlerinin üçte ikisi esir işçilerin artan direnciyle mücadele etmekle görevlendirilmişti. 1944'te sözde "Büyük Alman İmparatorluğu" sınırları içinde sekiz milyon sivil çalışan ve savaş esiri "çalışma görevi"ne tabi bulunuyordu. Yabancı işçilerin sayısının büyüklüğü nedeniyle Gestapo çok sayıda kuruluş ve grubun desteğine ihtiyaç duyuyordu: Çalışma daireleri, yerel parti ve polis hizmet birimleri ve özellikle işletmelere ait fabrika koruma birimleri.[49]

Gestapo toplama kampı sisteminin ve her türlü hukuki denetimin dışında, kendine ait bir takibat ve cezalandırma aracına sahipti. Sözümona "iş sözleşmesini ihlal edenleri", uzun haftalar boyunca, doğrudan yerel Gestapo hizmet birimlerinin denetimi altındaki sözümona çalışma eğitimi kamplarına (AEL) gönderebiliyordu. "Çalışma eğitimi hapsi" koruyucu bir tedbir olarak ilan edilmişti ve pratikte ihtiyati hapse denkti. Neredeyse her Stapo şubesi, sevmediği kişileri tıktığı en az bir çalışma eğitimi kampına sahipti.[50] Fehrbellin, Salzgitter ve Stuttgart'ta Gestapo şubelerinin kendi inisiyatifiyle kadın kampları kurulmuştu, Oberlanzendorf'taki gibi başka bazı AEL'lerde kadın departmanları bulunuyordu. Himmler'in bir genelgesine göre, çalışma eğitimi kamplarının, tutuklulardan işgücü olarak "millet ve ordu ekonomisi için yararlanılabilecek, yani bir işletme için düşük ücretle çalışabilecekleri bir yerde kurulması"[51] gerekiyordu. Tutukluların ücretleri, işgünü başına birkaç fenikten fazla değildi. Savaşın başlarında bunun kurbanı Nazi jar-

49 Herbert, *Fremdarbeiter*, s. 215.

50 Lotfi, *KZ der Gestapo*, s. 317.

51 "Erlass des Reichsführer SS und Chefs der deutschen Polizei v. 28. 5. 1941", BA R 58 / 1027.

gonundaki ifadesiyle Alman "işten kaytaranlar" iken, daha sonra durum değişmiştir. 1942'den itibaren ağırlıkla silah endüstrisinin yabancı sivil işçileri "çalışma eğitiminin" kurbanları oldular, bunların yaklaşık % 60'ı Sovyetler Birliği ve Polonya kökenliydi. Bu tarihten itibaren hem tutuklu sayıları hem kurulan AEL sayısı artmıştır. Savaş esnasında Almanya'daki yirmi yabancı işçiden birinin bir AEL'e gönderildiğini varsayabiliriz.

Mağdurlar sıklıkla, işletme yönetimleri, silahlanma projelerini yürüten komutanlar veya Reich kayyımları Gestapo'yu harekete geçmeye çağırdıkları için buralara getirilmişlerdir. Fabrika savunma birimleri ve yerel yönetimler talepte bulunan taraf işlevi görüyor ve "yabancı işçileri" ellerinde tutuyorlardı. Gestapo genellikle daha az başına buyruk bir takibat kurumu olarak davranmış, daha ziyade işletmelerden gelen ihbarlara göre harekete geçmiştir. Çalışma kamplarının kurulup işletilmesinde de düzen polisi, çalışma daireleri, NSDAP, ekonomik teşebbüslere ait fabrika savunma birimleri ve güvenlik şirketlerine kadar uzanan bir ağın katkıları önemliydi. Kampların işletimini güvence altına almak üzere oluşan "bölgesel ittifaklar", Gestapo'nun en önemli desteğine dönüştü.[52] Devlet polisinin tutukevleri mahiyetindeki çalışma eğitimi kampları dışarıdan denetime kapalıydı, ama aynı zamanda yakın çevrelerindeki altyapıya entegre olmuşlardı. Bunun ötesinde AEL'ler kaçakların disipline edildikleri müesseseler olarak da kullanıldılar. RSHA'nın tespitlerine göre ayda yaklaşık 45.000 yabancı çalışan, kaçmak yoluyla iş sözleşmelerini feshetmeye çalışmaktaydı. Her ay bunların 35.000'i Gestapo'nun gerçekleştirdiği savaş hali kovuşturmalarıyla, çeşitli devlet ve parti birimlerinin yardımlarıyla yakalanarak çalışma eğitimi kamplarına yollanıyordu.

Tutuklulara yapılan muamelenin acımasızlığı toplama

52 Lotfi, *KZ der Gestapo*, s. 311 ve devamı.

kamplarındakinden geri kalmıyordu, ölüm oranları çok yüksekti, özellikle Watenstedt (Salzgitter) ile Breslau yakınlarındaki Rattwitz AEL'lerinde tutukluların % 60'ı buradaki kalma sürelerini canlı tamamlayamıyorlardı. Üstelik, AEL'deki tutukluların toplama kampı tutuklularından farklı olarak belirli bir süre (genelde altı hafta) tutulduktan sonra serbest bırakılarak yeniden firmalarına gönderilmelerinin öngörülmesine rağmen böyleydi bu. Fiilen "çalışma eğitimi", tutukluların fiziksel kötü muameleye ve ruhsal aşağılamaya tabi tutulmasından başka bir anlam taşımıyordu. Çoğunluğu ağır taş kırma, toprak ve yeraltı inşa işlerinde çalıştırılıyordu. Kamplarda insanı hiçe sayan bir talim uygulaması hüküm sürüyordu. Hijyenik koşullar ve iaşe tümüyle yetersizdi. Kısmen düzen polisleri, kısmen görevlendirilmiş sivillerden oluşan gözetim ekipleri, emirlere uymayan veya kendilerine gösterilen çalışma noktasından üç metre uzaklaşan tutukluları hiç düşünmeden vurabilmekteydi. AEL'ler "özel muamelelerin" tatbikinde idam mahalli olarak da kullanılmaktaydı. Gestapo, AEL'leri savaş sırasında, acımasız takibat uygulamalarının birçok aracını uygulamaya sokabilmek için kullanmıştır. Pratikte ırksal ayrımcılığa tabi tutulan yabancıların yaşamı ve ölümü hakkında bilfiil karar alma gücüne sahipti ve AEL'lerde kendi başına hareket edebiliyordu. Savaşın sonuna doğru ise hedefli kitlesel idamlar da uygulandı.

Şu gayet açıktır: Yabancı işçilerin gördükleri muamele, iaşe ve ibateleri aynı değildi, bilakis Avrupa'yı milletlerin hiyerarşisine göre bölen nasyonal sosyalizmin "ırkçı ilkeleri" belirleyici idi. En iyi konumdakiler Fransa, Hollanda veya Belçika'dan gelen "Batı işçileri" idi, bunların üzerindeyse sadece tarafsız İsviçreliler ile 1943'e kadar müttefik olunan İtalyanlar vardı. Buna karşın Polonyalılar ve Sovyetler Birliği'nden gelen "Doğu işçileri" değersiz "aşağı halklar"ın men-

supları sayılmakta, resmen damgalanmakta ve kapsamlı bir baskı sistemine tabi tutulmaktaydılar. Barakalarda yaşamak zorundaydılar. Almanların ibadetlerine katılamıyorlar ve kıyafetlerinde bir işaret taşımaları gerekiyordu: Polonyalılar "P", Doğu işçileri "OST" Polonyalılara hızlı trenden, havuzlara kadar kamusal alanları kullanmak yasaklanmıştı. Ağustos 1941'de Gestapo, Polonyalı sivil işçiler ve savaş esirlerinin kamusal açık havuzlara alınmasını açıkça yasakladı, "zira millettaşlar Polonyalılarla birlikte yüzdüklerini fark edemeyeceklerdir. Ayrıca böylece Polonyalılarla irtibata zemin hazırlanmış olacaktır."[53] Sovyet erkek ve kadınlar genel olarak en kötü durumdakilerdi. Yetersiz beslenme veya aşırı çalışma nedeniyle ölmeleri bilinçli olarak göze alınıyordu.

Yabancıların pek çok cürümü ölümle cezalandırılıyordu: Tecavüz, kundaklama, keyfi olarak iş yerini terk etme veya iş disiplinine aykırı eylemler. Polonyalı yabancı işçiler ve Alman kadınları arasında mahrem temasların açığa çıkması halinde –ki Gestapo nadiren bu konuda kovuşturma yapmaktaydı– tutuklamadan idama kadar eksiksiz işletilen bir bürokratik mekanizma devreye giriyordu. Şubede yetkili personel bir rapor hazırlayarak departman veya şube yöneticisine sunuyor, o durumu bir kez daha inceleyip imzaladıktan sonra ilgili merkez şubenin yabancı işçiler departmanına yönlendiriyordu. Eğer durum tam olarak netleştirilememişse, yeni kovuşturmaların yapılması ve suçlanan kişilerin –her türlü araçla– itirafa zorlanması gerekiyordu. Pek çok durumda kovuşturmacılar acımasız bir şiddete başvuruyordu, hatta kadınları tokatlıyor ve onları ağır yaptırımlarla tehdit ediyorlardı. Yerel merkez şube bunun ardından vakayı Berlin'deki RSHA'ya bildiriyor, burada yabancı işçinin kaderine ilişkin son karar veriliyordu. Suçlanan esir işçiler bu esnada toplama kampına sevk ediliyorlardı. Eğer söz konu-

53 "Rundschreiben vom 4. August 1941", *GLA* 371, 1991 / 49, 224 a.

su kişi Doğu Avrupa ülkelerindense, karar genellikle asılarak idam oluyordu. Batı işçileri ise genellikle uzun süreli hapis cezalarıyla kurtuluyorlardı.[54] 1942'den itibaren Polonyalı işçileri "Almanlaşma yetenekleri" bakımından sınandılar ve olumlu bir karar durumunda artık idam edilmediler. Alman kadınlarsa ya mahkeme kararıyla uzun süren hapis cezalarına çarptırıldılar ya da doğrudan Ravensbrück'teki toplama kampına götürüldüler. Daha öncesindeyse, kimi vakalarda görüldüğü gibi, kamu önünde aşağılanmalara maruz kalıyorlardı. Boyunlarında "Ben bir Polonyalı'nın fahişesiyim" yazan bir tabelayla şehirde dolaştırılıyorlardı.

RSHA, Polonyalı ya da Rus yabancı işçilerle ilgili ölüm kararını verdikten sonra, mesele yeniden yerel stapo şubesine gönderilerek, idam hazırlıklarının yoluna konması isteniyordu. Cürümlere ilişkin şikayetleri alan şube yöneticilerinin bu aşamada idam mahalli konusuyla ilgilenmesi gerekiyordu. En uygun görülen yerler, çok insanın idamları izleyebileceği yerlerdi. Ne de olsa idam tiyatrosunda sadece Gestapo şubesinin mensuplarıyla yerel parti yönetimi yer almıyor, dahası çevredeki tüm yabancı işçilerin de izlemesi gerekiyordu. İdamın onlar üzerinde ürkütücü bir etki bırakması bekleniyordu.

Çevredeki yabancı işçiler bu aşamada yerel yönetim ve jandarma tarafından idam mahalline götürülüyorlardı. Koruma polisleri cellatlara ait bölümü meraklılara karşı kapatıyorlardı. Cellatlar arasında idamı gerçekleştirmek üzere düşük ücretle –beş mark veya alkollü içki karşılığında– tutulan iki yabancı işçi bulunuyordu. Derecesi en yüksek Gestapo memuru, genelde bu şube müdürü ya da Gestapo şefi idi, ölüm kararını okuyor ve bir çevirmen metni Lehçe'ye çeviriyordu. Ardından cellatlar ilmiği kurbanın boynuna geçirerek onu sallandırıyorlardı. Ardından bütün yabancı işçi-

54 Herbert, *Fremdarbeiter*, s. 127.

ler sırayla asılanın yanından geçirilirken, çevirmen her birine, Alman kadınlarıyla ilişkiye girerlerse başlarına aynısının geleceğini söylüyordu. Ceset idamdan sonra en yakındaki üniversitenin anatomi enstitüsüne gönderiliyordu. Gestapo'nun isteği üzerine, Polonyalıların ölüm belgesinde ölüm nedeni belirtilmiyordu.

Gestapo, esir ve yabancı işçiler üzerindeki kayıtsız hakimiyetini giderek sertleşen yöntemlerle son günlere kadar sürdürmeye çalışmıştır. 1944 başında bir uçak saldırısının ardından esir işçiler, güya yağmacılık yaptıkları için kamusal alanlarda idam edildiler. Sabotajcı eylemleri kanıtlanan yabancı işçiler, çalıştıkları işletmelerde idam edildiler. Bunların idam prosedürü aktardığımız işleme benzer: Yine diğer işçilerin izlemesi gerekmekte, yine güvenliği sağlamak için normal polisler devreye girmektedir.

1944 yazından itibaren Polonyalılar ve Doğu işçilerinin gözetimi için daha katı bir sistem uygulamaya kondu. Gece dışarı çıkma yasağına uyulmaması halinde ağır ihtiyati hapisler uygulanıyor, bunun tekrarı halindeyse failin çalışma eğitimi kampına gönderilmesi söz konusu oluyordu. Rus esir işçilerinin kurduğu bir direniş teşkilatının fark edilmesi, Gestapo yönetiminin nihai ve aşırı sert tedbir alma iradesini güçlendirmişti. Bu noktada, artık ülke içinde de, Gestapo'nun çoktandır bir yok etme savaşının bir parçası olduğu fark edildi. Bu savaşın caniyane karakteri, öncesinde tüm Avrupa'daki faaliyetlerinde göstermişti kendini.

6

Avrupa'da Gestapo

"Yurtdışı görevlerin" karakteristiği

1938'den sonraki nasyonal sosyalist yayılmacılık, Gestapo'nun görev alanını ve ödevleri genişletti. Nasyonal sosyalist bürokratik jargonda bu durum için bir kavram da geliştirilmişti: "Yurtdışı görevi". Avrupa'daki görevinde Gestapo başından beri hiçbir yasal zemin olmadan faaliyet göstermiştir. Birkaç yıl öncesinde Almanya toprakları için çıkarılan Gestapo yasaları, Almanya dışı için geçerli değildi. Bu noktada belirleyici olan "Führer"in görevlendirmesi veya Himmler'in güvenlik polisinin idari kadrosunun bu görevle ilgili geliştirdiği yorumdur: "Führer'in bu görevlendirmesine göre güvenlik polisi, Alman milli düzenini Führer'in arzu ettiği biçimde her türlü siyasi-polisiye veya sadece kriminel nitelikteki saldırılara karşı korumalı ve bunun için gerekli tedbirleri almalıdır."[1] Burada az sözle kapsamlı bir faaliyet yetkisi verilmiştir.

1 "Der Reichsminister des Innern an den Chef der Zivilverwaltung im Elsaß, 25. März 1943", GLA 330 / 1991 / 34 / 194.

Gestapo, Avrupa'da sadece bir sivil takibat organı değildi, aynı zamanda imha planlarının esas uygulamasında da etkindi. Bu programın infazcıları, icra gruplarıydı, bu gruplar devlet polisi pratiğinde tümüyle yeni bir araçtır. Bu icra gruplarının daha ordunun ilerleyişi esnasında, askerî faaliyete paralel olarak, nasyonal sosyalizmin düşmanı sayılanlarla mücadele etmesi gerekiyordu. Bu amaçla, adına "İnsan avı ve kitlesel katliam" diyebileceğimiz bir program uygulamaya kondu.[2]

İşgal edilen Avrupa'da sözümona "önleyici suçla mücadele" derhal başlandı. "Toplumdışı unsurlar", eşcinseller, suçu meslek edinenler ve "Çingeneler" takibata uğradı. Sol örgütlerin üyeleri, nasyonal sosyalizmin hükümranlık sahasının dışına kaçamadıkları takdirde hedefli biçimde aranıp tutuklandılar. Sosyalist örgütlerin binaları işgal edildi, sendika üyeleri tutuklandı, gençlik kuruluşları feshedildi ve dinsel kuruluşlar kapatıldı. Yahudilerin gayrimenkulleri müsadere edildi. Eş zamanlı olarak ırksal "temizlemeler" başlatıldı: Yahudi ve Slavlar merhametsizce takibata uğratıldı.

Yöntemler kısmen, ülke içerisinde uygulananlardan köklü biçimde farklılaşmaktaydı. Almanya'da Gestapo'nun çalışmaları ne kadar raydan çıksa da uzun süre en azından alışılagelmiş polis çalışmasını anımsatırken, Polonya'nın baskınla işgalinde daha farklı bir hareket tarzı söz konusuydu. Memurlar zahmetli sorgulara girişmek zorunda değildi, itirafa zorlamaları da gerekmiyordu; şüpheliler sıklıkla derhal vuruldular. Buna karşılık birazdan göreceğimiz üzere tek tek olarak ülkeler arasında pekâlâ farklılıklar vardır. Lakin temelde yöntemlerin acımasızlaştığı görülür. Bu kabalaşma süreci daha 1933'te başlamıştı, şimdiyse son sakınımlar da bir kenara atılıyordu.

2 Klaus-Michael Mallmann, "Menschenjagd und Massenmord. Das neue Instrument der Einsatzgruppen und- kommandos 1938-1945", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 291-316.

Avrupa'da görülmeye başlamasıyla Gestapo'yu ayırt eden çizgiler de belirsizleşmiştir. Personeli yeni polis yapılanmaları içinde eridi – bir zamanlar Gestapo'nun çizdiği çizgilerin dış çeperleri, artık pek kolay tayin edilemiyordu. Örneğin Polonya'daki görevlendirme için 2.000 adam öngörülmüş, ancak Gestapo kriminal polisle birlikte personelin ancak dörtte üçünü karşılayabilmiş, gerisi SD'den sağlanmıştı. Sovyetler'e yapılan baskın saldırıdan iki yıl sonra Gestapo'nun icra gruplarındaki payı daha da azaldı – bilhassa alt kademelerde. Motorlu araç şoförlerinin neredeyse tamamı çalışma dairelerince gönderilen zorunlu hizmet yükümlüleriydi. Sovyetler Birliği'ndeki A icra grubunun 990 adamının yüzde onundan daha azı Gestapo'dan geliyordu, buna karşılık üyelerin yüzde 35'i silahlı SS'lerdendi. Gestapo artan biçimde diğer polis teşkilatları, SS ve SD hizmet birimleri arasında eriyerek, artık birbirinden ayrılamaz bir güvenlik polisi ve güvenlik hizmeti kompleksine dönüştü. Dışa dönük imaj için de geçerliydi bu; hangi teşkilattan olduklarından bağımsız olarak, icra gruplarının bütün adamları üniformalarında SD sembolünü taşıyorlardı. Ancak icra gruplarında görev yapanlar sadece Almanlar değildi. Ölüm komandoları, Gestapo'nun idaresi altında giderek artan biçimde çok etnili güvenlik birimlerine dönüşmüşlerdi.[3] Bu noktada işgal edilen her Avrupa ülkesinde farklı düzeylerde görülen işbirlikçiliğin önemi belirgindir, bu özellikle Doğu Avrupa için geçerlidir.[4] Güvenlik polisinin icra grupları, faaliyetlerinde sadece SS ve polis birliklerince desteklenmemiştir. Alman ordusu da imha savaşına dahil olmuştur.

3 Ruth Bettina Birn, "Kollaboration und Mittäterschaft. Die Inkorporierung von einheimischem Personal in die Sicherheitspolizei in den besetzten Ostgebieten", Wildt, *Nachrichtendienst, politische Elite und Mordeinheit*, s. 303-323.

4 Christoph Dieckmann / Barbara Quinkert / Tatjana Tönsmeyer (der.), *Kooperation und Verbrechen. Formen der Kollaboration im östlichen Europa 1939-1945*, Göttingen 2003.

İcra grupları neredeyse tüm savaş alanlarında görevlendirildiler. Avusturya icra komandosu Mart 1938'deki "İlhak" [*Anschluss*] sırasında, Dresden ve Viyana icra grupları Südet bölgesinin Eylül 1938'deki işgalinde ve Prag ile Brünn icra grupları Mart 1939'da Çekoslovakya'ya girildiğinde devreye sokuldu. Bunu Polonya seferi esnasında I'den IV'e kadar numaralar alan icra grupları ve (özel amaçlar için kurulan) V. numaralı icra grubu ile Nisan 1941'de Sırbistan icra grubunun kurulması izledi. Sovyetler Birliği'ne saldırı için Haziran 1941'de A'dan D'ye kadar harflerle anılan icra grupları oluşturuldu, bunu Hırvatistan için E icra grubu, Macaristan için F icra grubu, önce Romanya ardından da Macaristan'da görev yapan G icra grubu, Slovakya için H icra grubu ve Ardenler bölgesindeki hücum için Aralık 1944'te kurulan K ve L icra grupları izledi.[5] Bu liste eksiksiz değildir, farklı görevler için amaca icra grupları kurulmuştur – çoğu da savaşın son aylarında.

Gestapo tarafından dünya görüşü savaşına gönderilenler, genellikle kapatılan veya bir saha ofisi seviyesine indirilen stapo şubelerinden gelmekteydiler.[6] Bu kişiler, seviyeleri düşürülerek güç ve statü kaybına uğramayı, sahadaki faaliyetleriyle telafi etmek istiyor ve bunu yapıyorlardı. Çok defa personel politikasında olumsuz bir seçki de yapılmaktaydı: Hizmet birimlerinde yetersizlik veya yolsuzluklarıyla göze çarpanlar, buralara gönderiliyorlardı.[7] Anlaşılan memurların geniş kesiminde, "yurtdışı görevi"ne gönüllü aday olmaya dönük bir heyecan ve istek yoktu: Özellikle doğudaki

5 Dieter Pohl, *Verfolgung und Massenmord in der NS-Zeit 1933-1945*, Darmstadt 2003, s. 48.

6 Klaus-Michael Mallmann, "Die Türöffner der 'Endlösung'. Zur Genesis des Genozids", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 437-463, s. 456.

7 Włodzimierz Borodziej, *Terror und Politik. Die deutsche Polizei und die polnische Widerstandsbewegung im Generalgouvernement 1939-1944*, Mainz 1999, s. 50. Yolsuzluklara ilişkin olarak genel bilgi için bkz. Frank Bajohr, *Parvenüs und Profiteure. Korruption in der NS-Zeit*, Frankfurt am Main 2001.

hizmet revaçta değildi, zira yaşamını yitirme riski oralarda daha yüksekti.[8] Bu nedenle Reinhard Heydrich, pek çok yazışmasında doğudaki görevlendirmenin önemine değinerek, "memleketinde kalan muhariplere" ve "kaytaranlara" karşı uyarılarda bulunuyordu.[9] Heydrich'in uyarılarının meyvelerini verip vermediği sorusu tekil örnekler üzerinden yanıtlanamazsa da, Gestapo memurlarının büyük bölümünün en azından bir süre için "dış görev" aldıkları ve böylece doğrudan veya dolaylı olarak nasyonal sosyalist imha savaşına katıldıkları tespit edilebilir. Daha önce gördüğümüz üzere bu kişilerin tümü iman etmiş nasyonal sosyalistler değildi. Yine de neredeyse istisnasız hepsi canice emirlere uymaya hazırdı – pek çoğu bunun ötesinde büyük ölçüde kişisel bir inisiyatif geliştirmişti, kimisi sadist eğilimler taşıyor ve "işinden" zevk alıyordu. Bazılarıysa katliamlarda kerhen yer almış, ama yine de cinayet işlemişlerdir.

Son yıllarda Nazi failler hakkındaki araştırmalarda çok sayıda yeni bulguya ulaşıldı. Ancak bu araştırmalar kesin bir yanıt veya farklı yaklaşımların kapsamlı bir sentezini sunabilmekten hâlâ çok uzaktırlar.[10] Faillerin antisemitik motivasyonları mı, nesnellik ve duygusal soğukluk gibi nesillerine özgü özellikler mi ya da eylemlerdeki temel sosyal-psi-

8 Robert Seidel, *Deutsche Besatzungspolitik in Polen. Der Distrikt Radom 1939-1945*, Paderborn 2006, s. 68.

9 "Der Chef der Sicherheitspolizei und des SD an alle Dienststellen der Sicherheitspolizei, der Kriminalpolizei und des SD, 31. Juli 1941", BA R 58 / 259, Bl. 231.

10 Christopher R. Browning, *Ganz normale Männer. Das Reserve-Polizeibataillon 101 und die "Endlösung" in Polen*, Reinbek 2002; Daniel Jonah Goldhagen, *Hitlers willige Vollstrecker. Ganz gewöhnliche Deutsche und der Holocaust*, Berlin 1996; Wolf Kaiser (der.), *Täter im Vernichtungskrieg. Der Überfall auf die Sowjetunion und der Völkermord an den Juden*, Berlin / Münih 2002; Klaus-Michael Mallmann / Gerhard Paul (der.), *Karrieren der Gewalt. Nationalsozialistische Täterbiographien*, Darmstadt 2004; Michael Mann, *Die dunkle Seite der Demokratie. Eine Theorie der ethnischen Säuberung*, Hamburg 2007, s. 263-409; Gerhard Paul (der.), *Die Täter der Shoa. Fanatische Nationalsozialisten oder ganz normale Deutsche?*, Göttingen 2003; Welzer, *Täter*.

kolojik mekanizmalar mı ön plana konacaktır? Nazi devletinin faillerinin saiklerindeki çok katmanlılığı daha önce Rald Hilderberg tasvir etmişti: "Faillerin kişilik özellikleri bir şablona oturmamaktadır. İmha tedbirlerini uygulayanlar hem toplumsal konumları hem psikolojik profilleri bakımından birbirlerinden farklılaşırlar."[11] Genel olarak failler için yapılan bu tespit, Gestapo memurları için de geçerlidir: Birkaç kelimeyle tasvir edilebilecek basit bir kalıba uymazlar. Bu nedenle izleyen sayfalarda *failler* olarak Gestapo memurlarının detaylı bir karakteristiği çıkarılmayacaktır. Bunun yerine onların Avrupa'daki görevleri esnasında milyonlarca defa uyguladıkları *fiiler* ön planda olacaktır.[12]

Yayılmanın ilk yılları: Avusturya, Südet Bölgesi ve Çekoslovakya

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından daha bir buçuk yıl önce Gestapo Almanya sınırları dışında resmen görevlendirildi: Avusturya'nın Mart 1938'de "İlhakı", Gestapo'nun "yurtdışı görev" konusunda ilk deney sahasıydı. İlk kez, rejim karşıtlarını tutuklamak üzere Gestapo ve kriminal polis memurlarından kurulu güvenlik polisi özel komando birimleri oluşturuldu. Henüz 1935'ten itibaren Berlin'deki Gestapo ana merkezinin Avusturya departmanında bunun için listeler hazırlanmıştı. 12 Mart 1938'de Alman ordusu Avusturya'daki yerli halkın büyük bir bölümünün tezahüratlarıyla Avusturya'ya girdi. Avusturya nasyonal sosyalistleştirilirken, yeni hükümranların idaresi altında, Almanya'daki "ik-

11 Raul Hilberg, *Täter, Opfer, Zuschauer. Die Vernichtung der Juden 1933-1945*, Frankfurt am Main 1997, s. 64.

12 Gestapo ve genel konuların araştırılma düzeyi ülkeden ülkeye büyük farklar göstermektedir. İzleyen sayfalarda kural olarak sıklıkla Güvenlik Polisi ve SD'ye ilişkin yeni yayınlar anılacaktır. Daha eski kaynaklar için bkz. Michael Ruck, *Bibliographie zum Nationalsozialismus*, 2 cilt, Darmstadt 2000.

tidarın ele geçirilmesi" evresinin ilk haftalarını anımsatıyordu, hatta daha da kötüsünü: Avusturyalı nasyonal sosyalistler fırsatı kullanarak karşıtlarını en acımasız biçimde terörize ettiler. Kısa sürede 70.000'in üzerinde tutuklama yapıldı. Pek çok memur, bunların yanı sıra Avusturya NSDAP ve SS'inin üyeleri, kaosta fırsat kokusu alıyor, kendilerini yeni efendiler olarak görüyorlardı. Alman polis idaresi ancak bir haftada durumu bir ölçüde kontrol altına aldı. Berlin, gürültü patırtı veya vahşice takibat senaryolarının tekerrürünü istemiyordu. Avusturya'da yeni bir polisin kurulmasının hangi anlama geldiği, İlhak esnasında Himmler, Heydrich ve Daluege'nin başka üst düzey polis müdürleriyle beraber Viyana'ya gelerek, polis örgütünün yeniden biçimlendirilmesi işini yerinde gözlemlemelerinden anlaşılır.[13]

1938 sonuna kadar Avusturya'nın eyaletlerinde siyasal polis vazifesini yerine getirmek üzere yedi Stapo şubesi kuruldu. Tirol ve Vorarlberg bölgelerine Innsburck Stapo şubesi bakacaktı.[14] Daha sonra işgal ve fethedilen ülkelerdekilerden farklı olarak Gestapo aygıtı, "ilhak edilen" Avusturya'da başından beri Almanya topraklarında olduğu gibi örgütlendi. Şef koltuklarına Almanlar oturdular, Avusturyalı polisler onların vekili oldu. İnşanın koordinasyonu için güvenlik polisinde özel bir bir daire oluşturuldu ve Heinrich Müller bütün Avusturya'nın güvenlik polisi müfettişliğine getirildi. Yakın arkadaş ve meslektaşı Franz Josef Huber, Viyana'daki devlet polisi biriminin başına getirildi.[15] Böylece iki merkezi pozisyon tecrübeli Alman memurlarla doldu-

13 Franz Weisz, "Die Machtergreifung im Polizeipräsidium am Schottenring in Wien am 11.März 1938 und die Anfänge der Gestapo", *Archiv für Polizeigeschichte* 10 (1999), s. 74-82; *a.g.y.*, "Die Machtergreifung im österreichischen Innenministerium in Wien im März 1938 und der Aufbau der Gestapo", *Archiv für Polizeigeschichte* 13 (2002), s. 2-8.

14 Franz Weisz, "Personell vor allem ein 'ständestaatlicher' Polizeikörper. Die Gestapo in Österreich", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 439-462, s. 441.

15 Mang, *Gestapo-Leitstelle Wien*, s. 122.

ruldu. Müller Eylül 1938'de tekrar Berlin'e döndüğünde, daha sonra RSHA şefi makamında Reinhard Heydrich'in halefi olacak olan Ernst Kaltenbrunner, önce "Avusturya Güvenlik işleri Müsteşarı" olarak, daha sonra XVII. Ordu bölgesi yüksek SS ve polis şefi olarak Gestapo'da belirgin bir etkinliğe sahipti.[16]

SD de kendi icra grubu ile sürece dahildi: Adolf Eichmann idaresi altındaki faaliyetleriyle esas olarak Avusturyalı Yahudileri hedef alıyordu. Bunların yanı sıra yeni kurulan "Yahudi Dış Göçü Merkez Birimi" ile "Viyana modeli" denen model ortaya çıktı, bu kurum acımasızlık ve bürokratikleşmenin aşağılık bir karışımıyla Yahudiler'in kovulmasına öncülük ediyordu.[17] Her şeye rağmen göç etmeyenler daha sonra tehcir edildiler. Eichmann ve adamları yaptıkları işle, "Yahudi meselesinin nihai çözümü"nün tümüyle güvenlik polisi ve SD'ye aktarılmasında yön tayin edici olmuşlardır. Daha sonra Prag ve Hollanda'da da Eichmann'ın emrine verilen başka merkez birimleri kuruldu. Eichmann, 21 Aralık 1939'da Gestapo'da görevlendirildi ve RSHA'da IV B 4 daire başkanı oldu.

Avusturya'daki görevlendirmenin başlangıçta kısmen doğaçlama gelişmesine karşılık, Eylül 1938'de Südet bölgesinin işgali açıkça planlı bir hareketti. Daha işgalden önce icra birimleri kurulmuştu, ancak SD ve Gestapo arasında bunların idaresinin kimde olacağına dair tartışma çıktı. Gestapo, devlet polisinin özel görevlendirmesi söz konusu olduğundan, kâğıt üzerinde istediğini aldı gerçi, fakat ilk defa olarak SD de icra organı vasfıyla ortaya çıktı.[18] Biri Dresden, diğeri Viyana'da toplam 863 adamdan oluşan iki icra grubu oluşturuldu. Bunlar tahminen 10.000 kişiyi tutuklamıştır – tam sa-

16 Black, *Kaltenbrunner*, s. 119 ve devamı.

17 Safrian, *Eichmann und seine Männer*, s. 23-67.

18 Mallmann, *Menschenjagd und Massenmord*, s. 293.

yılar bilinmiyor. O derece başına buyruk tutuklamalar oluyordu ki, Heydrich 1938 Aralığında yetkili Gestapo merkez şubelerine şunu yazdı: "Suçlamalara dayanarak yapılan pek çok tutuklamanın, ardından yapılan incelemede temelsiz ya da fazla abartılı olduğu görülmüştür."[19] Devlet polisi uygulamasının yereldeki iç dinamiğinin yukarından kontrol edilmesi, burada görüldüğü üzere çok zordu. Yurtdışı görevlendirme, zaten şiddet kullanmayla ilgili bariz biçimde zayıflayan sakınımın daha da azalmasına neden olmuştur. Potansiyel veya sözde hasımların tutuklanmasının yanı sıra Gestapo'ya Südet bölgesinin "Cermenleştirilmesi"nde önemli bir görev düşüyordu. Çek nüfus, ya bölgeden uzaklaştırmakta ya da Alman vatandaşlığına başvurmaları için üzerlerinde baskı kurulmaktaydı. Südet bölgesi adım adım Alman İmparatorluğu'na dahil edilmeliydi. Gestapo idaresi de bu temel hedefe uyarak henüz Ekim 1938'de Reichenberg'de bir stapo merkez şubesi ile Karlsbad ve Troppau'da iki stapo şubesi oluşturdu. Bunları başka temsilcilikler izledi.[20] Mobilize görev birlikleri bununla birlikte oluşan Gestapo yapısının sabit personelini teşkil ediyordu.

Südet bölgesinin ilhakı ilerlerken, ordu idaresi eş zamanlı olarak Çekoslovakya'nın tümüyle mağlup edilmesi için planlar hazırlıyordu. 15 Mart 1939'da Alman ordusu direnişle karşılaşmaksızın Bohemya ve Moravya'ya girdi. Onun gölgesinde, güvenlik polisinin Dresden ve Viyana merkezli iki icra grubu operasyonlar gerçekleştiriyordu. Ekim 1938'de olduğu gibi birlikler Gestapo çalışanları ve SD'nin adamlarından oluşuyordu. Şimdi birimlerin idaresi, icrai niteliklerini kanıtlamaya girişen yönetici pozisyonun-

19 Şuradan alıntılanmıştır: Helmut Krausnick, *Hitlers Einsatzgruppen. Die Truppe des Weltanschauungskrieges 1938-1942*, Frankfurt am Main 1998, s. 18.

20 Jörg Osterloh, *Nationalsozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938-1945*, Münih 2006, s. 192-195.

daki Gestapo memurlarındaydı. Bu icra gruplarının ve harekat komandolarının faaliyeti 5 Mayıs 1939'a kadar devam etti: 6.000'den fazla kişi tutuklandı, bunların yaklaşık 1. 500'ü Gestapo tarafında toplama kamplarına gönderildi.[21] Görevlendirmenin sonunda yeni kurulan Stapo şubeleri sabit personellerini mobilize birliklerin üyelerinden almaktaydılar. Bu model kısa süre sonra değiştirilmiş biçimiyle Avrupa'nın diğer ülkelerinde de uygulama buldu.

Polonya 1939: İmha savaşının başlaması

Polonya'nın bir baskınla işgali, Himmler ve Heydrich'e o zamana dek polis ve SS'in Almanya toprakları dışında sınırlı olan gücünü belirgin biçimde genişletme yönünde büyük bir fırsat sundu. Gestapo bu konuda SD'nin yanı sıra merkezi bir rol oynadı. 5 Temmuz 1939'da Heydrich'in yönetimi ve Werner Best'in katılımıyla güvenlik polisi ve SD'den icra gruplarının oluşturulmasına dair ilk ortak görüşme gerçekleştirildi. Best aynı zamanda, icra gruplarının oluşturulması ve silahlandırılmasından da sorumlu kişiydi.[22] Başlangıçta, kara kuvvetleri ordularını takip ederek onların gölgesinde güvenlik polisi tedbirlerini uygulayacak beş icra grubu oluşturuldu: "Devlet polisi icra komandolarının ödevi, düşman ülkede vuruşan birliklerin cephe gerisindeki devlet ve Alman düşmanı ögelerle mücadele etmektir."[23] Bu düşman tanımlaması sadece belirsiz olmakla kalmayıp, neyin düşman öge sayılıp neyin sayılmayacağını belirleme yetkisini tümüyle sahadaki amirlere veriyordu. Ordu özellikle mi-

21 Oldrich Sládek, "Standrecht und Standgericht. Die Gestapo in Böhmen und Mähren", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 317-339, s. 325.

22 Herbert, *Best*, s. 238 ve devamı.

23 "Richtlinien für den auswärtigen Einsatz der Sicherheitspolizei und des SD", Klaus-Michael Mallmann / Jochen Böhler / Jürgen Matthäus, *Einsatzgruppen in Polen. Darstellung und Dokumentation*, Darmstadt 2008, s. 117.

lislerin varlığından korkmaktaydı – gerçekten de güvenlik polisi birlikleri çarpışma hatlarının arkasında çok sayıda silahlı Polonyalı'ya rastlamıştır. Bu nedenle Himmer 3 Eylül 1939'da icra gruplarına teleksle şu emri verdi: "Eylem halinde veya üzerinde silahla yakalanan Polonyalı direnişçiler, derhal o noktada vurulacaktır."[24] Halbuki milislerin sadece hayaleti vardı gerçekte. Ancak askerî operasyonların sona ermesinden sonra Polonya ordusunun dağıtılmış birliklerinden partizan hareketi doğmuştur.[25] Eylülün ilk haftalarında ele geçirilen kişiler genellikle Alman ordusunun hızlı manevralarıyla şaşırtıp dağıttığı normal askerlerdi – yani sorunu Almanlar kendileri yaratmışlardı.

Savaşın dinamik akışı nedeniyle çok kısa sürede yeni personele ihtiyaç duyuldu: 3 Eylül 1939'da dört polis taburu ve güvenlik polisi özel komando birliğinden, 350 kişilik z.b.V. (*zur besonderen Verwendung* – özel kullanım amaçlı) icra grubu oluşturuldu, 9 Eylül'de Frankfurt an der Oder'da VI. numaralı icra grubu ve 12 Eylül'de Danzig'de 16. İcra Komando Birliği kuruldu.[26] Güvenlik Polisi ve SD toplamda 2.000 personelden müteşekkildi. Gestapo ve kriminal polis bunun dörtte üçünü sağlıyordu. İcra grupları ve komandoları personel ihtiyaçlarını büyük ölçüde sınıra yakın Stapo şubelerinden sağlıyorlardı. İdareci kadronun büyük bölümünün büyük kısmı, birçoğu da doktoralı olan yüksek öğrenimlilerden oluşmaktaydı, bunlar da çoğunlukla hukukçuydu.

Ordu idaresi cephe gerisi için polis gücü takviyesini kendisi istemiş olsa da icra gruplarının (ve polis taburlarının) faaliyetleri, bir tarafında ordunun, diğer tarafında Himmler ve Heydrich'in yer aldığı uyuşmazlıklara neden oluyordu. Bir taraftan

---

24 Şuradan alıntılanmıştır Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 433.

25 Jochen Böhler, *Auftakt zum Vernichtungskrieg. Die Wehrmacht in Polen 1939*, Frankfurt am Main 2006, s. 58.

26 Mallmann / Böhler / Matthäus, *Einsatzgruppen in Polen*, s. 18 ve devamı.

subaylar, güvenlik ve düzen polisinin savaşın başlamasından sadece birkaç gün sonra gerçekleştirdiği kitlesel idamlardan dehşete kapılmışlardı. Diğer yandan ordunun Polonya'da icra selahiyetine sahip olup olmadığı, icra gruplarını kullanıp kullanamayacağı veya bunların bağımsız operasyonlar gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği soruları ortadaydı. Heydrich, Genelkurmay Başkanı Walther von Brauchitsch'e karşı bu ihtilafta ağır basan taraf olmuş ve Himmler'in 7 Ekim 1939'da "Alman milli varlığının güçlendirilmesi ulusal komiseri" ilan edilmesi ve icra gruplarının askerî yargılamadan muaf tutulmasıyla, güvenlik polisinin tümüyle kendi başına hareket edebilmesinin yolu açıldı. Bu tarihten itibaren idam sayılarında belirgin bir artış göze çarpar. İcra gruplarının ana hedefi olan, Polonya üst tabakasının ortadan kaldırılması, şimdi Heydrich tarafından gayet açıkça dillendirilmekteydi.

6 Ekim 1939'da son Polonya birlikleri teslim oldu. Polonya seferi sona ermişti, ama icra gruplarının cinayetleri devam etti. Kurbanların tam sayısı bilinmemektedir; 1939 yılı sonuna kadar Polonya'da onbinlerce insan vurularak öldürülmüştür. Polonya üst tabakasının yanı sıra 7.000 Yahudi de hayatını bu şekilde kaybetti. Sadece bu yüksek sayı değil, eylemlerin tarzı da sadece bir tek sonuç çıkarmaya elverir: İkincil/öngörülmemiş zararlar veya anlık aşırı reaksiyon değildi söz konusu olan, esasen planlı imha savaşı 1939'da Polonya'da başlamıştı, 1941'de Sovyetler Birliği'nde değil. Her ne kadar "Yahudi sorununun nihai çözümü" henüz karara bağlanmamışsa da, soykırımın alametleri belirmişti. Gestapo ve SD için, Polonya'da görevlendirmek, belirgin bir güç artışı anlamına geliyordu. Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın (RSHA) 27 Eylül 1939'da resmen kurulması bir tesadüf değildir. Müşterek kitlesel cinayetler, RSHA'nın kurucu edimi olarak anlaşılabilir.[27]

27 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 485.

Polonya'nın Nazi Almanya'sının işgaline uğrayan bölümü ikiye ayrıldı. Kuzey kısmı Danzig-Batı Prusya, batısı Wartheland vilayeti olarak ülkeye dahil edildi. Güney ve doğu kısımları ise, "İşgal Edilen Polonya Toprakları Genel Hükümeti" adı altında birleştirildi ve Alman idari yapılanmasına dahil edilmedi. Faaliyetlerinin sona ermesinin ardından icra gruplarının mensupları yeni kurulan hizmet birimlerine dağıtıldılar. Örneğin, 7 Kasım 1939'da Wartheland vilayetinde Posen [Poznan], Hohensalza [Inowrocław] ve Litzmannstadt [Łódź] güvenlik polisi şubeleri kuruldu.[28] 1939 yılı sonuna kadar, eski Almanya topraklarındaki yapılanmaya uygun olarak yeni şubeler ihdas edildi. Danzig-Batı Prusya vilayetinde de –Danzig merkezli olarak– güvenlik polisi ve SD şubeleri kuruldu.[29]

Wartheland'da Gestapo diğer ödevlerin yanı sıra Yahudi nüfusun denetimi, cezai tedbirler, kampa gönderme ve idamlardan sorumluydu. "Başka yere iskân", kitlesel kurşuna dizme ve partizanlarla mücadele yeni oluşturulan Üst Düzey SS ve Polis Önderliği İdaresine (HSSPF) düşmekteydi, zira bunun için mevcut bütün polis ve SS kuvvetlerine ihtiyaç duyuluyordu. Genel manada Wartheland'daki Yahudi takibatı Polonya'nın diğer bölgelerindekinden pek farklı değildi. Yine de burada Yahudilerin dışlanması ve yok edilmesinde kimi kendine özgü uygulamalar ve yenilikler görülür: İlk kez gettolar kurulmuştur. En eskisi Litzmannstadt'tadır (Łódź). Bir dönem 200.000'den fazla Yahudi dört yıla kadar bu gettoda yaşamıştı.[30] Bunun yanı sıra Wartheland'da ilk kez "öteNazi" aksiyonu kapsamında zehirli gaz kullanıl-

28 Michael Alberti, *Die Verfolgung und Vernichtung der Juden im Reichsgau Wartheland*, Wiesbaden 2006, s. 72.

29 Dieter Schenk, *Hitlers Mann in Danzig. Gauleiter Forster und die NS-Verbrechen in Danzig-Westpreußen*, Bonn 2000, s. 221-236.

30 Andrea Löw, *Juden im Getto Litzmannstadt. Lebensbedingungen, Selbstwahrnehmung, Verhalten*, Göttingen 2006.

dı. Aralık 1939'da Poznan'da Polonyalı engelliler öldürüldü.[31] Burada soykırıma uzanan doğrudan bir bağlantı vardır: Bu gazla öldürme işlemini yürüten özel komando birliğinden Herbert Lange. Aynı Lange, Kasım 1941'de Kulmhof'da (Chełmo) ilk imha kampının inşasına öncülük etmiştir.[32] Bu kampın inşa edilme sebebi, oradaki Yahudilerin Genel Hükümet bölgesine tehcir edilmesi çabalarının başarısız olmasıydı. Bu nedenle Eylül 1941'de Wartheland'da Yahudilerin ihmasına başlandı; bu önce seyyar gaz arabalarında, sonra sabit mekânlarda gerçekleştirildi.

Gestapo bu sürece doğrudan dahil olmuştu. Kulmhof'ta güvenlik polisinin adamları pek çok idari pozisyonu ellerinde tutuyorlardı ve Yahudilerin toplanıp yok edilmesinde yerel Gestapo şubeleri önemli bir rol oynadılar. Lakin bu noktada, bu kitlesel cinayeti planlayan ve uygulayanın yalnız başına SS ve Gestapo olmadığı belirtilmelidir: Örneğin, koruma polisi birlikleri kampın gözetimini üstlenmiş, sivil idare de başta Poznan valisi Arthur Greiser olmak üzere Wartheland'daki soykırıma dahil olmuştu. 1944'e kadar Alman makamları Wartheland'ı "Yahudilerden arınmış" hale getirme yönündeki ortak çabalarında hayli ilerleme kaydettiler. Bu çabalar bölgenin Almanlaştırılmasını da içeren "Doğu Genel Planı" çerçevesinde yürütülüyordu. Diğer yandan, 1944 yazında Avrupa'nın hiçbir yerinde Łódź gettosundaki kadar çok Yahudi bir arada yaşamıyordu. Bir süreliğine devre dışı bırakılmış olan Kulmhof imha kampına 1944 Haziran ayında yeni tehcirlerin yapılmasıyla, getto boşaltılmaya başladı. Łódź'dan son sevkıyatlarsa Auschwitz'e yapıldı: 30 Ağustos

31 Götz Aly, *"Endlösung" Völkerverschiebung und der Mord an den europäischen Juden"*, Frankfurt am Main 2005, s. 114 ve devamı; Henry Friedlander, *Der Weg zum NS-Genozid. Von der Euthanasie zur Endlösung*, Berlin 1997, s. 228 ve devamı.

32 Shmuel Krakoswki, *Das Todeslager Chełmo / Kulmhof. Der Beginn der Endlösung*, Göttingen 2007.

1944'te tüm getto nihai olarak ortadan kaldırılmıştı. 1939'da yaklaşık 435.000 Yahudi, Wartheland'da yaşamıştı – Alman işgali ve Gestapo hükümranlığını sağ atlatabilenlerin oranı sadece % 3,5'tir.[33]

Genel Hükümet bölgesinde Almanya şehirlerine göre öncelikle örgütsel bakımdan farklar söz konusuydu: Burada sonraki bütün Alman kolonileri için bir model yaratılmak isteniyordu.[34] Bunun, güvenlik polisi ve onun yapısı bakımından da sonuçları olmuştur. Güvenlik polisi Genel Hükümetin altında, RSHA'nın IV D 2 nolu departmanına bağlıydı.[35] Yerel düzeyde Krakow'da bulunan Güvenlik Polisi ve SD Amiri (BdS) departmanın temsilcisi vazifesini görüyordu. Dört idari birimdeki alt teşkilatların her birinde güvenlik polisi komutanlıkları oluşturuldu, bunların her birinin çok sayıda şubesi vardı, buna karşın bölge seviyesinin altında şubeler bulunmamaktaydı.[36] Gestapo, kriminal polis ve SD'nin birleşimi bu şekilde daha ileri taşındı: İlk kez entegre şubeler kuruldu. Himmler ve Heydrich'in gerçekleşmesi için çabaladığı, bütün birimleri nasyonal sosyalist devlet koruma ordusu içinde eritme hedefi burada en ileri noktaya taşınmıştı. Örneğin, Radom'da her ne kadar güvenlik polisi ve SD komutanı, Gestapo ve kriminal polisten ayrı binalarda otursa da, oradaki 350 memurun yarıdan fazlası Gestapo için çalışmaktaydı.[37] Genel Hükümet bölgesinde toplamda yaklaşık 5000 memur güvenlik polisi ve SD'de istihdam edilmekteydi. Ülke içi ile ilhak edilen bölgeler arasındaki bu farkla-

33 Alberti, *Verfolgung und Vernichtung*, s. 518.

34 Diemut Majer, *"Fremdvölkische" im Dritten Reich. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Rechtssetzung und Rechtspraxis in Verwaltung und Justiz unter besonderer Berücksichtigung der eingegliederten Ostgebiete und des Generalgouvernements*, Boppard 1981, s. 459 ve devamı.

35 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 352-358.

36 Borodziej, *Terror und Politik*, s. 45 ve devamı.

37 Seidel, *Deutsche Besatzungspolitik in Polen*, s. 69 ve devamı.

ra rağmen güvenlik polisi müstakil bir konsept geliştirmemiştir.[38] Bu, devlet polisi uygulamalarında toptan bir başına buyrukluğa yol açmış, bunun ölçeği ülke içindeki durumu fazlasıyla aşmıştır. Bu duruma kötü nitelikli personel seçkisi de eşlik eder: Genel hükümet bölgesinde görevlendirilen kişiler, güvenlik polisinin elitleri değildi. Alkolizm, yolsuzluk, kavga ve kendi aralarında kavga, nadirattan değildi.

Buna ek olarak Genel Hükümet'in dört ana bölgesinde SS ve Polis Yöneticileri (SSPF) görevlendirildi, bunlar oradaki Doğu Üst düzey SS ve Polis Yöneticisi (HSSPF) Friedrich-Wilhelm Krüger'e bağlıydılar.[39] BdS ve KdS'ler ile HSSPF ve SSPF'ler arasındaki yetki dağılımı ve emir komuta ilişkisi her zaman çok bariz değildi ve kimi zaman sürtüşmelere yol açmaktaydı, ancak bu durum güvenlik polisinin işleyişine belirgin bir olumsuz etkide bulunmamıştır. Genel Hükümet bölgesinde bunun yanı sıra 1940 ilkbaharına kadar Hans Frank idaresinde bir sivil idare yerleşmişti.[40] Sovyetler Birliği'ne saldırının ardından, 1941 Ağustosu'nda bu bölgelere beşinci olarak Doğu Galiçya eklendi. Frank defalarca polis aygıtını kendisine bağlamaya çalışmış, bu çabası başarısız kalmıştır. Genel Hükümet'in sivil yönetimi, "Yahudi Politikası"nın genel meselelelerinde uzun süre öncü konumdaydı. Bu esnada Gestapo idamlar ve kamplara sevk gibi "polisiye" tedbirlerle uğraşmaktaydı.[41] Bu sadece Yahudi nüfus için geçerli değildi: 1940 Mayıs'ında güvenlik polisi

38 Michael Foedrowitz, "Auf der Suche nach einer besatzungspolitischen Konzeption. Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD im Generalgouvernement", Paul / Mallmann, *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 340-361, s. 349.

39 Birn, *Die Höheren SS- und Polizeiführer*, s. 340.

40 Dieter Schenk, *Hans Frank. Hitlers Kronjurist und Generalgouverneur*, Frankfurt am Main 2006.

41 Bogdan Musial, *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement. Eine Fallstudie zum Distrikt Lublin 1939-1944*, Wiesbaden 1999, s. 341 ve devamı.

geniş çaplı bir "olağanüstü barış getirme eylemi" gerçekleştirmiş, bu kapsamda çoğunluğu Yahudi olmayan 4.000 Polonyalı öldürülmüş, binlerce kişi toplama kamplarına gönderilmiş, polis bunların bir kısmını kendi inşa ettirdiği Auschwitz kampına yollamıştı.[42]

Polonyalı entellektüellerin ve muhalefetin kovuşturulması ile direniş hareketleriyle mücadele, Genel Hükümet'teki Gestapo'nun ana ödevlerindendi. Bu noktada Gestapo, muhbirlerin görevlendirilmesi dışında iki ana silahını da devreye sokmuştur: İşkence ve kayıt formları. Gestapo'nun büyük sorunu bilgi edinmek değildi, bu konuda memurların acımasız takibat yöntemleri, mutemet kişilerin raporları ve ihbarlar fazlasıyla yeterli idi. Zor olan, fazlasıyla verimli kaynakların değerlendirilmesi ve süzülmesiydi. Radon Gestapo'su, malzemenin sistematize edilmesi için 14 kategorili bir fişleme sistemi oluşturmuştu: "1. Kişiler ve ana fişler (açık yeşil fişler); 2. Örgüt fişi (pembe fişler); 3. Yakalama ve özel durumlar fişi (mavi fişler); 4. Kod adlar fişi (kırmızı fişler); 5. Çeteler fişi; 6. Ayaklanma fişi; 7. İşbirlikçiler fişi; 8. El ilanları fişi (sarı fişler); 9. Yer fişleri (turuncu fişler); 10. Sokak fişleri; 11. Sanayi fişleri; 12. Fotoğraf fişleri; 13. Subay fişleri; 14. Tutuklu fişleri (Polonyalılar için turuncu, Almanlar için açık mavi fişler)."[43] Yine de bu çok yönlü sistem, bilgi selini kontrol altında tutmaya yeterli olmamıştır. Daha ağır olan bir sorun, yürütmenin zayıflığıydı. Gestapo, Polonya direniş hareketinin örgüt ve yapısını sözünü ettiğimiz sorunlara rağmen oldukça net biçimde çözmüştü ve tek tek eylemlerden detaylı biçimde haberdar oluyordu. Örneğin, Varşova'daki ayaklanmanın tam zamanı önceden bilinmekteydi, ama onu engellemek bir yana, erteletememiş-

42 Sybille Steinbacher, *"Musterstadt" Auschwitz. Germanisierungspolitik und Judenmord in Ostoberschlesien*, Münih 2000, s. 178 ve devamı.

43 Borodziej, *Terror und Politik*, s. 73.

tir bile. Direniş hareketinin tümüyle mağlup edilmesi düşünülebilir bile değildi.[44]

Buna karşılık Gestapo Yahudilerin takibatı ve yok edilmesinde daha başarılıydı. 1939 sonbaharındaki Polonya seferinin henüz ilk haftalarında 7.000 Polonyalı Yahudi harekat birliklerince öldürüldü. İzleyen aylarda, yaklaşık 1940 sonlarına dek Yahudiler gitgide haklarından mahrum bırakıldılar, evlerinden çıkarıldılar ve bir kısmı gettolara gönderildi. 1941 ilkbahar ve yaz aylarında sorunlar ağırlaştı, özellikle de Alman ordusunun Sovyetler Birliği'ne saldırmak üzere harekete geçmesiyle.[45] Soykırım olarak nitelenen vaziyete, Genel Hükümet bölgesinde dört evrede gelindi.[46]

Öncelikle, doğrudan kitlesel katliam kararı, diğer planlar başarısız olduktan sonra alınmıştır. Bu planlardan biri de Avrupalı Yahudilerin uzaklardaki Madagaskar'a gönderilmesi yönündeki absürd fikirdi.[47] İcra gruplarının 1941 yazında Sovyetler Birliği'nde yürüttüğü faaliyetler, "Yahudi sorununun" ele alınmasına ilişkin daha sonra değinilecek yeni dinamikleri ortaya çıkarttı. O sıralarda, Genel Hükümet'e beşinci bölge olarak katılan Doğu Galiçya'da Yahudi erkekleri SS ve polis birliklerinin öncülüğünde kitlesel katliamdan geçirilmişti.[48] Yıl sonuna kadar katledilen kişi sayısı 60.000'dir. Bu yeni uygulama hakkında hizmet birimleri yeterince bilgiye sahiptiler. Buna ek olarak polis, Eylül

44 *A.g.e.*, s. 261 ve devamı.

45 Jacek Andrzej Młynarczyk, *Judenmord in Zentralpolen. Der Distrikt Radom im Generalgouvernement 1939-1945*, Darmstadt 2007, s. 49-243; Seidel, *Deutsche Besatzungspolitik in Polen*, s. 227-250.

46 Dieter Pohl, "Die Ermordung der Juden im Generalgouvernement", Ulrich Herbert (der.), *Nationalsozialistische Vernichtungspolitik 1939-1945. Neue Forschungen und Kontroversen*, Frankfurt am Main 2001, s. 98-121, s. 102-107.

47 Christopher Browning, *Die Entfesselung der "Endlösung" Nationalsozialistische Judenpolitik 1939-1942*, Berlin 2003, s. 130-141.

48 Dieter Pohl, *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941-1944. Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechens*, Münih 1997, s. 139 ve devamı.

1941'den itibaren kamplardan veya gettolardan kaçan Sovyet savaş esirlerini veya Yahudileri yargı kararı olmaksızın vuruyordu. Yahudilerin –Alman işgalcilerin gözünde– Genel Hükümet bölgesinde yeri olmadığından, dünyadan silinmeleri gerekiyordu. Nasyonal sosyalistlerin hüsnütabiriyle bunun adı "Yahudi sorununun nihai çözümü" idi.[49] Yani, soykırımın yolu, başlangıçta çok sayıda bağımsız yerel inisiyatif tarafından döşenmişti. Buna, iktidarın merkezi olan Berlin'de Heydrich ve Müller'in de katılımıyla yapılan ve ünlü Wannsee Konferansı'nda zirveye ulaşan planlama ve düşünceler eklendi.[50] İkinci aşama 1942 ilkbaharında başlar: 16 ve 17 Mart'ta polis birlikleri çalışmaya uygun görülmeyen Yahudileri, Lublin ve Lemberg'deki gettolardan toplayarak Belzec'te yeni inşa edilen imha kampına götürdüler – "Reinhard Aksiyonu" başlamıştı.[51] Mayıs 1942'de bunun yerel bir gelişme olmadığı çoktan netleşmişti. Lublin bölgesindeki Sobibor'da bir ek imha tesisinin inşasıyla bu konuda yeni bir adım daha atıldı.[52]

Mayıs veya Haziran 1942'de beş bölgenin tümünde gettolarda geniş kapsamlı boşaltmalar yapıldı. Üçüncü aşama başlamıştı: Bu evrede Genel Hükümet'in sivil idaresi Yahudi meselelerine ilişkin yetkilerini SS ve polis aygıtı lehine kaybetti.[53] Esas yetkili olan Gestapo kapsamlı görevler için yeterli personele sahip olmadığından SS ve polis idarecileri görevler üstlendiler. Sözü edilen "Reinhard Aksiyonu"nda Lublin SSPF'si Odilio Globocnik, merke-

49 Schmitz-Berning, *Vokabular des Nationalsozialismus*, s. 174-176.

50 Mark Roseman, *Die Wannsee-Konferenz. Wie die NS-Bürokratie den Holocaust organisierte*, Berlin 2002.

51 Ortaya çıkış ve uygulamaya dair güncel bilgi seviyesini yansıtan makaleler için bkz. Bogdan Musial (der.), *"Aktion Reinhardt". Der Völkermord an den Juden im Generalgouvernement 1941-1944*, Osnabrück 2004.

52 Yitzhak Arad, Belzec, Sobibor, *Treblinka. The Operation Reinhard Death Camps*, Bloomington / Ind. 1987.

53 Musial, *Deutsche Zivilverwaltung*, s. 276-278.

zi bir rol üstlendi.[54] Sadece o, düzen polisinden yeterince adamı gettodan toplamalar ve nakiller için devreye sokmayı başarabildi. İmha kamplarına nakiller artık büyük ölçekte gerçekleştiriliyordu: Wertheland'daki Kulmhof'un ve sözünü ettiğimiz Belzec ve Sobibor'un yanı sıra Temmuz 1942'den itibaren Treblinka ve Ekim 1942'den sonra Lublin-Majdanek de imha kampları arasına katıldı. Halihazırdaki Auschwitz toplama kampı, Birkenau kampının eklenmesiyle imha kampı olarak genişletildi. Bu kamplarda toplam 2,5 ile 3 milyon arasında insan planlı bir şekilde katledildi. Kamplar SS'in hükümranlık sahasına girse de, siyasi departmanlar üzerinden Gestapo toplama kampı sisteminin bir parçasıydı.

Ancak Yahudiler, her zaman mezbahaya giden kurbanlık koyun değildiler: Nisan 1943'te Varşova gettosunda silahlı ayaklanma çıktı ve acımasızca bastırıldı.[55] Doğu Galiçya'daki son getto 18 Haziran 1943'te boşaltılıp yok edildi. Belzec çoktan kapatılmış olduğundan eski yöntem olan kitlesel kurşuna dizmeye başvuruldu. 1943 yazında Genel Hükümet bölgesinde Yahudiler sadece çalışma kamplarında veya yer altında bulunabiliyorlardı: Dördüncü ve son aşama başlamıştı. Ekim 1943'te Sobibor ve Treblinka imha kamplarında ayaklanmalar çıktığında, bu Himmler tarafından "Hasat festivali aksiyonu"nun emrinin verilmesine bahane edildi: Genel Hükümet'in doğusunda hâlâ yaşayan bütün Yahudiler öldürülecekti. 2 ve 3 Haziran 1943'te Genel SS, Silahlı SS, düzen polisi ve güvenlik polisinin adamları 40.000'den

54 Peter Black, "Odilio Globocnik – Himmlers Vorposten im Osten", Ronald Smelser / Enrico Syring / Rainer Zitelmann (der.), *Die braune Elite 2. 21 weitere biographische Skizzen*, Darmstadt 1999, s. 103-115.

55 Arno Lustiger, "Der Aufstand im Warschauer Ghetto", Hans Erler / Arnold Paucker / Ernst Ludwig Ehrlich (der.), *"Gegen alle Vergeblichkeit". Jüdischer Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main / New York 2003, s. 297-307.

fazla insanı vurarak öldürdüler. Saklanan Yahudiler izleyen zaman diliminde polis devriyelerince yakalanıp vuruldular.

Genel Hükümet bölgesindeki polis aygıtı yönetim bilimleri perspektifinden incelenecek olursa, mükemmel işleyen bir mekanizma değil, daha ziyade "yolsuzluğa batmış, kriminel ve amatör bir kolonyal idare" görülür.[56] Ancak bu amatörlük, açıkça görülüyor ki, tasavvur edilemez büyüklükte bir suçu işlemek için yeterliydi. Gizli devlet polisinin adamları sayısal açıdan küçük bir parçası olsalar da, terör ve imha ağının çekirdeğini teşkil ediyorlardı: Gettoları boşaltıyor, Yahudileri imha kamplarına ya da doğrudan idam yerlerine götürüyorlardı. Bu tür aksiyonlara katılan güvenlik polisinin tüm adamları neredeyse istisnasız olarak doğrudan failler oldular: Kimileri binlerce insanı tek başına öldürmekle övünüyordu.[57] Eylemler kıyametvari haller almıştı: Çocuklar bir top gibi havaya atılıp düşerken vuruluyorlardı, anneler çocuklarının gözünün önünde öldürülüyor, çocukların kafaları annelerinin yanında patlayana kadar duvarlara vuruluyordu.

Bir kez daha tekrar edersek: Doğuda görevlendirilenler sadece güvenlik polisinin elitleri değildi. Elit kesim ana merkezlerde güvenlik polisi amiri veya komutanı olarak ya da bir şube yöneticisi olarak görev alıyor ve soykırımı yönetiyordu. Yerel düzeyde cinayetler ortalama adamlarca gerçekleştirildi, onlar farklı nedenlerle buna hazırdılar: Kişisel olarak zenginleşebiliyor, Yahudilere karşı nefretlerini engel tanımaksızın dışavurabiliyor veya genel olarak sadizmlerini (aynı zamanda cinsel bakımdan da) ceza almaksızın tatmin edebiliyorlardı. Ama daha önce söylediğimiz burada da ge-

56 Pohl, "Ermordung der Juden im Generalgouvernement", Herbert, *Nationalsozialistische Vernichtungspolitik*, s. 107.

57 Klaus-Michael Mallmann, "'Mensch, ich feiere heut' den tausendsten Genickschuß'. Die Sicherheitspolizei und die Shoah in Westgalizien", Paul, *Die Täter der Shoa*, s. 109-136.

çerlidir: Adamların çoğu doğru bir şey yaptıkları ve büyük bir görevi yerine getirdikleri hissini taşımaktaydılar.

Farklı nedenlerle, Genel Hükümet ön plana çıkar: Orası, acımasız eylemlerin ana sahnesi ve soykırımın bir ölçüde merkez bölgesiydi. Benzer boyutta bir yok etme, sadece Sovyetler Birliği'nin fethedilen bölgelerinde görüldü. Genel Hükümet, Polonya'nın olanlardan en çok etkilenen bölgesi olarak kalmıştı – oransal olarak bakıldığında Polonya en yüksek sayıda kurbanı veren ülkedir. En nihayetinde tüm Avrupa'dan Yahudiler, Genel Hükümet'e taşınarak yok etme kamplarında katledildiler.

Kuzey ve Batı Avrupa'da Gestapo

Polonya'nın ardından nasyonal sosyalist yayılmacılığa kurban olan iki ülkede Gestapo tamamen farklı koşullarla karşılaştı: Norveçliler ve Danimarkalılar Nazi ırk doktrinine göre nordik milletlerdiler, dolayısıyla Polonyalılardan farklı olarak "ırk akrabaları" sayılıyorlardı. Ayrıca Danimarka ve Norveç'te sadece küçük bir Yahudi nüfus yaşıyordu. Bu durum devlet polisi görevlendirmelerinin anlayış ve uygulamalarını etkilemiştir, bununla beraber iki ülke arasında da göze çarpan uygulama farkları vardır.

Danimarka'da savaş esnasında serbest seçimler gerçekleştirilmiş, ülke savaş uygulamalarından uzak kalmış ve nasyonal sosyalist işgali dikkate değer bir istikrarla atlatmıştır. Gerçi burada da Alman polis hükümranlığının kurbanları vardı, ama sayıları görece çok düşüktü: Öldürülen kişi sayısı tahminen 200 ile 500 arasındadır.[58] Gestapo, Danimarka'da uzun süre özel bir rol oynamamıştır. Gestapo hukuk dairesi eski başkanı Werner Best'in, Kasım 1942'de ülke sorumlusu olarak atanması ve Danimarka direniş hareketinin sabotaj faa-

58 Herbert, *Best*, s. 323.

liyetlerinin gelişmesi ile, güvenlik polisinin önemi artmaya başladı. Alman polisinin Danimarka'da açıkça görevlendirilmesi ancak 1943 yaz sonuna rastlar. Gestapo'nun Danimarka'daki faaliyeti neredeyse tümüyle direniş hareketine karşıydı, zira 7.000 civarındaki Danimarkalı Yahudi'nin tamamı sansasyonel bir aksiyon ile Ekim 1943'te İsveç'e kaçmayı başarmıştı. Nazi jargonunda Gestapo'nun Danimarka direniş hareketine karşı tedbirlerine verilen adla "karşı terör", acımasız sertlik ve tümüyle başına buyrukluktan başka bir anlam ifade etmiyordu. Danimarka'da da avlanma yasağı dönemi bitmişti. Werner Best taktiksel hesaplamalarla görece ılımlı bir uygulamadan yanaydı, ancak Gestapo üzerindeki kontrolünü giderek kaybediyordu. 1944 yazında Danimarkalı işçilerin büyük bölümünün Alman işgalcilerin taleplerini reddettiği ünlü "halk grevi", Best'in güçsüzlüğünü ortaya koyarken, bundan sonra atılacak adımlar konusunda Hitler'le arasının açılmasına da sebep oldu. İzleyen dönemde Otto Bovensiepen idaresindeki güvenlik polisi savaş sonuna dek hep kendi başına hareket etti ve 1944 yaz sonundan savaşın bitimine kadar 102 Danimarkalının kurban gittiği "karşı terör" yoğunlaştı.[59]

Norveç de Cermen bir ülke sayılmasına rağmen, koşullar Danimarka'dakinden farklıydı: Başlangıçta Vidkun Quisling yönetimindeki işbirlikçi hükümetin başka güçlerin de desteğini kazanabileceği, böylece Alman işgalinin asgari seviyeyle sınırlandırılabileceği umuluyordu. Bunun başarılamayacağı anlaşılınca, güvenlik polisi idaresi 1940 sonbaharında bir polis teşkilatının sistematik inşasına başladı. Savaş sonunda güvenlik polisi ve SD'nin personeli 887 çalışanın yanı sıra 178 sekreterden oluşuyordu.[60] HSSPF Friedrich Wil-

59 Robert Bohn, "'Ein solches Spiel kennt keine Regeln.' Gestapo und Bevölkerung in Norwegen und Dänemark", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, S, 463-481, s. 480.

60 Robert Bohn, *Reichskommissariat Norwegen. "Nationalsozialistische Neuordnung" und Kriegswirtschaft*, Münih 2000, s. 79.

helm Rediess, Norveç'te en üst polis merciini temsil ediyordu, ancak pratikte sadece yan bir roldeydi. Devlet komiseri Josef Terboven öylesine sert bir çizgi izliyordu ki, HSSPF onun yanında kendini gösterme imkânı bulamıyordu. Güvenlik polisinin çizgisi de Terboven tarafından belirlendi, zira Norveç'in uzun yıllar güvenlik polisi amiri olan Heinrich Fellis devlet komiseriyle yakın bağlantıdaydı, bu durum da RSHA tarafından şüpheyle karşılanıyordu.

Güvenlik polisini Norveç'te daha fazla sertliğe çağıran da Terboven oldu. Bu çağrının cevapsız kalmadığı açıktır: 1941 sonbaharında burada da "ağırlaştırılmış sorgular" devreye girdi. Büyüyen aktif ve pasif direniş, Gestapo'nun azalmak bilmez sertliğiyle karşılaştı. Ne var ki Norveç direniş hareketi bundan yılmadı. Aksine, Alman kurumlarına saldırılar ve güvenlik polisi mensuplarına suikastlar 1944 ilkbaharından itibaren yoğunlaştı ve "çiçek toplama aksiyonu"nun devreye sokulmasına yol açtı: Gestapo, direniş hareketine katıldıkları şüphesi bulunan yaklaşık iki düzine insanı katleden bir özel komando birliği oluşturdu. Norveçli Yahudiler de Gestapo'nun takibatına uğradı. 1940 Nisan ayında Norveç'te 1 800 Yahudi yaşamaktaydı, bunlardan birkaç yüzü Alman işgalinin ilk günlerinde İsveç'e kaçabildiler. Kalanların sayısı 1.100 ila 1.400 arasındaydı, bunların 750'si tehcir edildi. Tehcirler ağırlıklı olarak Kasım 1942 ile Şubat 1943 arasında gerçekleştirilmişti. Gönderilenlerin neredeyse tamamı öldürülmüştür.[61]

10 Mayıs 1940'ta baskın bir işgale uğrayan Hollanda'da da durum Norveç ve Danimarka'dakine benzerdi. Nasyonal sosyalistler Hollandalıları da Cermen bir halk olarak görmekteydiler. Bu nedenle burada da –Norveç'te olduğu gi-

61 Oskar Mendelsohn, "Norwegen", Wolfgang Benz (der.), *Dimension des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus*, Münih 1996, 187-197.

bi– bir devlet komiserliği ihdas edildi.[62] Ağırlıklı olarak sınıra yakın şubelerden devşirilen personelle icra grupları oluşturularak bunlar diğer ülkelerde olduğu gibi sabit birliklere dönüştürüldü. Hollanda'daki ilk Güvenlik Polisi ve SD Amiri (BdS), Dr. Wilhelm Harster'dir. Harster, daha önce Stuttgart, Innsbruck, Krakow ve Kassel'de güvenlik polisi ve SD'de farklı idari görevlerde bulunmuştu.[63] Ona büyük değer veren Reinhard Heydrich ile arasında arkadaşlık bağı vardı. Harster, RSHA modeline dayalı bir teşkilat kurarak Hollanda kamu makamlarıyla geniş çaplı bir işbirliğine yöneldi. İlk yarım yıllık süre, sık yaşanan personel değişimlerinin izlerini taşır; memurların öncelikle geldikleri yeni yere alışmaları gerekmiştir. Hollanda'daki güvenlik polisi ve SD'nin merkezi Lahey'deydi ve 200 çalışanı bulunmaktaydı, buna ek olarak Amsterdam, Arnheim, Groningen, Maastricht ve Rotterdam'da şubeler vardı ve buralarda toplam yaklaşık 500 personel vardı. Bu sayısal zaaf, Hollandalılardan sağlanan ek takibat hizmetleriyle telafi edilmiştir.

Gestapo ve SD, Hollanda'da da hatasız çalışmadılar. 1941'de, meşhur adıyla "Şubat grevi", devlet polisi aygıtını tümüyle hazırlıksız yakaladı: 25 ve 26 Şubat 1941'de halk kendiliğinden, Almanlarca idare edilen Amsterdam kent idaresi ve güvenlik polisinin antisemitik tedbirlerine tepki göstermişti. Yine de Gestapo, 1943 ilkbaharına kadar çalışmalarını –nasyonal sosyalistlerin gözünde– geniş ölçüde başarıyla sürdürdü: Hemen hemen tüm Hollandalı Yahudiler tutuklanarak tehcir edilmişti ve direniş hareketinin faaliyetleri sınırlı ölçüde kalmıştı. Gestapo bu esnada işgal altındaki Hollanda'nın birçok hükümet makamı ve idari kuruluşuy-

62 Konrad Kwiet, *Reichskommissariat Niederlande. Versuch und Scheitern nationalsozialistischer Neuordnung*, Stuttgart 1968.

63 Guus Meershoek, "Machtentfaltung und Scheitern. Sicherheitspolizei und SD in den Niederlanden", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 383-402, s. 386.

la birlikte çalıştı.[64] Özellikle Hollandalı Yahudilerin tehcirine çeşitli Alman ve Hollanda kurumları dahil oldu. Güvenlik polisi ve SD'nin yanı sıra, polis taburları, Hollanda yerel polisi ve yerli nasyonal sosyalist milislerden oluşan gönüllü yardımcı polisti bunlar. Toplamda Hollanda'dan 105.000 Yahudi tehcir edilmiş, bunların çoğu Auschwitz ve Sobibor'a gönderilmiştir.[65]

1943 ilkbaharında Hollandalıların temel tutumu değişti. Bunun nedeni Alman ordusunun 29 Nisan 1943 tarihli, Hollanda ordusunun tüm subaylarını geriye dönük biçimde savaş esiri olarak tutuklama kararıydı. Bütün ülkede halk infiale kapılarak kamusal protestolarla tepki verdi. Güvenlik polisi ve SD buna tepki olarak yüzlerce sözümona "elebaşını" yakaladı, bunlardan 116'sı ölüm cezasına çarptırıldı. Bir kez daha Alman güvenlik aygıtı gafil avlanmıştı ve giderek daha fazla baskı altında kalıyordu. Bunun neticesinde Alman takibatçılar acımasız yöntemlere yöneldiler, tutuklulara kötü muamele ve artan şiddet kullanımıyla tepki verdiler. Sadece Temmuz ve Ağustos 1944'te yüzlerce siyasi tutuklu ve direnişçi idam edildi. Ancak 1944 Eylül'ünden itibaren güvenlik polisi ile Hollanda direniş hareketi arasında adı konmamış bir ateşkes yapıldı: Savaşın sonunun yaklaşmakta olması nedeniyle şiddetli çarpışmalardan kaçınılıyordu.[66]

Yine 1940 ilkbaharında "yıldırım savaşı"yla beklenmedik bir süratle mağlup edilen Belçika ve Fransa'da durumlar başkaydı: İki ülke de askerî idare altına alındı. Gestapo başlangıçta buralarda o ana kadar işgal edilmiş ülkelerde olduğu kadar serbestçe faaliyet gösteremiyordu. Ordu idaresi, işgal

64 Gerhard Hirschfeld, *Fremdherrschaft und Kollaboration. Die Niederlande unter deutscher Besatzung*, Stuttgart 1984.

65 Raul Hilberg, *Die Vernichtung der europäischen Juden*, cilt 2, Frankfurt am Main 1999, s. 625 ve devamı.

66 Meershoek, "Machtentfaltung und Scheitern", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 401 ve devamı.

edilen batı komşularında hükmünü yürütürken Polonya'dakinden farklı olarak Himmler ve Heydrich tarafından kenara itilmek istemiyordu. Belçika'da bu nedenle RSHA'nın dış temsilciliği olarak sadece "Askerî amir uhdesinde güvenlik polisi ve SD hizmet birimi" kuruldu, bu birim 1941 Şubatında "Askerî Amir uhdesinde güvenlik polisi ve SD şefinin temsilcisi" olarak yeniden adlandırıldı.[67] Güvenlik polisi adım adım yetkilerini arttırdığı ve bunu 25.000'den fazla Belçikalı Yahudi'yi tehcir ederek kanıtladığı halde, 1944 yazına kadar askerî idare yetkili ve üst konumunu korudu.[68] Himmler ancak 18 Temmuz 1944'te Richard Jungclauss'u Brüksel'e Belçika ve Kuzey Fransa için Üst düzey SS ve Polis İdarecisi olarak yerleştirmeyi başardı.[69]

Fransa'da polis üzerinde yürütme yetkisi Haziran 1942'ye kadar askerî idarede kaldı. Yine de güvenlik polisi tümüyle devre dışı değildi. Ordu idaresi hükümranlık meselesinde Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'na karşı ağırlığını koymuş olsa da, Heydrich Haziran 1940'ta Helmut Knochen'i Güvenlik Polisi ve SD Şefinin Temsilcisi olarak görevlendirmeyi başardı. Henüz otuz yaşında olan Knochen, adamlarının çoğu gibi SD kökenliydi. Personel sayısını 1942'ye kadar adım adım 20'den 200'e çıkarttı.[70] Askerî idare ile Gestapo arasındaki işbirliği hiçbir şekilde kötü değildi. Gerçek manada uzlaşmazlıklar, ancak güvenlik polisinin genç komutanlarının doğudan Fransa'ya atanmaları ve oradaki "daha ölçülü" tutuma uyum sağlayamamaları halinde ortaya çıkıyordu.

---

67 Wolfram Weber, *Die innere Sicherheit im besetzten Belgien und Nordfrankreich 1940-1944*, Düsseldorf 1978, s. 35, 42.

68 Werner Warmbrunn, *The German Occupation of Belgium 1940-1944*, New York u. a. 1993, s. 149-171.

69 Birn, *Die Höheren SS- und Polizeiführer*, s. 304 ve devamı.

70 Bernd Kasten, *"Gute Franzosen". Die französische Polizei und die deutsche Besatzungsmacht im besetzten Frankreich 1940-1944*, Sigmaringen 1993, s. 22-24.

Üst düzey SS ve Polis İdarecisinin atanmasıyla Fransa'da ordu ve güvenlik polisi arasındaki ilişki yeniden düzenlendi: 1 Haziran 1942'de SS-Tuğgenerali Carl Albrecht Oberg, Fransa'ya HSSPF olarak atandı ve bu görevi savaş sonuna dek sürdürdü.[71] Knochen, Güvenlik Polisi ve SS Amirliği'ne yükseltildi. Yeniden yapılanma kapsamında güvenlik polisi askerî idarenin yetkili personelini ve gizli arazi polisinin personelini devralarak tüm Fransa'da şubeler kurdu.[72] Toplam 17 güvenlik polisi komutanlığı oluşturuldu.[73] Yeni kurulan aygıtla, Oberg ve Knochen daha yoğun biçimde "Yahudi meselesine" eğildiler.[74] 1.100 kişilik ilk Yahudi tehciri Mart 1942'de yapılsa da, ikincisi 5 Haziran 1942'de gerçekleşti. O andan itibaren ise aralıklar sıklaştı: Ağustos 1944'e kadar Fransa'dan 75.000'den fazla Yahudi tehcir edildi, çoğunluğu Auschwitz'e gönderilmiş, sadece 2.500'ü hayatta kalmıştır. Buna ek olarak 2.000 ile 3.000 arasında Yahudi tutuklama kamplarında yaşamını yitirdi. Yaklaşık 1.100'ü Fransa'da katledilmiştir.[75] Yine de, tehcirlerin tek başına Gestapo veya güvenlik polisi ile SD taradından gerçekleştirilmediği kaydedilmelidir – çok sayıda Fransız işbirlikçi etkin biçimde katkıda bulunmuştur. Fransa'da Yahudi takibatı neredeyse tümüyle Fransız idaresinin ve polisinin elindeydi. Gestapo itki verici ve gözlemci rol oynamıştır.[76]

---

71 Birn, *Die Höheren SS- und Polizeiführer*, s. 341.

72 Ahlrich Meyer, *Die deutsche Besatzung in Frankreich 1940-1944. Wider standsbekämpfung und Judenverfolgung*, Darmstadt 2000, s. 99.

73 Kasten, *"Gute Franzosen"*, s. 245-248.

74 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Serge Klarsfeld, *Vichy – Auschwitz. Die "Endlösung der Judenfrage" in Frankreich*, güncellenmiş yeni baskı, Darmstadt 2007; Ahlrich Meyer, *Täter im Verhör. Die "Endlösung der Judenfrage" in Frankreich 1940-1944*, Darmstadt 2005.

75 Juliane Wetzel, "Frankreich und Belgien", Wolfgang Benz (der.), *Dimension des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus*, Münih 1996, s. 105-135, s. 127.

76 Kasten, *"Gute Franzosen"*, s. 95 ve devamı.

Gestapo'nun çalışmalarının ikinci ağırlık noktası Fransız direniş hareketi *Résistance* ile mücadeledir. Bu toparlayıcı kavram, bugüne dek Fransız direnişinin farklı gruplarını topluca özetlemek için kullanılmıştır. Güvenlik polisi, Himmler'in emriyle *Résistance*'a karşı olanca sertliğiyle hareket ediyordu. Gestapo'nun sayısal zayıflığı nedeniyle "Teröristler ve direniş grupları ile mücadele", genellikle güvenlik polisi ve SD, ordu, arazi jandarması ve düzen polisi tarafından kurulan karma birimlerce yürütülüyordu. Sadece 1 Ekim 1943'ten 1 Mayıs 1944'e kadar 1.200 kişi bu birimlerin uyguladığı tedbirlere kurban gitmiştir.[77] Güvenlik polisinin Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki imha savaşıyla kıyaslandığında bu sayılar küçüktür. Yine de bir şey açıkça görülür: Batı Avrupa'da da savaş asla şövalyece yürütülmemiştir. 10 Haziran 1944'te 642 erkek, kadın ve çocuğun 2. SS Panzer Birliği tarafından öldürüldüğü küçük Fransız kasabası Oradour, Batı'da da teröristçe sürdürülen savaş idaresinin açık bir ifadesidir.[78] Oradour'daki suça iştirak etmese de, Gestapo Fransa'da on binlerce kurbanın mesuliyetini taşıyan takibat topluluğunun bir parçasıdır.

Uluslararası hukuk bağlamında Fransa'nın parçası olarak kalmaya devam eden, ama fiilen Almanya topraklarına katılan Elsass ve Lothringen (Alsace-Lorraine) bölgeleri özel bir konuma sahipti. Her iki bölgede de birer sivil idare şefliği oluşturulmuştu: Başlarında Alsace'ta Robet Wagner, Lorraine'de Josef Bürckel bulunuyordu. Hitler, bu adamlarını, bölgelerini "Alman, ama saf Alman" bölgesi haline getirsinler diye göndermişti ve onlara "bölgeyi Almanlaştırmak için hangi yöntemleri uyguladıklarını" sormayacaktı.[79] Robert Wagner enerjik biçimde ödevini yerine ge-

77 Meyer, *Die deutsche Besatzung*, s. 148.

78 Peter Lieb, *Konventioneller Krieg oder NS-Weltanschauungskrieg? Kriegsführung und Partisanenbekämpfung in Frankreich 1943 / 44*, Münih 2007.

79 25 Eylül 1940'ta Hitler'in bir buluşmada sarf ettiği bu sözler şuradan alıntılanmıştır: Jacob Thoury, "Die Entstehungsgeschichte des Austreibungsbefeh-

tirmeye girişti: "Elsass'ı, Elsass halkına asırlardan beri sorun çıkartan tüm ögelerden kurtarmaya giriştik. Yahudileri, Fransızları ve onların kafasız uydularını temizledik,"[80] diye yazan Wagner, 1940 yılının ikinci yarısında yaklaşık 105.000 kişiyi bölgeden uzaklaştırdı veya Güney Fransa'dan dönmesini engelledi. Wagner ve onun sivil idaresinin hemen arkasında, bu tedbirlerin uygulanmasına özellikle Strasburg ve Metz Güvenlik Polisi Amirlerinin emirleri altındaki adamlar katılmışlardır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Gestapo yapılanması, işgalin hemen ardından Nazi devletinin karşıtlarını avlamaya girişen seyyar icra gruplarından oluşturulmuştu. Bunun ötesinde Alsace'ın Almanlaştırılması talebi bağlamında, Gestapo, "Elsasslı-Fransız karma evliliklerini ırksal, siyasal, ekonomik ve dilsel açılardan" araştırma konusunda da kendini yetkili görmüştür.[81] Robert Wagner, henüz 1940 yılı Temmuz ayı ortasında Schirmeck-Vorbruck'da kendi toplama kampını kurdurmuştu. Bunun yanında RSHA, Natzweiler-Struthof'ta büyük bir toplama kampı işletmekteydi. Burada 1941 ile 1944 yılları arasında binlerce insan öldü, bunlar arasında Gestapo'nun "Gece ve Sis" adı verilen harekatlarıyla, sessiz sedasız kurşuna dizip ardından yakarak yok etmek üzere Almanya'dan Natzweiler'a getirdiği, müttefik güçlerin savaş esirleri de vardır.[82]

Is gegen die Juden in der Saarpfalz und Baden (22. / 23. Oktober 1940)", *Jahrbuch des Instituts für deutsche Geschichte* 15 (1986), s. 431-464, s. 446.

80 Robert Wagner'in 20 Ekim 1940 tarihli konuşması şuradan alıntılanmıştır: Franz A. Six (der.), *Dokumente der deutschen Politik. Das Reich Adolf Hitlers*, 9 cilt, Berlin 1935-1944, cilt 8.2., s. 527.

81 "Tätigkeitsberichte des BdS Straßburg an das RSHA und den Chef der Zivilverwaltung", BA R 83 Elsaß / 3.

82 Wolfgang Benz (der.), *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, cilt 6: Natzweiler, Groß-Rosen, Stutthof, Münih 2007.

İmhanın çığrından çıkışı: Güneydoğu ve Doğu Avrupa'da Gestapo

Alman imha makinesi 1941 yazında tüm gücüyle Sovyetler Birliği'ne yönelmeden önce, bir ara durağa uğramıştır. Hitler daha Aralık 1940'ta "Marita Harekatı" ile Yunanistan'a hücum emrini vermişti. İtalya'nın, Alman Reich'ı ile görüş alışverişinde bulunmadan 28 Ekim 1940'ta saldırdığı bu ülkenin üstesinden tek başına gelemeyeceği açıkça görülüyordu. Mart 1941'de Yugoslavya'daki Alman dostu Prens Paul'un hükümeti devrildiğinden, bu ülke de aniden askerî planlamalara dahil edildi. Her iki ülkeye saldırı 6 Nisan 1941'de başladı ve birkaç hafta içerisinde Balkan seferi tamamlandı. Yugoslavya mağlup edilirken, Slovenya Reich ile İtalya arasında paylaşıldı, müttefik Bulgaristan ve Macaristan da yıkılan Yugoslavya'nın mirasından paylarını aldılar. Hırvatistan devleti, Alman Reich'ı için yeni bir faşist müttefik oldu. Sırbistan'ın geri kalan kısmı Alman askerî idaresinin emrine verildi.

SS Albayı Harald Turner'in başında olduğu askerî idare altında Sırbistan'daki işgal yapılanması ilk bakışta Fransa'dakine benzer. Turner de, güvenlik polisi ve SD ile Köln'den gelen 64. Yedek Polis Taburu'nun üyelerinden yeni oluşan icra grubunu kendi emrine almak istemiş, ancak Heydrich'in karşı koyması nedeniyle başarısız olmuştu.[83] Bu, pratikte bir fark yaratmadı: Polonya'daki ordu idaresi icra gruplarının uygulamalarından şikayet ederken, şimdiki durumda ordu, SS, güvenlik ve düzen polisi arasındaki işbirliği sorunsuz işlemekteydi. Başlangıçta tipik bir görev dağılımı düşünülmüştü: Ordu askerî düşmanlarla mücadele edecek, güvenlik polisi ise komünist, Yahudi ve partizanlarla ilgilene-

83 64. Polis Taburunun Sırbistan'daki görevlendirmesine ilişkin: Stefan Klemp, *"Nicht ermittelt". Polizeibataillone und die Nachkriegsjustiz – Ein Handbuch*, Essen 2005, s. 151-166.

cekti. Lakin birkaç hafta içerisinde bu değişti. Polis örgütünün zayıflığı nedeniyle Sırbistan'da ordu 1941 yazından itbaren partizanlarla mücadeleyle de görevlendirildi, askerler 1941 yılında Ekim ve Aralık ayları arasında 25.000'den fazla insanı katlettiler, bunlar arasında 6.000'den fazla Yahudi ve Çingene erkek vardı.[84]

Yani ordunun Sırp Yahudilerine karşı ölümcül tedbirlerin uygulanmasına doğrudan dahil olması, güvenlik polisinin rolünü belirli bir dönem için görelileştirmişti. Gerçi Gestapo başlangıçta kendi denenmiş metodlarıyla işe girişmişti. Yahudileri bürokratik olarak kayıt almak üzere kendi oluşturduğu Yahudi Konseyi'nin desteğini aldı, bu kurullar Alman kurumlarının emirlerini aktarmakla mükelleftiler. Ancak piyade birliklerince gerçekleştirilen "Kefaret tedbirleri" ile, "Yahudi meselesinin nihai çözümü"nde inisiyatif büyük ölçüde orduya geçmişti: Ordu hiçbir ülkede soykırıma bu derece derinlemesine dahil olmamıştır. Ancak 1941/42 kışında Sırp Yahudilerinin ortadan kaldırılması yetkisi yeniden RSHA organlarına aktarıldı. Şimdiki esas sorun, ordunun "misilleme harekatları"nda dokunmadığı ve Belgrad yakınlarındaki Sajmište toplama kampına gönderilen yaklaşık 15.000 kadın ve çocuğun öldürülmesiydi.[85] 1942 yılı Ocak ayı sonunda SS teğmeni Herbert Andorfer, kumandayı üzerine aldı. Belgrad Güvenlik Polisi Amirliği'nin III. nolu departmanından gelmekteydi, yani Gestapo'nun "Yahudi meselerinden" sorumlu bir memuru değildi. Toplama kampı, yedek polis taburunun 25 adamı tarafından gözetim altında tutulmaktaydı. 1942 yılı Mart ayı başında Berlin'den bir kamyon geldi: Bu bir gaz aracıydı.[86] İzleyen haftalarda her gün 50 ile

84 Walter Manoschek, *"Serbien ist judenfrei" Militärische Besatzungspolitik und Judenvernichtung in Serbien 1941 / 42*, Münih 1995, s. 40-49.

85 Hilberg, *Vernichtung*, Band 2, s. 735.

86 Christopher R. Browning, *Fateful Months. Essays on the Emergence of the Final Solution*, New York / Londra 1985, s. 71-85.

80 arasında kadın ve çocuk, başka bir yere götürülme bahanesiyle araca bindirildiler ve yolculuk esnasında gazla boğuldular, ardından cesetler birliklerin talim sahasına gömüldü. 10 Mayıs 1942'de katliam harekatı sona erdirildi: Sırbistan "Yahudi'den arındırılmış" idi. Sırbistan örneği, her birimin fail olabilme potansiyelini gösterir. Bu cinai faaliyette ordu, SS ve polis aygıtı hemen hiç birbirinden ayrılabilir değildir. Alman işgali altındaki hiçbir ülkede güvenlik polisi ve SD, düzen polisi ve ordu arasındaki işbirliği Sırbistan'daki kadar sorunsuz işlememiştir.

1941 ilkbaharında hızla işgal edilen Yunanistan da Yugoslavya gibi üçe ayrıldı: Kuzeydeki Trakya bölgesi Bulgaristan'a bırakıldı, gerisi bir İtalyan ve bir Alman bölgesine bölündü.[87] Küçük Alman bölgesinde biri Atina, diğeri Selanik'te olmak üzere iki güvenlik polisi ve SD şubesi kuruldu. Ancak faaliyetler uzun süre sınırlı kaldı ve komünistlerin gözlemlenmesinden öteye gitmedi.[88] 1942 sonuna kadar henüz Yahudi karşıtı tedbirlere girişilmemişti, zira Yunanistan Yahudilerine karşı İtalyanlar'la birlikte hareket etmek isteniyordu. Ancak İtalyanlar, RSHA'nın tespit ettiği üzere, inisiyatif almaktan imtina etmekteydiler: 1943 Şubatında ilk kez iki "Yahudi uzmanı" Dieter Wisliceny ve Alois Brunner, özel görevle Selanik'e gönderildiler.[89] Bu ikisi, Selanik'te yaşayan 56.000 Yahudi'nin gettolaştırılmasına nezaret etmekle görevli bir Yahudi zabıta hizmeti oluşturdular. Mart 1943'te Auschwitz'e nakiller başladı – haftada altıya varan tren seferleri bu nakil için kullanılmaktaydı. 1943 Ağustosu'nda

87 Yunanistan'ın işgal altındaki tarihi hakkında detaylı bilgi için bkz. Hagen Fleischer, *Im Kreuzschatten der Mächte: Griechenland 1941-1944*, Frankfurt am Main 1986.

88 Mark Mazower, *Inside Hitler's Greece. The Experience of Occupation 1941-1944*, New Haven / Londra 1993, s. 219 ve devamı.

89 Claudia Steur, "Eichmanns Emissäre. Die "Judenberater" in Hitlers Europa", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 403-436, s. 424.

Alman bölgesinde yaşayan Yahudilerin neredeyse tamamı Auschwitz'e gönderildi. Gestapo'nun "Yahudi uzmanları" eserlerini tamamlamışlardı ve artık oradan ayrılabilirlerdi.

Birkaç gün sonra İtalya'nın 1943 Eylül ayında teslim olmasından sonra Alman birlikleri, Yunanistan'ın İtalyan hakimiyetindeki bölgelerine de girdiler. Oralarda yaşayan Yahudiler şimdi Gestapo'nun egemenlik alanına düşmüştü. Wisliceny Slovakya'dan geri döndü.[90] Derhal tehcir için hazırlıklara başladı, ancak buradaki Yahudilerin bir adres listesinin elde olmaması işini zorlaştırıyordu. Mart 1944'e kadar sadece 1.500 Yahudi kendini kaydettirmişti. Bu nedenle Wislicenys'nin halefi Anton Burger, 24 ve 25 Mart 1944'te tüm Yunanistan çapında büyük bir operasyon emri verdi: Güvenlik polisi ve SE, Alman düzen polisi, ordu ve Yunan polisinden oluşan birimler ülkede Yahudi taramasına giriştiler. Tutuklananların hepsi derhal tehcir edildi. Gestapo idaresi altında farklı takibat organlarının iyi uyumu ve işbirlikçiliğe amadelik, bir kez daha kendini gösterdi. 1944 Nisan ayında Yunanistan anakarasındaki Yahudilerin neredeyse tamamı ya tutuklanmış ya da tehcir edilmişti.[91]

Balkanlar'daki geçiş müziğinin ardından Hitler, artık esas savaş hedefine yönelebilirdi: Sovyetler Birliği'nin yok edilmesi. 22 Haziran 1941'de Alman ordusu müttefik birliklerin desteğiyle "Barbarossa Harekatı"na girişti. Bu sefer, başından sonuna bir imha savaşı olarak planlanmıştı.[92] Daha önce Polon-

90 Tatjana Tönsmeyer, *Das Dritte Reich und die Slowakei 1939-1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn*, Paderborn 2003, s. 137-162.

91 Safrian, *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 261-275.

92 Kapsamlı kaynakçadan örnekler: Hamburger Institut für Sozialforschung (der.), *Verbrechen der Wehrmacht. Dimensionen des Vernichtungskrieges 1941-1944*, Hamburg 2002; Christan Hartmann / Johannes Hürter / Ulrike Jureit (der.), *Verbrechen der Wehrmacht. Bilanz einer Debatte*, Münih 2005; Walter Manoschek (der.), *Die Wehrmacht im Rassenkrieg. Der Vernichtungskrieg hinter der Front*, Viyana 1996; Rolf-Dieter Müller, *Der letzte deutsche Krieg 1939-1945*, Stuttgart 2005; Rolf-Dieter Müller, *An der Seite der Wehrmacht. Hitlers*

ya'da olanın aksine ordu ile güvenlik polisi ve SD icra gruplarının işbirliği şimdi daha iyi hazırlanmıştı. Henüz 28 Nisan 1941'de Genelkurmay Başkanı birliklere "Güvenlik polisi ve SD'nin orduyla birlikte devreye sokulmasına ilişkin düzenleme"[93] başlığıyla bir gizli emir yollamıştı. İcra gruplarının cephe gerisinde orduyla yakın bilgi alışverişi içinde faaliyet yürütecekti; buna karşılık ordu görev bölgesinin ardında kalan bölgede bağımsız hareket edeceklerdi. Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı, öncelikle yüksek düzeyli idarecilerin emrinde dört icra grubu oluşturdu: İcra Grubu A, tecrübeli yönetici Walter Stahlecker'in, İcra Grubu B, RSHA'da V. Daire (Kriminal Polis) Şefi Arthur Nebe'nin, İcra Grubu C, keza tecrübeli bir komutan olan Dr. Otto Rasch'ın, İcra Grubu D ise RSHA'da III Daire (Yurtiçi SD) şefi Otto Ohlendorf'un idaresindeydi. Temmuz 1941'de, alanı Doğu Polonya topraklarına dek genişleyen Krakow Güvenlik Polisi Amirliği'nden gelen kuvvetlerle, özel amaçlı bir icra grubu oluşturuldu.[94]

---

ausländische Helfer beim "Kreuzzug gegen den Bolschewismus" 1941-1945, Berlin 2007.

93 Wolfram Wette, *Die Wehrmacht. Feindbilder, Vernichtungskrieg, Legenden*, Frankfurt am Main 22002, s. 98.

94 Andrej Angrick, *Besatzungspolitik und Massenmord. Die Einsatzgruppe D in der südlichen Sowjetunion 1941-1943*, Hamburg 2003; Ronald Headland, *Messages of Murder. A Study of the Reports of the Einsatzgruppen of the Security Police and the Security Service 1941-1943*, Londra / Toronto 1992; Peter Klein (der.), *Die Einsatzgruppen in der besetzten Sowjetunion 1941 / 42. Die Tätigkeits- und Lageberichte des Chef der Sicherheitspolizei und des SD*, Berlin 1997; Helmut Krausnick / Hans-Heinrich Wilhelm, *Die Truppe des Weltanschauungskrieges. Die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD*, Stuttgart 1981; Krausnick, *Hitlers Einsatzgruppen*; Yaacow Lozowick, "Rollbahn Mord. The Early Activities of Einsatzgruppe C", *HGS* 2 (1987), s. 221-242; Ralf Ogorreck, *Die Einsatzgruppen und die "Genesis der Endlösung"*, Berlin 1996; Richard Rhodes, *Die deutschen Mörder. Die SS-Einsatzgruppen und der Holocaust*, Bergisch Gladbach 2004; Hans-Heinrich Wilhelm, *Die Einsatzgruppe A der Sicherheitspolizei und des SD 1941 / 42*, Frankfurt am Main u. a. 1996. Raul Hilberg, *Die Vernichtung der europäischen Juden*, 3 cilt, Frankfurt am Main 1999, Peter Longerich, *Politik der Vernichtung. Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung*, Münih / Zürich 1999.

İcra gruplarının adamları, hizmetlerinde hiçbir zaman toplamda 3 500'den fazla kişi bulunmamasına rağmen, Sovyetler Birliği'ne karşı sürdürülen imha savaşının çekirdeğini oluşturuyorlardı. Bu, icra gruplarının yalnızca orduyla değil, silahlı SS ve polis taburlarıyla işbirliğine mecbur olduğunu açıkça ortaya koyar.[95] Kitlesel katliamlarda basbayağı bir iş bölümü oluşmuştu: Sovyet savaş esirlerinin katli ve Geçici Emirname'nin cephede uygulanması, Alman ordusunun esas savaş suçunu teşkil eder.[96] Partizanlarla büyük ölçekli çarpışmalar, bunlara verilen adla "çetelerle mücadele harekatları" ise genellikle ordu ve silahlı SS birlikleri tarafından gerçekleştiriliyordu. Buna karşılık küçük çaplı operasyonları icra grupları kendileri üstlendiler. Fethedilen Sovyet topraklarında Yahudilerin yok edilmesi aynı şekilde icra gruplarının işiydi, ama buna silahlı SS birlikleri ve orduyla beraber polis taburları da katıldılar.

Personel sayısı bakımından en büyük birlik olan İcra Grubu A, Baltık bölgesi ve Kuzey Rusya'dan sorumluydu. Dört komando birliğinden oluşmakta ve Kuzey ordu grubunu izlemekteydi. Kâğıt üzerinde güvenlik polisi ve SD'nin bir icra grubundan söz edilmesine rağmen, bu birliğin 990 mensubundan sadece 89'u Gestapo'dan ve yalnızca 35'i SD'dendi. Özellikle alt rütbelerde silahlı SS, 340 adamla en büyük

95 Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Martin Cüppers, *Wegbereiter der Shoa. Die Waffen-SS, der Kommandostab Reichsführer-SS und die Judenvernichtung 1939-1945*, Darmstadt 2005, s. 125 ve devamı; Wolfgang Curilla, *Die deutsche Ordnungspolizei und der Holocaust im Baltikum und in Weißrußland 1941-1944*, Paderborn 2006; Klemp, *"Nicht ermittelt"*; Dieter Pohl, "Die Kooperation zwischen Heer, SS und Polizei in den besetzten sowjetischen Gebieten", Hartmann / Hürter / Jureit, *Verbrechen der Wehrmacht*, s. 107-116; Bernd Wegner, *Hitlers Politische Soldaten, Die Waffen-SS 1933-1945. Leitbild, Struktur und Funktion einer nationalsozialistischen Elite*, Paderborn 1999; Edward B. Westermann, *Hitler's Police Battalions. Enforcing Racial War in the East*, Lawrence / Kansas 2005.

96 Christian Streit, *Keine Kameraden. Die Wehrmacht und die sowjetischen Kriegsgefangenen 1941-1945*, Bonn 1997.

kontenjana sahipti. Diğer icra gruplarında da durum temelde benzerdir. Alman hakimiyet alanının genişlemesiyle, güvenlik polisinin elinin altında artık yeterince memur bulunmuyordu. Görevlendirilen adamlar genellikle kapatılan veya derecesi düşürülen şubelerden geliyordu ve ülke içerisinde pek lüzumlu değildiler. Şimdi "vahşi doğu"da yeni bir kariyer ve yükselme umudu taşıyorlardı, çünkü burada güvenlik polisi cephesinde kendilerini ispatlama fırsatları vardı.[97] İcra Grubu A, savaşın gelişimi itibarıyla yeri sabitlenen ilk birlik oldu: İcra Grubu'nun Şefi Walter Stahlecker, Eylül 1941'den itibaren eş zamanlı olarak Riga merkezli Ostland [Doğu Ülkesi] Güvenlik Polisi Amiri (BdS) görevini üstlendi. Harekat komandoları, Estonya, Letonya, Litvanya ve Beyaz Rusya Güvenlik Polisi ve SD Komutanlıklarına dönüştürüldü. Aynı zamanda seyyar birlikler var olmaya devam ettiler, bunlara harekat komadoları ya da özel komando birlikleri adları verildi.[98]

Baltık bölgesinde Alman işgalcilerle işbirliğine amadelik özellikle belirgindi. İmha harekatlarına Litvanya ve Letonya polisleri büyük ölçüde katılmıştır.[99] Estonya'da güvenlik polisinin önemli görevleri yerli halk tarafından yerine getiriliyordu. Hatta bu durum, SS'in ırkçı temel ilkeleri ile de uyumluydu – bizzat Himmler Estonyalıları "yüksek değerde" bir millet saymaktaydı.[100] Savaşın başlamasından henüz birkaç gün sonra İcra Grubu A'nın adamları, düzen po-

97 Mallmann, "Menschenjagd und Massenmord", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 304 ve devamı; Mallmann, "Die Türöffner der Endlösung", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 456-459.

98 Krausnick, *Hitlers Einsatzgruppen*, s. 155.

99 Wolfgang Scheffler, "Die Einsatzgruppe A", Klein, *Einsatzgruppen*, s. 29-51, s. 32; Knut Stang, *Kollaboration und Massenmord. Die litauische Hilfspolizei, das Rollkommando Hamann und die Ermordung der litauischen Juden*, Frankfurt am Main 1997.

100 Ruth Bettina Birn, *Die Sicherheitspolizei in Estland 1941-1944. Eine Studie zur Kollaboration im Osten*, Paderborn 2006, s. 261 ve devamı.

lisi ve yerli güçlerle birlikte ilk kitlesel kurşuna dizme eylemlerini gerçekleştirdiler; öncelikle komünist aktivistler ve Yahudi erkekler öldürüldü. 1941 Ağustos ortasından itibaren ülkedeki tüm Yahudi halk aynı muameleye tabi tutuldu. Eş zamanlı olarak büyük şehirlerde, örneğin Riga'da gettoların oluşturulmasına başlandı.[101] 1 Şubat 1942 tarihi itibariyle, Stahlecker icra gruplarının 218.050 Yahudi'yi katlettiğini bildirmekteydi.

Arthur Nebe idaresindeki İcra Grubu B, biraz daha küçüktü. 655 adamdan müteşekkildi, bu personel sayısı 1944'e kadar hemen hemen aynı kalmıştır.[102] İcra Grubu, Beyaz Rusya'da ordunun orta kolunu takip etmekteydi ve İcra Grubu A'nın aksine daha seyyar bir birlik olarak kaldı. Falliyetlerinde 316 ve 322 nolu polis taburları ile 131 nolu yedek tabur tarafından desteklenmekteydi.[103] VII. Daire (Karşıt Dünya Görüşlerinin Araştırılması) şefi Prof. Dr. Alfred Six'in "Moskova öncü komando birliği" de İcra Grubu'na tahsis edilmişti, çünkü başlangıçta savaşın akışı iyi giderken Sovyet başkentinin erkenden alınacağı düşünülmekteydi.[104] Güvenlik polisi ağı içerisindeki boşlukları kapatmak üzere, Varşova ve Lublin Güvenlik Polisi ve

101 Andrej Angrick / Peter Klein, *Die "Endlösung" in Riga: Ausbeutung und Vernichtung 1941-1944*, Darmstadt 2006.

102 Christan Gerlach, *Kalkulierte Morde. Die Deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weißrußland 1941 bis 1944*, Hamburg 1999, s. 185.

103 Andrej Angrick v.d., "'Da hätte man schon ein Tagebuch führen müssen.' Das Polizeibataillon 322 und die Judenmord im Bereich der Heeresgruppe Mitte während des Sommers und Herbstes 1941", Helga Grabitz / Klaus Bästlein / Johannes Tuchel, *Die Normalität des Verbrechens. Bilanz und Perspektiven der Forschung zu den nationalsozialistischen Gewaltverbrechen*, Berlin 1994, s. 325-385; Martin Hölzl, "Buer und Belzec. Die Polizeibataillone 65 und 316 und der Mord an den Juden während des Zweiten Weltkrieges", Stefan Goch (der.), *Städtische Gesellschaft und Polizei. Beiträge zur Sozialgeschichte der Polizei in Gelsenkirchen*, Essen 2005, s. 260-285; Klemp, *"Nicht ermittelt"*, s. 225-226, 279-282, 289-294.

104 Lutz Hachmeister, *Der Gegnerforscher. Die Karriere des SS-Führers Franz Alfred Six*, Münih 1998, s. 233-238.

SD Komutanlıkları, İcra Grubu B daha fazla doğuya gidebilsin diye, işgaline girişilen Doğu Polonya'ya destek kuvvetler gönderdiler. 1941 Aralık ayında en azından kuvvetlerin bir kısmı sabitlenmiş ve Minsk Güvenlik Polisi ve SD Komutanlığı kurulmuştu. Sonraki zaman diliminde Yahudilerin katledilmesine dair planlar buradan yapılmış, partizanlarla mücadele buradan yürütülmüştür. Bu cinai faaliyetlerde icra grupları, polis taburlarının yanı sıra ordu, silahlı SS birlikleri, gizli arazi polisi ve yerel yardımcı polis tarafından desteklendiler. Genellikle olduğu gibi burada da imha savaşı içinde kurumsal sınırlar silindi. Kendi beyanlarına göre, İcra Grubu B, 31 Mart 1943'e kadar 140.000'den fazla insanı öldürmüştü, bunların ağırlıklı bölümü Yahudilerdi.[105]

İcra Grubu C, Ukrayna'da görevlendirilmişti ve 6. ve 17. orduları izlemekteydi. Birlik idari kadronun yanında toplam personel sayıları 700-800 kişiye ulaşan ikişer özel komando ve harekat komando birliğinden oluşmaktaydı. Harekâtın ilk günlerinde bu adamlar öncelikle Sovyet karar alıcıları ve kendi tanımlamalarıyla "Yahudi Entelijansiya"sını katlettiler. Eş zamanlı olarak Ukrayna'nın çeşitli yerlerinde, özellikle de küçük şehirlerde, Ukraynalılarca gerçekleştirilen yağma hareketleri olmuştu. Kimi durumlarda icra grupları bu tür zorbalıkları teşvik ettiler veya –daha sık görülen biçimde– bunları kitlesel idamlarla sürdürdüler. En geç 1941 Ağustosu'nda icra gruplarının ölümcül gücü kendi operasyon bölgelerinde yaşayan bütün Yahudilere yönelmişti, bunlar Ukrayna'da yaşayan 1,5 milyon Yahudi'nin bir milyonudur. Kendi beyanlarına göre harekat birliği 118.000 kişiyi öldürmüştür – Ukrayna'daki Yahudi kurbanların toplam sayısı yaklaşık 1,4 milyondur. Buradan, İcra Grubu C'nin, ora-

105 Christan Gerlach, "Die Einsatzgruppe B 1941 / 42", Klein, *Einsatzgruppen*, s. 52-70, s. 62.

daki imha takımının üyelerinden sadece biri olduğu açıkça anlaşılır.[106] Bu takıma Ukraynalı koruma birlikleri ve yardımcı polisler de dahildi, bunlar genellikle Alman işgalcilerle ortak iş yapmaya fazlasıyla hazırdılar.[107]

İcra Grubu C'deki 4 a Özel Komando birliği, İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük katliamına katılmıştır: Paul Blobel idaresindeki birlik, 43, 313 ve 314 numaralı polis taburlarından memurların yardımıyla 29 ve 30 Eylül 1941'de Kievli 33.000 Yahudi'yi Babi-Yar uçurumu başında vurarak öldürmüştür. Artık şu tespiti yapmamız şaşırtıcı bulunmayacaktır: Bu kitlesel katliam asla münferit vaka değildi, yalnızca çapı farklı komando birliklerinin ortalama cinai faaliyetinin boyutunu aşıyordu. Buna ek olarak 1941 yılı sonuna doğru İcra Grubu C, seyyar cinayet aracı olarak çok sayıda gaz kamyonu teslim aldı. Kamyonlar sorunsuz işlemediğinden, kitlesel kurşuna dizme uygulaması geniş ölçüde devam etti.

1942 Ocak ve Temmuz ayları arasında İcra Grubu C komandoları, sabit şubeler olarak faaliyetlerini sürdürdüler: Böylece Ukrayna Güvenlik Polisi ve SD Amirliği kuruldu, bu görevi icra grubunun ikinci şefi Dr. Max Thomas üstlendi. 5 nolu komando birliği Kiev Güvenlik Polisi Komutanlığı'na, 4 nolu özel komando birliği Donetsk yakınlarındaki Stalino Güvenlik Polisi Komutanlığına dönüştürüldü. Alman ordusunun çekilmeye başlamasıyla sabit şubeler kapatıldı, kısmen yer değiştirdi ve komandolar farklı savaş gruplarına tahsis edildiler. Haziran 1944'te İcra Grubu C, nihai olarak resmen kapatıldı.

Cephenin güney kısmında 500 adamlık kadrosuyla en küçük ve herhalde en iyi incelenmiş olan İcra Grubu D faal-

106 Dieter Pohl, "Die Einsatzgruppe C 1941 / 42", Klein, *Einsatzgruppen*, s. 71-87, s. 71-74.

107 Martin Dean, *Collaboration in the Holocaust. Crimes of the Local Police in Belorussia and Ukraine 1941-1944*, New York 2000.

di.[108] Romanya topraklarından 11. Alman ordusu ve 3 ile 4 nolu Romanya ordularının ardından Bukowina ve Besarabya üzerinden Kırım ve Kafkasya'ya doğru hareket etmekteydi. Diğer icra gruplarında olduğu gibi personelinin sadece küçük bir kısmı güvenlik polisi veya SD'nin adamlarından oluşmaktaydı; büyük çoğunluk yedek polisler, silahlı SS üyeleri ve zorunlu hizmet mükellifleriydi. Yine de idari personel ülke içindeki veya işgal edilen bölgelerdeki Stapo şubeleri veya SD'lerden gelen uzman personelden oluşuyordu. İcra grupları sınırı geçtikten hemen sonra idamlara başladılar. Henüz 1941 Eylül ayında komandolar Yahudi toplumunu tümüyle öldürmeye giriştiler.

1941 Ekim ayı başında Himmler, doğu cephesindeki bazı birlikleri ziyaret etti. 4 Ekim'de Nikolayev'de İcra Grubu D'nin başındaki Otto Ohlendorf ile buluşup, onun adamlarına bir konuşma yaptı. Bu konuşmada aşağı yukarı, savaşın kazanılmasının yerleşim alanları kazanmaya hizmet ettiğini ve bunun Yahudilerin ve siyasi hasımların yok edilmesini zorunlu kıldığını söylemiştir. Bu, yerine getirilmesi gereken zor bir ödevdi.[109] Himmler'in argümantasyonu özünde, iki sene sonraki meşhur Poznan konuşmasıyla aynıdır. Birkaç istisna bir kenara bırakılırsa, İcra Grubu D'nin adamları gerçekten, kimileri için biraz müşkülata yol açsa da, cinai görevlerini yerine getirmiştir. Örneğin, 11a numaralı özel komando birliğinin başındaki kişi bir kurşuna dizme aksiyonunun öğle paydosunda verilen yemeklerden aşırı derece şikayetçi olmuştu, çünkü yemekte kanlı sosis konservesi vardı. İdare sorumlusuna şöyle bağırdığı aktarılır: " bu ne biçim bir pislik böyle, işleri çığrın-

108 Angrick, *Besatzungspolitik und Massenmord.*

109 "Der Dienstkalender Heinrich Himmlers, 4. Oktober 1941", s. 225. >Genel bilgi için bkz. Peter Longerich, *Heinrich Himmler. Biographie*, Münih 2008, s. 559-593.

dan çıkarmak mı istiyorsunuz! Bu durumumuzdayken, bu tür beslenmeden vazgeçmemiz gerekir."[110] Komando lideri kesinlikle sinizm yapmıyordu. En azından içi dışı birdi ve yaptığı "pis işe" uygun bir yemek talep ediyordu; kanlı sosisler onun gözünde uygunsuz bir öğle yemeğiydi, çünkü ona ardında bıraktığı faaliyeti hatırlatıyordu. İcra Grubu D, sadece Mart 1942 sonuna kadar 90.000 insanı öldürmüştür. Yahudilerin ve Sovyet görevlilerin öldürülmesinin yanında komandolar "öteNazi" uygulamalarına da katıldılar: Tedavi ve bakım kurumlarını dolaşıp, orada yatanları ve hastaları "yaşamaya değer" olup olmadıkları bakımından incelediler. Elemeyi geçemeyenler, beraberlerinde getirdikleri gaz kamyonunda öldürüldüler. 1943 Ocak ayı başında İcra Grubu D'nin sonu yaklaşmaktaydı, çünkü Alman ordusu Kafkaslar'dan çekiliyordu. Büyük bölümü "Bierkamp Mücadele Grubu" adıyla partizanlarla mücadelede kullanıldı, Mayıs 1943'te bu birlik ve onunla beraber İcra Grubu D, idari nedenlerden ötürü dağıtıldı. Çalışanlar farklı hizmet birimlerine gönderildiler.

Sovyetler Birliği'nde icra gruplarına kurban giden insanların tam sayısı bilinmemektedir. Ama kesin olan, yaklaşık bir milyon insanı öldürdükleri ve bunların en büyük bölümünün Yahudiler olduğudur. Diğer savaş alanlarındaki gibi icra grupları, takibat ve imha ağının sadece bir parçasıydılar. Yine de bir açıdan Sovyetler Birliği'nde yaptıkları, onların Avrupa çapındaki imha hareketinin cinai zirvelerinden biridir: Tarihin hiçbir zamanında bu kadar az insan bu kadar çok kişiyi bu kadar kısa sürede öldürmemiştir.

110 Şuradan alıntılanmıştır: Andrej Angrick, "Im Windschatten der 11. Armee. Die Einsatzgruppe D", Paul / Mallmann, *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 481-502, s. 495.

Savaşın ikinci yarısında konuşlanma bölgeleri: Afrika, İtalya, Macaristan, Hırvatistan, Slovakya

Gestapo, şimdiye kadar sıraladığımız bölgeler dışında başka ülkelerde de faaliyet göstermiştir. İlk bakışta en egzotik görünen alan Afrika'dır. Burada Temmuz 1942'de mobilize bir birlik oluşturulmuş ve Rommel'in ordusuna tahsis edilmişti. Grup, SS Harekât Komandosu adını taşımaktaydı, yine de birkaç Gestapo memuru da ekibe dahildi. Görevlendirme düzenlemeleri kısmen kelimesi kelimesine, Sovyetler Birliği için hazırlanan ve uygulamada kullanışlılığını ispatlayan düzenlemeden devralınmıştı. Harekât Komandosu'nun komutanı 1906 doğumlu SS Yarbayı Walter Rauff'tu. Komando birliğinin idarecileri ve alt derece rütbeliler, 20 ila 30 yaş arasında genç güvenlik polisi ve SS yöneticilerinden oluşmaktaydı. Toplamda 100 adamdan müteşekkil olan bu mobilize birlik Ortadoğu'da Arap işbirlikçilerin yardımıyla Yahudilerin ortadan kaldırılmasını örgütlemekle yükümlüydü. Ancak askerî gelişmeler nedeniyle bu gerçekleşmedi. 1943 ilkbaharında komando birliği dağıtıldı.[111]

Tümüyle farklı bir vaka, İtalya'ydı. İtalya, eski bir müttefik olarak ancak Eylül 1943'te Alman kontrolüne girdi. Bu dönemde nasyonal sosyalist yayılmacılığın zirve noktası geride kalmıştı. Güvenlik polisi amiri olarak Dr. Wilhelm Harster, güvenlik polisi ve SD aygıtının burada inşası için Hollanda'dan İtalya'ya gönderildi. Fiilen, İtalya HSSPF'i olan SS Tuğgenerali Karl Wolff'tan bağımsız hareket edecekti. Harster, kendi hizmet birimini doğrudan RSHA organizasyonuna bağladı, ancak ekibine küçük harekât ve çete avlama komandolarını da dahil etti. İtalya Güvenlik Polisi Amirliği personeli, farklı gruplardan oluşmaktaydı: İcra gruplarının

111 Klaus-Michael Mallmann / Martin Cüppers, *Halbmond und Hakenkreuz. Das Dritte Reich, die Araber und Palästina*, Darmstadt 2006, s. 137-147.

komando birliklerinin üyeleri ve Alman polis aygıtının personelinin yanı sıra Alman ve İtalyan uzmanlar da istihdam edilmişti. İtalya'da adım adım 40 güvenlik polisi ve SD şubesi kuruldu. 1945'te savaş sona erdiğinde bu şubelerde çalışan sayısı 1.000 kişiyi bulmuştu. Sayı daha önce muhtemelen daha yüksekti fakat bu tam olarak bilinememektedir.[112]

Daha önce diğer ülkelerde olduğu gibi Yahudilerin takibatı Gestapo'nun ana görevlerinden biriydi. Alman işgalinden daha bir ay sonra, "Yahudi meselesi" ile kararlı biçimde ilgilenmeye başladılar. Güvenlik Polisi Amiri Wilhelm Harster'ın oluşturmakta olduğu teşkilat henüz hizmete giremediği için, Eichmann tecrübeli "Yahudi uzmanı" Theodor Dannecker komutasında bir icra grubunu, İtalyan Yahudilerinin tehcirini organize etmek üzere Roma'ya gönderdi.[113] Dannecker ve adamları sistematik biçimde işe koyuldular. Dosyalar üzerinden Roma'da yaşayan Yahudilerin sosyal yapısını incelemeye aldılar ve 16 Ekim 1943'te, çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan 1.259 kişinin tutuklandığı büyük bir operasyon başlattılar. Büyük bölümü iki gün sonra Auschwitz'e gönderildi. 14 Aralık 1944'e kadar 6.400 kişi İtalya'dan tehcir edildi, bunlardan yaklaşık 800'ü hayatta kalabildi.[114] Almanya'nın kendi topraklarına kattığı, "Adriyatik Kıyı Bölgesi Operasyon Sahası" içinde yer alan Trieste'den çıkarılan 1.100 Yahudi, buna eklenmelidir.

Güvenlik polisinin bir diğer görevi, kentsel bölgelerin, özellikle de endüstriyel nitelikteki Kuzey İtalya'da kentlerinin gözetimiydi. 1944 ilkbaharında güvenlik polisi bir süreliğine bu alandaki kontrolü kaybetti ve Torino ile Milano'da

112 Carlo Gentile / Lutz Klinkhammer, "Gegen die Verbündeten von einst. Die Gestapo in Italien", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 521-540, s. 522 ve devamı.

113 Steur, *Dannecker*, s. 113-128.

114 Liliana Picciotto Fargion, "Italien", Benz, *Dimension des Völkermords*, s. 199-227, s. 216.

genel grev patlak verdi. Sözümona "ele başı" olan 1.200 işçi Mauthausen ve Dachau toplama kamplarına götürüldüler. Grev Alman hakimiyetini sorgulamakla kalmamıştı, İtalyan direniş hareketi de işgalcilere çok defa şiddet kullanarak meydan okuyordu. Örneğin, 1944 Mart ayında bir Alman polis taburunun eğitim birliğine yapılan saldırıda 34 kişi hayatını kaybetmişti. "Kefaret tedbiri" olarak, 335 tutuklu güvenlik polisi tarafından öldürüldü.[115] İtalya işbirlikçi bir devlet olarak görüldüğünden bu tür kitlesel katliamlara nispeten nadir rastlanıyor, daha ziyade tehcir yoluna başvuruluyordu, fakat bu da sıklıkla ölüme yolculuk anlamı taşıyordu.

Alman Reich'ının uzun yıllar müttefiki olan bir başka ülke Macaristan'dı. Alman ordusu, çeşitli nedenlerle, 19 Mart 1944'te Macaristan'a girdi. Bir yandan Hitler haksız olmayan biçimde Macaristan'ın savaştan çekilmesinden korkmaktaydı ve bu şekilde bunu engellemek istemişti. Diğer yandan ekonomik, siyasi ve askerî hedeflerin bir karşımı da işgalde rol oynamıştı.[116] Alman ordusuna ait birliklerle beraber İcra Grubu C devreye sokuldu: Mauthausen'de 1944 Mart ayında oluşturulan birlik, güvenlik polisi, silahlı SS ve gümrük memurlarından bir araya getirilen 800 kişiyi kapsıyordu. Birlik, yedi komando ekibinden oluşuyordu, bunlar askerî operasyonları tamamladıktan sonra sabitleştirilmişlerdi. İlaveten Adolf Eichmann'ın kendi idaresindeki RSHA IV B 4 nolu dairesinin 65 kişilik harekat komando birliği de vardı. Tecrübeli "Yahudi uzmanları" Dieter Wisliceny ve Theodor Dannecker de bu özel komando birliğine dahildiler.[117] Bunların görevi, Macaristan'da "Yahudi meselesinin nihai çözümü" idi.

115 Gentile / Klinkhammer, "Gegen die Verbündeten", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 537 ve devamı.

116 Christian Gerlach / Götz Aly, *Das letzte Kapitel. Der Mord an den ungarischen Juden 1941-1945*, Frankfurt am Main 2004, s. 98-107.

117 Safrian, *Eichmann und seine Gehilfen*, s. 295.

Tedbirlerinin uygulanmasında onlara Macaristan kurumları yardımcı olmaktaydı – kitlesel ihbarlar da cabası. Bunun dışında ordu ve silahlı SS birlikleri çok sayıda savaş suçu işledi, Yahudilere saldırıp yağmaladılar. Çok kısa sürede Yahudiler haklarından mahrum bırakıldı ve Macaristan toplumundan dışlandılar: Henüz 1944 Nisanı'nda yaklaşık 200.000 Yahudi apar topar kurulan gettolara hapsedildi. RSHA uzmanları şimdi tehcir hazırlıkları yapıyordu, hazırlıkların çoğu tarihinde en büyük insan sevkıyatıyla karşılaşan Auschwitz'de yürütülüyordu. 15 Mayıs 1944'te ilk tren kalktı, ancak Temmuz başında tehcirler durdu: Büyük bölümü kırsal kesimlerden toplanan 400.000'den fazla erkek, kadın ve çocuk çoktan getirilmişti. Macar jandarması Gestapo'nun adamlarına son derece gaddarca yardımcı olmuştur; kötü muamele ve işkence vukuatı adiyedendi.[118]

Macaristan kral naibi Horthy, çeşitli yabancı hükümetler ve papanın bu zorla nakilleri protesto etmesi üzerine tehcirlere Temmuz 1944'te son verdi.[119] Ekim 1944'te Almanlar Horthy'i görevini bırakmaya zorladılar ve Oklu Haç hareketinin önderi Ferenc Szálasie idaresinde faşist bir hükümet kurdular.[120] 20 Ekim 1944'te "Oklu Haçlılar" ve Macar polisleri Budapeşte'de Yahudi erkeklerini, yaklaşan Sovyet birliklerine karşı kentin güney ve doğusunda tahkimat inşa ettirmek üzere tutuklamaya başladılar. Henüz üç gün öncesinde Eichmann tehciri yeniden başlatmak üzere Budapeşte'ye geri dönmüştü: Bu kez Yahudilerin köle işçi olarak Almanya'ya getirilmesi gerekiyordu. Tren eksikliği nedeniyle on binlerce kişi meşhur adıyla ölüm yürüyüşlerine çıkarıldı. Yürüyebilecek gücü kalmayacak kadar zayıf düşenler derhal

118 Gerlach / Aly, *Das letzte Kapitel*, s. 132 ve devamı.

119 Randolph L. Braham, *The Politics of Genocide. The Holocaust in Hungary*, cilt 2, New York 1994, s. 872-881.

120 Margit Szöllösi-Janze, *Die Pfeilkreuzerbewegung in Ungarn. Historischer Kontext, Entwicklung und Herrschaft*, Münih 1989.

orada öldürüldüler. Macar jandarması ve "Oklu Haçlılar" buna da müdahildi. Tekrar uluslararası protestolar geldi. Kasım 1944'te tehcire nihai olarak son verildi – ancak bunun nedeni lojistik ve ekonomikti. Eichmann, yılbaşından birkaç gün önce, Kızıl Ordu kenti kuşatmadan evvel Budapeşte'yi terk etti. 500.000'den fazla Macaristan Yahudisi tehcir edilmişti. Almanya topraklarında yaklaşık on yıl süren bu iş, burada Gestapo ve çok sayıda yardımcı güç ve işbirlikçi tarafından sadece birkaç ay içinde gerçekleştirilmişti.

"Üçüncü Reich"la müttefik uydu devletlerde de güvenlik polisi ve SD'nin icra grupları görev yapmıştır – örneğin Hırvatistan ve Slovakya'da. Her iki ülkede de görevleri, direniş hareketleriyle mücadele ve oralardaki Yahudi nüfusun öldürülmesi ve tehcir edilmesiydi. Hırvatistan'daki İcra Grubu E, 1943 ilkbaharında oluşturuldu ve Mayıs 1945'te savaşın sona ermesine dek görevde kaldı, ancak güçlü Yugoslav partizan hareketine karşı çok fazla birşey yapamadı. Yine de 1943'te İtalya'nın teslim olmasının ardından Dalmaçya kıyılarındaki Yahudileri tehcir etmiştir. İcra Grubu H, Ağustos 1944'te Slovakya'da çıkan silahlı halk ayaklanmasının ardından kuruldu. Büyük ölçüde Slovak işbirlikçiler, Slovakya Almanlarından, silahlı SS'in adamları ve Fürstenberg Güvenlik Polisi Akademisi'nin reşit yaştaki öğrencilerinden tetip edilerek 2.500 kişilik bir güce ulaşmıştı. Ayaklanmayla mücadelenin yanı sıra komandolar 12.000 Yahudiyi toplama kamplarına gönderdiler ve 4.000'ini oldukları yerde öldürdüler. Alman ordusunun son saldırı harekâtı olan Ardenler hücumunda da iki icra grubu oluşturuldu: İcra Grubu K. Euskirchen kentinde Dr. Emanuel Schäfer emrinde, İcra Grubu L ise Cochem'de Dr. Ludwig Hahn komutasında kuruldu. Schäfer daha önce Belgrad'da Güvenlik Polisi Amiriydi ve Varşova Güvenlik Polisi Komutanı olarak gettonun tasfiyesini tamamlamıştı. Saldırı harekâtının Ocak 1945'te

kesinkes başarısız olmasının ardından bu iki icra grubu dağıtıldı. Savaşın sonu yaklaşıyordu.[121]

Yıkıntılar arasında nadikalleşme: "Yurtdışı görevlerin" sonraki etkileri

Devlet polisinin işgal altındaki Avrupa'daki gücünün sınır tanımaz hale gelmesi, Gestapo'nun Almanya topraklarındaki uygulamalarına ilişkin sonuçlar da doğurmuştur. En geç müttefikler 1944 sonbaharında Almanya topraklarına girdiklerinde, savaşın son evresi başlamıştı. Bu dönem farklı özellikler taşır: İngiliz ve Amerikalıların yıllar süren bombardıman savaşı şimdi zirve noktasına ulaşmış ve pek çok Alman kentinde çöküş senaryolarını hakikate dönüştürmüştü.[122] Toplumsal normlar çözülmüş, yağmalar gündelikleşmiş ve devlet pratiği giderek salt tedbir faaliyeti halini almıştı. Almanya'dan göç etmek zorunda kalan siyaset bilimci Franz Neumann'ın uzaklardan doğru biçimde tespit ettiği üzere, devlet "az ya da çok organize olmuş anarşi"ye evrilmişti.[123] Başka bir deyişle: Alman toplumu bir felaketin içindeydi.[124]

Bu kıyamet havası içinde Gestapo memurları, işgal altındaki Avrupa'da uyguladıkları metodlara başvurmaya başladılar. Ama öncekinden farklı olarak şimdi eylemlerini yurtlarından yüzlerce ya da binlerce kilometre ötede uygulamıyorlardı. Ve öncekinden farklı olarak şimdi toplama kamplarının ve hapishane duvarlarının ardında değildiler.[125] Devlet gizli polisi-

121 Mallmann, "Menschenjagd und Massenmord", Paul / Mallmann, *Gestapo in Europa*, s. 310-313.

122 Jörg Friedrich, *Der Brand. Deutschland im Bombenkrieg 1940-1945*, Münih 2002; *a.g.y.*, *Brandstätten. Der Anblick des Bombenkriegs*, Münih 2003.

123 Neumann, *Behemoth*, s. 22.

124 Bernd-A. Rusinek, *Gesellschaft in der Katastrophe. Terror, Illegalität, Widerstand. Köln 1944 / 45*, Essen 1989.

125 Sven Keller, "Verbrechen in der Endphase des Zweiten Weltkrieges Überlegungen zu Abgrenzung, Methodik und Quellenkritik", Cord Arens / Edgar

nin cinai uygulamaları, savaşın son evresinde gizli olmaktan çok uzaktı ve toplumun gözü önünde gerçekleşiyordu. Uzun müddet ortalama "millettaş" kural olarak bu uygulamalara kurban gitmezken, 1944 sonbaharından itibaren fiilen herkes takibatçıların ilgi alanına girebilir haldeydi. Ancak bu suçun tek sorumlusu Gestapo değildi; SS, Halk Akıncıları,* parti mercileri ve ordu da fail olmuştur.[126] Gestapo memurları bu noktada baskın fail grubu bile değildiler. Onlar, özel olarak esir işçilerin kitlesel idamlarından sorumluydular.[127]

Stapo şubelerinin çalışanları 20 Temmuz 1944'teki Hitler suikastından beri kriz havasındaydılar. Gerçi sonrasında bu komploya dahil olmuş hemen herkesi tutuklamışlardı, ama suikastin kendisi Gestapo'yu tamamen hazırlıksız yakalamıştı. Bunun dışında yabancı esir işçilerin ayaklanmalarını öngören dedikodular dolaşmaktaydı. Müttefiklerin Normandiya çıkarması ve Kızıl Ordu'nun ilerleyişi karşısında Nazi iktidarının sonu yaklaşır görünmekteydi. 21 Ekim 1944'te Aachen, ilk büyük Alman kenti olarak müttefik birliklerince fethedildi: "Üçüncü Reich"ın sonu birkaç haftalık bir mesele gibi görünüyordu. Ancak askerî durum istikrar kazandı, savaş bir yarım sene daha sürdü. Gestapo kazanılan bu zamanı başka suçlar işlemek için kullandı: "Rejim

---

Wolfrum / Jörg Zedler (der.), *Terror nach Innen. Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen 2006, s. 25-50, s. 28.

(*) *Volksturm*: Halk Akıncıları veya Milli Akıncılar. Savaşın son aylarında Hitler'in emriyle oluşturulan milis kuvveti – e.n.

126 Perry Biddiscombe, *Werwolf! The History of the National Socialist Guerilla Movement, 1944-1946*, Toronto / Buffalo 1998; Cord Arens, "Schrecken aus dem Untergrund: Endphasenverbrechen des 'Werwolf'", Arens / Wolfrum / Zedler, *Terror nach Innen*, s. 149-171; Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage. Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, Münih 2007.

127 Elisabeth Kohlhaas, "'Aus einem Haus, aus dem eine weiße Fahne erscheint, sind alle männlichen Personen zu erschießen:' Durchhalteterror und Gewalt gegen Zivilisten am Kriegsende 1945", Arens / Wolfrum / Zedler, *Terror nach Innen*, s. 51-79, s. 63.

dış düşmanlarına karşı çaresiz kaldıkça, içeride düşman saydıklarına karşı o kadar kan dökücü oldu."[128]

Mağlubiyetin yaklaştığı düşünüldüğünde cinayetlerin devam etmesi ne kadar anlaşılmaz görünse de, Gestapo memurlarının bu davranışı için çok sayıda sebep vardı. Bir tarafıyla, eylemleriyle bir telafi sağlıyorlardı: "Ruslar" askerî olarak mağlup edilemiyordu ama bunun intikamı ülkedeki bütün Rus esir işçilerden alınabilirdi. Gerçekten de Gestapo'nun şiddeti en çok Doğulu işçileri vurmuştur. Diğer yandan RSHA'daki kumanda zinciri çözülmüştü, orta ve alt dereceli memurlar giderek artan bir hareket alanına kavuşmuşlardı. Gestapo memurlarının çoğu savaştan sonra kendileri için hiçbir gelecek olmayacağını tahmin ettiklerinden, bir kıyamet havası hakim olmuştu: Yaklaşmakta olan çöküşe doğru giderken, mümkün olduğunca fazla kişiyi beraberlerinde götürmüşlerdir. Hafife alınmaması gereken bir diğer neden de, sapkın bir düzen fikridir. Esir işçiler korkunç bir durumdaydı: Açlık çekmekteydiler, çoğunlukla hasta, yırtık pırtık giysiler içindeydiler ve rahatsız edici bir görüntü vermekteydiler. Onların öldürülmesi, kaosun içerisinde sözümona bir düzen sağlamaya yarıyordu. Bunun yanında zorla çalıştırılanlar artan suç oranları ve yağmalar için günah keçisi vazifesi görüyordu, her ne kadar bunlar "millettaşlar" tarafından gerçekleştirilse de.[129]

Çete faaliyetlerinin büyüklüğü şu sayılardan kestirilebilir: 1944 yılında Mart'tan Eylül'e kadar direniş gruplarına katılan 2.700 Sovyet savaş esiri tutuklanmıştı.[130] Bununla beraber zirve noktasına henüz ulaşılmamıştı. Nazi yönetimi yıllardan beri yabancı işçilerin direniş örgütleri kurabileceğin-

128 Bernd-A. Rusinek, "'Wat denkste, wat mir objerümt han.' Massenmord und Spurenbeseitigung am Beispiel der Staatspolizeistelle Köln 1944 / 45", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 402-416, s. 415.

129 Herbert, *Fremdarbeiter*, s. 339.

130 *A.g.e.*., s. 320.

den korkuyordu. Ama aslında yabancı işçilerin direnişine dair çok az şey bilinmektedir. Direniş hücreleri oluşturanlar özellikle Sovyet savaş esirleriydi.[131]

Bir kez daha tekrar edersek: Gestapo'nun bu son evrede Almanya topraklarındaki görevlendirilmesi, gitgide Doğu Avrupa'daki devlet polisi uygulamalarını andırmıştır. Savaş suçuna iştirak eden memurların neredeyse tamamı, daha önce yurtdışı görevlendirmeleriyle tecrübe edinmişlerdi. Bu ortak tecrübe, "Üçüncü Reich" ın sonu gelirken, Gestapo memurları arasındaki çeşitli gruplar arasındaki farkları da ortadan kaldırmıştır. Almanya'nın savaş meydanına dönüştüğü gerçeği, esir işçilerin ayaklanması korkusuyla birleşerek, Gestapo'yu yeni bir örgütlenme ve eylem tarzına yöneltmiştir. Daha önce işgal edilen bölgeler örnek alınarak güvenlik polisinin yeni şubeleri oluşturulmuştur. Özellikle Batı Almanya sınır bölgelerinde güvenlik polisi ve SD'den savaş birlikleri ve icra grupları oluşturulmuştur.[132]

Cinayetlerin ilk ağırlık noktası da buradaydı.[133] Aralarında özellikle "yabancı işçiler" ve savaş esirleri, firari askerler, siyaseten sadık görülmeyen Almanlar, Yahudiler ve çalıştırarak-eğitme kamplarındaki tutukluların olduğu, tahminen 10.000'den fazla insan, bu son aylarında savaşın kurbanı oldu. Bunlar Gestapo'yla ile birlikte *Werwolf** birimlerinin,

131 Marc Spoerer, *Zwangsarbeit unter dem Hakenkreuz. Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und Häftlinge im Deutschen Reich und im besetzten Europa 1939-1945*, Stuttgart / Münih 2001, s. 171 ve devamı.

132 HStAD, RW 34 / 10.

133 Gerhard Paul, "'Diese Erschießungen haben mich innerlich gar nicht mehr berührt.' Die Kriegsendphasenverbrechen der Gestapo 1944 / 45", Paul / Mallmann, *Gestapo im Zweiten Weltkrieg*, s. 543-568, s. 552; Ulrich Sander, *Mörderisches Finale. NS-Verbrechen bei Kriegsende*, Köln 2008.

(*) "Kurt Adam" Savaşın sonuna doğru Nazilerin, cephe gerisinde uzun süreli milis savaşı, sabotaj ve yıpratma faaliyeti sürdürmek üzere tasarladıkları örgütlenme. Fazla gelişme olanağı bulamadı. Fakat bu Werwolf yöneticileri savaştan sonra ABD ve NATO tarafından, anti-komünist gayrı nizami harp örgütlenmesinde istihdam edileceklerdi – e.n.

"halk akıncılarının" ve NSDAP üyelerinin elinde can verdiler. "Üçüncü Reich"ın son hesaplaşması fiilen herkesi vurabilirdi. Çember tamamlanmıştı: Gestapo on iki yıllık tarihinde ardında uzun bir yol bırakmış ve çok sayıda dönüşüm geçirmiş, ama caniyane pratiği, her şeyin başladığı yerde son bulmuştu: Almanya'da.

İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde güvenlik polisi aygıtı çözüldü, Gestapo ile SD çalışanları, pek çokları gibi, faaliyetlerinin izlerini silmeye giriştiler: Geniş ölçüde yok ettikleri belgelerin sadece küçük bir parçası, tarih araştırmalarının kullanımındadır. Pek çok yönetici memur sahte belgelerle kaybolmaya çalıştı, kimileri intihar etti veya son çarpışmalarda yaşamlarını yitirdiler. 3 Şubat 1945'te bir bombalı saldırıda hasar gören Gestapo merkezi, Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı, 22 Nisan 1945'te faaliyetlerini nihai olarak sonlandırdı.[134] Eş zamanlı olarak SS ve polis aygıtının iki yöne doğru taşınma harekâtı başladı: Himmler ve merkezi SS kurumları, Düzen Polisi Merkez Teşkilatı ile RSHA'nın III, V ve VI numaralı daireleri ve bazı HSSPF'ler, Flensburg çevresinde savaşçı bir dille "Kuzey Kalesi" olarak adlandırılan yerde toplandı. Gestapo merkezi olan RSHA IV. Dairesi, Berchtesgarden çevresine taşındı. Buraya da "Alpler Kalesi" adı verilmişti.[135] Bu sözümona kaleler çürüktü ve birkaç gün içerisinde son perde de kapandı.

134 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 728.

135 Stephan Linck, *Der Ordnung verpflichtet: Deutsche Polizei 1933-1949. Der Fall Flensburg*, Paderborn 2000, s. 147-150.

7

1945 Sonrası Gestapo

İntihar, firar, takibat: Savaşın bitiminden Nürnberg mahkemelerine

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi Gestapo'nun da sona ermesi anlamına geliyordu. "Üçüncü Reich"ın yıkılışıyla merkezi nasyonal sosyalist takibat organının varlığı da son buldu. Gestapo'nun "iç ordu" olarak son işlevi ve imha savaşındaki icracı rolüne bakarsak, askerî şiddetin ve gizli polis şiddetinin eş zamanlı bitişi, mantıklıdır: Gestapo da koşulsuz teslim olmuştur. Dahası, çok geçmeden, rejiminin tüm korkunç faaliyetlerinin ve suçlarının belirleyici bir faili olmanın kötü şöhreti, "Üçüncü Reich"ın başka hiçbir biriminin olmadığı kadar, onun üzerine yapışacaktır. Artık şöyle bakılmaktaydı: Her şeyin değilse de birçok şeyin suçlusu Gestapo'ydu ve onu daha önce desteklemiş olanlar artık bu kurumla alakalandırılmak istemiyorlardı. Genişletilmiş Gestapo, yani takibatçı ağı, destekçiler, yardımcılar ve ona imkân sağlayanlar savaşın bitişiyle beraber kayboldular ve sanki Gestapo *tek başınaymış* gibi davrandılar. Nazi savaş suçlu-

sunun ideal tipi artık, Avrupa'da ve ülke içinde Yahudileri, muhalifleri veya direnişçileri öldürmüş olan, Gestapo hizmetindeki SS üyesiydi. Gestapo'yu büyük ölçüde destekleyen diğer polis teşkilatlarının suçu neredeyse hiç konu edilmedi. Örneğin kriminal polis, kitlesel suçlarını geniş ölçüde örtbas etmeyi başarmıştır.[1] Üniformalı polislerin de 1933 ve 1945 yılları arasındaki faaliyetleri örtbas edildi, önemsizleştirildi ya da gizlendi. Nazi devletinde polisin sadece küçük suçluları takip ettiği ve trafiği düzenlediği izlenimi bile edinilebilirdiniz bazen.

Bunun Gestapo için anlamı, deyim yerindeyse bir gecede tüm yapısal desteğini yitirmiş olmasıdır. Güvenlik polisi yönetiminin Gestapo memurlarını ülke içinde "kurt adamlar" [*Werwolf*] olarak işgalci müttefiklere karşı kullanma planları belki de bu nedenle çöpe gitmiştir. Yardımcıları olmaksızın Gestapo eylem gücünden yoksundu. Ağından mahrum kalınca, şimdi ülke içerisinde kitlesel biçimde bulunan düşmanlarına karşı hiçbir şey yapamıyordu. Gestapo'nun teslimiyet sonrası sebebiyet verdiği yegâne ölümler, intiharlardı ve bunların sayısı da önemli sayılacak düzeyde değildi. İntihar edenler de genellikle üst düzey yöneticilerdi, örneğin Sovyetler Birliği'ndeki İcra Grubu C'nin bir dönem şefi olan Dr. Max Thomas 6 Aralık 1945'te, karşılaşacağı takibattan kurtulmak için intihar etti.[2] 1943'ten beri ülkenin içişleri bakanlığını da üstlenmiş olan SS ülke şefi Heinrich Himmler de bu yolu seçmiş ve 23 Mayıs 1945'te Britanyalıların elinde savaş esiriyken zehirli bir hapla kendini öldürmüştü.

Oysa müttefik birlikleri gizli polise ait paramiliter güçlerin beklenmedik saldırılarından korkmaktaydılar. Bu ne-

1 Wagner, *Hitlers Kriminalisten*, s. 153.

2 Pohl, "Einsatzgruppe C", Klein, *Einsatzgruppen*, s. 82. Karş. Klaus-Michael Mallmann/Andrej Angrick (der.), *Die Gestapo nach 1945. Karrieren, Konflikte, Konstruktionen*, Darmstadt 2009.

denle, ele geçirdikleri bütün Gestapo memurlarını tutuklamışlardır. Mültecilerin işgal tasarımında, NSDAP'deki veya onun bir örgütündeki mevkiine bağlı olarak muhtemel savaş suçlusu olabilecek herkesi otomatik olarak tutuklamak vardı. Pek çok eski Gestapo mensubu savaş sonunda, kendilerine zamanı gelince hesap sorulmak üzere tutuldukları kampların bariyerleri ardında kayıplara karıştılar. Kefaret ve önleyici tedbirlerin ikili karakteri, savaş sonrası dönemin ilk yıllarındaki siyasi temizliğin manzarasını, Gestapo örneğinde de belirlemiştir.

Şu da var ki, azımsanamayacak sayıda ama tam sayısı bilinemeyen, bir bölümü üst düzey rütbeli bir grup Gestapo idarecisi, kayıplara karışmayı veya yurtdışına kaçmayı başardı.[3] Kendisine verilen adla "Sıçan hattı", Klaus Barbie ve Adolf Eichmann gibi canileri İtalya üzerinden Güney Amerika'ya ulaştırdı. Bazı Gestapo katilleri irtibatlarını kullanarak, yıkılışın kargaşasında tutuklanmadan kurtulabilmeyi, sahte bir isim alıp geçmişlerini örtbas edebilmeyi bildiler. Hatta Klaus Barbie Bolivya'da önemli bir askerî karar alıcı konumuna ve CIA ajanlığına yükselebilmiştir. Fakat firar ve örtbas etmek, kesinlikle genel kural değildi.

Müttefiklere ait arama birimlerinin güvenlik subayları iyi bilgilendirilmişti: Henüz 1942 Ekim ayında Londra ve Washington'da "Birleşmiş Milletler Savaş Suçlarının Araştırılması Komisyonu"nun (daha sonra Birleşmiş Milletler Savaş Suçları Komisyonu adını almıştır) kurulacağı duyurulmuş ve bir yıl sonra faaliyetlerine başlamıştı. Müttefikler acımasız eylemler, katliamlar ve kitlesel idamlara dair kanıtlar topladılar. Müttefiklerin takibat sonuçları ve sonrasında ya-

3 Gerhard Paul, "Zwischen Selbstmord, Illegalität und neuer Karriere. Ehemalige Gestapo-Bedienstete im Nachkriegsdeutschland", Paul / Mallmann, *Die Gestapo*, s. 529-547, s. 534. Karş. Gerald Steinacher, "Berufsangabe: Mechaniker. Die Flucht von Gestapo-Angehörigen nach Übersee", Mallmann/Angrick, *Die Gestapo*, s. 56-70.

kalama başarıları büyük ölçüde dikkate değerdir. Amerikan birimleri Nazilikten arındırma çalışmasının dinamosu olarak her izin peşine düşerken, İngiliz ve Fransızlar neredeyse sadece müttefiklerin yurttaşlarına ve bunlar arasında savaş esirlerine ve esir işçilere karşı işlenen suçlara konsantre olmuşlardır.[4] Temelde Sovyetler Birliği de, halktan gerekli bilgileri aldığı oranda Gestapo çalışanlarını tespit etme ve cezalandırma gayreti içindeydi. Onların cephesinde de Gestapo çalışanlarına dönük sistematik bir arama vuku bulmamıştır.

Gestapo mensupları mahkeme önüne çıkarıldığında, bu sadece müttefiklerin askerî mahkemeleri önünde oluyor ve yabancılara karşı işledikleri suçlardan sorumlu tutuluyorlardı. Müttefikler henüz savaş esnasında Nazi faillerini, suçlarını işledikleri yerde cezalandırma konusunda anlaşmışlardı. 30 Ekim 1943 tarihli Moskova Konferansı'nın "Zalimlikler Hakkında Açıklama"sı buna zemin sunuyordu. Böylelikle bazı Gestapo memurları Doğu Avrupa ülkelerinde yargılanıp idam edildiler. Ama Almanya'daki Britanya askerî mahkemeleri de Gestapo memurlarını savaş esirlerine karşı öldürme cürümleri nedeniyle idama mahkûm etmiştir.[5] Suçları belirli bir coğrafi bölgeye bağlanamayan ana savaş suçlularının, özel bir büyük dava ile yargılanması gerekiyordu. Nürnberg'de görülen Ana Savaş Suçluları Davası 14 Kasım 1945'ten 1 Ekim 1946'ya kadar devam etti. Davanın amacı, hem tekil bireyler olarak ana suçluları, hem bütün olarak teşkilatları ve grupları yargılamaktı, 8 Ağustos 1945 tarihinde belirlenen uluslararası askerî mahkemenin statüsünün 10. maddesinde böyle öngörülmüştü.[6] Gestapo da SD

4 Paul, *Staatlicher Terror*, s. 241 ve devamı.

5 Adalbert Rückerl, *Die Strafverfolgung von NS-Verbrechen 1945-1978. Eine Dokumentation*, Heidelberg / Karlsruhe 1979, s. 25-32.

6 IMT, cilt 1, s. 10-18.

gibi, Yahudilerin takibatı ve ortadan kaldırılması, toplama kamplarındaki zalimlikler ve cinayetler, işgal edilen bölgelerin idarelerindeki zorbalıklar ve esir işçilerle savaş esirlerine kötü muamele ve cinayetlerden ötürü yargılandı.[7] Bu suçlardan ötürü mahkûm da edildi; nasyonal sosyalist şiddet suçunun bütünsel kapsamına dair, ilk kez bu dava sürecinde fikir edinilebilmişti. Doğrudan yargılama esnasında Almanların çoğu, suçun aydınlatılması ve suçluların yargılanması gerektiğinin bilincindeydiler.[8]

Nürnberg'de alınan karardan itibaren, artık görev icabı suç niteliğindeki eylemlere dahil olmuş herkes Gestapo'ya ait sayıldı: İdari birimlerin mensupları gibi, icracı memurlar ve sınır polisinin üyeleri de.[9] Buna karşın doğrudan bir suçlama olmaması halinde sınır koruması ve gizli arazi polisinin üyeleri ile "sadece büro işlerinde" istihdam edilen çalışanlar bunun dışında tutuldu.[10] Bu karara dayanarak artık bütün Gestapo mensupları mahkeme önüne çıkarılabilirdi. Gestapo'nun suçluluğu artık kanıtlanmıştı ve her tekil durumda ispatlanması gerekmiyordu. Yine de Gestapo mensupları, emirlere uymak zorunda oldukları savunmasını yapabilmekteydiler, bu savunma hattı, kısa bir süre sonra ceza indirimine dayanak yapılacak olan "emre uyma zorunluluğu"[11] istikametinde ilerletildi. Suçlu bir teşkilata aktif üyelik, ancak suç niteliğindeki eylemlerin kişinin bilgisi dahilinde veya onun açık katılımıyla gerçekleştirilmiş

7 "Erhebung der Anklage gegen die Gestapo, 20. 12. 1945", IMT, cilt 4, s. 262.

8 Peter Steinbach, "Der Nürnberger Hauptkriegsverbrecherprozess", Gerd R. Ueberschär (der.), *Der Nationalsozialismus vor Gericht. Die alliierten Prozesse gegen Kriegsverbrecher und Soldaten 1943-1952*, Frankfurt am Main 1999, s. 32-44.

9 IMT, cilt 1, s. 294-300.

10 IMT, cilt 1, s. 300 ve devamı.

11 Kurt Hinrichsen, "'Befehlsnotstand'", Adalbert Rückerl (der.), *NS Prozesse. Nach 25 Jahren Strafverfolgung: Möglichkeiten, Grenzen, Ergebnisse*, Karlsruhe 1971, s. 131-162.

olması halinde söz konusu olmaktaydı ki, bunu ispatlamak her zaman kolay değildi.

Bu bakımdan Nürnberg davası önemli temeller sağlamasına rağmen, pek çok şeyi boşlukta bırakmıştı. Gestapo idari kademesinin siyasi sorumluluğu ve yetki alanları, iç yapılanmalar, merkezle şubeler arasındaki bağlantılar meçhul kaldı. Ana suçlulara ve suçlu teşkilat yapısına odaklanmak, işleyen bir yardım ağının da dahil olduğu devlet polisi gerçekliğinin arka planda kalmasına neden oldu. Ana suçlulardan biri olan, Reinhard Heydrich'in halefi ve Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın son yöneticisi Ernst Kaltenbrunner, idama mahkûm edildi. Ekim 1946'daki idamından önce "tehlikeyi ve her an göreve hazır olmayı gerektiren ve bunu sağlayan bir hayat yaşamış olmak, ne muhteşem bir his," diye yazmıştır.[12] Açık ki, sonuna kadar, doğru olanı yaptığına kanidir ve hiçbir pişmanlık göstermez.

Bunu izleyen on iki Nürnberg davasında da Gestapo üyelerinin dahil olduğu suçlar ele alınmıştır.[13] Örneğin, 9 numaralı davada 24 üst düzey harekat birliği yöneticisi mahkeme önüne çıkarıldı. Dava yaklaşık altı ay sürdü ve 10 Nisan 1948'de artçı davalarda verilen en yüksek sayıda ölüm cezasıyla sonlandı. 1950'lerin başındaki çok sayıda af girişimi üzerine, bu kararlardan sadece birkaçı uygulandı.[14] Diğer üç kişinin yanı sıra sadece İcra Grubu D'nin şefi Otto Ohlendorf, 1951 Ocak ayında idam edildi. Ancak 10 yıl sonra Batı Almanya mahkemeleri, Ulm'de görülen icra grupları davalarıyla, bu konuyu yeniden ele alacaklardı.

---

12 Şuradan alıntılanmıştır: Peter Black, "Ernst Kaltenbrunner. Der Nachfolger Heydrichs", Smelser / Syring (der.), *Die SS*. s. 289-304, s. 301.

13 Bengt von zur Mühlen / Andreas von Klewitz (der.), *Die 12 Nürnberger Nachfolgeprozesse*, Berlin 2000.

14 Ralf Ogorreck / Volker Rieß, "Fall 9: Der Einsatzgruppenprozess (gegen Otto Ohlendorf und andere)", Ueberschär, *Der Nationalsozialismus vor Gericht*, s. 164-175.

Gestapo mensuplarının bir "suç örgütü" üyesi olmaktan ötürü toptan cezalandırılmasının yerini, Nazilikten arındırma davalarıyla beraber, siyasi ve kişisel suçların, gönüllülerden kurulmuş özel Nazilikten Arındırma Mahkemeleri önünde bireysel olarak değerlendirilerek yargılanması çabası almıştır.[15] 5 Mart 1946 tarihli "Nasyonal Sosyalizm ve Militarizmden Kurtulmaya Dair Yasa", resmen suçlanmış Gestapo üyesi gibi kişilerin, uygun belgelerle bu suçlamalardan kurtulabileceğini öngörmekteydi. Tek tek her vakada, kişinin Gestapo'nun suçundan ne derecede sorumlu tutulabileceği incelenmekteydi.[16]

Güncel eleştirilerin ve tarihsel araştırmaların benzer şekilde tespit ettikleri üzere Nazilikten Arındırma Mahkemeleri'nin kararları birbirinden çok farklı olabilmekteydi.[17] Çok ağır ithamlarla karşılaşan kişiler nispeten lehte kararlarla bundan kurtulabilirken, tersine basit suçlamalar görece sert kefaret tedbirleriyle cezalandırılabiliyordu. Kendini suçlamalardan kurtarmak için ifade, tanık ve belge bulma kaygısı, tekil kişi ve grupların farklı ölçülerde istifade ettiği bir "Durulama belgeleri" pazarının doğmasına yol açtı. Gestapo memurları da birbirlerini temize çıkarmaya çalıştılar. Politik arındırmanın kefaret tedbirlerine karşı, cezai takibattan kaçabilmek amacıyla dayanışma içine girdiler. Oldukça yaygın olan çalışma arkadaşına yardım etme eğilimi, takibat çabalarına karşı ortak hareket içinde, pek çok vakada kendini is-

15 Sebastian Römer, *Mitglieder verbrecherischer Organisationen nach 1945. Die Ahndung des Organisationsverbrechens in der britischen Zone durch die Spruchgerichte*, Frankfurt am Main 2005.

16 Justus Fürstenau, *EntNazifizierung. Ein Kapitel deutscher Nachkriegspolitik*, Neuwied und Berlin 1969, s. 53-47; Clemens Vollnhals (der.), *Politische Säuberung und Rehabilitierung in den vier Besatzungszonen 1945-1949*, Münih 1991.

17 Lutz Niethammer, *Die Mitläuferfabrik. Die EntNazifizierung am Beispiel Bayerns*. Bonn / Berlin 1982, s. 540-550.

patladı. Tam da Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın personel departmanının yönetici memurları Werner Best ve Georg Schraepel, sıklıkla zikredilen lehte tanıklardı.

Özellikle Best, Gestapo memurlarının meşruiyet çizgisini koordine etme çabasındaydı. Nürnberg Savaş Suçları Mahkemesi'ndeki onun dümen suyunda ve bariz etkisi altında bulunan avukatlar Rudolf Merkel ve Joseph Weisgerber, Nazilikten Arındırma Mahkemeleri'ndeki davalarda da Gestapo üyelerinin savunmalarını yönlendirecek bir savunma metni hazırlamışlardı.[18] Werner Best'in tasvirleri özellikle dikkate alınarak, zararsız bir Gestapo imajı çizilmekte, Gestapo'nun takibat faaliyetlerindeki dahli sadece ana hatlarıyla yansıtılmaktaydı. Best'in bakış açısından, Gestapo'nun temelde yalnız Nürnberg Mahkemesi kararında anılan büyük suçlamalardan sorumlu tutulmasını sağlamak gerekirdi. Bunlar, Yahudilerin takibatı ve yok edilmesi, toplama kamplarındaki zulüm ve cinayetler, işgal altındaki toprakların yönetimlerindeki zorbalıklar, esir işçi programının uygulamaya konması ve savaş esirlerinin öldürülmesi idi. Diğer küçük ve büyük suçlar, örneğin ifade almak için başvurulan baskı ve işkence, mümkün olduğunca bu büyük suçlamanın arkasında kaybolmalıydı. Keza pek çok Gestapo memuru, devlet polisinin denetim faaliyetinde daha önce de yerine getirilen bir ödevin söz konusu olduğunu ve bunun dünyanın başka ülkelerinde de bilindiğini öne sürdüler. Sınır polisi olarak veya istihbarat savunması alanında çalışanlar, bu dalların dar anlamda Gestapo'ya dahil

18 "'Leitheft für die Verteidigung der betroffenen Beamten der Gestapo im Spruchkammer- und Strafverfahren von Dr. Rudolf Merkel und Dr. Joseph Weisgerber in Zusammenarbeit mit dem Arbeitsausschuss für Verteidiger im Spruchgerichtsverfahren mit Ermächtigung der Vereinigung der Vorstände der Anwaltskammern der Britischen Zone, Nürnberg 1947'", GLA 309, 1995 / 8, 2347. Werner Best'in Rudolf Merkel üzerindeki etkisine ilişkin bkz. Herbert, *Best*, s. 415.

olmadığını iddia ettiler. "Üçüncü Reich"ın yeni tip polis yapılanmasında devlet ve parti görevlerinin kaynaşmasının takibat makamlarınca pek anlaşılamaması da savunmacıların yararına olmuştur. Bunun ötesinde, suçlananların kendilerini temize çıkarmalarına karşı ithamda bulunacak tanık bulmak da zor görünüyordu. Bunun en kolay mümkün olduğu alan, çok sayıda insanın hayatta kalabildiği siyasal solun takibatıydı. Buna karşılık Yahudi ve yabancı işçiler ancak nadiren Nazilikten arındırma davalarında şahit olarak dinlenebildiler.[19] Bu arkaplandan ötürü Nazilikten Arındırma Mahkemeleri, yaygın kanıya göre, bir "suç ortaklığı fabrikası"na dönüştü, davalar için harcanan çabayla alınan netice orantılı değildi.[20]

Nazilikten arındırma kurumlarının, Nazilikle suçlanan herkesi inceleme ve gerektiği takdirde cezalandırma çabası, vaka sayısının yüksekliği ve bürokratik sürecin zorluluğu nedeniyle yarı yolda kalmıştır. Sosyal ve mesleki yeniden uyum bakımından uzun bekleme sürelerinden kaçınmak üzere sözüm ona basit vakaların öncelikli olarak ele alınması, özellikle sorunlu olmuştu. Kendi içinde iyi niyetli olan bu tedbir zamanla dezavantaja dönüştü, zira Nazilikten arındırma çabasının sıkılığı yıllar içerisinde azalacak ve mahkemelerin odaklanması buna bağlı olarak gerileyecekti.[21] Gestapo çalışanlarının çoğunluğu bu temayülden fayda sağlamıştır. Zaman içerisinde, ara ara çıkartılan sonlandırma yasaları ve aflardan istifade ettiler.[22] Kamuoyunda başlangıçta varolan aydınlanma isteği, yerini bütün politik kampları kap-

19 Angela Borgstedt, *EntNazifizierung in Karlsruhe 1946 bis 1951. Politische Säuberung im Spannungsfeld von Besatzungspolitik und lokalem Neuanfang*, Konstanz 2001, s. 22.

20 Niethammer, *Mitläuferfabrik*, s. 653; Herbert, Best, s. 437.

21 Norbert Frei, *Vergangenheitspolitik. Die Anfänge der Bundesrepublik und die NS-Vergangenheit*, Münih 1996.

22 Fürstenau, *EntNazifizierung*, s. 238-259.

sayan geniş bir "geçmiş politikası"na bıraktı. Bu politikanın önceliği, "milyonlarca eski partidaş yararına ceza iptalleri ve uyumlandırma çabası" idi.[23] Bu nedenle pek çok Gestapo üyesi için kefaret tedbirleri yumuşatıldı.

Yine de müttefikler eliyle siyasi temizliğin –tüm eksiklere, yanlışlara ve aksaklıklara rağmen– belli ölçüde etkili olduğunu söylemek yerinde olacaktır.[24] Gestapo mensuplarının geniş kesimi tedbirlerden doğrudan etkilendi ve memurların önemli bölümü kural olarak üç yılını tutuklu vaziyette kamplarda geçirdi. Normal tutukluluk süresi 1945 ortasından 1948 ortasına veya sonuna dek uzanmıştır. Nazilikten arındırma araçları arasında bir mukayese yapıldığında, kamplarda tutulmanın siyasal temizlik çerçevesinde en sert yaptırım olduğu söylenebilir.[25] Bu, Gestapo mensuplarının çoğunda "derinlemesine bir geçmişle yüzleşme krizini"[26] ortaya çıkarmaya yetmiş, bu kriz pek çoğunu hayata küstürmüş ve cesaretini kırmıştır.

Tekil Gestapo memurlarını itham edici belgeleri toparlamak, Hamburg Gestapo'su Şefi Bruno Streckenbach'ın durumunda olduğu gibi, daha 1950'lerin ortalarında bile zordu.[27] Ancak 50'li yılların sonlarında daha büyük çaplı failler topluluğunun cinayetleri kamusal ve hukuki yüzleşmelerin görüş alanına girmeye başlayıp çok sayıda ceza davası açıldığında, gizli devlet polisinin faaliyetleri ve işlevsel mekaniz-

23 Frei, *Vergangenheitspolitik*, s. 13.

24 Herbert, *Best*, s. 435 ve devamı.; Paul, *Staatlicher Terror*, s. 240; Klaus-Dietmar Henke, "Die Trennung vom Nationalsozialismus. Selbstzerstörung, politische Säuberung, 'EntNazifi zierung', Strafverfolgung", *a.g.y.* / Hans Woller (der.), *Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kollaboration nach dem Zweiten Weltkrieg*, Münih 1991, s. 21-83, s. 64 ve devamı.

25 Heiner Wember, *Umerziehung im Lager. Internierung und Bestrafung von Nationalsozialisten in der britischen Besatzungszone Deutschlands*, Essen 1991, s. 8.

26 Paul, *Zwischen Selbstmord*, s. 534.

27 Michael Wildt, D"er Hamburger Gestapochef Bruno Streckenbach. Eine nationalsozialistische Karriere", Frank Bajohr / Joachim Szodrzynski (der.), *Hamburg in der NS-Zeit*, Hamburg 1995, s. 93-123.

malarına dair bilgi düzeyi iyileşti. Nazilikten arındırma sürecinin bir dizi koruma amaçlı iddiası yeni baştan sınanmaya başladı, "SS devleti"nin kapsamına dair bilgiler hızla genişledi.[28]

Alman mahkemelerini cezai takibatı

Müttefik işgal güçleri Alman mahkemelerini 1945 sonunda, Alman vatandaşları tarafından işlenen "insanlığa karşı suçların" takibatı konusunda yetkilendirmişti. Ama Almanların takibat faaliyetleri başlangıçta yalnızca belli bir eylem bileşkesine odaklanabiliyordu. Ağırlıkla, savaşın son yılında işlenen, bilinen adıyla "son evre"deki suçlar ele alındı. Daha büyük davalara, 1949'dan itibaren girişilebilecekti. 2 Haziran 1949'da Hamburg Gestapo'su davasında, Hamburg polisi ve Gestapo'sundaki faaliyetlerinden dolayı 12 sanık hakkında hüküm verildi.[29] Birkaç ay sonra 9 Kasım 1949'da o zamana kadarki en büyük dava Köln Ağır Ceza Mahkemesi tarafından, oradaki Gestapo şubesinin eski mensuplarına karşı açıldı. Şimdi ilk kez savaşın başlamasından önceki cürümler de inceleniyordu. Dinlenen 160 tanık ve medyanın geniş ilgisi, Gestapo'nun faaliyetlerinin hukuki ve ahlâki olarak incelenmesine dönük ilginin mevcudiyetini kanıtlar.[30]

---

28 Frankfurt'taki Auschwitz Davası için Güncel Tarih Enstitüsü (Institut für Zeitgeschichte) daha sonra yayınlanan tarihsel bir bilirkişi raporu hazırlamıştır bkz. Hans Buchheim / Martin Broszat / Hans-Adolf Jacobsen / Helmut Krausnick, *Anatomie des SS-Staates*, Olten 1965.

29 Yargı ve Nazi suçları için bkz. *Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945-1999*, Hazırlayanlar: Adel heid L. Rüter-Ehlermann / Christaan F. Rüter, cilt IV: Die vom 30. Januar 1949 bis zum 3. Juni 1949 ergangenen Strafurteile, Amsterdam 1970, Nr. 147.

30 Dirk Lukaßen, *"Menschenkinder vor dem Richter". Kölner Gesapo und die Nachkriegsjustiz. Der "Hoegen-Prozess" vor dem Kölner Schwurgericht im Jahr 1949 und seine Rezeption in den lokalen Tageszeitungen*, Siegburg 2006.

1 Ocak 1950'de Alman mahkemeleri nihai olarak sınırsız muhakeme yetkilerini geri aldılar, bu sayede artık teorik olarak sadece tekil vakalara ilişkin davaların görülmesinden fazlası mümkün olabilecekti. Ancak takibat faaliyetinin genişlemesi başlangıçta söz konusu olmadı, çünkü özellikle davalara kamuoyu ilgisi belirgin biçimde gerilemişti – en düşük seviyeye 183 davayla 1954'te erişildi.[31] Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından Nazi geçmişinin ele alınmasında açık biçimde "geçmiş siyaseti" vurgusu baskınlaştı, mahkûm edilen faillerin bağışlanması hatta genel af ilan edilmesi talepleri yüksek sesle duyulur oldu.[32] 1954 yılı Temmuz ayı başında Köln'de yine eski bir Gestapo mensubuna karşı bir dava görüldü. Esasında ağır ceza mahkemesinin savcısı, eski Köln Gestapo'sunun yüzden fazla memuruna karşı, Kölnlü Yahudilerin tehcirine dair soruşturma başlatmıştı, ama sonuçta sadece üç kişi mahkeme önüne çıkarıldı ve hafif cezalar verildi. Basın da davaya sadece sınırlı bir ilgi gösterdi.[33]

Gestapo üyeleri çoğunlukla mahkemeye çağrılmaktan kurtuldular ve pek çok suç cezasız kaldı. Özellikle çalıştırarak eğitme kamplarındaki gündelik insan hakkı ihlalleri neredeyse hiçbir şekilde mahkeme önüne getirilmedi. Bu tespit, Doğu Almanya'da kurulan Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ndeki (DAC) cezai takibatlar dikkate alındığında da değişmez. Gerçi DAC sürekli Almanya Federal Cumhuriyeti'nin Nazi elitlerini topluma entegre ettiğini öne sürmüş, DAC devlet güvenlik teşkilatı *Stasi** emsal davalara düzenli olarak kanıtlar sunmuştur, ama kendi ülkesindeki Nazi faillerin

31 Marc von Miquel, *Ahnden oder amnestieren? Westdeutsche Justiz und Vergangenheitspolitik in den sechziger Jahren*, Göttingen 2004, s. 146.

32 Herbert, *Best*, s. 451 ve devamı; Frei, *Vergangenheitspolitik*, s. 100 ve devamı.

33 Johnson, *Der nationalsozialistische Terror*, s. 13 ve devamı.

(*) Ministerium für Staatssicherheit: Devlet Güvenlik Bakanlığı. DAC'nın olağanüstü gözetim aygıtıyla ünlenmiş gizli servisi – e.n.

kovuşturulmasına –eğer propaganda imajlarına uymuyorsa– engel olmuştur.[34] Bilinen adıyla "Waldheim davaları"nın ardından resmi olarak tüm Nazi suçluları ve bununla birlikte Gestapo çalışanları mahkûm edilmiş sayılıyordu. DAC sınırları içerisinde yaşayan Gestapo mensupları, eğer yeni düzen içerisinde kendilerine bir yer buldularsa, buna dayalı olarak cezalandırılmaktan korkmak zorunda değildiler.[35] Nazizm suçlularına karşı davalar nadiren ve o zaman da şov davalar tarzında açıldı. 1960'ların ortalarından itibaren Stasi'nin bir departmanı, eski nasyonal sosyalist şiddet suçlularını tespit etmekle meşguldü – yine de bunu hukuki nedenlerden ziyade siyasi nedenlerle yapmıştır. Ne var ki Stasi burada kendisi sıkıntıya düşmüştür. Çünkü araştırmalarıyla düzenli olarak, 25 yıldan fazladır ADC'de sorunsuzca yaşamakta olan icra grupları ve polis taburları mensuplarının kapsamlı listelerini günyüzüne çıkarıyordu. Ancak DAC'de suçlanabilen failler yalnızca, ancak ağır suç, açık belge ve sanığın yargılanabilirliği bakımından ömür boyu hapis cezasının kesin göründüğü kişilerdi. DAC'nin anti-faşist kuruluş mitini ayakta tutmanın tek yolu, esefle, sosyalist toplum içinde kendini saklamayı ustalıkla becermiş bazı münferit faillerin varlığına işaret etmekti. Bu nedenle şimdiye kadar kaç Nazizm suçlusunun cezai takibattan kurtulduğu belirsizdir.[36] Stasi 1980'lerin sonlarında hâlâ, o zamana dek gözlerden saklanmayı başarmış olan Dresden Gestapo'su memuru Henry Schmidt'i mahkeme önüne çıkarmaya çalışmaktaydı; bundaki amaç, sözümona ahlâki açıdan daha iyi olan Almanya'yı, uluslararası ka-

34 Henry Leide, *NS-Verbrecher und Staatssicherheit. Die geheime Vergangenheitspolitik der DDR*, Göttingen 2005; Hermann Wentker, "Die juristische Ahndung von NS-Verbrechen in der Sowjetischen Besatzungszone und in der DDR", *Kritische Justiz* 35 (2002), 1, s. 60-78.

35 Wolfgang Eisert, *Die Waldheimer Prozesse. Der stalinistische Terror 1950. Ein dunkles Kapitel der DDR-Justiz*, Münih 1993, s. 309 ve devamı.

36 Leide, *NS-Verbrecher und Staatssicherheit*, s. 416 ve devamı.

muoyu önünde kararlı bir Nazi suçları takibatçısı olarak takdim etmekti.[37] Bu bakımdan Almanya'nın bölünmesi nasyonal sosyalist faillerin kaderine belirgin bir etkide bulunmamıştır. Bunun Nazi suçlarının cezalandırılmasını desteklediği mi yoksa engellediği mi sorusu, çok güvenle yanıtlanabilecek bir soru değildir. Bilanço hareket noktasına göre farklı olacaktır.[38] Bu kenara bırakılırsa, hem Doğu hem Batı Almanya'da Gestapo suçlarının sadece tek tük cezai takibata uğradığını varsayabiliriz.

Federal Almanya Cumhuriyeti'nde eski Gestapo memurları en dertsiz zamanlarını 50'li yılların başında yaşadılar: Federal meclis ve federal hükümet, eski nasyonal sosyalistlerin bağışlanması ve uyumu ile uğraşmaktaydı. Yeni oluşturulan toplum düzeninde eski işlevsel elitlere ihtiyaç vardı; hangi alanda olursa olsun uzmanlar yeniden iş yaşamına dönmeyi umabilirlerdi. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ilk yasalarından biri olarak 31 Aralık 1949'da ceza muafiyeti yasası çıkarıldı. Bununla, 15 Eylül 1949'dan önce işlenen ve cezaları altı ayı aşmayan tüm suçlar bağışlandı, bunlar arasında ölüme sebebiyet veren yaralamalar da vardı – meğer ki fail "zalimce, alçakça hissiyat veya kazanç hırsıyla" hareket etmiş olmasın. Çok sayıda Gestapo memuru, yeni hukuki durumdan istifade etmek üzere hiçbir şey olmamış gibi yer altından çıkma fırsatı buldular. Bir Gestapo memuru "Ceza muafiyeti yasasının ilanından sonra, kendi Nazilikten arınmamı telafi etmekte eksiklik göstermek istemedim," beyanında bulunmuştu ifadesinde.[39] Bu kesinlikle te-

37 Beate Meyer, "Der 'Eichmann von Dresden'. 'Justizielle Bewältigung' von NS-Verbrechen in der DDR am Beispiel des Verfahrens gegen Henry Schmidt", Matthäus / Mallmann (der.), *Deutsche, Juden, Völkermord*. s. 275-291.

38 Annette Weinke, *Die Verfolgung von NS-Tätern im geteilten Deutschland. Vergangenheitsbewältigungen 1949-1969 oder: Eine deutsch deutsche Beziehungsgeschichte im Kalten Krieg*, Paderborn 2002, s. 355.

39 Elle yazılmış tarihsiz özgeçmiş [tahminen 1950'lerin başı], GLA 465 a, Ztr. Spr.K. B / Sv / 1948.

kil bir vaka değildir; bu yasadan yaklaşık 700.000 insan yararlanmış olmalıdır.[40]

Gestapo mensuplarının takibatına ilişkin hukuki hareket alanı hızla daralmaktaydı. Tüm öldürmeye teşebbüs cürümleri 15 yıllık bir zaman aşımına tabiydi, bundan sonra ceza hukuku yönünden takip edilememekteydirler.[41] Ölüm halinde süre, önceleri 20 seneydi. Nasyonal sosyalist şiddet suçlarına karşı davaların çoğu ancak 8 Mayıs 1960'tan sonra açıldığından, pek çok sanığı cezalandırmak artık mümkün değildi. Çünkü çok sayıda Gestapo memuru, emir komuta zincirine uyduklarını öne sürmekte, bu da cinayetten dava açılmasını kural olarak engellemekteydi. Ölüme yardımcı olmak da bir "mahkeme hilesi" ile, öldürme teşebbüsü gibi ele alındı.[42] Artık sadece cinayet, ceza hukuku yönünden takibat konusu olabilmekteydi, ki bu da "alçakça saikle" işlenme koşulunu gerektirmekteydi – bu saik, artık hiçbir Gestapo çalışanı için ispat edilebilir değildi. 1979'da, o zamana kadar cinayet için mümkün olan zaman aşımı süresi nihai olarak kaldırıldı.[43] Buna rağmen, Alman ceza kanununun cinayete ilişkin düzenlemelerinin, siyasal ve ırksal nedenlerde gerçekleştirilen, devletçe meşrulaştırılmış takibatları ele almada pek yeterli olmadığı görüldü. Suçun ideolojik zemini Alman ceza kanunu çerçevesinde dikkate alınamamaktaydı. Haksız olmayan biçimde bazıları burada sisteme ilişkin bir sorun görmektedir, "zira demokratik ceza hukukunun iç tasarımı ve yapısı diktatörlüğün ele alınmasına uygun olarak kurgulanmamıştır" [44]

40 Weinke, *Verfolgung von NS-Tätern*, s. 59.

41 Reinhard Henkys, *Die nationalsozialistischen Gewaltverbrechen. Geschichte und Gericht*, Stuttgart/Berlin 1964, s. 220-238; Martin Broszat, "Siegerjustiz oder strafrechtliche 'Selbstreinigung'. Aspekte der Ver gangenheitsbewältigung der deutschen Justiz während der Besatzungszeit 1945-1949", *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* 29 (1981), s. 477-544, s. 542 ve devamı.

42 Herbert, *Best*, s. 508 ve devamı.

43 von Miquel, *Ahnden oder amnestieren?*, s. 363-369.

44 Andreas Zielcke, "Gnade vor Recht?", *Kritische Justiz* 1990, s. 460 ve devamı.

Bu, görülen o ki Gestapo memurlarına da güvende oldukları hissini vermişti. Ancak tek tek Gestapo memurları kendilerini güvende hissettikçe ve sözümona devlet hizmetine yeniden alınma hakları için uğraştıkça, kamuoyunun dikkati o derece arttı. Memel eski polis şefi Bernhard Fischer-Schweder'in, İcra Grubu A'nın Tilsit Operasyon Birliği'ndeki cinai faaliyetlerini sakınmasız anlatması, nihayetinde 1957'de Ulm'de görülen İcra Grupları Davası'na kapı araladı. Bu davalar nasyonal sosyalist suçların faillerine karşı yeni bir dava dalgasının ortaya çıkmasına neden oldu; bu nedenle nasyonal soyalist şiddet suçları tarihi açısından dönüm noktası sayılırlar. Kamuoyu 1949-1958 yılları arasındaki "belirli bir sükunet"in ardından yeniden güçlü bir hassasiyet kazandı ve hukuk devleti altında Nazi suçlarının daha sıkı bir takibatını gerekli görür hale geldi.[45] 1960'lı yıllar esnasında Batı Almanya'da bir dizi korkunç skandal vakanın duyulması ve kamuoyunu şoka uğratması, soruna ilişkin bilinci daha da geliştirdi. Artık art arda eleştirel sorular sorulmaktaydı: Federal demokratik cumhuriyetin, nasyonal sosyalist mirası gerçekten sıyırıp atmış mıydı? Yoksa SED* propagandasında bıkmadan vurgulandığı üzere aslında hâlâ eski Nazi bulaşıkları mı vardı devlette? Bugün bildiğimiz gibi, DAC de, varlıkları siyasi nedenlerle kabul edilmemekle beraber, çok sayıda itham altındaki kişiyi entegre etmişti. Batıda farklı olan, "bugüne kadar açıkça ceza hukuku bağlamında ele alınmamış Nazi suçlarının takibatında, savcılıkların aydınlatma çalışmalarıyla şimdiye dek ulaşılmış olanın çok daha ötesinde bir takibat ölçeğinin söz konusu olması gerektiğinin"[46] artık fark edilmesi-

45 Hermann Lübbe, "Der Nationalsozialismus im deutschen Nachkriegsbewusstsein", *Historische Zeitschrift* 236 (1983), s. 579-599.

(*) *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* (Almanya Sosyalist Birlik Partisi) – Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin devlet-partisi – e.n.

46 Adalbert Rückerl, *NS-Verbrechen vor Gericht: Versuch einer Vergangenheitsbewältigung*, Heidelberg 1984, s. 142; Harald Schmid, "Eine Vergangenheit,

dir. Bu nedenden ötürü 1958 Aralık ayında Ludwigsburg'da Eyalet Hukuk İdarelerinin Merkez Birimi kuruldu; bu birim izleyen yıllarda Nazi suçlarına dair bilgileri sistemleştirerek kısa sürede Nazi şiddet suçlarıyla ilgili binlerce davanın koordinasyonunu sağlayacaktı.[47] Takibatların ağırlıklı noktalarından birini icra gruplarının işgal altındaki Doğu Avrupa'da işlediği cinayet fiilleri teşkil ediyordu. Savcıların devam eden takibatları ve –bunlara bağlı olarak– kamuoyunda eski Nazi faillerinin cezalandırılması yönünde değişen kanaat, bilfiil çok az sayıda Gestapo memurunun hapse girmesine neden olsa da, o zamana dek sürdürdükleri huzurlarını –hayatlarının son baharında– ellerinden almıştır. Birçokları ilk kez şimdi şahit olarak çağrılıyordu. Michael Wildt'in RSHA'nın idari kadrosuna dair tasviri, Gestapo memurlarının çoğu için geçerlidir: Kendinden emin, kayıtsız ve kendi üzerine düşünme kabiliyetinden yoksun. Bu tablo, 1960'lı yıllarda, yeni bir toplumsal iklimle sallanmaya başladı; bu yeni iklimin taşıyıcıları Gestapo mensuplarını eski faaliyetleriyle yüzleştiren angaje bir savcılar grubunun azimli çabalarıydı.[48]

Gestapo mensuplarının çoğu bundan zarar görmeden sıyrılmış olsalar bile, bu takibat çabaları önem ve değerlerini bugüne dek kanıtlamışlardır. Sayısız tanık ve eski fail dinlenmiş, suçların meydana geliş süreci yeniden canlandırılmış ve Gestapo'nun işleyiş mekanizmaları yeniden çözümlenmiştir. Nazi dönemine dair tarihsel araştırmaların bize artık normal gibi görünen kalitesini, –herhalde tarihin hiçbir döneminin bu kadar yoğun araştırılıp bu kadar geniş tar-

---

drei Geschichten. Zur Auseinandersetzung mit der NS-Diktatur in der Bundesrepublik Deutschland, der DDR und in Österreich", Angela Borgstedt / Siegfried Frech / Michael Stolle, *Lange Schatten. Bewältigung von Diktaturen*, Schwalbach 2007, s. 89-119.

47 Hans Pöschkö (der.), *Die Ermittler von Ludwigsburg. Deutschland und die Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen*, Berlin 2008.

48 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 869.

tışılmamış olması da bu sayededir–, esasen bu takibat süreçlerine borçluyuz: Dava dökümanları önemli ve benzersiz birer tarihsel belge niteliğindedir, bunların incelenmesi bu caniliğe ilişkin bilgimizi büyük ölçüde genişletmiş, hatta onu fark etmemizi mümkün kılmıştır.[49]

20 Aralık 1963'te Frankfurt am Main Ağır Ceza Mahkemesi'nde, "Mulka ve diğerlerine karşı ceza davası, dava no: 4 Ks 2 / 63" resmi adıyla görülen Auschwitz davası da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Dava 20 ay ve 183 duruşma günü sürdü, bu çerçevede 359 şahit dinlendi; bunların 248'i eski Auschwitz tutuklularıydı. Dava, soykırımı ceza hukuku yönünden sistematik olarak ele almak adına en önemli denemeydi ve takibatlar tümüyle şu bağlamda yapılmış, korkunç vakaların aydınlatılması amaçlanmıştı. Bunun için büyük çabalar gösterilmişti, bunların taşıyıcısı ve öncüsü Hessen Başsavcısı Fritz Bauer'di. Sadece Ekim 1962'deki ön araştırmaların tamamlanmasına kadar 1500 şahit dinlendi – bu kadar fazla sayıya daha önce hiçbir davada rastlanmamıştı. Auschwitz davası Alman hukuk tarihinin en uzun süren ve en kapsamlı ağır ceza davasıdır. Kamuoyuna Nazi suçlarının çapını göstermiştir.[50] Bunlar arasında Wilhelm Bogers'in Gestapo temsilcisi olarak, kampta bilinen adıyla siyasi departman temsilcisi sıfatıyla işlediği fiiller de vardır.

Çok sayıda davayla köşeye sıkıştırılan Gestapo üyelerinin çoğu, suç eylemlerindeki paylarını az göstermeye ve kendi sorumluluk alanlarını önemsizleştirmeye çalıştılar. Bu en

49 Peter Steinbach, *Nationalsozialistische Gewaltverbrechen. Die Diskussion in der deutschen Öffentlichkeit nach 1945*, Berlin 1981; Jürgen Weber / Peter Steinbach (der.), *Vergangenheitsbewältigung durch Strafverfahren? NS-Prozesse in der Bundesrepublik Deutschland*, Münih 1984; Norbert Frei / Dirk van Laak / Michael Stolleis (der.), *Geschichte vor Gericht. Historiker, Richter und die Suche nach Gerechtigkeit*, Münih 2000.

50 Fritz Bauer Institut (der.), *"Gerichtstag halten über uns selbst..." Geschichte und Wirkung des ersten Frankfurter Auschwitz-Prozesses*, Frankfurt am Main / New York 2001.

açık biçimde, kendisine karşı Kudüs'te görülen davada sürekli, sadece Führer ilkesi* denen kural çerçevesinde kendisine verilen emirleri yerine getirdiğini, bu bakımdan hukuksal yönden suçlu olmadığı savunmasını yapan Adolf Eichmann'ın durumunda görülür. O, hiçbir zaman insanların öldürülmesine veya tehcirine iştirak etmediğini, sadece "sistemdeki bir çark" olarak emirleri yerine getirdiğini ileri sürüyordu – bu tutum, daha sonra Hannah Arendt'in "Kötülüğün Sıradanlığı" eserine adını verecektir. Eichmann 15 Aralık 1961'de ölüm cezasına çarptırıldı ve 1 Haziran 1962'de cezası infaz edildi. Ama sadece Eichmann değil, Gestapo memurlarının çoğu, takibatların çapından haberleri olmadığını öne sürdüler veya sadece Nürnberg'de ya da müttefiklerin diğer askerî davalarında mahkûm edilen Nazi devletinin "esas sorumluları"nı suçladılar. Münferit Gestapo üyesi olarak kendilerini, büyük çaplı bağlama dair hiçbir fikirleri olmaksızın, kendilerinden istenenleri yerine getiren kişiler olarak gösterdiler. Gördüğümüz üzere bu doğru değildir.

Frankfurt'ta görülen Auschwitz davası, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin en büyük Nazi davasıydı. Ancak birkaç yıl sonra, belki çok daha büyük bir davanın görülmesi mümkün olabilirdi. 1963'te Berlin Savcılığı, Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın çalışanları ve Berlin Gestapo'su mensuplarına karşı geniş kapsamlı bir ön kovuşturma başlattı. RSHA davası gerçekten görülseydi, sadece Avrupa Yahudilerinin öldürülmelerine ilişkin değil, Polonyalılara, Sovyet savaş esirlerine, esir işçilere, "toplumdışılara" ve diğer kurbanlara karşı işlenen suçlara ilişkin en büyük ve anlamlı dava olabilirdi.[51] Ne var ki olaylar başka türlü gelişti: Mart

(*) *Führer*'in (Hitler'in) emirlerinin yasa gücünde olduğunu ve bütün yasaların üzerinde bulunduğunu ortaya koyan nasyonal sosyalist düstur – e.n.

51 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 825; karş. Annette Weinke, "Amnestie für Schreibtischtäter. Das verhinderte Verfahren gegen die Bediensteten des Reichsicherheitshauptsamtes", Mallmann/Angrick, *Die Gestapo*, s. 200-220.

1967'de soruşturmalar tamamlandı, 19 vakada ön soruşturma açıldı. Gestapo üyelerinin çoğu artık ölmüştü veya yetersiz belge nedeniyle davaların kapatılması gerekti. Kimilerinin yaşadığı yer bilinmiyordu. 22 Şubat 1969'da Berlin Başsavcısı Berlin İstinaf Mahkemesi'ne iddianamesini sunarak sekiz kişiye karşı dava açtı. Esas dava bunlardan sadece üçüne yönelikti, 16 ay süren dava her üç sanık için cezasız sona erdi. Ana sanık Otto Bovensiepen'e karşı açılan dava, onun bir kalp krizi geçirmesinin ardından düşürüldü. Geri kalan sanıklar serbest bırakıldı, çünkü mevcut hukuksal zeminde, Yahudilerin Berlin'den tehcirine cezayı gerektiren bir iştirakleri kanıtlanamıyordu. Bugünkü bakış açısından sonuç memnuniyet verici değildir ve yetersizdir: "Berlin'den tehcirler özenle araştırılmasına rağmen, bundan sorumlu olanlar bilinmesine ve yakalanmasına rağmen, bunların bir bölümü tehcirlere iştiraklerini kısmen de olsa itiraf etmesine rağmen, Berlin'in Yahudi nüfusunun yok edilmesi cezasız ve kefaretsiz kalmıştır."[52]

Başarısız olan RSHA davasından, daha az çarpıcı olmayan ikinci bir vaka çıktı. 11 Mart 1969'da Werner Best, Mülheim an der Ruhr'daki evinde tutuklanarak Berlin'e getirildi. Best, Gestapa I. Dairesi şefi olarak Polonya'daki icra gruplarının kurulmasından sorumluydu. Bu bakımdan savcılık onu 1939 sonbaharında gerçekleşen on binlerce cinayetin ana sanığı olarak görüyordu. Best'in yıllar süren RSHA davalarında bir kez bile tanık veya sanık olarak sorguya çekilmemiş olması gerçeği, başlangıçta şaşırtıcı görünebilir. Doktoralı bir hukukçu olarak RSHA'nın teorik ve örgütsel başıydı ve savaş sonrası Almanya'sında da iyi bağlantılara sahipti. Best'e karşı savcılar zaafiyet veya hataya düşemezlerdi –

52 Akim Jah, "'Unschuldige Mordgehilfen'. Das Bovensiepen-Verfahren gegen ehemalige Mitarbeiter der Stapo-Stelle Berlin", Sabine Moller u. a. (der.), *Abgeschlossene Kapitel? Zur Geschichte der Kon zentrationslager und der NS-Prozesse*, Tübingen 2002, s. 187-199, s. 199.

bu derece önemli bir kişinin davasının başarısızlıkla sonuçlanması, diğer Nazi davalarını da olumsuz etkilerdi. Gelişen takibat uğraştırıcı ama başarılı oldu, toparlanan belgeler muhtemelen Best'in mahkûm edilmesini sağlardı. Ana dava yine de açılmadı, zira Best stratejisini değiştirmişti: Anlaşılan belgelerdeki suçlamaların altından kalkamayacağını görünce, "tıbbi" yolu seçti. Onun uzun süreli duruşmalara katılmaya elverişli olmadığını ortaya koyan çok sayıda bilirkişi raporu hazırlandı – 1972 Ağustosu'nda mahkeme bu nedenle davayı geçici olarak erteleme kararı aldı. RSHA davasının yanı sıra, en iddialı nasyonal sosyalist şiddet davası başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Werner Best hayatının son 17 senesini serbest geçirdi.[53]

Ancak büyük ve çarpıcı dava açma çabalarının hepsi başarısız olmuş değildir. Kurt Lischka'ya karşı açılan dava da bunun örneğidir. Önce Berlin Gestapo merkezinin yöneticisi, bir süre de Paris Gestapo şefi olarak görev yapan Lischka'nın cezalandırılmasında, özellikle Serge ve Beate Klarsfeld'in kamuoyu önündeki protesto eylemlerinin ve bir kaçırma denemesinin etkisi olmuştur.[54] 23 Ekim 1979'da Köln Bölge Mahkemesi'nde Lischka ve iki iş arkadaşına karşı dava açıldı, dava sonunda Lischka 10 yıl hapis cezasına çarptırıldı ve bunun üçte ikilik bölümünü hapiste geçirdi. Bordeaux güvenlik polisi ve SD temsilciliği yöneticisi Herbert Hagen, cinayete yardımcı olmaktan 12 yıl hapse mahkûm edildi. Ancak bu, suç duyurusunun 1960'ta yapılmış olması ve Ludwigsburg'daki merkezi birimin ilk araştırma sonuçlarının elde bulunması sayesinde mümkün olmuştur. Böylece zaman aşımı kesintiye uğramış ve sanıklar "soğuk af"tan istifade edememişlerdi.[55] Ancak buradan hareketle, nasyonal sosyalist şiddet suçlarıy-

53 Herbert, *Best*, s. 511-518.

54 Guthermuth /Netzbandt, *Die Gestapo*, s. 207 ve devamı.

55 Jörg Friedrich, *Kalte Amnestie. NS-Täter in der Bundesrepublik*, Münih 2007.

la ilgili muamelenin genel olarak değişme eğiliminde olduğu çıksamasını yapamayız: Bu karar daha ziyade "Federal cumhuriyetin toplumsal gelişiminin doğal olarak ortaya çıkardığı doğru bir sonuçtan ziyade bir istisna sayılmalıdır."[56] Auschwitz'teki eski Gestapo şefi Johannes Hermann Thümmler'e karşı, –ki kendisi nasyonal sosyalist ırk politikasının fanatik bir temsilcisidir–, farklı girişimelere rağmen asla dava açılmamıştır.[57] Gestapo çalışanlarının önemli bir bölümü savaş sonrası Almanya'da oldukça rahat kalabilmiş ve bazıları dikkate değer bir kariyer yapmıştır.

Savaş sonrası Almanya'da kariyerler

Eski Gestapo çalışanları kendilerini koruma amaçlı beyanatlarında, geçmişi ahlâki bağlamda ele alma kabiliyet veya isteklerinin eksikliğini belli etmişlerdir. Cezai takibat korkusuyla, kendi yanlışlarını da ikrar etmemişlerdir. Gestapo'nun adamları kendi geçmişleri karşısında çok defa kayıtsızdırlar. Bir üzüntü ya da herhangi bir pişmanlık sözcüğü dahi sızamamıştır ifadelere. Buna rağmen siyasi temizlikle nasyonal sosyalist geçmişin silinmesi yönünde kollektif olarak etkili bir süreç başlamıştır. Bu süreç, siyasi olarak istikrarlı ve ekonomik olarak gelişen federal cumhuriyette sağlam bir zemin bulmuştur. Gestapo üyeleri nasyonal sosyalist polis aygıtı bünyesindeki sorumluluklarını karartarak kendi yeni gerçekliklerini yarattılar, bunun içerisinde eski faaliyetlerini hatırlamaya yer yoktu. Bu davranışın ardında, sa-

56 Bernhard Brunner, "Lebenswege der deutschen Sipo-Chefs in Frankreich nach 1945", Ulrich Herbert (der.), *Wandlungsprozesse in Westdeutschland. Belastung, Integration, Liberalisierung 1945-1980*, Göttingen 22003, s. 214-242, s. 241.

57 Sibylle Steinbacher, "'...nichts weiter als Mord.' Der Gestapo-Chef von Auschwitz und die bundesdeutsche Nachkriegsjustiz", Norbert Frei / Sybille Steinbacher / Bernd C. Wagner (der.), *Ausbeutung, Vernichtung, Öffentlichkeit. Neue Studien zur nationalsozialistischen Lagerpolitik*, Münih 2000, s. 265-298.

dece nasyonal sosyalist geçmişten yüzeysel bir yüz çevirmenin bir biçimini görsek bile, bu sadece retorik bir inkâr olsa bile, Nazilikten arındırma ve temizleme tedbirleri nihayetinde, başlangıçta tahmin edilenden daha başarılı olmuş olmalıdır.[58] Savaş sonrası dönemin hoşlarına gitmeyen tecrübelerinden sonra, hiçbir Gestapo memuru artık eski faaliyetlerini gözler önüne sermek istemiyordu. Eskiden çok korkulan takibatçılar, Doğu ve Batı'daki ortalama Alman'ın normal dünyasını terk etmeme gayreti içindeydiler. Gerçekten de Federal Almanya Cumhuriyeti'nde olduğu gibi DAC'de de, geçmiş siyasetinin koşulları, onların dikkatlerden uzak bir yerlere kaybolmasını mümkün kıldı. Bonn merkezli cumhuriyetin, siyasal olarak istikrarlı ve ekonomik olarak büyüyen başarılı bir girişim olduğu görüldükçe, eski Gestapo memurları için uyum süreci giderek kolaylaştı.

Doğu'da ise bazıları SED yapılanmalarına dahil olmayı bile başardılar, bu da belli bir istikrar vaad ediyordu.[59] Çoğunluğu sessiz, göze çarpmayan ve siyasetten uzak özel yaşamlarına çekildiler. Eski Gestapo memurları kendi çıkarlarını savunacak bir örgütlenmeye asla girişmediler. Bunda, Werner Best gibi öncü savunma stratejistlerinin bu yolu politik açıdan münasip bulmamasının da payı vardı. Çok sayıda Gestapo memuru demokratik devletin yeni normlarına uyum göstermiş ve –en azından retorik olarak– nasyonal sosyalizmle araya mesafe koyma gerekliliğini kabullenmişlerdi, çünkü bu sayede kendilerine mesleki bir devamlılık imkânı sunulmuştu ve cezai takibat söz konusu değildi. Aynısı DAC'de, eski nasyonal sosyalistlerin, cezai takibata uğramama ve sosyalist toplumdan dışlanmama karşılığın-

58 Herbert, *Best*, s. 436.

59 Leide, *NS-Verbrecher und Staatssicherheit*, s. 272 ve devamı. Karş. Andrej Angrick, "Im Fadenkreuz des Todfeindes? Das Ministerium für Staatsicherheit und die Gestapo", Mallmann/Angrick, *Die Gestapo*, s. 270-290.

da derhal devlet güvenlik teşkilatı [Stasi] ile işbirliği yapacaklarını beyan etmeleriyle mümkün olmuştu. Pek çok eski Gestapo mensubunun faydalandığı oportünizmin devletçe meşrulaştırılmış bu formu, ahlâki açıdan aşağılık görünebilir. Ancak nasyonal sosyalist polis aygıtının korkulan üyelerinin, bir tarafta demokrasi ve piyasa ekonomisi koşullarına, diğer tarafta sosyalizm koşullarına kendi istekleriyle uyum sağlamış görece zararsız bir topluluğa dönüşmesine katkıda bulunmuştur.[60]

DAC'de uyum, antifaşist devlet iddiasına ters düşmemek için daha ziyade sessizlik içinde ilerlerken, Batı Almanya'da açık hareket edilmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti'nde eski Gestapo memurlarının mesleki yeniden uyumları konusunda önemli bir adım, yasa koyucu tarafından atılmıştı: Anayasanın 131. maddesiyle genç federal cumhuriyet "Mülteci ve sürgün edilenler de dahil, 8 Mayıs 1945 tarihinde kamu görevlerinden memur hukuku veya toplu sözleşme hukukundan başka nedenlerle azledilmiş olanlardan, şimdiye kadar hiçbir görevde veya eski mevkilerine denk bir konumda değerlendirilmeyenlerin hukuki statülerini federal yasayla düzenleme"[61] ödevini üstlendi. Esasında bu anayasa maddesi, savaşın sona ermesiyle işsiz kalan devlet görevlilerinin, örneğin asker kişilerin, ordunun sivil memurlarının veya eski doğu topraklarından kovulan ve kaçanların rehabilite edilmesini amaçlıyordu. Ne var ki çok kısa süre sonra bu maddeden, 1945 sonrasında üzerlerindeki Nazilik ithamı nedeniyle Batı'da mevkilerini kaybedenlerin yeniden istihdam edilmesi yükümlülüğü de türetildi. Kısa süre sonra, müttefiklerin yaptığı temizliğin "kurbanlarına" da

60 Paul, Zwischen Selbstmord, s. 546; Leide, NS-Verbrecher und Staatssicherheit, s. 191 ve devamı.

61 Şuradan alıntılanmıştır: Dieter Hesselberger, *Das Grundgesetz. Kommentar für die politische Bildung*, Bonn 1996, s. 364

devlet hizmetine dönüş hakkı tanınmasına dair bir konsensüs ortaya çıktı.[62]

Buna uygun bir düzenleme ilk olarak 11 Mayıs 1951 tarihli bir uygulama yasasıyla yapıldı.[63] Kamu işverenleri, kadro planlamalarında yüzde yirmilik bir kısmı "131'likler"lere ayırmakla yükümlü kılındılar. Herhangi bir iş verilemediği sürece yasadan yararlanabilen kişilere geçiş dönemi için uyum ücreti ödenmesi gerekiyordu, bu durum itham altındaki kişileri işe alma konusundaki baskıyı belirgin biçimde arttırdı. Schleswig-Holstein'da yetkililer, ilgili kişilerin yüzde ellisini, yani yasayla öngörülenden çok daha fazlasını yeniden işe yerleştirmekle övünmekteydiler.[64]

Nazilikten arındırma sürecinde makamlarından olanlar, şimdi geçim hakkına ve işlerine yeniden kavuşmaktaydılar. Hatta siyasi itham altında olanlara da ilgili eyaletlerin düzenlemeleri çerçevesinde yeniden kamusal hizmete girme imkânı açılıyordu.[65] Yasanın 3. maddesinde açıkça öngörüldüğü üzere Gestapo memurları açıkça bu düzenlemenin dışında tutulmuştu. Ancak aynı yasanın 67. maddesinde bir istisnai düzenleme bulunmaktaydı, buna göre Gestapo memurları "idari nedenlerle" buraya atanmış olmaları halinde düzenlemeden yararlanabilmekteydiler. Dikkat

62 Curt Garner, "Schlussfolgerungen aus der Vergangenheit? Die Auseinandersetzung um die Zukunft des deutschen Berufsbeamtentums nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs", Hans-Erich Volkmann (der.), Ende des Dritten Reiches – Ende des Zweiten Weltkriegs. Eine Perspektivische Rückschau, Münih / Zürich 1995, s. 607-674; Udo Wengst, *Beamtentum zwischen Reform und Tradition. Beamtengesetzgebung in der Gründungsphase der Bundesrepublik Deutschland 1948-1953*, Düsseldorf 1988, s. 152-252; Frei, *Vergangenheitspolitik*, s. 69-100.

63 "Gesetz zur Regelung der Rechtsverhältnisse der unter Artikel 131 des Grundgesetz fallenden Personen vom 11. Mai 1951", BGBl. I, s. 307-322.

64 Paul, *Staatlicher Terror*, s. 258.

65 Curt Garner, "Der öffentliche Dienst in den 50 er Jahren. Politische Weichenstellungen und ihre sozialgeschichtlichen Folgen", Axel Schildt / Arnold Sywottek (der.), *Modernisierung im Wiederaufbau. Die westdeutsche Gesellschaft der 50'er Jahre*, Bonn 1993, s. 759-790, s. 773 ve devamı.

çekmez gibi görünen bu kapı aralığı, Gestapo memurlarının çok büyük bölümüne kendilerini "131'likler" arasında saydırma imkânı vermiştir. Çünkü, polislik mesleğine Gestapo'nun kuruluşundan önce başlamış olanlar veya daha sonra kriminal polis ya da düzen polisi olarak Gestapo'ya geçmiş olan herkes, "idari nedenlerle" atanmış sayılabiliyordu. "İdari nedenlerle" atama bu bağlamda asla "rızası hilafına" atamayla aynı sayılmamalıdır. Ancak Gestapo hizmetindeki pek çok eski polis, gerçek saiklerini (kariyer peşinde koşma veya mesleki hırs) gizlemek için etraflarındakileri böyle olduğuna inandırmaya çalışmışlardır. Elde tam sayılar bulunmamasına karşın, tüm Gestapo memurlarını yaklaşık yarısının 131'likler düzenlemesinden yararlandığı varsayılabilir.[66] "131'likler yasası" nda yapılan çok sayıda değişiklik, istisnai düzenleme ve konan özel kurallar sayesinde, Gestapo'da eriştikleri memuriyet derecesini yeni istihdam ilişkilerinde de ellerinde tutabildiler veya emekli maaşı hesaplamasında dikkate alınmasını sağlayabildiler. Hatta kısa süre sonra derece yükselmeleri de bu hesaplamalara katılabilir hale geldi; özellikle de, ilgili memurun "idari nedenlerle" Gestapo'ya atanmasaydı zaten derece yükselmesinden yararlanacak olması durumunda.[67] Bütün yasa değişikliklerine belirli bir otomatizm hakim oldu: "İdari nedenlerle" atanan bir Gestapo memurunun kişisel hatalar ya da cinayetler nedeniyle suçlanamayacağı tespit edildiyse, aradan geçen zamanda geliştirilmiş *bütün* avantajlardan yararlanması mümkün ha-

66 Frei, *Vergangenheitspolitik*, s. 19 ve devamı.; Garner'in hesaplamalarına göre Nazilikten arındırma davalarında suçlanan en az 100.000 "131'likler" düzenlemesinden yararlanabilmiştir, bkz. Garner, *Der öffentliche Dienst*, s. 771.

67 "Erstes Gesetz zur Änderung des Gesetzes zur Regelung der Rechtsverhältnisse der unter Artikel 131 des Grundgesetzes fallenden Personen vom 19. August 1953", BGBl. I, s. 980-995, hier s. 988. "Zweites Gesetz zur Änderung des Gesetzes zur Regelung der Rechtsverhältnisse der unter Artikel 131 des Grundgesetzes fallenden Personen vom 11. September 1957", BGBl. I, s. 1275-1296, hier s. 1287.

le geldi.[68] Eskinin ağır ithamlar altındaki Gestapo mensuplarından, 1948'den itibaren zayıflayan Nazilikten arındırma süreci çerçevesinde, basit polis memurları yaratıldı, yakında kendilerine "40 yıllık sadık hizmetleri için teşekkür" belgeleri de verilecekti. 1938'de Gestapo şefi olanların yaklaşık üçte biri, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde mesleki eğitimlerine uygun bir pozisyon bulabildi.[69] Kural olarak çalışma koşulları 1933 öncesinde mümkün olabilecekler çerçevesindeydi. Yalnızca, Nazilikten arındırma mahkemelerinde kendilerine yöneltilen ağır ithamların kanıtlandığı kişiler, mesleki rehabilitasyondan tümüyle hariç tutuldular.[70]

Eski Gestapo memurlarına, yasal olarak düzenlenmiş yeniden devlet hizmetine girme imkânının yanı sıra başka kariyer yolları da açıktı. Özellikle polislik mesleğinden gelmeyen memurlar, kamu hizmeti dışındaki alanlara yönelmek zorundaydılar; buralarda çok iyi fırsatlara da sahip değillerdi. Pek çoğu basit ve dikkat çekmeyen işlere girdiler veya devletin ya da kendi ailelerinin ufak tefek yardımlarıyla yaşamaya çalıştılar. Devlet açısından bu tür durumlarda temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanması, genellikle bir bağışlama yolu olarak benimseniyordu. Buna karşılık hukuk mezunu yönetici Gestapo memurları ya yarı kamusal sivil toplum kuruluşlarının idaresinde serbest avukat olarak çalıştılar, ya da serbest piyasada istihdam edildiler. Chemnitz ve Auschwitz'in eski Gestapo şefi Johannes Hermann Thümmler, Nisan 1950'de Oberkochen'deki Zeiss Optik Fabrikası'nda yardımcı personel olarak bir iş buldu, kısa sürede mu-

68 "Eğer idari nedenlerle Gizli Devlet Polisi'ne atanan görevlenin hukuk devletine aykırı tedbirlere dahil olmadıysa" Gestapo'daki hizmet süresinin istisnai olarak hesaba katılabileceğine, ancak Federal Danıştay'ın 11 Eylül 1958 tarihli kararıyla netlik kazandırılmıştır. Şuradan aktarılmıştır bkz. GLA 527, 1983 / 82, 2367.

69 Paul, *Zwischen Selbstmord*, s. 545.

70 Bu bağlamda Federal Danıştay'ın 11 Eylül 1958 tarihli kararı ile karş. *Entscheidungen des Bundesverwaltungsgerichts*, cilt 8, Berlin 1959, s. 26-28.

hasebe çalışanlığına yükseldi, ardından şirketin ekonomi bölümü yöneticiliğine sonra da Zeiss'in kendi inşaat şirketinin genel müdürlüğüne getirildi.[71] Werner Best, Mülheim an der Ruhr'da hukuk danışmanı olarak çalışırken, pek çok eski çalışma arkadaşı da sanayide meslekleriyle ilgili pozisyonlar bulabildiler. Hatta Best, 1950'lerin başından Hür Demokrat Parti'nin (FDP) Kuzey Ren Vestfalya teşkilatını eski nasyonal sosyalistlerle doldurmayı denemiş, ancak başarısız olmuştur.

Bunun ötesinde, karşı gözetleme ve karşı istihbarat konularında kendilerini uzman olarak tanımlayabilen Gestapo memurları, özel bir alanda istihdam edilme umudu besleyebilirlerdi. Batı ve Doğu'daki gizli servisler yüksek dereceli Nazi idarecilerini ajan olarak işe aldılar. Haklarında ağır ithamlar bulunan savaş suçluları böylece çalışma imkânı buldu. Bu kişiler, istihbarat bilgileri ve eski SS çalışanlarıyla bağlantılarından ötürü aranır durumdaydılar. Nazi rejimindeki statü ve görevlerinin yüksekliğine göre, gizli servisler için değerleri artıyordu. DAC'nin devlet güvenlik teşkilatının da Nazi faillerini sistematik ve bilinçli bir şekilde Doğu ve Batı'da muhbir ve ajan olarak istihdam ettiği, pek çok incelemede konu edilmiştir.[72] RSHA IV. Dairesi "İşgal Edilen Bölgeler" Grubu yöneticisi ve 1942'de itibaren Prag'da Güvenlik Polisi ve SD Amiri olarak görev alan Erich Weinmann'ın, 1950'lerin ortalarından itibaren Mısır gizli servisinin inşasına katıldığı sanılmaktadır. RSHA'daki diğer üç Gestapo daire başkanı da savaştan sonra Federal Almanya Anayasayı Koruma Dairesi'nin çalışanı olmuşlardır.[73] En çarpıcı vakalardan biri, eski SD departman başkanı He-

71 Steinacher, *nichts weiter als Mord"*, s. 284 ve devamı.

72 Leide, *NS-Verbrecher und Staatssicherheit*, s. 191-331; Angrick, *Im Fadenkreuz*, s. 276 ve devamı.

73 Wildt, *Generation des Unbedingten*, s. 738 ve devamı., s. 773.

inz Fehle'nin Gehlen Organizasyonu'nda* istihdam edilmesidir. Fehle pek çok eski SD çalışanını beraberinde getirmişti, bunların hepsi aynı zamanda Sovyet gizli servisi KGB için çifte ajanlık yapmaktaydı.[74] Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın kötü namlı olduğu kadar renksiz IV. daire başkanı "Gestapo Müller" hakkında da yabancı bir gizli servis hizmetinde olduğuna dair dedikodular dolaşmaktaydı, bu dedikodular gözlemcinin siyasi konumuna göre Washington veya Moskova'yı işaret ediyordu. Buna karşın kimileri de onu Güney Amerika'da görüp tanıdıklarını öne sürmekteydiler. Bu bilgilerden hiçbiri elle tutulur değildir, hiçbir varsayım kanıtlanamamamıştır. Kesin olan şudur: Heinrich Müller'in sırra kadem basması, Gestapo'nun sırlarla dolu gücüne dair miti beslemiştir. Bu mit, kısmen günümüze dek varlığını sürdürmektedir.

(*) 1946'da Almanya'daki ABD işgal bölgesinde, ABD ordusu girişimiyle, Alman personele dayanarak oluşturulan istihbarat servisi – e.n.

74 Wolfgang Kraushaar, "Karriere eines Boxers. Johannes Clemens, Vom Dresdner Gestapo-Schläger zum Doppelagenten des KGB im BND", Hannes Heer (der.), *Im Herzen der Finsternis. Victor Klemperer als Chronist der NS-Zeit*, Berlin 21997, s. 152–169.

Sonuç Değerlendirmesi: Gestapo'dan Geriye Ne Kaldı?

Gizli devlet polisi, ne kadar mitleştirilse de, bürokratik eylemleriyle tüm diğerleri gibi bir polis teşkilatıdır: Dosyalar hazırlamış, takibatlar hakkında tutanak tutmuş ve şüphelileri dinlemiştir. Polis tekniği açısından çağının seviyesindedir. Devlet Güvenliği Merkez Teşkilatı'nın en üst seviyedeki SD kökenli parti aktivistleri bir kenara bırakılırsa, Gestapo'da görevini yerine getirenler çoğunlukla sıradan polis memurlarıdır. Bu, bir bakıma şaşırtıcı değildir: Takibat, polisin bakış açısından normal sayılan bir araçtır. Ama "özel eylemlerde" bulunmayı dışlamaz bu. Aksine, Gestapo çalışanları, hakları elinden alınmış grupların hukuk dışı biçimde kötü muameleye tabi tutulmasına ve öldürülmesine katılmaya çağrılmışlardır. Memurların çoğu gerçekten de bu suça iştirak etmiştir. Bürokrasi ve terör hiçbir şekilde birbirlerini dışlamamıştır, bunlar bir madalyanın iki yüzü gibidir: Gestapo'nun terörist yanı korku yayarken, bürokratik yanı ona etkinlik kazandırmıştır.

Gestapo, çok sayıda yardımcıdan destek almaktaydı. Bu yardımlar polisten, kamu idarelerinden, Nazi parti teşki-

latlarından ve halktan geliyordu. Bu nedenle şeklen emrine verilmiş memur ve diğer çalışanların toplamından çok daha fazlasıydı. Terör ve tahakküm geniş bir tabana sahipti. Seferberlik yaratma, baskı, toplumun tektipleştirilmesi ve farklı düşünenlerin takibata uğraması: Tüm bunlar toplumun çoğunluğu tarafından kabul görmekteydi. Bunun, Gestapo'nun işlevselliği açısından temel önemde olduğu görülmüştür. Bu, ancak bu sayede kendi kendini hasımlara dönük takibatın eliti olarak atayabilen, "Alman milli bedeninin hekimi" olarak yüceltebilen ve her şeyi biliyor olduğuna dair mitle donatabilen kurumun meşruiyet kaynağıydı bir bakıma. Her lokalde, her dernekte Gestapo ajanlarının olduğuna, her otobüste her tramvayda muhbirlerin pusuda beklediğine inanılıyordu. Düşünülmeden söylenmiş bir ifade yüzünden ihbar edilme veya cezalandırılabilme tehlikesi, korku iklimini güçlendirmekteydi. Bu, Gestapo'nun sadece işine gelirdi: İnsanlar her yerde maaşlı ya da gönüllü muhbirlerin pusuda beklediğini ve polisin her şeyin farkında olduğunu düşünmeliydiler.

Bu bilinçli kendini takdim biçiminin etkisi altında, ama özellikle devlet polisi tedbirlerinden doğrudan etkilenmiş olarak, takibata uğrayanlar güçlü ve etkili Gestapo imajını yaratmışlardır.[1] Çağdaşları, gizli devlet polisinin takibat aygıtını, ilke olarak koyduğu her hedefe ulaşabilen çok etkin bir teşkilat olarak görüyorlardı. Ayrıca her şeye muktedir bir Gestapo miti Nazi rejiminin son haftalarında sabitleşti ve dönemi yaşayanlar tarafından ayrım gözetmeksizin tüm Nazi dönemine yaygınlaştırıldı. Bundaki amaçlardan biri de "Üçüncü Reich"daki kendi katılımlarına meşruiyet kazandırmaktı.[2] Gestapo'nun her şeye muktedir bir kurum olduğu kurgusu 1950'lerde totalitarizm teorileriyle de ayakta tutul-

1 Stolle, *Geheime Staatspolizei*, s. 29 ve devamı.

2 Frei, *Vergangenheitspolitik*, s. 227 ve devamı.

maya devam etti. Tarih bilimi ancak 1990'larda bu mite eleştirel biçimde yaklaşmaya ve tarihsel Gestapo'yu faaliyetleriyle ölçmeye başladı.[3] Bu mitin bunca uzun süre ayakta kalabilmesi şüphesiz, yerküre çapında envai çeşit gizli polis faaliyeti ile Gestapo arasında yapılan sayısız karşılaştırmayla da alakalıdır. 1945 sonrasında kim bilir kaç farklı Hitler veya Himmler ve kaç farklı Gestapo yaratılmıştır? Bu sırada, retorikten de kendini sıyıramadan, tarihsel Gestapo'nun içsel hatırlanışına da etki eden değerlendirme kategorileri oluşturulmuş değil midir? "Gestapo" bugüne dek bir metafor, sevilmeyen kurumları aşağılamak ve kötülemek üzere kullanılan bir mücadele kavramı olmuştur.

Bu noktada sorumuzu bir kez daha soralım: Gestapo'dan arda ne kaldı? Geriye kalan, onun Alman tarihinin veya Alman polisinin bir işleyiş hatası olmadığına dair idrakimizdir. Gestapo Alman toplumuna dışarıdan dayatılmış yapay bir kurum değildir – Nazi sisteminin polis yapıları ne kadar yapay olursa olsun. Gerek personeli gerek kurumsal yapısıyla mevcut toprakta yeşermiş, nitekim çirkin çiçeklerini verdikten sonra tekrar bürokrasi, memuriyet ve devlet sadakatinin oluşturduğu çalılıkta kaybolabilmiştir. 1945 sonrasındaki bu geri dönüşüm, pek çok gözlemciye göre ahlâki açından çok yüksek bir bedele mal olmuştur. Ancak hiçbir zaman Gestapo üyelerinin çıkarlarını savunan bir dernek ya da bir emekli Gestapo mensupları kulübü kurulmamış olduğunu ve Auschwitz davası ya da Ludwigsburg'daki eyalet hukuk idareleri merkezi biriminin açtığı gibi çok sayıda takibat davası sayesinde "Üçüncü Reich"ta terör ve iktidara dair ciddi bir bilgi birikimine ulaşılabildiğimizi dikkate alırsak, geçmişle hesaplaşmanın bilançosunun sadece olumsuz olmadığı görülecektir: Gestapo'nun sonu gelmiştir ve bu kesindir. Yeni versiyonları veya devamları olmamış, olmasına

3 Bu konuda detaylı bilgi için bkz Paul / Mallmann, *Die Gestapo.*

izin verilmemiştir ve büyük olasılıkla bundan sonra da olmayacaktır.

"Bir daha asla" ilkesinin devam edebilmesi için Federal Almanya Cumhuriyeti'nin kurucu babaları, müttefiklerin baskısıyla, Gestapo'nun olumsuz tecrübelerinden kaynaklanan bir ilke öngördüler: Polis ve haber alma teşkilatlarının birbirinden ayrılması. Bugüne dek, siyasal polisin klasik istihbari görevleri, eyaletler ve federal düzeyde kurulan Anayasayı Koruma Dairelerine aktarılmıştır, ancak bunların yürütme yetkisi kullanamazlar.[4] Polis ise, Anayasayı Koruma Dairelerinin kovuşturma ve araştırma işlerine bağımlıdır. Bu görev bölüşümü pratikte genel olarak iyi işlemektedir.

Ne var ki günümüzün terörizme karşı global mücadele devrinde bu ayrım çizgileri tartışma konusu olmuştur. Bu anlayışa göre, polis ve haberalma teşkilatı arasında çok fazla veri ve bilgi değiş tokuşu yapılması gerekmekte, bu da güvenlik teşkilatlarının etkinliğini düşürmekte. Bu nedenle ayrım ilkesinin kaldırılması üzerine düşünülmesi gerektiğini ileri sürüyorlar. Kimileri daha da ileri giderek, iç güvenlikte ordunun da görevlendirilmesini istiyor. Güç simgesi olarak düşünülen şey, kendi karşıtına dönüyor aslında: Ülke içerisinde askeri devreye sokmak, devletin zayıflığına işarettir.[5]

Bunun yanı sıra önleyici polis tedbirleri de yeniden yüksek sesle dile getiriliyor: En iyisinin, suçluları veya tercihe göre teröristleri henüz suç olan fiili işlemeden takibata tabi tutmak ve etkisiz hale getirmek olduğunu söylüyorlar. Önleyici denetim ve sıkı gözetleme fikri, daha sert ve dışlayıcı cezaların uygulanması çağrısıyla birlikte, gitgide güçleniyor

4 Wolfgang Buschfort, *Geheime Hüter der Verfassung. Von der Düsseldorfer Informationsstelle zum ersten Verfassungsschutz der Bundesrepublik (1947-1961)*, Paderborn u. a. 2004.

5 Wolfgang Reinhard, *Geschichte der Staatsgewalt. Eine vergleichende Verfassungsgeschichte Europas von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Münih 2002, s. 363.

Batı dünyasında.[6] Bu bağlamda işkence yasağı da artık tabu olmaktan çıkmış durumda. Güvenlik politikası tartışmalarının dümen suyunda, diktatörlüklerle hesaplaşarak elde edilmiş kazanımların ne kadar hızla yeniden tartışmaya açıldığını görmek, bizi ayıltmalı. Yanlış anlamaları önlemek adına hemen şunu söylemeli: Gestapo'nun tarihini, onun ideolojik anlayışını ve suç niteliğindeki faaliyetlerini iç güvenliğe dair güncel tartışmalarda araçsallaştırmak istemiyoruz. Gestapo'nun işlediği cinayetlerin ağırlığı ve devasa ölçüsü, buna mani olmaya yeterlidir. Yine de: Gestapo sadece tarihsel bir fenomen olmaktan daha fazlasıdır. Ona bakarak, insanların sadece devlet gücü tarafından meşrulaştırılabilecek ne gibi fiilleri işlemeye muktedir olabildiklerini açıkça görebiliyoruz. Böyle bir güç, yolsuz veya kokuşmuş ve yanlış değerlere dayalıysa, canice fiilere yol açar. Tekil aktörler, bu esnada ahlâki sorumluluklarının bilincinde değildir çok defa, hatta doğru olanı yaptıklarına emindirler. Böylesi gelişmelerin gelecekte nasıl engellenebileceği sorusu, güncelliğini korumaktadır.

6 David Garland, *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford / New York 2002.

Abke, Stephanie, *Sichtbare Zeichen unsichtbarer Kräfte. Denunziationsmuster und Denunziationsverhalten 1939-1949*, Tübingen 2003.

Aly, Götz, *"Endlösung". Völkerverschiebung und der Mord an den europäischen Juden*, Frankfurt am Main 2005.

Angrick, Andrej, *Besatzungspolitik und Massenmord. Die Einsatzgruppe D in der südlichen Sowjetunion 1941-1943*, Hamburg 2003.

Angrick, Andrej / Klein, Peter, *Die "Endlösung" in Riga. Ausbeutung und Vernichtung 1941-1944*, Darmstadt 2006.

Alberti, Michael, *Die Verfolgung und Vernichtung der Juden im Reichsgau Wartheland*, Wiesbaden 2006.

Arendt, Hannah, *Eichmann in Jerusalem. Ein Bericht von der Banalität des Bösen*, Reinbek 1978. [Türkçesi: *Kötülüğün Sıradanlığı. Eichmann Kudüs'te*, çev. Özge Çelik. Metis Yayınları, İstanbul 2009.]

Arens, Cord / Wolfrum, Edgar / Zedler, Jörg (der.), *Terror nach Innen. Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen 2006.

Aronson, Shlomo, *Reinhard Heydrich und die Frühgeschichte von Gestapo und SD*, Stuttgart 1971.

Banach, Jens, *Heydrichs Elite. Das Führerkorps der Sicherheitspolizei und des SD*, Paderborn 2002.

Bauman, Zygmunt, *Dialektik der Ordnung. Die Moderne und der Holocaust*, Hamburg 2002. [Türkçesi: *Modernite ve Holocaust*, çev. Süha Sertabipoğlu. Sarmal Yayınları, İstanbul 1997.]

Benz, Wolfgang (der.), *Die Juden in Deutschland 1933-1945. Leben unter nationalsozialistischer Herrschaft*, Münih 1988.

Benz, Wolfgang (der.) *Dimension des Völkermords. Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus*, Münih 1996.

Benz, Wolfgang, *Geschichte des Dritten Reiches*, Münih 2000.

Benz, Wolfgang / Distel, Barbara (der.), *Terror ohne System. Die ersten Konzentrationslager im Nationalsozialismus 1933-1935*, Berlin 2001.

Benz Wolfgang / Distel, Barbara (der.), *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, cilt 1: Die Organisation des Terrors, Münih 2005.

Berschel, Holger, *Bürokratie und Terror. Das Judenreferat der Gestapo Düsseldorf 1935-1945*, Essen 2001.

Birn, Ruth Bettina, *Die Höheren SS- und Polizeiführer. Himmlers Vertreter im Reich und in den besetzten Gebieten*, Düsseldorf 1986.

Birn, Ruth Bettina, *Die Sicherheitspolizei in Estland 1941-1944. Eine Studie zur Kollaboration im Osten*, Paderborn 2006.

Black, Peter, *Ernst Kaltenbrunner. Vasall Himmlers, Eine SS-Karriere*, Paderborn vd. 1991.

Boberach, Heinz (der.), *Regimekritik, Widerstand und Verfolgung in Deutschland und den besetzten Gebieten. Meldungen aus dem Ge heimen Staatspolizeiamt, dem SD-Hauptamt der SS und dem Reichssicherheitshauptamt 1933-1945*, Münih 2003.

Borgstedt, Angela / Frech, Siegfried / Stolle, Michael (der.), *Lange Schatten. Bewältigung von Diktaturen*, Schwalbach 2007.

Borodziej, Włodzimierz, *Terror und Politik. Die deutsche Polizei und die polnische Widerstandsbewegung im Generalgouvernement 1939-1944*, Mainz 1999.

Bracher, Karl-Dietrich / Funke, Manfred / Jacobsen, Hans-Adolf (der.), *Nationalsozialistische Diktatur 1933-1945. Eine Bilanz*, Düsseldorf 1983.

Bracher, Karl-Dietrich / Funke, Manfred / Jacobsen, Hans-Adolf (der.), *Deutschland 1933-1945. Neue Studien zur nationalsozialistischen Herrschaft*, Düsseldorf 1992.

Broszat, Martin, *Der Staat Hitlers. Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung*, Münih 1969.

Broszat, Martin, "Siegerjustiz oder strafrechtliche 'Selbstreinigung'. Aspekte der Vergangenheitsbewältigung der deutschen Justiz während der Besatzungszeit 1945-1949", *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte* 29 (1981), s. 477-544.

Browder, George C., *Foundations of the Nazi Police State. The Formation of Sipo and SD*, Lexington 1990.

Browder, George C., *Hitler's Enforcers. The Gestapo and the SS Security Service in the Nazi Revolution*, New York 1996.

Browning, Christopher R., *Fateful Months. Essays on the Emergence of the Final Solution*, New York / Londra 1985.

Browning, Christopher R., *Ganz normale Männer. Das Reserve-Polizeibataillon 101 und die "Endlösung" in Polen*, Reinbek 2002.

Browning, Christopher R., *Die Entfesselung der "Endlösung". Nationalsozialistische Judenpolitik 1939-1942*, Berlin 2003.

Buchheim, Hans / Broszat, Martin / Jacobsen, Hans-Adolf / Krausnick, Helmut, *Anatomie des SS-Staates*, Olten 1965.

Buhlan, Harald / Jung, Werner (der.), *Wessen Freund und wessen Helfer? Die Kölner Polizei im Nationalsozialismus*, Köln 2000.

Burleigh, Michael, *Die Zeit des Nationalsozialismus. Eine Gesamtdarstellung*, Frankfurt am Main 2000.

Buschfort, Wolfgang, *Geheime Hüter der Verfassung. Von der Düsseldorfer Informationsstelle zum ersten Verfassungsschutz der Bundesrepublik (1947-1961)*, Paderborn 2004.

Cesarani, David, *Adolf Eichmann. Bürokrat und Massenmörder, Biografie*, Berlin 2004.

Coppi, Hans / Danyel, Jürgen / Tuchel, Johannes (der.), *Die Rote Kapelle im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Berlin 1994.

Crankshaw, Edward, *Gestapo*, Londra 1956.

Cüppers, Martin, *Wegbereiter der Shoa. Die Waffen-SS, der Kommandostab Reichsführer-SS und die Judenvernichtung 1939-1945*, Darmstadt 2005.

Curilla, Wolfgang, *Die deutsche Ordnungspolizei und der Holocaust im Baltikum und in Weißrußland 1941-1944*, Paderborn 2006.

Dams, Carsten, *Staatsschutz in der Weimarer Republik. Die Überwachung und Bekämpfung der NSDAP durch die preußische politische Polizei von 1928 bis 1932*, Marburg 2002.

Dams, Carsten, "Kontinuitäten und Brüche. Die höheren preußischen Kriminalbeamten im Übergang von der Weimarer Republik zum Nationalsozialismus", *Kriminalistik* 58 (2004), s. 478-483.

Dams, Carsten / Dönecke, Klaus / Köhler, Thomas (der.), *"Dienst am Volk"? Düsseldorfer Polizisten zwischen Demokratie und Diktatur*, Frankfurt am Main 2007.

Stiftung Topographie des Terrors (der.), *Das "Hausgefängnis" der Gestapo-Zentrale in Berlin. Terror und Widerstand 1933-1945*, Berlin 2005, s. 112-119.

Delarue, Jacques, *Geschichte der Gestapo*, Düsseldorf 1964.

Peter Witte (Haz.), *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941 / 42*, Hamburg 1999.

Dieckmann, Christoph / Quinkert, Barbara / Tönsmeyer, Tatjana (der.), *Kooperation und Verbrechen. Formen der Kollaboration im östlichen Europa 1939-1945*, Göttingen 2003.

Dierl, Florian v.d. (der.), *Ordnung und Vernichtung. Die Polizei im NS-Staat*, Dresden 2011.

Dörner, Bernward, *"Heimtücke". Das Gesetz als Waffe. Kontrolle, Abschreckung und Verfolgung in Deutschland 1933-1945*, Paderborn 1998.

Eisert, Wolfgang, *Die Waldheimer Prozesse. Der stalinistische Terror 1950. Ein dunkles Kapitel der DDR-Justiz*, Münih 1993.

Faatz, Martin, *Vom Staatsschutz zum Gestapo-Terror. Politische Polizei in Bayern in der Endphase der Weimarer Republik und der Anfangsphase der nationalsozialistischen Diktatur*, Würzburg 1995.

Fraenkel, Ernst, *Der Doppelstaat*, Hamburg 2001 (EA 1941).

Frei, Norbert, *Vergangenheitspolitik. Die Anfänge der Bundesrepublik und die NS-Vergangenheit*, Münih 1996.

Frei, Norbert, "Zwischen Terror und Integration. Zur Funktion der politischen Polizei im Nationalsozialismus", *Faschismus und Faschismen im Vergleich. Wolfgang Schieder zum 60. Geburtstag*, der. v. C. Dipper, R. Hudemann, J. Petersen, Köln 1998, s. 217-228.

Frei, Norbert / van Laak, Dirk / Stolleis, Michael (der.), *Geschichte vor Gericht. Historiker, Richter und die Suche nach Gerechtigkeit*, Münih 2000.

Frei, Norbert / Steinacher, Sybille / Wagner, Bernd C. (der.), *Ausbeutung, Vernichtung, Öffentlichkeit. Neue Studien zur nationalsozialistischen Lagerpolitik*, Münih 2000.

Friedlander, Henry, *Der Weg zum NS-Genozid. Von der Euthanasie zur Endlösung*, Berlin 1997.

Friedländer, Saul, *Das Dritte Reich und die Juden. Die Jahre der Verflogung 1933-1939*, Münih 2000. [Türkçesi: *Nazi Almanyası ve Yahudiler*, 1. cilt: *Zulüm Yılları (1933-1939)*, çev. Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul 2016]

Friedländer, Saul, *Das Dritte Reich und die Juden. Die Jahre der Vernichtung 1939-1945*, Münih 2006. [Türkçesi: *Nazi Almanyası ve Yahudiler*, 2. cilt: *İmha Yılları (1939-1945)*, çev. Ali Selman, İletişim Yayınları, İstanbul 2016]

Friedrich, Jörg, *Der Brand. Deutschland im Bombenkrieg 1940-1945*, Münih 2002.

Friedrich, Jörg, *Kalte Amnestie. NS-Täter in der Bundesrepublik*, Münih 2007.

Fritz Bauer Institut (der.), *"Gerichtstag halten über uns selbst..." Geschichte und Wirkung des ersten Frankfurter Auschwitz-Prozesses*. Frankfurt am Main / New York 2001.

Fürstenau, Justus, *EntNazifizierung. Ein Kapitel deutscher Nachkriegspolitik*, Neuwied / Berlin 1969.

Garbe, Detlef, *Zwischen Widerstand und Martyrium. Die Zeugen Jehovas im "Dritten Reich"*, Münih 1999.

Garland, David, *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford / New York 2002.

Gebauer, Thomas, *Das KPD-Dezernat der Gestapo Düsseldorf*, Hamburg 2011.

Gellately, Robert, "Rethinking the Nazi Terror System. A Historiographical Analysis", *German Studies Review* 14 (February 1991), s. 23 ve devamı.

Gellately, Robert, *Die Gestapo und die deutsche Gesellschaft. Die Durchsetzung der Rassenpolitik 1933-1945*, Paderborn 1993.

Gellately, Robert, *Hingeschaut und weggesehen. Hitler und sein Volk*, Stuttgart / Münih 2002.

Gerlach, Christian, *Kalkulierte Morde. Die deutsche Wirtschafts- und Vernichtungspolitik in Weißrußland 1941 bis 1944*, Hamburg 1999.

Gerlach, Christian / Aly, Götz, *Das letzte Kapitel. Der Mord an den ungarischen Juden 1941-1945*, Frankfurt am Main 2004.

Gerwarth, Robert, *Reinhard Heydrich. Biographie*, München 2011.

Eckhardt, Albrecht / Hoffmann, Katharina (Haz.), *Gestapo Oldenburg meldet ... Berichte der Geheimen Staatspolizei und des Innenministers aus dem Freistaat und Land Oldenburg*, Hannover 2002.

Goebbels, Joseph, *Die Tagebücher von Joseph Goebbels. Sämtliche Fragmente*, der. von Elke Fröhlich, Teil I. Aufzeichnungen 1924-1941, München 1987.

Graf, Christoph, *Politische Polizei zwischen Demokratie und Diktatur. Die Entwicklung der preußischen Politischen Polizei vom Staatsschutzorgan der Weimarer Republik zum Geheimen Staatspolizeiamt des Dritten Reiches*, Berlin 1983.

Gruchmann, Lothar, *Justiz im Dritten Reich 1933-1940. Anpassung und Unterwerfung in der Ära Gürtner*, München 1988.

Grundmann, Siegfried, *Der Geheimapparat der KPD im Visier der Gestapo. Das BB-Ressort, Funktionäre, Beamte, Spitzel und Spione*, Berlin 2007.

Gusy, Christoph, *Weimar – die wehrlose Republik? Verfassungsschutzrecht und Verfassungsschutz in der Weimarer Republik*, Tübingen 1991.

Gutermuth, Frank / Netzbandt, Arno, *Die Gestapo*, Berlin 2005.

Hachmeister, Lutz, *Der Gegnerforscher. Die Karriere des SS-Führers Franz Alfred Six*, München 1998.

Halimi, André, *La Délation sous l'Occupation*, Paris 1983.

Hamburger Institut für Sozialforschung (der.), *Verbrechen der Wehrmacht. Dimensionen des Vernichtungskrieges 1941-1944*, Hamburg 2002.

Heer, Hannes (der.), *Im Herzen der Finsternis. Victor Klemperer als Chronist der NS-Zeit, Berlin 1997. Hehl, Ulrich von, Nationalsozialistische Herrschaft*, München 1996.

Hehl, Ulrich von v.d. (Haz.), *Priester unter Hitlers Terror. Eine biografi sche und statistische Erhebung*, Paderborn 1998.

Heinemann, Isabel, *"Rasse, Siedlung, deutsches Blut". Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*, Göttingen 2003.

Henke, Klaus-Dietmar / Hans Woller (der.), *Politische Säuberung in Europa. Die Abrechnung mit Faschismus und Kollaboration nach dem Zweiten Weltkrieg*, München 1991.

Henkys, Reinhard, *Die nationalsozialistischen Gewaltverbrechen. Geschichte und Gericht*, Stuttgart / Berlin 1964.

Hensle, Michael P, *Rundfunkverbrechen. Das Hören von "Feindsendern" im Nationalsozialismus, Berlin 2003.*

Herbert, Ulrich, *Fremdarbeiter. Politik und Praxis des "Ausländer-Einsatzes" in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches*, Bonn 1985.

Herbert, Ulrich (der.), *Europa und der Reichseinsatz. Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und KZ-Häftlinge in Deutschland 1938-1945*, Essen 1991.

Herbert, Ulrich, *Best. Biographische Studien über Radikalismus, Weltanschauung und Vernunft 1903-1989*, Bonn 2001.

Herbert, Ulrich / Orth, Karin / Dieckmann, Christoph (der.), *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager. Entwicklung und Struktur*, Band I, Frankfurt am Main 2002.

Herbert, Ulrich (der.), *Wandlungsprozesse in Westdeutschland. Belastung, Integration, Liberalisierung 1945-1980*, Göttingen 2003.

Hilberg, Raul, *Täter, Opfer, Zuschauer. Die Vernichtung der Juden 1933-1945*, Frankfurt am Main 1997.

Hilberg, Raul, *Die Vernichtung der europäischen Juden*, 3 cilt, Frankfurt am Main 1999.

Hilberg, Raul, *Die Quellen des Holocaust. Entschlüsseln und Interpretieren*, Frankfurt am Main 2003.

Hildebrand, Klaus, *Das Dritte Reich*, güncellenmiş 6. baskı, Münih 2003.

Hirschfeld, Gerhard, *Fremdherrschaft und Kollaboration. Die Niederlande unter deutscher Besatzung*, Stuttgart 1984.

Hockerts, Hans Günter, *Die Sittlichkeitsprozesse gegen katholische Ordensangehörige und Priester 1936/37. Eine Studie zur nationalsozialistischen Herrschaftstechnik und zum Kirchenkampf*, Mainz 1971.

Ibel, Johannes (der.), *Einvernehmliche Zusammenarbeit? Wehrmacht, Gestapo, SS und sowjetische Kriegsgefangene*, Berlin 2007.

Jellonnek, Burkhard, *Homosexuelle unter dem Hakenkreuz. Die Verfolgung von Homosexuellen im Dritten Reich*, Paderborn 1990.

Jellonnek, Burkhard, "Staatspolizeiliche Fahndungs- und Ermittlungsmet h oden gegen Homosexuelle", Burkhard Jellonek / Rüdiger Lautmann, *Nationalsozialistischer Terror gegen Homosexuelle. Verdrängt und ungesühnt*, Paderborn 2002, s. 149-161.

Johnson, Eric A., *Der nationalsozialistische Terror, Gestapo, Juden und gewöhnliche Deutsche*, Berlin 2001.

Rüter-Ehlermann, Adelheid L. / Rüter, Christaan F. (Haz.), *Justiz und NS-Verbrechen, Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945-1999*, Amsterdam 1968-2007

Kaiser, Wolf (der.), *Täter im Vernichtungskrieg. Der Überfall auf die Sowjetunion und der Völkermord an den Juden*, Berlin / Münih 2002.

Kenkmann, Alfons / Rusinek, Bernd. A., *Verfolgung und Verwaltung. Die wirtschaftliche Ausplünderung der Juden und die westfälischen Finanzbehörden*, Münster 1999.

Kershaw, Ian, *Hitlers Macht. Das Profi l der NS-Herrschaft*, Münih 2000.

Kershaw, Ian, *Hitler 1889-1936*, Münih 2002. [Türkçesi: 1. cilt, çev. Zarife Biliz, 2007; 2. cilt, çev. Yavuz Alogan, 2009, Ithaki Yayınları, İstanbul.]

Kißener, Michael, *Das Dritte Reich*, Darmstadt 2005.

Klarsfeld, Serge, *Vichy – Auschwitz. Die "Endlösung der Judenfrage" in Frankreich*, güncellenmiş basım, Darmstadt 2007.

Klein, Peter (der.), *Die Einsatzgruppen in der besetzten Sowjetunion 1941/42. Die Tätigkeits- und Lageberichte des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD*, Berlin 1997.

Klemp, Stefan, *"Nicht ermittelt" Polizeibataillone und die Nachkriegsjustiz – Ein Handbuch*, Essen 2005.

Koehl, Robert L., *The Black Corps. The Structure and Power Struggle of the Nazi SS*, Madison / Wisconsin 1983.

Krakoswki, Shmuel, *Das Todeslager Chelmo / Kulmhof. Der Beginn der Endlösung*, Göttingen 2007.

Krausnick, Helmut, *Hitlers Einsatzgruppen. Die Truppe des Weltanschauungskrieges 1938-1942*, Frankfurt am Main 1998.

Kunz, Andreas, *Wehrmacht und Niederlage. Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, Münih 2007

Lang, Jochen von, *Die Gestapo. Instrument des Terrors*, Hamburg 1990.

Leide, Henry, *NS-Verbrecher und Staatsicherheit. Die geheime Vergangenheitspolitik der DDR*, Göttingen 2005.

Lieb, Peter, *Konventioneller Krieg oder NS-Weltanschauungskrieg? Kriegsführung und Partisanenbekämpfung in Frankreich 1943/44*, Münih 2007.

Linck, Stephan, *Der Ordnung verpflichtet, Deutsche Polizei 1933-1949. Der Fall Flensburg*, Paderborn u. a. 2000.

Longerich, Peter, *Politik der Vernichtung. Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung*, Münih / Zürich 1998.

Longerich, Peter, *Geschichte der SA*, Münih 2003.

Longerich, Peter, *Heinrich Himmler. Eine Biographie*, Münih 2009.

Lotfi, Gabriele, *KZ der Gestapo. Arbeitserziehungslager im Dritten Reich*, Frankfurt am Main 2003.

Lozowick, Yaacov, *Hitlers Bürokraten. Eichmann, seine willigen Vollstrecker und die Banalität des Bösen*, Zürich 2000.

Lübbe, Hermann, "Der Nationalsozialismus im deutschen Nachkriegsbewusstsein", *Historische Zeitschrift* 236 (1983), s. 579-599.

Lukaßen, Dirk, *"Menschenkinder vor dem Richter" Kölner Gestapo und die Nachkriegsjustiz. Der "Hoegen-Prozess" vor dem Kölner Schwurgericht im Jahr 1949 und seine Rezeption in den lokalen Tageszeitungen*, Siegburg 2006.

Majer, Diemut, *"Fremdvölkische" im Dritten Reich. Ein Beitrag zur nationalsozialistischen Rechtssetzung und Rechtspraxis in Verwaltung und Justiz unter besonderer Berücksichtigung der eingegliederten Ostgebiete und des Generalgouvernements*, Boppard 1981.

Mallmann, Klaus-Michael / Paul, Gerhard, 2Allwissend, allmächtig, allgegenwärtig? Gestapo, Gesellschaft und Widerstand", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 41 (1993), s. 984-999.

Mallmann, Klaus-Michael / Paul, Gerhard (der.), *Karrieren der Gewalt. Nationalsozialistische Täterbiographien*, Darmstadt 2004.

Mallmann, Klaus-Michael / Musial, Bogdan (der.), *Genesis des Genozids. Polen 1939-1941*, Darmstadt 2004.

Mallmann, Klaus-Michael / Cüppers, *Martin Halbmond und Hakenkreuz. Das Dritte Reich, die Araber und Palästina*, Darmstadt 2006.

Mallmann, Klaus-Michael / Böhler, Jochen / Matthäus, Jürgen, *Einsatzgruppen in Polen. Darstellung und Dokumentation*, Darmstadt 2008.

Mallmann, Klaus-Michael/Angrick, Andrej (der.), Die Gestapo nach 1945. Konflikte, Karrieren, Konstruktionen, Darmstadt 2009.

Mann, Michael, *Die dunkle Seite der Demokratie. Eine Theorie der ethnischen Säuberung*, Hamburg 2007.

Mann, Reinhard, *Protest und Kontrolle im Dritten Reich. Nationalsozialistische Herrschaft im Alltag einer rheinischen Großstadt*, Frankfurt am New York 1987.

Manoschek, Walter (der.), *Die Wehrmacht im Rassenkrieg. Der Vernichtungskrieg hinter der Front*, Wien 1996.

Matthäus, Jürgen v.d., *Ausbildungsziel Judenmord? "Weltanschauliche Erziehung" von SS, Polizei und Waffen-SS im Rahmen der "Endlösung"*, Frankfurt am Main 2003.

Matthäus, Jürgen / Mallmann, Klaus-Michael (der.), *Deutsche, Juden, Völkermord. Der Holocaust als Geschichte und Gegenwart*, Darmstadt 2006.

Mazower, Mark, *Inside Hitler's Greece. The Experience of Occupation 1941-1944*, New Haven / Londra 1993.

Mensing, Wilhelm, "Vertrauensleute kommunistischer Herkunft bei Ges tapo und NS-Nachrichtendiensten am Beispiel von Rhein und Ruhr", *Jahrbuch für historische Kommunismusforschung* (2004), s. 111-130.

Meyer, Ahlrich, *Die deutsche Besatzung in Frankreich 1940-1944. Widerstandsbewegung und Judenverfolgung*, Darmstadt 2000.

Meyer, Ahlrich, *Täter im Verhör. Die "Endlösung der Judenfrage" in Frankreich 1940-1944*, Darmstadt 2005.

Miquel, Marc von, *Ahnden oder amnestieren? Westdeutsche Justiz und Vergangenheitspolitik in den sechziger Jahren*, Göttingen 2004.

Młynarczyk, Jacek Andrzej, *Judenmord in Zentralpolen. Der Distrikt Radom im Generalgouvernement 1939-1945*, Darmstadt 2007.

Möller, Horst/Wirsching, Andreas/Ziegler, Walter (der.), *Nationalsozialismus in der Region. Beiträge zur regionalen und lokalen Forschung und zum internationalen Vergleich*, Münih 1996.

Moller, Sabine u. a. (der.), *Abgeschlossene Kapitel? Zur Geschichte der Konzentrationslager und der NS-Prozesse*, Tübingen 2002.

Mommsen, Hans, *Beamtentum im Dritten Reich. Mit ausgewählten Quellen zur nationalsozialistischen Beamtenpolitik*, Stuttgart 1966.

Mommsen, Hans, *Der Nationalsozialismus und die deutsche Gesellschaft*, Reinbek 1991.

Mommsen, Hans, *Alternative zu Hitler – Studien zur Geschichte des deutschen Widerstands*, Münih 2000.

Mühlen, Bengt von zur / Klewitz, Andreas (der.), *Die 12 Nürnberger Nachfolgeprozesse*, Berlin 2000.

Müller, Rolf-Dieter, *Der letzte deutsche Krieg 1939-1945*, Stuttgart 2005.

Müller, Rolf-Dieter, *An der Seite der Wehrmacht. Hitlers ausländische Helfer beim "Kreuzzug gegen den Bolschewismus" 1941-1945*, Berlin 2007.

Musial, Bogdan, *"Aktion Reinhard". Der Völkermord an den Juden im Generalgouvernement 1941-1944*, Osnabrück 2004.

Neliba, Günter, *Wilhelm Frick. Der Legalist des Unrechtsstaates. Eine politische Biographie*, Paderborn u. a. 1992.

Neumann, Franz, *Behemoth. Struktur und Praxis des Nationalsozialismus 1933-1944*, 5. baskı, Frankfurt am Main 2004 (EA 1944).

Niethammer, Lutz, *Die Mitläuferfabrik. Die EntNazifizierung am Beispiel Bayerns*. Bonn / Berlin 1982.

Ogorreck, Ralf, *Die Einsatzgruppen und die "Genesis der Endlösung"*, Berlin 1996.

Orth, Karin, *Das System der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Eine politische Organisationsgeschichte*, Hamburg 1999.

Osterloh, Jörg, *Nationalsozialistische Judenverfolgung im Reichsgau Sudetenland 1938-1945*, Münih 2006.

Otto, Reinhard, Wehrmacht, *Gestapo und sowjetische Krieggefangene im deutschen Reichsgebiet 1941 / 42*, Münih 1998.

Paul, Gerhard / Mallmann, Klaus-Michael (der.), *Die Gestapo. Mythos und Realität*, Darmstadt 1995.

Paul, Gerhard, *Staatlicher Terror und gesellschaftliche Verrohung. Die Gestapo in Schleswig-Holstein*, Hamburg 1996.

Paul, Gerhard / Mallmann, Klaus-Michael (der.), *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg. "Heimatfront" und besetztes Europa*, Darmstadt 2000.

Paul, Gerhard (der.), *Die Täter der Shoa. Fanatische Nationalsozialisten oder ganz normale Deutsche?*, Göttingen 2003.

Pohl, Dieter, *Nationalsozialistische Judenverfolgung in Ostgalizien 1941-1944. Organisation und Durchführung eines staatlichen Massenverbrechens*, Münih 1997.

Pohl, Dieter, "Die Ermordung der Juden im Generalgouvernement", Ulrich Herbert (der.), *Nationalsozialistische Vernichtungspolitik 1939-1945. Neue Forschungen und Kontroversen*, Frankfurt am Main 2001, s. 98-121.

Pohl, Dieter, *Verfolgung und Massenmord in der NS-Zeit 1933-1945*, Darmstadt 2003.

Pöschkö, Hans (der.), *Die Ermittler von Ludwigsburg. Deutschland und die Aufklärung nationalsozialistischer Verbrechen*, Berlin 2008.

Quack, Sibylle (der.), *Dimensionen der Verfolgung. Opfer und Opfergruppen im Nationalsozialismus*, Münih 2003.

Reichel, Peter, *Vergangenheitsbewältigung in Deutschland. Die politisch-justizielle Auseinandersetzung mit der NS-Diktatur in Deutschland nach 1945*, Münih 2001.

Reichel, Peter/Steinbach, Peter/Schmid, Harald (der.), *Der Nationalsozialismus – die zweite Geschichte, Überwindung, Deutung, Erinnerung*, Münih 2009.

Römer, Sebastian, *Mitglieder verbrecherischer Organisationen nach 1945. Die Ahndung des Organisationsverbrechens in der britischen Zone durch die Spruchgerichte*, Frankfurt am Main 2005.

Roseman, Mark, *Die Wannsee-Konferenz. Wie die NS-Bürokratie den Holocaust organisierte*, Berlin 2002.

Ross, Friso / Landwehr, Achim (der.), *Denunziation und Justiz. Historische Dimensionen eines sozialen Phänomens*, Tübingen 2000.

Ruck, Michael, *Bibliographie zum Nationalsozialismus*, 2 cilt, Darmstadt 2000.

Ruckenbiel, Jan, *Soziale Kontrolle im NS-Regime. Protest, Denunziation und Verfolgung. Zur Praxis alltäglicher Unterdrückung im Wechselspiel von Bevölkerung und Gestapo*, Köln 2003.

Rückerl, Adalbert (der.), *NS-Prozesse. Nach 25 Jahren Strafverfolgung, Möglichkeiten, Grenzen, Ergebnisse*, Karlsruhe 1971.

Rückerl, Adalbert, *Die Strafverfolgung von NS-Verbrechen 1945-1978. Eine Dokumentation*, Heidelberg / Karlsruhe 1979.

Rückerl, Adalbert, *NS-Verbrechen vor Gericht, Versuch einer Vergangenheitsbewältigung*, Heidelberg 1984.

Rürup, Reinhard (der.), *Topographie des Terrors. Gestapo, SS und Reichssicherheitshauptamt auf dem "Prinz-Albrecht-Gelände". Eine Dokumentation*, Berlin 2005.

Rusinek, Bernd-A., *Gesellschaft in der Katastrophe. Terror, Illegalität, Widerstand. Köln 1944 / 45*, Essen 1989.

Safrian, Hans, *Eichmann und seine Gehilfen*, Frankfurt am Main 1997

Schafranek, Hans, "V-Leute und 'Verräter'. Die Unterwanderung kommunistischer Widerstandsgruppen durch Konfidenten der Wiener Gestapo", *IWK* (2000), s. 300-349.

Schildt, Axel / Sywottek, Arnold (der.), *Modernisierung im Wiederaufbau. Die westdeutsche Gesellschaft der 50'er Jahre*, Bonn 1993.

Schmädecke, Jörg / Steinbach, Peter (der.), *Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus. Die deutsche Gesellschaft und der Widerstand gegen Hitler*, Münih 1985.

Schmid, Hans-Dieter, *Gestapo Leipzig. Politische Abteilung des Polizeipräsidiums und Staatspolizeistelle Leipzig*, Beucha 1997.

Schneider, Andreas Theo, *Die Geheime Staatspolizei im NS-Gau Thüringen. Geschichte, Struktur, Personal und Wirkungsfelder*, Frankfurt am Main 2008.

Schulte, Jan Erik, *Zwangsarbeit und Vernichtung, Das Wirtschaftsimperium der SS. Oswald Pohl und das SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt*, Paderborn 2001.

Schulte, Wolfgang (der.), *Die Polizei im NS-Staat. Beiträge eines internationalen Symposiums an der Deutschen Hochschule der Polizei in Münster*, Frankfurt am Main 2009.

Schwegel, Andreas, *Der Polizeibegriff im NS-Staat. Polizeirecht, juristische Publizistik und Judikative 1931-1944*, Tübingen 2005.

Seeger, Andreas, *"Gestapo-Müller" Die Karriere eines Schreibtischtäters*, Berlin 1996.

Seibel, Wolfgang,"Verfolgungsnetzwerke. Zur Messung von Arbeitsteilung und Machtdifferenzierung in den Verfolgungsapparaten des Holocaust", *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 55 (2003), s. 197-230.

Seidel, Robert, *Deutsche Besatzungspolitik in Polen. Der Distrikt Radom 1939-1945*, Paderborn 2006.

Smelser, Ronald / Syring, Enrico (der.), *Die SS. Elite unter dem Totenkopf*, Paderborn 2003.

Spoerer, Marc, *Zwangsarbeit unter dem Hakenkreuz. Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgefangene und Häftlinge im Deutschen Reich und im besetzten Europa 1939-1945*, Stuttgart / München 2001.

Steinbach, Peter, *Nationalsozialistische Gewaltverbrechen. Die Diskussion in der deutschen Öffentlichkeit nach 1945*, Berlin 1981.

Steinbach, Peter, *Widerstand im Widerstreit. Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus in der Erinnerung der Deutschen*, Paderborn 2001.

Steinbach, Peter / Tuchel, Johannes (der.), *Widerstand gegen die nationalsozialistische Diktatur 1933-1945*, Berlin 2004.

Steinbacher, Sybille, *"Musterstadt" Auschwitz. Germanisierungspolitik und Judenmord in Ostoberschlesien*, München 2000.

Steur, Claudia, *Theodor Dannecker. Ein Funktionär der Endlösung*, Essen 1997.

Stolle, Michael, *Die Geheime Staatspolizei in Baden. Personal, Organisation, Wirkung und Nachwirken einer regionalen Verfolgungsbehörde im Dritten Reich*, Konstanz 2001.

Stolle, Michael, "Auf dem Weg zu einer Wahrnehmungsgeschichte der Gestapo?", Die Brüder Stauffenberg und der deutsche Widerstand. Eine Bestandsaufnahme aus Sicht der historisch-politischen Bildung, der. von Peter I. Trummer und Konrad Pflug, Stuttgart 2006, s. 90-97.

Tausendfreund, Doris, *Erzwungener Verrat. Jüdische "Greifer" im Dienste der Gestapo 1943-1945*, Berlin 2006.

Thalhofer, Elisabeth, *Neue Bremm – Terrorstätte der Gestapo. Ein Erweitertes Polizeigefängnis und seine Täter 1943-1944*, St. Ingbert 2003.

Thamer, Hans-Ulrich, *Der Nationalsozialismus*, Stuttgart 2002.

Tomaszewski, Jerzy, *Auftakt zur Vernichtung. Die Vertreibung polnischer Juden aus Deutschland im Jahre 1938*, Osnabrück 2002.

Tönsmeyer, Tatjana, *Das Dritte Reich und die Slowakei 1939-1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn*, Paderborn 2003.

Tuchel, Johannes / Schattenfroh, Reinhold, *Zentrale des Terrors. Prinz – Albrecht-Straße 8, Hauptquartier der Gestapo*, Berlin 1987.

Tuchel, Johannes, *Konzentrationslager. Organisationsgeschichte und Funktion der 'Inspektion der Konzentrationslager' 1934-1938*, Boppard 1991.

Ueberschär, Gerd R. (der.), *Der Nationalsozialismus vor Gericht. Die alliierten Prozesse gegen Kriegsverbrecher und Soldaten 1943-1952*, Frankfurt am Main 1999.

Volkmann, Hans-Erich (der.), *Ende des Dritten Reiches – Ende des Zweiten Weltkriegs. Eine perspektivische Rückschau*, Münih / Zürih 1995.

Vollnhals, Clemens (der.), *Politische Säuberung und Rehabilitierung in den vier Besatzungszonen 1945-1949*, Münih 1991.

Wachsmann, Nikolaus, *Gefangen unter Hitler. Justizterror und Strafvollzug im NS-Staat*, Berlin 2004.

Wagner, Herbert, *Die Gestapo war nicht allein .... Politische Sozialkontrolle und Staatsterror im deutsch-niederländischen Grenzgebiet 1929-1945*, Münster 2004.

Wagner, Patrick, *Hitlers Kriminalisten. Die deutsche Kriminalpolizei und der Nationalsozialismus zwischen 1920 und 1960*, Münih 2002.

Wal, Joseph (der.), *Das Sonderrecht für die Juden im NS-Staat. Eine Sammlung der gesetzlichen Maßnahmen und Richtlinien – Inhalt und Bedeutung*, Heidelberg 1981.

Warmbrunn, Werner, *The German Occupation of Belgium 1940-1944*, New York 1993.

Weber, Jürgen / Steinbach, Peter (der.), *Vergangenheitsbewältigung durch Strafverfahren? NS-Prozesse in der Bundesrepublik Deutschland*, Münih 1984.

Weber, Wolfram, *Die innere Sicherheit im besetzten Belgien und Nordfrankreich 1940-1944*, Düsseldorf 1978.

Wegner, Bernd, *Hitlers Politische Soldaten, Die Waffen-SS 1933-1945. Leitbild, Struktur und Funktion einer nationalsozialistischen Elite*, Paderborn 1999.

Weinke, Annette, *Die Verfolgung von NS-Tätern im geteilten Deutschland. Vergangenheitsbewältigungen 1949-1969 oder, Eine deutsch-deutsche Beziehungsgeschichte im Kalten Krieg*, Paderborn u. a. 2002.

Weisz, Franz, *Die Geheime Staatspolizei. Staatspolizeileitstelle Wien 1938-1945*, Wien 1991.

Weisz, Franz, "Die Machtergreifung im österreichischen Innenministerium in Wien im März 1938 und der Aufbau der Gestapo", *Archiv für Polizeigeschichte* 13 (2002), s. 2-8.

Welzer, Harald, *Täter. Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden*, Frankfurt am Main 2005.

Wengst, Udo, *Beamtentum zwischen Reform und Tradition. Beamtengesetzgebung in der Gründungsphase der Bundesrepublik Deutschland 1948-1953*, Düsseldorf 1988.

Wember, Heiner, *Umerziehung im Lager. Internierung und Bestrafung von Nationalsozialisten in der britischen Besatzungszone Deutschlands*, Essen 1991.

Wentker, Hermann, "Die juristische Ahndung von NS-Verbrechen in der Sowjetischen Besatzungszone und in der DDR", *Kritische Justiz* 35 (2002), 1, s. 60-78.

Westermann, Edward B., *Hitler's Police Battalions. Enforcing Racial War in the East*, Lawrence / Kansas 2005.

Wette, Wolfram, *Die Wehrmacht. Feindbilder, Vernichtungskrieg, Legenden*, Frankfurt am Main 2002.

Wildt, Michael, *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*, Hamburg 2002.

Wildt, Michael (der.), *Nachrichtendienst, politische Elite, Mordeinheit. Der Sicherheitsdienst des Reichsführers SS*, Hamburg 2003.

Wilhelm, Friedrich, *Die Polizei im NS-Staat. Die Geschichte ihrer Organisation im Überblick*, Paderborn 1997.

Wilhelm, Hans-Heinrich, *Die Einsatzgruppe A der Sicherheitspolizei und des SD 1941/42*, Frankfurt am Main u. a. 1996.

Wöhlert, Meike, *Der politische Witz in der NS-Zeit am Beispiel ausgesuchter SD-Berichte und Gestapo-Akten*, Frankfurt am Main 1997.

Wojak, Irmtraud, *Eichmanns Memoiren. Ein kritischer Essay*, Frankfurt am Main 2001.

Wysocki, Gerhard, *Die Geheime Staatspolizei im Land Braunschweig. Polizeirecht und Polizeipraxis im Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main 1997.

Abegg, Wilhelm 20
Andorfer, Herbert 196
Arendt, Hannah 70, 71, 235

Barbie, Klaus 219
Bauer, Fritz 234
Bayern, Heinrich von 31
Berckmüller, Karl 145
Berndorff, Emil 69
Best, Werner 12, 35, 53-55, 64, 65, 67, 70, 74, 77, 120, 132, 174, 186, 187, 224, 236, 237, 239, 244
Bilo, Theodor 73
Blobel, Paul 204
Bock, Wilhelm 73
Boes, Joachim 75
Bogers, Wilhelm 234
Bovensiepen, Otto 187, 236
Braschwitz, Rudolf 68
Brauchitsch, Walther von 176
Braune, Werner 75, 76
Brunner, Alois 104, 197
Bürckel, Josef 193
Burger, Anton 198

Daluege, Kurt 34, 36, 45, 120, 171
Dannecker, Theodor 71, 209
Diels, Rudolf 27, 31, 60-62, 65, 67
Dobberke, Walter 104

Eichmann, Adolf 70, 71, 172, 208-211, 219, 235
Eicke, Theodor 48
Elser, Georg 95, 96

Fellis, Heinrich 188
Fischer-Schweder, Bernhard 232
Fraenkel, Ernst 11, 12, 133
Frank, Hans 180
Friesler, Roland 113
Frick, Wilhelm 20, 21, 27, 30, 34, 35

Gerst, Adolf 98
Globocnik, Odilio 183
Goebbels, Joseph 17, 142, 148
Goerdeler, Karl 88
Göring, Hermann 21, 22, 25, 27, 30, 31, 33, 37, 61, 62, 67, 135
Grabner, Maximilian 49
Greiser, Arthur 178
Grynszpan, Herschel 148
Grzesinski, Albert 20

Hagen, Herbert 237
Hahn, Ludwig 211
Harnack, Alfred 94
Harster, Wilhelm 189, 207
Heinen, Johann 91
Heinrichsmeier, Christian 81
Heller, Reinhold 68
Hess, Rudolf 33
Heydrich, Reinhard 9-11, 29-31, 33-36, 39, 40, 42, 45, 47, 52-55, 62-67, 70, 74, 76, 90, 91, 93, 94, 97, 111, 113, 120, 131, 132, 137, 140, 144, 156, 157, 169, 171-174, 176, 179, 183, 189, 191, 222
Himmler, Heinrich 28-36, 38, 39, 42, 44, 46-49, 52, 53, 55, 58, 62-64, 66, 67, 85, 87-89, 92, 95-97, 131, 132, 136, 143, 144, 147, 154, 158, 171, 174-176, 179, 184, 191, 201, 205, 216, 218, 249
Hitler, Adolf 11, 21, 28, 30-35, 45, 52, 62, 63, 94, 95, 109, 139, 146, 148, 187, 193, 198, 209, 235, 249
Höhler, Albrecht 130
Horthy, Miklós 210
Huber, Franz Josef 78, 171

Isaaksohn, Rolf 105

Jungclauss, Richard 191

Kaltenbrunner, Ernst 47, 66, 172, 222
Kaufmann, Georg 122, 123
Klarsfeld, Beate 237
Klarsfeld, Serge 192, 237
Knochen, Helmut 191, 192
Kopkow, Horst 69, 95
Krüger, Friedrich-Wilhelm 180
Kübler, Stella 105

Lange, Herbert 178

Lechleiter, Georg 101
Lischka, Kurt 237
Luckner, Gertrud 102

Merkel, Rudolf 224
Mohr, Robert 92
Müller, Heinrich 42, 64-67, 69, 96, 137, 171, 172, 183, 245

Nebe, Arthur 199, 202
Neumann, Franz 11, 212

Oberg, Carl Albrecht 192
Ohlendorf, Otto 199, 205

Papen, Franz von 20, 61
Papa Xl. Pius 141
Pitz, Gustav 73

Quisling, Vidkun 187

Rappenecker, Franz Xaver 102
Rasch, Otto 199
Rath, Ernst vom 148
Rediess, Friedrich Wilhelm 188
Röhm, Ernst 32, 33, 152
Rothemund, Marc 92

Schäfer, Emanuel 211
Schäfer, Karl 23
Schehr, John 100
Schmid, Jakob 108
Schmidt, Henry 229
Scholl, Hans 108
Scholl, Sophie 92, 108
Schulze-Boysen, Harro 94
Schurz, Hans 49
Schweder, Alfred 10
Six, Alfred 202
Stahlecker, Walter 199, 201, 202
Stauffenberg, Claus Schenk Graf von 88
Straser, Gregor 32
Streckenbach, Bruno 226
Stumm, Johannes 23
Szálasie, Ferenc 210

Terboven, Josef 188
Thälmann, Ernst 100
Thomas, Max 204, 218
Thümmler, Johannes Hermann 238

Titze, Herbert 151, 152
Turner, Harald 195

Vogt, Josef 69

Wagner, Robert 193, 194
Waldbillig, Hermann 82
Weinmann, Erich 244
Weisgerber, Joseph 224
Weiss, Bernhard 20
Wessel, Horst 130
Wicker, Alfons 101
Wicker, Eugen 101
Wisliceny, Dieter 197, 198, 209
Wolff, Karl 207

"Biz böyleyiz, biraz esprili bir dille ifade edersem, yerine göre 'her keyfin kâhyası', yerine göre devletin çöp kutusuyuz."

Reinhard Heydrich

Kuruluşunda önemli rol oynadığı Gestapo'nun üst düzey yöneticisi olan Heydrich'in, bir gün bir içkili lokantada kendisini tanıyıp "hürmet göstermeyen" ve kendi aralarında gülüşen bir topluluğa şöyle bağırdığı aktarılır: "Ben Gestapo'nun şefiyim! Hepinizi toplama kampına yollayabilirim!"

Gestapo: Geheime Staatspolizei - Gizli Devlet Polisi. Nazi rejiminin gizli polis kurumunun adı bu. 1930'ların sonlarından beri, bütün dünyada, Almanca anlamından bağımsız olarak bilinir hale gelmiş bir kavram. Ürpertici bir kavram. Bir mitos. Etkisini korkunç bir gerçeklikten, dehşet verici tecrübelerden alan ama söylentisiyle, o imgeyi de katlayan bir mitos.

Kitapta, Gestapo bütün cepheleriyle inceleniyor: Kurumsal yapısı; ideolojisi; bütün diğer güvenlik birimlerine de musallat olan, dahası yargıyı ve ceza infaz sistemine sirayet eden etkisi; hayatın her alanına yayılan, Yahudiler ve komünistlerden dindarlara, "suçu meslek haline getirenlere", "çalışmaktan kaytaranlara" ve uygunsuz fıkra anlatanlara kadar uzanan takibat; izleme ve baskı teknikleri; "örgütlü" ve kendiliğinden ihbarların bu takibat rejimindeki payı; gittikçe genişleyen keyfîlik; faaliyet sahasını giderek işgal edilen ülkelere yayan Gestapo'nun Yahudi soykırımındaki uğursuz katkısı.

"Polis devleti"nin modern tarihteki vahim tarihsel örneğinin çarpıcı bir teşhirini yapan kitap, Gestapo'nun mirasıyla nasıl, ne kadar hesaplaşıldığını da sorguluyor.

iletişim

bilge kitap kulübü

ISBN-13: 978-975-05-2268-0

9 789750 522680